
Sol sapientiae
nunquam occidet

George Moore

Den medicinske Lægekunsts historiske Udvikling.

Hovedmomenter

i

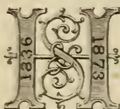
den medicinske Lægekunsts historiske Udvikling.

Forelæsninger

holdte ved Kjøbenhavns Universitet i 1874

af

Dr. **Jul. Petersen.**

KJØBENHAVN.
Andr. Fred. Høst & Søns Forlag.
1876

Der Rükblick in die Vergangenheit ist für Jeden Bedürfniss, dessen Betrachtung der Gegenwart eine denkende ist. — So vermag auch der Arzt den Werth und das Wesen der jetzigen Situation des technischen Wissens und Handelns nicht zu fassen, „wenn sein Studium nicht zurükgreift zu den Bewegungen, in deren Resultaten der heutige Standpunkt unserer Wissenschaft und Kunst sein Fundament hat.

C. A. Wunderlich.

I. Cohens Bogtrykkeri.

Da jeg for henved et Aar siden gik ind paa den ærede Forlæggers Tilbud om at udgive mine historisk-kritiske Universitetsforelæsninger over den medicinske Lægekunsts Udvikling, gjorde jeg det i det Haab, at den betingede meget langsomme Trykning skulde tillade mig ved fortsatte medicinske og kulturhistoriske Studier at kunne give Bogen en videre og mere systematisk Udarbeidelse, og at den derved skulde komme sit i Indledningen fremstillede Maal i det Mindste lidt nærmere end de paa flere Punkter altfor kursoriske og ufuldstændige Forelæsninger. Opgavens store Vanskeligheder — der traadte bestandig klarere frem for mig, jo mere jeg søgte at gjøre mig til Herre derover — og særlige Omstændigheders Ugunst have desværre hindret mig i at realisere mine Bestræbelser i den Udstrækning, jeg ønskede, og Bogen giver paa mindre Tilføielser nær Forelæsningerne omtrent i den samme Form, hvori de ere holdte, med saadanne Ufuldkommenheder, som træde mere frem paa Tryk end i det mundtlige Foredrag, og hist og her med Bibeholdelse af Vendinger og Digressioner, som jeg ved nu at betragte dem mere objektivt kunde ønske udeladte eller dog fremsatte paa en bedre Maade. Literaturens og i det Hele Stoffets overvældende

Masse samt Mangel paa Otium under Bogens endelige Redaktion have desuden vistnok hist og her maattet medføre, at faktiske Unøiagtigheder og en mindre korrekt Fremstilling paa enkelte Punkter kunne have indsneget sig, skjøndt jeg tilvisse er mig bevidst at have benyttet mine mangfoldige Kilder med en omhyggelig Kritik. Men til Trods for alle saadanne Mangler og skjønt Bogen heller ikke kan eller skal gjøre Nytte som en sædvanlig historisk Haandbog — hvad man maaske ved første Øiekast vilde vente af den — vover jeg at udsende den til dem, for hvem den er bestemt, til mine Kaldsfæller med den Fortrøstning, at den dog ikke skal være ganske uden Værd, og at de Aars Studier og Overveielser, som ligge til Grund derfor, ikke have været aldeles frugtesløse. Jeg vover at haabe, at min Drøftelse af vor praktiske Videnskabs og Kunsts Grundprinciper og Udviklingsforhold, hvor mangelfulde end adskillige af mine Slutninger i og for sig maatte være, dog i ethvert Tilfælde skal afgive frugtbringende Impulser og yde en ikke uvigtig Skærv til hos mine Kaldsfæller at vække og vedligeholde Tanker, som vi efter min Overbevisning maa bearbeide i høiere Grad end det nu sker, hvis ikke under den nuværende urolige og indgribende Overgangsperiode paa Medicinens som ogsaa paa andre Omraader den rette motiverede Tillid til vort Kald, det faste Grundlag for vor alvorsfulde Gjerning mere og mere skal rokkes, hvis ikke det nødvendige Baand mellem Theori og Praxis, mellem Videnskab og Kunst alt for meget skal løsnes. At søge at modvirke en saadan skæbnesvanger Vending, at fremdrage de mest holdbare, de høieste og betydningsfuldeste Mo-

menter i vor praktiske Medicins Udvikling og hjælpe til at skaffe dem den fornødne Gyldighed, dette er den Stræben, som allerede har ligget til Grund for mine forskjellige mindre i de sidste Aar publicerede kritisk-therapeutiske Arbeider, og baaret af den samme Grundtanke træder ogsaa dette mit mere omfattende positiv-kritiske Forsøg nu frem for Lægeverdenen. Videre skal jeg ikke her sige til Motivering af mine Forelæsningers Plan og Opgave; Bogen maa iøvrigt, saa godt den kan, forklare og forsvare sig selv.

De Kaldsfæller i og udenfor Danmark, som beredvilligt have staaet mig bi med Veiledning og Oplysninger ligesom med Literaturmateriale, bringer jeg hermed min Tak.

Kjøbenhavns Nørrebro i Novbr. 1875.

Jul. Petersen.

Indledning.

Ringe Interesse for Medicinens Historie i Øieblikket. — Den praktiske Betydning af Kjendskab til Historien. — Usikkerheden i den praktiske Medicin. — Almindelige Haandbøger i Medicinens Historie. — Forfatterens Formaal med dette Arbeide. — Berettigelsen og Anledningen til en sondret Behandling af Lægekunstens Historie. — Therapien baade selvstændig og afhængig af Pathologien. — Muligheden af en populariserende Medicin. — Lægekunstens Udvikling, en Kamp mellem forbigaaende eller permanente Antagonismer. — Analytisk Fremstilling af de enkelte Hovedretninger. — Tvedeling i apriorisk-doktrinære og empiriske Retninger.

Medicinens Udviklingshistorie kan ikke glæde sig ved nogen særdeles Interesse hos den nuværende lægevidenskabelige Generation. Medicinens unge exakte Æra er ved at udvikle sig i sin fulde Flor, alle Kræfter optages af forudsætningsløs Detailforskning efter en streng induktiv Methode, man bærer med uhyre Energi fra alle Sider Stene sammen til Lægevidenskabens store Fremtidsbygning, uden at have Tid til at tænke nærmere paa, hvorledes Bygningen tegner til at blive og end mindre paa, hvilke Fundamenter tidligere Tider allerede have lagt. Og nu den rene Praktiker, der vil hellige hele sin Tid og sine Kræfter til Handlen, til at lindre og helbrede sine lidende Medmennesker, hvad skulde han bryde sig om Medicinens Udviklingshistorie, som Universitetet jo ikke har tvunget ham at beskjæftige sig med? Kan han ikke anstille de forskjellige physikalske Organundersogelser, forbinde sine Syge og skrive Recepter til dem uden at kjende det Mindste til Historien? Er der

ikke under hans fortsatte praktiske Færd bestandig nok at lære af nye og »nyttige« Ting, hvis han overhovedet har Tid til at lære?

Og dog er det et stort Spørgsmaal, om Praktikeren saaledes tør see bort fra alt andet end Teknik, om ikke snarere netop han i høi Grad er forpligtet til at aabne Øiet for en større Synskreds, om det ikke under alle de tusindfoldige indviklede menneskelige Forhold, i hvilke Lægen færdes, og i hvilke han skal kunne dømme, først og fremmest er nødvendigt at erindre det gamle «nihil humanum alienum», og om det ikke er særlig nødvendigt for ham og for hans Sikkerhed og Overlegenhed i Handlen at vide Besked om, hvor vi for Øieblikket staae i vor konjekturale Videnskabs Udvikling, og hvorledes vi staae der. En af de første Betingelser for sand Sikkerhed og Overlegenhed i Lægens praktiske Optræden er i det Mindste uimodsigelig den, at han har et klart Blik for, hvad der er uholdbart og hvad holdbart i hans Videnskabs og Kunsts givne Udviklingsstandpunkt, at han formaaer at skjelne det Væsentlige og Blivende fra det Uvæsentlige og Ephemere, og dette kan han næppe lære af andet end Historien, særlig af den praktiske Medicins Historie.

Jeg seer saaledes bort fra det «reent» Videnskabelige og stiller med fuld Hensigt det praktiske Hensyn i Forgrunden; thi dette ligger nærmest og de praktiske Krav maa først og fremmest fyldestgjøres; Lægen er en praktisk Anvender af en Videnskab, men er ikke, eller dog kun i anden Linie, Videnskabsmand. Jeg betoner altsaa Vigtigheden af Kjendskab til den praktiske Medicins Udviklingshistorie, fornemmelig fordi jeg troer, at Lægen deri har en uundværlig Støtte til at modvirke den Uklarhed og Usikkerhed, som saa let vil hæmme hans Virken — og jeg kan her vidne af personlig Erfaring. Men jeg skal navnlig appellere til en vist ikke ualmindelig Erfaring, som tilmed en Kaldsfælle for ikke længe siden har fremdraget i «Ugeskrift for Læger»[1]), den nemlig, at den unge Læge, udstyret med Alt,

hvad Universitetet har lært ham om den medicinske Therapi, begynder sin Virksomhed som fuldtroende, men at Skuffelserne snart begynde at indfinde sig; det Konjekturale i mange af de modtagne therapeutiske Doktriner og Regler gjør sig efterhaanden gjældende, Tvivlen vinder Rum, og Lægen kommer ind paa den skjæbnesvangre Glidebane, som let kan føre til kun at see Illusioner, og ingen Realitet. Først efter et saadant meer eller mindre vidtgribende skeptisk og pinligt Stadium lykkes det Lægen ved ihærdig Stræben at vinde nye positive Holdepunkter, nærmest paa Grundlag af hans egne personlige Erfaringer og deres selvstændige Bearbeidelse. Denne Sjælehistorie er i ethvert Tilfælde ikke ganske usædvanlig; men hvad der er det Misligste, mange gjennemgaae ikke denne Skjærsild paa en saa heldig Maade; Adskillige blive staaende i Tvivlen og ende i nihilistisk Mismod, maaske blandet med en falsk Overlegenhed baseret paa det gamle Thema: «mundus vult decipi». Adskillige ere ganske sikkert saa lykkelige aldrig at komme til denne Skjærsilds Kvaler, men blive staaende paa det første, fuldtroende Standpunkt, og nøies væsentlig med «jurare in verba magistri.». Men saa lykkeligt som et saadant ureflekteret Standpunkt i en vis Forstand kan ansees for at være for de Paagjældende, saa er det dog i væsentlig Forstand hverken lykkeligt eller tilfredsstillende, det naaer selv ved nok saa megen tilsyneladende Sikkerhed i de enkelte Medikamenters Anvendelse aldrig videre end til en aandløs Skematiseren uden fornøden intellektuel Overlegenhed og uden Evne til det, hvorved Lægekunsten først naaer, hvad den maa sigte paa: at individualisere i dette Ords rette og fulde Forstand.

Jeg troer altsaa, at det i det Mindste tildels er Mangel paa Kjendskab særlig til vor medicinske Lægekunsts Udviklingshistorie, som gjør de antydede Skær saa skæbnesvangre for den unge Læge; jeg troer, at der til Trods for hele den uomtvistelige Grundighed og Soliditet i vor Uddannelse er en Mangel tilstede, en Mangel, som ganske sikkert

staaer i nøie Sammenhæng med den induktive Medicins berettigede og nødvendige materialsamlende Detailtendents, men som dog om mulig maatte afhjælpes, thi den tør siges at virke uheldigt ind paa Lægegjerningens hele Aand og Karakteer.

Min Stræben gaaer da ud paa at paakalde Opmærksomhed for denne Side af Medicinens Historie.

Jeg vil søge at give et Overblik over og en kritisk Belysning af Hovedmomenterne i den medicinske Lægekunsts Udvikling til dens nuværende Standpunkt. Jeg optræder altsaa ikke som induktiv historisk Forsker med det Formaal at skaffe nye historiske Materialier tilveie, og min Stræben i disse Forelæsninger er ikke saameget den at berige med nogle historiske Detailkundskaber, som meget mere den, gjennem en kritisk Undersøgelse af de forskjellige, videnskabelige og uvidenskabelige, Udviklingsmomenter, som den pragmatiske Historie fremstiller for os, at anskueliggjøre og klare Opfattelsen af den Udviklingsbane, vor Lægekunst har fulgt, følger og fremdeles vil følge, og særlig af det Standpunkt, hvorpaa vi for Øieblikket staae i Udviklingen.

Det er saaledes paa ingen Maade min Hensigt at give en almindelig Oversigt over hele Medicinens Historie, hvortil jeg ikke engang vilde være kompetent, og hvortil der iøvrigt heller ikke er Trang; thi der foreligger i de store Kultursprog, navnlig i Tydsk og Fransk, mindre i Engelsk, Haandbøger nok, som give en saadan. Jeg skal her blot i Forbigaaende henvise i den tydske Literatur til den saa overordentlig grundige Haandbog af Curt Sprengel, fortsat af Eble, hvis rige Kildestudier ere blevne benyttede af næsten alle senere Historikere, til det ligeledes grundige Værk af Häser, som kommer vor Tid noget nærmere end Sprengel, endelig til de vel noget kortfattede og kursoriske, men aandfulde og navnlig af Naturvidenskabens Aand prægede historiske Forelæsninger, som Wunderlich for en Del Aar siden udgav, og hvori han ogsaa giver en meget orienterende Oversigt over den unge exakte Udvikling i den

praktiske Medicin; ganske sikkert er denne Bog næppe fri for enkelte historiske Unøiagtigheder og hviler paa nogle Punkter mere paa en Benyttelse af andre Historikeres Arbeider end paa et udstrakt Studium af Kilderne selv, men fortjener dog alt Andet end den strenge Fordømmelse, som fældes derover af den meget lærde franske historiske Kildeforsker Daremberg, hvis betydningsfulde Arbeider forøvrigt trods deres Lærdom og Prætension paa reen aposteriorisk Objektivitet dog lide af et eensidigt Blik og en meget lidet tiltalende Lærdomsarrogance. Den fornylig udkomne «Histoire de la médecine et des doctrines médicales» af Bouchut er heller ikke fri for saadanne Skyggesider, der kun gaae i en modsat Retning af Darembergs. idet denne er hildet i positivistisk Eensidighed, Bouchut derimod i en physiatrisk Idealisme, som han ligefrem paatvinger sin Historie paa alle Punkter. Iøvrigt er Bouchuts Værk virkelig aandfuldt, vækkende og let læseligt. Ogsaa i vor egen Literatur besidde vi en almindelig Medicinens Historie af afdøde Dr. Bremer, med en navnlig for de ældre Tidsperioders Vedkommende smuk og tiltalende Fremstilling; den nyere Tid bliver behandlet noget kortfattet, og Bogen standser tilmed ved dette Aarhundredes Begyndelse.

Medens saaledes Literaturen ikke savner almindelige Haandbøger, er derimod den Opgave, jeg har stillet mig, at forfølge særligt den medicinske Therapies Udviklingshistorie med det praktiske Endemaal at komme til klar Opfattelse af vort nuværende Standpunkt, mig bekjendt tidligere ikke bleven ret systematisk bearbeidet, hvorvel iøvrigt enhver Historie og maaske særlig Bouchuts omtalte Værk har nogen Tendens i samme Retning. Og kan jeg saaledes ikke prætendere en ivrig historisk Kildeforskers betydningsfulde Autoritet og Originalitet, benytter jeg endog de foreliggende historiske Bearbeidelser navnlig af den ældre Medicin i meget vidt Omfang, ja i videre Omfang end de af Daremberg ringeagtede Skribenter Wunderlich og Bouchut, saa tør jeg paa den anden Side maaske hævde for mig nogen

Originalitet i Beskaffenheden af min Opgaves Natur; allerede den dermed følgende Omstændighed, at jeg behandler ældre Tidsperioder relativt kort, medens jeg søger at blive desto udførligere, jo nærmere vi naae vor egen Tid, giver min Fremstilling et fra de fleste andre mediko-historiske Arbeider forskjelligt Præg.

Men er det nu ogsaa berettiget saaledes at udsondre den medicinske Therapies Historie som noget til en vis Grad særligt? Er Lægekunsten ikke den praktiske Frugt af Lægevidenskaben, saaledes at hiins Historie simpelthen bliver dennes Historie? Ganske sikkert er der organisk Forbindelse mellem vor Videnskab og vor Kunst, og utvivlsomt have altid de forskjellige lægevidenskabelige Theorier og Doktriner mægtigt paavirket Lægekunsten og søgt at gjøre den videnskabelig, «rationel», saaledes at man i dennes Historie nødvendig maa komme ind paa selve de medicinske Doktriners Historie. Men paa den anden Side maa det paa det Bestemteste hævdes — og dette Hovedpunkt vil jeg senere faae Leilighed nok til yderligere at præcisere — at Lægekunsten i sin aktuelle Skikkelse ikke er et rent Appendix til den lægevidenskabelige Pathologi, men ifølge hele sin Udvikling og sin Natur staaer med en væsentlig relativ Selvstændighed ligeoverfor den, har sit selvstændig erhvervede Grundlag og Materiale, hvoraf Slutningerne og Lovene ad induktiv Vei selvstændig maa udledes[2]); og det afgjørende Kriterium for Vurderingen af et Lægemiddel er og bliver, om det har vist nogen Virkning i analoge Tilfælde. Vel har, som vi ville faae at see, ogsaa i vor exakte naturvidenskabelige Periode den Fordring med Styrke gjort sig gjældende, at den gamle «empiriske» Lægekunst er udlevet, og at vi kun kunne respektere den fuldstændig rationelle, af den pathologiske Indsigt deducerede Therapi, men dette er fremdeles en reen ideel Opfattelse, som refererer sig til det sidste Maal for al vor Forskning, hvor alt bliver klart og sikkert, et Maal, som en Naturvidenskab og særlig en saadan som Lægevidenskaben aldrig

konkret kan tænkes at naae. Den exakt empiriske Methode, den som allerede Baco tildels udviklede, maa fremdeles hævdes ikke alene for Videnskaben i Almindelighed, men ogsaa for alle dens Underafdelinger. Og for den nuværende medicinske Lægekunsts Vedkommende kan det ikke noksom hævdes, at den paa ingen Maade i Tilslutning til den nye naturvidenskabelige Medicin har kastet Broen af efter sig; tvertimod, dens Sammenhæng med den gamle Kunst bestaaer fuldstændig kontinuerligt, ja dens fleste og betydningsfuldeste Rødder staae netop i meget gammel Grund, i Modsætning til den egentlig physiologisk-pathologiske Videnskab, hvis nye exakte Æra har et saa storartet og selvstændigt Præg, at Forbindelsen med det Gamle paa mange Punkter er stærkt løsnet. Medens saaledes Trangen til dybere historisk Indsigt paa den egentlige Lægevidenskabs Omraade næppe er særdeles følelig, bliver Nødvendigheden af en saadan Indsigt for Lægekunstens Vedkommende dobbelt paatrængende netop i vor Tid, hvor vi alle meer eller mindre lide under den dybe Splid mellem den nye strenge Videnskab og den gamle empirisk-inspiratoriske og individualiserende Kunst, hvis Værd og Berettigelse vi have bestandig vanskeligere ved at kunne vurdere. Jo fortrinligere og grundigere hele den naturvidenskabelige Universitetsuddannelse gjennemføres, desto stærkere og mere uforsonlig bliver vor Misstemning og Uklarhed ligeoverfor Therapiens «Løshed». Kun Eet kan her bringe den rette Forstaaelse og Forsoning: klar Indsigt i Therapiens hele historiske Udvikling. Kun herved vil den intelligente Læge kunne naae frem til en moden og besindig Vurdering af vor givne aktuelle Lægekunst, saa at han hverken sværger blindt til alle opdukkende therapeutiske Dogmer, eller lader en hensynsløs Kritik gjøre tabula rasa og fortvivler.

Der er derfor ikke alene megen Berettigelse, men netop i vor Tid en ligefrem paatrængende Anledning til særlig at studere den medicinske Lægekunsts Udviklingshistorie, studere den i dens populære og overtroiske Ud-

gangspunkter, i dens sukcessive Metamorphoser i Berøring med hele Kulturudviklingen og under Paavirkning af alle metaphysiske og physiske Videnskaber, og i dens bestandig ivrigere Anstrængelser for at amalgamere sig med den exakte Naturvidenskab og befrie sig fra det mystiske Kunstpræg. Tilsidst skulle vi da søge at overskue Totalresultatet af alle de forskjellige Retningers og Udviklingsbevægelsers Samvirken, saaledes som det fremtræder i vor nuværende Lægekunsts Standpunkt og i dens deri betingede videre Fremadstræben.

Den selvstændige Stilling, jeg saaledes vil vindicere Therapien, maa nu ikke misforstaaes og opfattes saaledes, som om jeg hyldede den gamle Skoles exklusive therapeutiske Empiri og undervurderede den physio-pathologiske Videnskabs rationelle Indvirkning. Selvfølgelig er dette ikke min Mening; den hele medicinske Forsknings vægtigste Hovedbestræbelse maa netop gaae ud paa bestandig mægtigere og sikkrere at indvirke paa Therapien og afgive bestemte Initiativer til de therapeutiske Forsøg, i hvis Resultater jeg vel seer det egentlig afgjørende Kriterium for Lægekunstens Realitet, men vel at mærke kun saaledes, at den nøiagtigste pathologiske Indsigt bestandig er med i de Analogislutninger, vi maa lægge til Grund for vor Handlen, og som alene kunne faae virkelig Betydning ved at være baserede paa den exakteste Indsigt i Sygdomsprocessernes Væsen. Ideelt seet er jo ogsaa Therapien Slutstenen paa den hele Medicin, er den Kunst, der skal være Videnskabens høieste og ædleste Frugt, og ubetinget gyldigt er det, at enhver Beskjæftigelse med Therapien maa forudsætte grundig Indsigt i Organismens normale og pathologiske Forhold.

Til yderligere at betone dette Sidste har jeg endnu en særlig Foranledning. Videnskabelig dannede Mænd udenfor Medicinen have udtalt det Ønske for mig, at disse Forelæsninger, der komme i alsidig Berøring med vigtige Sider i Kulturudviklingen og derved staa i nært Forhold til generelle Interesser, maatte blive anlagte saa «populært» som

muligt. Ingen skulde ønske i høiere Grad end jeg, at Medicinen, der paa ingen Maade skulde være en «Wissenschaft an sich», men efter sin egentlig anthropologiske Opfattelse har et saa generelt, praktisk Endemaal som vel muligt[3]), og kan siges at sigte paa intet Mindre end at befordre og grunde Menneskehedens Lykke, maatte kunne blive den populæreste af alle Videnskaber — thi først da vil den kunne komme til virkelig at nærme sig sit store Maal. Ingen kan slutte sig inderligere end jeg til H. C. Ørsteds betydningsfulde Udtalelse: «Ingen Videnskab skal være noget Enestaaende; den skal sammenknytte sig med alle andre og med hele Menneskelivet; uden dette kan Videnskabens Idee ikke virkeliggjøres i dens hele Udstrækning[4])», og jeg saae meget gjerne, om der i dette mit Arbeide virkelig kunde spores nogle «sammenknyttende» Grundlinier. Men nogen egentlig populariserende Bestræbelse tør jeg dog paa ingen Maade vedkjende mig, og det ikke alene fordi Lægevidenskaben endnu er for konjektural, for langt fjernet fra at være en virkelig fuldtudviklet Videnskab med sikkre Love for Deduktionen, til at den med godt og sikkert Resultat kan populariseres, men ogsaa fordi den populære, ja endog den meget dannede Opfattelse endnu trods al naturvidenskabelig Lekture dog ikke ret formaaer at opfatte en virkelig naturvidenskabelig Tankegang. Først hvis hele Opdragelsen og Skoleunderviisningen blev saaledes reformeret, at vi kom bort fra det abstrakte, supranaturalistisk-formalistiske Grundstandpunkt, der endnu er væsentlig eneherskende, trods den megen Tale om naturvidenskabelig Underviisning; først naar Skolen virkelig bliver til en »Skole for Livet«, der stiller sig paa et physiologisk Standpunkt og først og fremmest sigter paa at lægge en naturlig Grund, saaledes at Mennesket kan lære at forstaae sin egen Natur, og i det Hele Sandsen for uhildet Naturopfattelse bevares og udvikles istedetfor som nu at hæmmes[5]), først da tør Lægevidenskabens Dyrkere vove at tænke paa at populari-

sere, hvad de veed og hvad det ganske sikkert vilde være nyttigt for Alle at vide.

Som enhver Udvikling, saaledes viser ogsaa den medicinsk-therapeutiske sig som en bestandig fortsat Kamp mellem mange forskjellige Tendentser og Retninger, der vexelvis tilegne sig Herredømmet. Gjennem hele Kampbevægelsen ligefra Oldtiden og til vor Tid gaaer der imidlertid som en rød Traad visse permanente, dualistiske Hovedkategorier, der som uforsonlige Antagonister bestandig gjøre sig gjeldende i deres hele Yderlighed og søge at tilegne sig Herredømmet over Modparten. Det er for det Første Striden mellem genial, ubestemmelig, inspiratorisk Kunst og logisk formuleret Videnskab, og meget nøie knyttet hertil er Striden mellem »løs« Empirisme og overlegen Rationalisme, ɔ: mellem en sangvinsk, fuldtroende, symptomatisk Erfarings-Lægekunst, der kun er baseret paa Skjøn, ikke tager det nøie med Forholdet mellem post og propter, og ikke bryder sig synderlig om den pathologiske Videnskabs Medvirkning, men stoler paa, at Kunstens Takt nok skal overvinde Logikens Løshed, og paa den anden Side den Opfattelse, der kun respekterer en Therapi, som lader sig med logisk Sikkerhed deducere af de pathologiske Doktriner. Den tredie permanente Antagonisme er den mellem Kunst- og Naturhelbredelse, som ogsaa i den nyere Tid har ført og endnu fører en haardnakket Kamp. Dog ville vi see, at denne antagonistiske Trilogi har været tilgjængelig for udviklende Paavirkning, vi ville see, hvorledes saavel Modsætningen mellem Kunst og Videnskab, som mellem Empirisme og Rationalisme og mellem Natur- og Kunsthelbredelse vel fremdeles bestaaer, men dog efterhaanden har tabt noget af sin uforsonlige Yderlighed og lader en medierende Opfattelse mere og mere komme tilorde.

I den analytisk-kritiske Fremstilling af den medicinske Lægekunsts Udvikling, jeg saaledes skal stræbe at give, kan jeg vanskelig følge den slagne kronologiske Vei. Jeg vover at vælge en anden Vei, der rigtignok er dadlet af

nogle induktive Kritikere[6]), men hvor jeg dog har to store franske Læger, Broussais og navnlig Bouchut, til Forbillede. Jeg troer i det Mindste at komme Opgavens Løsning nærmere og at faa de væsentlige Ideer og ledende Kategorier klarere frem ved først at søge at udskille enkelte Hovedretninger i Lægekunsten og gjøre hver af dem til Gjenstand for en sondret Fremstilling. Den vigtigste og den mest omfattende af disse enkelte Hovedretninger bliver den empiriske, som danner en principiel Modsætning til alle de andre paa Doktriner grundede, og som vi maa forfølge fra dens antike Udgangspunkt, gjennem dens meer eller mindre »løse« Perioder, indtil den i den nye Tid ved mere og mere at bøie sig under en streng, logisk-videnskabelig Methode med Induktion og Deduktion efterhaanden bliver den, som væsentlig bærer vor Medicin frem, og i denne, den rationel-empiriske Skikkelse ikke alene gjør Krav paa Eneraadighed i den egentlige medicinske Videnskab, men ogsaa vinder en bestandig stærkere Indflydelse i selve Lægekunsten, medens forøvrigt samtidig baade den ældre løse Empiri og alle de mere aprioriske doktrinære Retninger vedblive at gjøre sig praktisk gjældende, tildels dog noget sammenknyttede med den nye exakte naturvidenskabelige Retning. Forud for den empiriske Retning med dens langsomme og møisommelige Udvikling ville vi imidlertid betragte de hurtig udviklede og fuldfærdige therapeutiske Retninger, der staae i en principiel Antagonisme til den empiriske: de dogmatiske Retninger ɔ: de, som altsaa hvile paa og udledes af en apriorisk-spekulativ Doktrin. De meest fremtrædende af saadanne therapeutiske Doktriner knytte sig til en m y s t i s k Grundanskuelse, til ideel P h y s i a t r i eller som Franskmændene sige N a t u r i s m e, og til M e t h o d i s m e n i antik lægevidenskabelig Forstand. Vi maa da først dvæle ved disse tre dogmatiske Hovedretninger.

De mystiske Retninger.

Theurgisk Retning. De religiøse Doktriners almindelige Udviklingsforhold. — Præsterne som Læger. — Theurgien i Østerland. — Magien. — Den græske Tempelmedicin. — Nyplatonismens Mystik. — Kristendommens Forhold til den gamle Magi. — Den kristne Theurgi. — Hvid og sort Magi. — Helgenes Grave og Kilder, Munkemedicinen. — Renaissancens Indflydelse. — Cardanus og Agrippa von Nettesheim. — De kabbalistiske Korrespondentser. — Paracelsus. — Den spagiriske Medicin. — Rosenkreuzernes Orden. — Robert Fludd. — Theurgien i Forhold til Protestantismen. — Blandet nyplatonisk-protestantisk Mystik. — Oplysningens Tidsalder. — Reaktionen i Tydskland. — Ny protestantisk Theurgi. — Germanisk-kristelig Medicin. — Katholsk Theurgi, Ringseis. — Theurgien i Forhold til vor Tids Medicin.

Thaumaturgiske Retninger. Deres Udgangspunkter. — Den dyriske Magnetisme. — Mesmer. — Magnetismen i Paris. — Puységur og Somnambulismen. — Drømmenes Betydning i Medicinen. — Den dyriske Magnetisme i Tydskland. — v. Walther. — Andre naturphilosophiske Læger. — Kritiske Bestræbelser, Stieglitz. — Hypnotismen. — Magnetismen i Forbund med theurgisk Medicin, Kerner. — Homøopathien. — Udgangspunkt fra Paracelsus. — Hahnemanns Personlighed. — Den homøopathiske Lære, dens videre Udvikling og Omdannelse. — Ny homøopathisk Skole. — Homøopathiens senere Skæbne. — Dens Forbindelse med Rademachers Lære. — Den specifike Skole.

Mystiken og vor Tids Therapi. — Trang til Mystik. — Mystikens reelle Side. — Forskninger paa dette Omraade. — Psykens Indvirkning paa Legemet. — Psykisk Therapi og dens Forhold til vor Tids Medicin.

Den første og mest karakteristiske mystiske Retning møde vi i den theurgiske Lægekunst, der hviler paa

Antagelsen af en ligefrem guddommelig helbredende Indvirkning og altsaa paa en theistisk Dogmatisme.

Den første og tillige betydningsfuldeste Doktrin, Menneskeaandens Spekulation former, er og maa naturlig være den religiøse, og vi møde den hos Folkeslag paa et meget tidligt Udviklingstrin. Det primitive Naturmenneske, der imponeres af Naturens storartede Phænomener og paa alle Sider seer sig omgivet af hemmelighedsfulde Kræfter, som ere mægtigere end han, og som han tilmed bestandig maa frygte og værge sig imod, maa ved sin Phantasies Hjælp komme til at personificere disse Kræfter, at betragte dem som Væsener, der have Lighed med ham selv, men ere ham overlegne i Magt, og han befolker da hele Naturen med saadanne Væsener og faaer saaledes hurtigt dannet en Doktrin, der yder ham en umiddelbar og fuldkommen tilfredsstillende Forklaring af Alt: hans Religion. Den reent empiriske Side, den ligefremme Iagttagelse, Grundlaget for al Erkjendelse, kommer saaledes foreløbig ikke til nogen videre Udvikling, men absorberes af den positiv religiøse Opfattelse med dens dogmatiske Klarhed og dens ligefremme praktiske Konsekventser: at søge at komme til en god Forstaaelse med disse mægtige Væsener, der kunne baade skade og gavne ham. Overfaldes han af en Sygdom, maa Dæmonerne naturligviis have paaført ham den, og Tendentsen i hans Lægekunst er da klart given: han maa finde Midler til at omstemme og forsone de Mægtige eller til at tvinge dem ved Hjælp af andre Dæmoner. Dette viser sig imidlertid snart at være en ikke ganske let Sag, og det bliver da naturlig kun nogle Enkelte, som med særlig Dygtighed og Held lægge sig efter denne saa nødvendige Indsigt: Præsterne. Det bliver hos de primitive Folkeslag efterhaanden denne Stand, som er i Besiddelse af al Kundskab, og hos hvem Raad og Hjælp i enhver Nød maa søges, naturligvis ogsaa i Sygdom. Disse Lærde gjøre altsaa et Studium af Naturen, indsamle naturligvis derved reelle Erfaringer, men noget egentligt Erfaringsgrundlag udvikles

dog ikke, Alt kommer til at hvile paa et supranaturalistisk Grundlag med det Guddommelige som direkte Aarsag til alle Phænomener: Erkjendelsen absorberes af det theokratiske Princip.

Saaledes see vi Forholdet at være hos de fleste af den nuværende Tids vilde Folkeslag, endog i Detaillerne er der en stor Lighed, saaledes som Maury[7]) og Andre have paaviist. Præsterne forene i deres Person Spaamandens, Profetens, Besværgerens og Lægens Funktioner. Amuletter af mange forskellige Former, som Præsterne selv fabrikere, ere et Hovedmiddel til at besværge Aander og helbrede Sygdomme. Hos flere Folkeslag træffes Brugen af narkotiserende Plantedroguer, ikke til at stille Smerter, men til at fremkalde Drømme og Hallucinationer i Theurgiens Tjeneste; ofte er det Præsterne selv, der drømme for at skaffe deres Klienter Aabenbaring om, hvad de ønske at vide. Ligeledes træffes en Kultus af de Dødes Sjæle, den ogsaa i Europa anvendte Nekromanti.

Et i Hovedtrækkene væsentlig overensstemmende Forhold træffes hos saa godt som alle Oldtidens Folkeslag. Hos Kaldæerne og Perserne var, som bekjendt, Præstekasten, Magerne — efter hvem Magien har faaet Navn — meget anseete og berømte for al deres Lærdom og Viisdom i de Ting, som ere skjulte for den store Hob. Zoroasters Religion frembyder jo en skarp Dualisme mellem Godt og Ondt, mellem Lyset og Mørket, og knyttende sig hertil udvikles i Persien allerede den uhyggelige Modsætning mellem hvid og sort Magi, som senere gjør sig saa stærkt gjældende indenfor Kristendommen. Den klare, dybe Nathimmel i Østerlandene maatte naturlig vende Viismændenes Iagttagelser særlig mod Stjernerne, og Astrologien, Studiet af de enkelte Stjerners og Konstellationers Indvirkning paa Jorden og navnlig paa Mennesket i sund og syg Tilstand, danner Hovedgrundlaget for den østerlandske Magi, som jo senere ogsaa i Vestens Lande vandt saa megen Anseelse, navnlig i Forbindelse med Udvikling

af hele Korrespondents-Læren, hvilken vi senere komme tilbage til. I den mediske Astrologi ligger der imidlertid en Tendents til en ubestemt Pantheisme, hvorved den fjerner sig fra Theurgien i streng Forstand ɔ: den, der er baseret paa bestemte, enkelte, overnaturlige Væseners Indvirkning, ligesom ogsaa Astrologiens hele praktiske Retning væsentlig kommer til at koncentrere sig i en fatalistisk Spaadomsgave, der ikke fremmer Udviklingen af en virksom theurgisk Lægekunst.

Større praktisk Betydning for Lægekunsten faaer Theurgien i Ægypten, hvor Astrologien kombineres med en virksom Alkymi. Her træffe vi ogsaa Guddomme, der staae i særligt og væsenligt Forhold til selve Lægekunsten, saaledes fornemmelig Hermes, fra hvem en Mængde therapeutiske Regler udledes, hovedsagelig af reen theurgisk Natur. Guddommens Repræsentanter, Præsterne, hemmeligholdt og bevarede i deres forskjellige Ordener de kemisk-theurgiske Kundskaber og nød en overordentlig Anseelse.

Vende vi os nu til den antike Kulturs glimrende Hjem, saa finde vi ogsaa den berømte græske Tempelmedicin stærkt paavirket af Østens og navnlig Ægyptens Theurgi: kun have Mysterierne i de skjønne Tempellunde, paavirkede af den ophøiede monistiske Grundanskuelse, af den hele overlegne Harmoni i Udviklingen, mistet meget af det Mørke og Uhyggelige, som ellers klæber ved Theurgiens Udøvelse.

Digtekunstens og Musikens Guddom, Apollon, var ogsaa Lægekunstens Beskytter, og i hans Templer, saaledes i Templet paa Delos, blev Lægekunsten udøvet. De i Grækenlands senere Tidsperioder berømteste Lægetempler vare dog navnlig helligede Asklepios, og mellem dem indtog Templerne paa Kos og Knidos, samt i Epidaurus og Pergamus den første Rang. De havde alle en smuk og klimatisk gunstig Beliggenhed paa Bjerghøider eller i Lunde, hvor varme Kilder havde deres Udspring.

De hellige Templer turde ingen Uindviet nærme sig uden efter lang Forberedelse ved Bøn og Renselse. Den Syges

forberedende Indvielse bestod i en flere Dage fortsat streng Faste med Bade, med Offringer og Bønner. Da blev han først ført ind i selve Helligdommen af Præsterne under mange høitidelige og mysteriøse Ceremonier, med Musik og Sang. Her blev Leiet beredt paa Skindet af den offrede Vædder, og her for Gudens Aasyn skulde da den Syge tilbringe Natten; i Drømme skulde Guden aabenbare sig for ham og give ham det usvigelige Raad, som bevirkede Helbredelse. Talrige vare de Syge, som Guden befriede fra deres Lidelser, og som forlode Templerne med Takoffre. Efterhaanden blev det Skik, navnlig i de to berømte Templer, paa Kos og Knidos, at indgrave paa Metalplader den Syges Navn, en Angivelse af hans Sygdom og af de Lægemidler, hvorved han var bleven helbredet; og denne Samling af tabulæ votivæ dannede efterhaanden et Materiale for en virkelig empirisk Medicin, der udviklede sig paa de nævnte Øer, navnlig efter at Præstekasten ved Tidsaandens Krav var bleven nødt til at lade en Deel af det Mysteriøse falde og optage videbegjærlige Elever udenfor sin egen Midte. Saaledes kunde tilsidst den antikmedicinske Erfaringsheros Hippokrates udgaae fra Tempelmedicinen paa Kos. Men endnu paa hans Tid holdt sig den rene Tempeltheurgi paa mange Steder i sin Renhed, og den store græske Aandsudvikling, som i saa høj Grad emanciperede sig fra den theosophiske Grundbetragtning og faststillede naturlige Principer og Love, formaaede dog ikke at udrydde Troen paa Tempelgudens Mirakler. Og snart sygnede det rige græske Aandsliv igjen hen, de mange frugtbare Spirer begravedes under den voxende Obskurantisme for først mange Aarhundreder senere, i Renaissancen, at komme til videre Udvikling.

Vel søgte den alexandrinske Videnskabs Lys igjen at sprede Mørket, men det var kun for en kort Tid. Snart blev ogsaa i Alexandrien den theosophiske Mystik fremherskende, og den nyplatoniske Skole uddannede ved Plotinus og Andre under fornyet Paavirkning af den gamle

persisk-ægyptiske Magi og den jødiske Kabbalah et fuldstændigt theosophisk System, dog med en noget pantheistisk Tendents; Bestræbelsen gik ud paa ved streng Askese at komme i intimt Forhold til de Dæmoner, hvoraf Universet tænktes opfyldt, eller endog til selve de skabende Grundguddomme og derved blive i Stand til at udføre Undergjerninger. Plotinus's Elever deelte Magien i tre Klasser: Theokrasi, hvor Guddommen selv virkede, Theurgi, hvor gode Dæmoner bragte Hjælpen, og Goëti, hvor man tog sin Tilflugt til de onde. Nærmest Theurgien, dog et Stykke hen mod Goëtien, stod Lægemiddellæren, i nær Forbindelse med den hele Alkymi. De gode Dæmoner bleve betvungne ved Bøn og Askese, de onde ved Besværgelser og Ofringer; i Exorcismen spillede gaadefulde kaldæiske Ord en Hovedrolle, og som Forebyggelsesmiddel mod Sygdom bleve saadanne Ord skrevne over Døren, en Skik, som navnlig blev almindelig i Italien, med hvis omfattende overtroiske Tendentser Nyplatonismen i det Hele traadte i nøie Forbindelse. Nyplatoniske Læger spillede en stor Rolle i Italien, medens den ædruelige græske Lægekunst havde meget vanskeligt ved at bane sig Vei [8]).

Hvorledes forholdt nu Kristendommen sig til denne vigtige Side af det antike Liv? Dens Monotheisme maatte jo være afgjort fjendtlig stemt mod hele den dæmonologiske Theurgi, der knyttede sig til polytheistiske Forestillinger, og det er derfor naturligt, at den kristne Kirke, saasnart den havde vundet Udbredelse og Magt, paa det Ivrigste forfulgte saavel den antike Tempelmedicin som lignende Kultus rundt om i de barbariske Lande: da Herskerne havde antaget Kristendommen, benyttede de dens Navn til at udrydde den gamle Troldomsmagt, som de ikke ganske uden Grund ansaae for farlig, og ligesom de Kristne oprindelig bleve forfulgte som Troldmænd, og deres Hoved var blevet betragtet som en stor jødisk Essener eller Kabbalist, saaledes gik nu Forfølgelsen den modsatte Vei med lige Barbari og Grusomhed. Kristendommens Opfattelse af det onde Princip

førte til den naturlige Konsekvents at antage den gamle hedenske Magies Dæmoner for faldne onde Engle og Hexemestrene for at staae i direkte Forbindelse med Djævelen og hans undergivne Aander, og de Kristne fik derved ikke blot Ret, men ogsaa en ligefrem Forpligtelse til at gjennemføre den gruopvækkende Hexeforfølgelse, som vedvarede gjennem hele Middelalderen og endog efter Reformationen med uformindsket Fanatisme i de protestantiske Lande. Den middelalderlige Kristendoms Aandsprodukt malleus maleficarum, der indeholder en overordentlig udførlig Hexepathologi og Hexetherapi med Brænding som det probate Hovedlægemiddel, er heelt igjennem præget af en saa umenneskelig Grusomhed, at man vel kan forstaae, hvad der fortælles, at Folk i Dødsangst for den og dens konsekvente Haandhævelse forskrev sig i Tusindviis til Djævelen som den, der dog var langt mindre ond end Kirken [9]).

Men udrydde den rodfæstede Trolddomsanskuelse kunde Kristendommen naturligviis ikke, navnlig da den i sin egen Lære havde saa stærke Berøringspunkter dermed og ikke kunde andet end indrømme hele Theurgien fuld Realitet, hvilket Kirkefædrene ogsaa gjøre. Kristus havde jo som alle Profeter helbredet Syge i Kraft af sin Guddomsmagt, hans Apostle ligesaa, ved Haandspaalæggelse og Salvelse med den hellige Olie; Lægekunsten maatte saaledes ogsaa for de Kristne vedblive at være en theurgisk, en hellig Kunst, hvortil man kun kunde uddanne sig ved en nøie Forening med Kristus i Askese og Bøn. Kristendommens overordentlig stærke, dualistiske Modsætning mellem det gode og det onde Princip fører saaledes med Nødvendighed til en Opfattelse, ifølge hvilken hele Mirakelkunsten deles i en hvid og en sort Magi. Denne hviler paa det Onde, paa Pagt med Djævelen; den kan vel yde Hjælp og Helbredelse, men har dog sin Hovedstyrke i at fremkalde Sygdomme, medens det kun bliver den hellige Mirakelvirken, den hellige Exorcisme, som ved at uddrive de onde Aander frier for alle Sygdomme og Lidelser. Lægekunsten opfattes

da som en fri og hellig Kunst, der kun paa rette Maade kan udøves af de Hellige. Munkene fik særligt det Prærogativ at være Læger og knyttede sig naturligviis nøie til det kirkelig-theurgiske Princip, saaledes at Amuletter (Mariamedailler, Conceptionssedler, Agnus dei o. s. v.) blev et af de Hovedlægemidler, hvormed alle mulige Sygdomme helbrededes. Enkelte særlig Hellige havde ogsaa særlig stærke helbredende Gaver, ikke blot i levende Live, men endnu mere efter deres Død som Martyrer. Saaledes udviklede sig de bekjendte Valfarter til de Kanoniseredes Grave eller til Steder, som paa en eller anden Maade vare helligede ved dem, navnlig forskjellige Kilder, og den mystiske Balneotherapi, som Grækerne havde udviklet ved deres Æskulapstempler, dyrkedes nu ved kristne Helgenes Kilder, hvoraf vi jo ogsaa hertillands kjende flere. Den berømteste af disse, St. Helenes Kilde, knytter Middelalderens Legende til en svensk Hertugs hellige Datter Helene, der i sin Enkestand valfartede til Jerusalem og kom tilbage med en saadan Kirkens Kraft, at hun kunde udføre alle mulige Mirakler. Efter at hun var bleven myrdet af nogle Ugudelige og kanoniseret, florerede Jertegn i høi Grad ved Liget. Dette blev senere af nogle Munke flyttet til Sjælland og begravet i Nærheden af Tidsvilde ved Siden af en Kilde, der netop da fremvældede med stor Kraft, og som nu ogsaa viste sig begavet med mægtige helbredende Virkninger hos alle de Syge, hvem Helgenen skjænkede sin Naade [10]). — Helgendyrkelsen udviklede end yderligere en fuldstændig theurgisk Specialisme, saaledes at hver Sygdom havde sin særlige helbredende Helgen, t. Ex. St. Valentin for Ligfald, St. Judas for Hoste, St. Klara for rindende Øine o. s. v. Mange Sygdomme bleve ifølge Kirkefædrenes Lære ligefrem ansete for en Straf fra Gud og maatte derfor ikke behandles med nogensomhelst andre Midler end hellige Ceremonier.

Saalænge den katholske Kirkes Jernaag holdt al selvstændig Videnskabelighed kvalt og paa Medicinens Omraade

kun taalte de af Skolastikerne bearbeidede arabiske Oversættelser af Galen, saalænge var Munkemedicinen ogsaa den dominerende, og om der end efterhaanden indsamledes mange brugelige Erfaringer — saaledes af de engelske Benediktinere, der tildeels med Rette fik et stort lægevidenskabeligt Ry — saa hvilede dog fremdeles Kirketroens Obskurantisme over den hele Virken. Vel arbeidede Naturvidenskaben til Trods for Kirken og konstaterede Kjendsgjerninger, der vare noget uforenelige med dens Lære. Vel begyndte der at opstaae virkelige Universiteter og Lægeskoler, der viste Tendents til selvstændig Opfattelse, men Organismens dunkle og komplicerede physio-pathologiske Processer frembød dog altfor store Vanskeligheder for Tydningen, til at ikke Mirakeltroen netop her skulde kunne vedblive at herske. Tilmed forbød Kirken de høiere, mere dannede Geistlige at give sig af med Lægekunst, og Medicinen kom da udelukkende i Hænderne paa de simple og uvidende Munke, medens den ikke hellige Kirurgi overlodes til verdslige Ignoranter, de saakaldte Badere. Alexianerne og Celliterne, to Ordener, der gave sig særligt af med at være Læger, Sygepassere og Gravere, vare tilmed særligt uvidende. Mirakelkure, navnlig ved Helgeners Grave, vare endnu i det 14de Aarhundrede saa hyppige, at der i en geistlig Lov om Kanonisation maatte gives bestemte Regler for, naar en Kur kunde erklæres for et virkeligt Mirakel, nemlig kun, naar Sygdommen i sig selv var uhelbredelig og Helbredelsen skete i et Øieblik [11]).

Da kommer Renaissancens forløsende Periode. De udviklede og urolige Gemytter, der forholdt sig skeptisk til hele den gamle Autoritet og higede efter Sandheden uden at kunne opdage den, stiftede Bekjendtskab med de græske Videnskabsmænd, der kom til Vesten flygtende fra det af Muselmændene erobrede Konstantinopel, det eneste Sted i Kristenheden, hvor nogen sand Videnskabelighed havde bevaret sig. Man gav sig til at studere de græske Forfattere i Grundsproget, ikke som tidligere i Arabernes af den kristne

Skolastik yderligere lemlæstede Oversættelser. Hele den klassiske Literaturs uvurdeerlige Skatte aabnedes for Europa, og de uforfalskede Hippokratister begyndte snart at gjøre deres Indflydelse gjældende paa de medicinske Anskuelser. Overveiende Indflydelse paa de philosophiske eller specielt de for Medicinen til Grund liggende naturphilosophiske Anskuelser fik imidlertid ustridig Platons Værker. Men saa frigjørende og forædlende dette Studium maatte være, saa udøvede det tillige, navnlig i den gjærende Overgangsperiode, en berusende hyperidealistisk Paavirkning, og Platons poetisk-sublime naturphilosophiske Spekulationer, der hvilede paa en pantheistisk Grundbetragtning og gav sig til at løfte Sløret for alle Naturkræfters Væsen, maatte i høi Grad nære de mystiske Tilbøieligheder. Det forklares saaledes, at de mystiske Bevægelser indenfor Videnskaben, som i Middelalderens sidste Tid dog vare traadt noget tilbage og havde begyndt at give Plads for mere ædruelig Forskning, paany faa en overvældende Indflydelse. Den til Antiken og særlig til Nyplatonikerne sig sluttende Mystik, der saaledes kom til at spille en stor Rolle, falder ganske vist ved sit hele pantheistiske Grundstandpunkt udenfor den egentlige kirkelig-dogmatiske Theurgi, som vi her beskjæftige os med, og hører ind under Thaumaturgien; men paa den anden Side væver den sig dog saa nøie sammen med den protestantiske Dogmatik, at den maa betragtes i Sammenhæng med hele Theurgiens Skæbne under Protestantismens Paavirkning.

Den typiske Hovedrepræsentant for denne Renaissancens Mystik er Paracelsus, hvis Optræden paa det medicinske Omraade af hans Lovtalere er bleven paralelliseret med Luthers paa det kirkelige, og ikke uden Berettigelse, forsaavidt der hos Paracelsus manifesterer sig en revolutionær og gløødende Søgen efter Sandhed, en ubegrændset Skepsis ligeoverfor al den gamle skolastisk-galenske medicinske Autoritet, og en fast, men rigtignok ogsaa i høieste Grad phantastisk-mystisk Tro paa en nær Gjenfødelse og Fuldendelse af den medicinske

Videnskab. En typisk Illustration til det her Fremhævede afgiver ogsaa Paracelsus's Forgænger og Aandsfælle Agrippa von Nettesheim, der skriver sit Værk de vanitate scientiarum — hvori han opløser alle Videnskaber i Intethed — og samtidig af al Magt søger at grunde en sand og ufeilbar Naturvidenskab og praktisk Medicin ved, ligesom Cardanus og Andre, at udvikle den kabbalistiske Korrespondentslære med dens Skalaer, som gik ud paa at bestemme de Naturgjenstande i de forskjellige Verdener, der stode i bestemt Rapport og udøvede en mægtig gjensidig Indvirkning paa hinanden. Verdensaltet blev nemlig efter den kabbalistiske Lære deelt i 6 Verdener: 1) Arketypus (den høieste guddommelige Verden), 2) mundus intelligibilis (Englenes Opholdssted), 3) mundus coelestis, 4) mundus elementaris (den lavere Natur), 5) microcosmus (Mennesket), 6) mundus infernalis. I de tre naturlige Verdener korrespondere t. Ex. Solen, Guldet og Loven, det høire Øie og Hjertet hos Mennesket[12]).

Ogsaa Paracelsus var i høi Grad optagen af Tidens astrologiske og alkymistiske Magi, men han var dog mere end en sædvanlig Magiker, og naar hans Modstandere have beskyldt ham for grov Uvidenhed, er dette vistnok fuldstændig ugrundet, dertil viser han sig altfor stærkt gjennemtrængt af den græske idealistiske Philosophies Aand. Den Mystik, der kommer til Orde hos denne vilde, gjærende, storslaaede Revolutionsmand, er en ganske anden end den katholske Kirkes fade Theurgi; han phantaserer ikke om Helvede med dets faldne Engle, ikke om kanoniserede Helgene, men han seer bort fra alle en positiv Religions vilkaarlige Dogmer og øser af Antikens friske Væld; han troer paa en Grundguddom, der har skabt Alt, der er tilstede som en Deel af Alt, han stoler paa Naturens Alguddommelighed og de dertil knyttede dybe Urkræfter. Hans Hovedudgangspunkt er det, at Mikrokosmen er en Deel af Makrokosmen. Saa yderlig spiritualistisk som han er, kommer han saaledes dog Naturvidenskaben et Stykke nærmere end de kirkelige

Theurgikere og gjør et alvorligt Forsøg paa at komme tilbage til den virkelige Natur, som han imidlertid kun formaaer at see gjennem Nyplatonismens Taager. Hans Mystik vinder tilmed en særlig Interesse for os derved, at den afgiver væsenlige Udgangspunkter for nye mystiske Retninger, som i vor Tid have spillet en Rolle i Lægekonsten, og som vi derfor senere maa dvæle ved, navnlig den dyriske Magnetisme og Homøopathien, tildels ogsaa den Rademacherske Kurmethode. Ogsaa andre Retninger, der ikke med Rette kunne henføres under den mystiske Kategori, have havt betydningsfulde Impulser fra Paracelsus, og han er i det Hele saa langt fra at være ublandet Mystiker, at tvertimod de meest forskjellige Synspunkter og Muligheder komme frem i hans mange halvvilde Bøger, hvis egentlige Mening det iøvrigt er meget vanskeligt at udgrandske, selv med de grundige Kommentarer, som haves af forskjellige Forfattere, i vor egen Literatur af Fr. Bremer[13]).

Som en betydningsfuld therapeutisk Retning, der har et væsenligt Udgangspunkt fra Paracelsus, maa nævnes Anvendelsen af Specifika (Arkana) ɔ: saadanne Midler, der rettes mod Sygdommens dybere Aarsager, ikke mod de enkelte fremtrædende Symptomer. Men det mystiske Moment er ogsaa her strax med, idet han ikke søger det Specifike i et Lægemiddel ligefrem i Stoffet, men i det Aandige, det Astraliske: »qvinta essentia«, og lærer fremdeles, at Gud, som har skabt et Arkanum for hver Sygdom, ogsaa har givet os ydre Kjendetegn derpaa, som det gjelder om at opdage, og som han videre udvikler i sin Lære om Signaturerne. Han erklærer, at man først og fremmest maa studere Urternes Kiromanti, naar man vil erfare deres væsentlige Virkning: »thi Bladene ere Planternes Hænder, og deres Linier aabenbare Naturens Egenskaber og Kræfter.« Saaledes anvender han forskjellige hjertedannede Blade mod Hjertesygdomme, Orkideroden mod Testikelsygdomme, den gulige Farve af Saften af Kelidonium og af Safran indicerede Brugen deraf mod Gulsot. Mod Hjertesygdomme anvendte

han ogsaa Guldet, fordi dette (som Agrippa allerede havde fremhævet) i de kabbalistiske Skalaer korresponderede med Hjertet. Og dog er paa ingen Maade hans Pharmakologies Væsen alene alkymistisk, tvertimod er det aabenbart nok, at han i sin qvinta essentia ogsaa aner og sigter paa de egentlig virksomme Agentser, som virkelig findes i Stofferne, og som ved Kemiens Hjælp kunne udskilles deraf.

Men unægteligt er det den reent mystisk-alkymistiske Side hos Paracelsus, som kommer til frodig Udvikling hos hans nærmeste Efterfølgere, Dyrkerne af hans spagiriske Medicin (af σπάω, skiller og ἀγείρω, samler). Denne videre mystiske Udvikling gaaer nu fornemmelig for sig i Tydskland og England, de Lande, hvor den dybe Revolution i det religiøse Liv fremkaldte og vedligeholdt en intensiv aandelig Gjæring. I den ligefrem theosophiske Mystik, som mere og mere gjør sig gjeldende, og som søger at amalgamere sig med de protestantiske Dogmer, spille ogsaa protestantiske Præster en vigtig Rolle. Sit stærkeste og meest prægnante Udtryk fik denne Bevægelse i Rosenkreuzernes Orden, et hemmeligt Samfund med et blodrødt Kors til Symbol, der udviklede sig i Tydskland i selve Reformationstiden, og mellem hvis Medlemmer fandtes mange fremragende Læger, t. Ex. Livlægerne hos flere mellemtydske Fyrster. I Ordenens Konfession lærtes, at Verdens Ende var nær, og at alle de Ugudelige skulde gaae under, medens de Indviede vilde leve evigt i Fryd. Ordenens tre Hovedhemmeligheder vare Perpetuum mobile, de Vises Sten (Forvandling af Metallerne til Guld), og en Universalmedicin, der bestod i et Pulver og en Salve, og med hvilken Ordenens Medlemmer kunde helbrede alle mulige Sygdomme og sikkre dem selv bestandig Sundhed og Frihed for Døden. Medlemmerne maatte offentlig ikke udøve anden Virksomhed end Lægekunsten og skulde helbrede alle Syge gratis.

Fra Tydskland bredte Ordenen sig til England og naaede her sin største og videste theosophiske Udvikling, navnlig ved Robert Fludd, en Læge i London i Begyn-

delsen af det 17de Aarhundrede. Alle Sygdomme ere efter Fludd en Følge af Synden og have deres nærmeste Oprindelse fra fire faldne Engle, der have deres Bolig i de fire Verdenshjørner; mod hver af dem strider trolig en af de gode Engle, men det forslaaer ikke, Sygdommene rase, og Lægens Hjælp bliver nødvendig. Men Lægen maa erindre, at han ikke har at kæmpe med Kjød og Blod, men med de onde Aander, med Verdens Fyrster og Mægtige, og derfor kunne Sygdommene kun beseires ved Besværgelser og Bønner, af hvilke han foreskriver lange Formler, ligesom han ogsaa giver udførlig Anvisning paa Exorcismens Udførelse. Mange Sygdomme anseer ogsaa han som en ligefrem Straf fra Gud, og her er den Syge alene henvist til Guds Naade [14]).

Hvorledes stillede nu selve den unge protestantiske Kirke sig til hele denne mystiske Bevægelse? Vistnok var den kirkelige Reformation en imponerende Manifestation af Renaissancens hele store Frigjørelsesprincip, men den blev ikke staaende ved Frigjørelsen, ved Humanismen, den omformede sig hurtigt til en ny orthodox Lære, der kunde tilfredsstille det udviklede Gemytskrav og den større ethiske Selvfordybelse. Ved denne konfessionelle Omordning blev der hurtigt sat en vægtig Hæmsko mod videre Frigjørelse og Udvikling i antik Aand, og tilmed maatte nødvendig en Lære, der som den protestantiske sigtede paa at lade det strengt kristelige Moment i dybeste Forstand gjennemsyre hele Personligheden under alle dens menneskelige Forhold, optræde med en bestandig voxende Intolerance mod enhver uhildet videnskabelig Forskning, og det er saaledes kun en betegnende Illustration, naar Calvin med Melanchtons Samstemning lader en af Renaissancens dygtigste og selvstændigste Læger, Serveto, bestige Baalet i Genf. I Kraft af det strengt orthodoxe Standpunkt tilskrev Luther Djævelen de fleste Sygdomme og optraadte med stor Forbittrelse mod de Læger, der ikke vilde anerkjende denne Anskuelse. Den nye Kirkes hele Standpunkt var da givet; Hexebaalene brændte ligesaa høit i de protestantiske som i de katholske

Lande, Exorcismens Glands bevaredes, og Præsterne vare selvkaldede Læger. I det danske Kirkeritual af 1685 gives udførlige Regler for, hvorledes Exorcismen hos Syge skal udføres, og i hvilke Tilfælde det ansees for heldigt, at Præsterne tillige tilkalde en Medikus [15]. Omtrent fra samme Tid foreligger der i vor Literatur et Lægeskrift af Sognepræst Erich Hansen »Om Helenæ Kildes Oprindelse, Brug og Misbrug«, hvor Therapien doceres i streng luthersk-theurgisk Aand. Helenekildens guddommelige Mirakelkraft opretholdes fuldstændig, kun forbydes det selvfølgelig at paakalde Helgenen, som Protestantismen ikke anser for bedre end en Djævel. Endnu i sidste Halvdeel af forrige Aarhundrede udtaler den berømte Lavater sig med fuld Overbevisning og Begeistring om Præsten Gassners theurgiske Kure. Den katholske Theurgi er saaledes uskadt sluppen gjennem Renaissancens og Reformationens Skær; kun har den nu faaet en Tilsætning af en nyplatonisk dunkel Mystik, som den protestantiske Aand ikke ret formaaer at løsrive sig fra, og som unegtelig staaer i en vis grel Modsætning til den katholske Kirkes klare, objektive Formler.

Denne blandede, nyplatonisk-protestantiske Mystik spiller en meget stor Rolle i de første to Aarhundreder efter Reformationen, og fremkalder end Renaissancen umiddelbart Bacos storartede Bestræbelser for at komme til at staae paa et forudsætningsfrit naturvidenskabeligt Standpunkt, saa ere dog de allerfleste samtidige og senere Videnskabsmænd i hele denne Tidsperiode i høi Grad hildede i theosophisk-mystiske Forestillinger, Baco selv ikke engang fuldstændig undtagen. Paracelsus's meget forstandige Modstander, Thomas Erastus i Basel, beviser saaledes i en Bog, at Hexene staae i ligefremt Forbund med Djævelen og derfor maa brændes; den ædle Thomasius, der anvendte hele sin Kraft paa at udrydde denne den kristne Fanatismes meest gruopvækkende Konsekvents og virkelig for en stor Deel gjorde Ende paa Hexeprocesserne, var dog tillige som Philosoph Forfatter til en fuldstændig theosophisk Pneumatologi. Newton beskjæf-

tigede sig, rigtignok først i sin Alderdom, med Meditationer over Profeten Daniel og Johannes Aabenbaring. Den berømte Swedenborg var paa engang stor Theosoph og stor Naturvidenskabsmand. Den store Forsker Haller henlevede Aar i uafbrudt Angst for Helvedstraffens Evighed. Klinikeren Stahl anbefalede kirkelige Amuletter som det sikkreste Middel mod Blodspytning, og hans end mere ansete samtidige Kollega i Halle, Fr. Hoffmann, der tillige var en fuldendt Verdensmand, skrev et heelt Værk »de potentia diaboli in corpore«, i hvilket han giver Djævelen ligefrem Skyld for forskjellige Nervesygdomme, som han derfor erklærer ikke at kunne helbrede; dog hylder han den mediërende Opfattelse, som ogsaa andre Læger, ligesom ogsaa Theologer, alt tidligere havde fremsat, at Djævelen ikke ret kunde faae Indpas, uden at der iforveien var en vis Svækkelsestilstand i Legemet, en Korruption af Vædskerne, der tiltrak den onde Aand, og som iøvrigt den antike Opfattelse ogsaa lagde Vægt paa; Melankolien har jo erholdt sit antike Navn af den Antagelse, at den beroede paa en for stærk Tilblanding af Miltens atra bilis og deri betinget Vædskekorruption (»Miltsyge«).

Dog bar den store kritiske Klaring og Oplysning, som i saa høi Grad udmærker netop det 18de Aarhundrede, ogsaa væsenlige Frugter for Medicinen, og det ædruelige Erfaringsgrundlag vinder paa mange Punkter fastere Fodfæste, ogsaa i Therapien. Selv ved Sygelighedstilstande, der frembød saa store Vanskeligheder for en naturvidenskabelig Tydning som Psychoserne, og hvor derfor ogsaa det theokratiske Princip fremdeles med Overvægt blev hævdet, begyndte en fordomsfriere, kyndigere og mere human Opfattelse for Alvor at gjøre sig gjeldende, navnlig i det Land, der gik i Spidsen for Oplysningens Sag, i Frankrig, og ved Aarhundredets Slutning formaaer den ædle Pinel at befri de franske Sindssyge for de Lænker og hele den barbariske Behandling, som knyttede sig til de dogmatisk-kristelige Besættelsestheorier.

Men efter Revolutionen fulgte som altid Reaktionen, og det har været vort Aarhundrede forbeholdt at see en saadan gjøre sig gjeldende med en overordentlig Kraft ogsaa i Medicinen, dog navnlig kun i Tydskland. Ogsaa her havde en stor aandelig Frigjørelse vundet Rum ved Overgangen fra forrige til dette Aarhundrede, men den var ikke af saa praktisk Natur som i Frankrig, den beholdt hos de Philosopher og Digtere, som bare den nye Udvikling, en overveiende spekulativ Karakteer, knyttede sig til Renaissancens antike, pantheistisk-sublime Ideer og blev derved bestandig ved at være i nogen Forbindelse med den protestantiske Mystik. Den havde derfor heller ikke store Vanskeligheder ved at vende fuldstændig tilbage til denne, da den theologiske Rationalisme, Oplysningens Frugt, ligeledes havde givet efter for den orthodoxe Reaktion. Den romantiske, middelalderlig-mystiske Aand udvikler sig kontinuerlig, i en reaktiv Bevægelse, af den Schellingske Naturphilosophi.

Det er saaledes let forklarligt, at ikke alene en almindelig mystisk, men endog en ligefrem kirkelig-theokratisk Retning paany gjør sig stærkt gjeldende i den tydske Lægekunst i vort Aarhundrede, navnlig fra det 2det til det 5te Decennium. Først og fremmest kommer en saadan naturligviis til Orde ligeoverfor Genesen af Sindssygdomme, der paany opfattes som udelukkende Følger af Synden og Djævelens Værk. Ved de protestantiske Universiteter er det navnlig de medicinske Professorer Heinroth i Leipzig, Windischmann i Bonn og Leupoldt i Erlangen, som med stor Udholdenhed fastholde Nødvendigheden af en »germanisk-kristelig Medicin«, saavel i Almindelighed som særlig i Psykiatrien. Windischmann gik endog saavidt i orthodox Mysticisme, at han ligesom Fludd ligefrem erklærede: »de fleste Sygdomme have deres egentlige Sæde i den ved Lyst og Begjærlighed optændte og forvildede Sjæl, og den Læge, der ikke kjender Exorcismens Væsen og Kræfter, savner det vigtigste Lægemiddel«[16]. Men Rationalismens Aand havde dog udøvet en for stærk Indvirkning paa Pro-

testantismen, og Naturvidenskabens Udvikling havde efterhaanden gjort denne for mægtig, til at en saadan medicinsk Mystik nu skulde kunne trænge ret igjennem. Vel vare Heinroth og Windischmann udrustede med en stor Energi og dialektisk Færdighed, men saa manglede ogsaa deres Staldbroder Leupoldt fuldstændig disse for en saadan Kamp mod hele Tidsaanden nødvendige Egenskaber, og den ligesaa ædle og blide som tunge og vidtløftige Erlangerprofessor, der var et Barn af den senere tydske Naturphilosophi og særlig paavirket af Schleiermacher, klager i sin for faa Aar siden udkomne Selvbiographi [17]) bittert over den ringe Sympathi, hans almindelig-pathologisk-therapeutiske Skrifter mødte, over Misstemning fra Universitetskollegernes Side og over bestandige bittre Skuffelser, saaledes at han endog blev forbigaaet ved Besættelsen af Overlægeposten ved den psykiatriske Universitetsanstalt, han selv havde kaldt tillive. Hvad særlig den dæmonologiske Opfattelse af Sindssygdommenes Væsen angaar, da forsvinder den med Leupoldt fra de medicinske Fakulteter i protestantiske Lande og kommer kun til Orde, men ogsaa med Styrke, hos orthodoxe Theologer, der fremdeles ikke kunne opgive Haabet om at kunne udrette noget for Gjenopvækkelsen af den tabte theurgiske Therapi. Saaledes er det kun et Par Aar siden, at en af vor Hovedstads nidkjære og begavede Geistlige rykkede frem i Pressen [18]) med en Appel til Almeenheden om at overdrage i det Mindste en Deel af Lægebehandlingen ved vore Sindssygeanstalter til Præster.

Med større Kraft og større praktiske Resultater optræder i denne Tidsperiode den theokratiske Retning under den mægtige katholske Kirkes Ægide. Fornemmelig kommer denne Stræben til Udvikling ved Universitetet i München, den bigotte Ludvig den Førstes Residentsstad, hvor det katolske Hierarki var i fuld despotisk Flor og afgjort Overmagt navnlig i det 4de og 5te Decennium. Det er Bayerns første lægevidenskabelige Autoritet og den første medicinske Kliniker ved det nye og ansete Münchneruniversitet,

Nepomuk v. Ringseis, som i nøie Forbund med Prælaterne og iøvrigt vistnok nærmest paavirket af Theosophen Frants v. Baader gaaer i Spidsen for den reaktionære Medicin og anvender sin store Magt og sin eminente Begavelse til at fremme en saadan reent kirkelig theokratisk Opfattelse. I 1840 udgav han sit mærkelige Hovedværk over almindelig Pathologi og Therapi: »System der Medicin«, der er dediceret til hans kliniske Lærer, den abstrakt spekulative Naturphilosoph Röschlaub, som vistnok forstod at lægge en anti-naturvidenskabelig Grund hos sine Elever. Allerede i Fortalen fremhæver han som den til Grund for Systemet liggende Overbevisning, at Medicinen ligesom alle Videnskaber har sin Rod og sine Grundprinciper i den nedarvede kristelige Aabenbaringslære, og at han derfor ogsaa i Systemets Udvikling bestandig har støttet sig til Theologien. Naturvidenskabens Betydning søger han derimod at reducere saa meget som muligt; han indrømmer vel, at den er et ret værdifuldt Hjælpemiddel, men heller ikke mere end et enkelt af mange, til at naae frem til det Væsentlige i den praktiske Medicin: den fuldendte geniale Kunst, hvilken saaledes for ham staaer i høi Grad uafhængig af Videnskaben, og som han uden videre paralelliserer med de andre Kunster, Billedhugger-, Malerkunst o. s. v. Naturvidenskaben har, siger han, ikke større Betydning for Lægekunsten end for de andre Kunster, nemlig kun den at være nyttig i reen teknisk Henseende. I Afsnittet om almindelig Therapi, Værkets Kjerne, udfører han disse Grundtanker videre, fremhæver paany, at Lægekunstens Videnskab er noget ganske andet end et Afsnit af Naturvidenskaben, at den umiddelbare Evne, det geniale Blik, den praktiske Takt er det meest afgjørende Moment: »ikke alene Poeten, men enhver Kunstner, ogsaa Lægen fødes«. Den lærde naturvidenskabelige Dannelse er derfor ogsaa mindre nødvendig, ja kan endog være ligefrem skadelig, og »den, der har valgt at være Læge efter vedholdende Bøn og efter fromme Venners og Sjælesørgeres Raad, han vil visselig hverken

mangle Lægens Blik og praktiske Talent eller den nødvendige Begeistring.« Fuldkommen Sundhed, lærer Ringseis, fandtes kun i Paradiset, og efter Syndefaldet existerer der ikke mere end en relativ Sundhed, som har en bestemt Disposition til Sygdom i sig, og altsaa egentlig er en permanent kronisk Sygelighedstilstand, hvoraf de levende Væseners Død igjen er bleven en nødvendig Følge. Men forøvrigt fremhæver han stærkt, at Sundhed og Sygdom ere to diametralt modsatte Tilstande, der ingensomhelst Love have tilfælles, en Doktrin, som jo ogsaa har den store Fordeel, at han i sin praktiske Medicin fuldstændig kan see bort fra den ubehagelige, naturvidenskabelige Physiologi. Selve Sygdommen opfatter han, nærmest i Tilslutning til Schönleins naturhistoriske Skole, hvilken han iøvrigt haaner, som en Art Parasit »et paa det elementære Trin levende Væsen«, der dog ofte kun er af en reen dynamisk Natur, »en Parasitsjæl«. Videre lærer han: »da Sygdommen oprindelig er en Følge af Synden, saa er det, om ikke ifølge Erfaringen absolut nødvendigt, saa dog uden Sammenligning det Sikkreste, at den Syge og Lægen før Kurforsøgene lade sig give Syndsforladelse. Samvittighedsløse, usædelige, udenfor al høiere Indflydelse staaende Læger ere ikke blot afmægtige, men virke positivt skadeligt. Heller ikke den syndfrie Læge helbreder enhver Sygdom, det vide vi, men han er sikker paa ikke at skade. Midlerne til at erholde Syndsforladelse lærer Kirken.« Kristus er »Allwiederhersteller« og saaledes virksom ogsaa ved enhver legemlig Helbredelse, »den fromme Enfold veed det, de Fornuftige forstaae det ikke mere.« Efter at have fremhævet Sakramenterne, »de af alle Lægers Læger berørte Talismaner«, som de ypperste mellem alle de psykiske, ansporende og omstemmende Midler, udraaber han: »vi lade de materielle Midler deres Ære og anerkjende deres Betydning. Vær saa god at lade ogsaa disse aandelige deres Ære! Nægter ikke, hvad I ikke forstaae, og hvad der har staaet sin Prøve i Tusinder af Kjendsgjerninger« [19]). Hans psykiske Therapi er saaledes af en

særegen Art og koncentrerer sig i bestemte guddommelige Agentser, som ligefrem meddeles de Syge. Sikkert maa hans ufeilbare Kurmethode have virket mægtigt ind paa de naive Katholiker! Ringseis's Værk er dog ikke alene positiv dogmatisk, men ogsaa rigt paa kritiske Udviklinger, og med ægte katholsk, overlegen og hensynsløs Dialektik blotter han det Uholdbare i alle de andre medicinske Systemer og knuser dem; navnlig gaaer han skaanselløs frem mod den da saa mægtige naturhistoriske Skole. Kun eet fremmed System er han ret venlig stemt imod: det er Homøopathien. I Særdeleshed gaaer han fra sit hyperdynamiske Standpunkt med stor Glæde ind paa Hahnemanns Potensertheori og erklærer haanligt, at Modstandernes Beviser for de smaa Dosers Uvirksomhed ere ligesaa grundige, som de mange Beviser mod den usynlige og udødelige Sjæls Existents. Hans Lægemiddellære er heller ikke mindre mystisk end Hahnemanns, idet han bestemt hævder, at Medikamenternes Virkning langt fra kunne forklares af deres physiske eller kemiske Egenskaber, men meget mere af et imponderabile, som er knyttet til Stoffet, et dynamisk Princip, »en Mineralsjæl«, som virker paa Sygdommens Parasitsjæl.

I en Aarrække beherskede Ringseis's System Bayerns Lægevidenskab; da styrtedes det i Gruus sammen med det hele Hierarki og den gamle bigotte Konge selv i den ved Lola Montez's Intriger fremskyndede Revolution (1848). Jeg har skildret dette System udførligt, ikke alene paa Grund af den store Indflydelse, det faktisk har udøvet i en Tid, der ligger vor saa nær, ei heller blot paa Grund af det stærke Bifald, hvormed det er blevet optaget i forskjellige kirkelige Kredse, ogsaa udenfor katholske Lande, men navnlig fordi Bekjendtskabet men denne Nutidstheurgi forekommer mig meget belærende, og fordi det usminkede Referat deraf umiddelbart og paa en slaaende Maade illustrerer os, til hvilke Konsekventser det maa føre, naar en positiv Religions transcendente Ideer med en saadan fanatisk Alvor og gjennemført logisk Stringents anvendes paa

vor naturlige Verden. Ringseis har ikke fundet nogen Efterfølger, og den store Udvikling i den naturvidenskabelige Medicin i de sidste Decennier vil maaske nok hindre et saadant theokratisk System i igjen for Alvor at gjøre sig gjeldende indenfor Lægevidenskaben. Men i ethvert Tilfælde giver dog Ringseis's System os en Paamindelse om, at vi heller ikke i vor Tid kunne føle os trygge i vort naturvidenskabelige Standpunkt og dets uforstyrrede Gyldighed, og en alvorlig Antydning af, at de til Religionsdogmer knyttede mystiske Kræfter fremdeles formaa mere, end vi ved at leve os ind i vor Videnskab let kunne blive tilbøielige til at tro.

Og formaar den kirkelige Mystik end ikke mere at beherske Naturvidenskaben og den dertil knyttede Medicin, saa rører den sig i ethvert Tilfælde udenfor denne med større Energi og praktisk Betydning end nogen anden aandelig Magt og udfolder fremdeles sin paa een Gang velsignelsesrige og betænkelige Virksomhed, som endnu i en uoverskuelig Tid vil staa imod en til virkelig Videnskab støttet, reen human-biologisk Opfattelse. Og Folketroen holder endnu overalt fast ved theurgiske Momenter ogsaa i Lægekunsten; er end den officielle Kirke nu noget mere tilbageholden i saa Henseende i de protestantiske Lande, saa gjælder dette ikke om andre kristne Religionssamfund, hvor det ekstatiske Moment kommer til videre Udvikling, og saaledes see vi endnu Irvingianerne trøstig anvende den apostoliske Haandspaalæggelse som det ufeilbarlige Middel mod forskjellige Sygdomme.

Men selv naar den kirkelig-dogmatiske Theurgi skulde have udspillet sin væsentligste Rolle i Lægekunsten, saa er denne — det maa vel erindres — derved dog paa ingen Maade kommen ud over hele Mystiken. Tvertimod have vi endnu tilbage den allervigtigste og betydningsfuldeste Deel deraf, den til en almindelig poetisk-pantheistisk Opfattelse knyttede Mystik, Menneskeaandens dybe metaphysiske Tro paa store Urkræfter, som ikke kunne begribes ved Sandser og Fornuft. Det er denne Mystik, som kraftig rørte sig i

det antike Liv og i luttret Skikkelse kom til Orde i den sublime platoniske Philosophi, som derpaa udvikler sig med en overordentlig Yppighed og stor Vildskab i Nyplatonismen, som i Middelalderen snævres ind eller dog reguleres under Kirkens faste Dogmer, men paany bryder frem under de mest vidtsvævende Former i Renaissancen og væsentlig ligger til Grund for Paracelsisternes spagiriske Medicin. Denne thaumaturgiske Mystik — som jeg maaske kan kalde den til Adskillelse fra den egentlig theurgiske — væver sig derpaa, som vi have seet, sammen med denne sidste i Protestantismen, men kommer dog efterhaanden til at gjøre sig gjeldende paa en mere selvstændig Maade, saaledes navnlig i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede, hvor den optræder som en naturlig Reaktion mod Tidens excessive kritiske Opklaring, der vel i høi Grad svækker Kirkeautoriteten og den dertil knyttede rene Theurgi, men med det Samme skaffer en saa meget videre Tumleplads for Thaumaturgien.

Mellem disse **thaumaturgiske** Retninger i Lægekunsten, der ogsaa sammenfattes under den gamle Betegnelse medicina magica, og som alle have væsentlige Udgangspunkter fra Paracelsus, skulle vi her kun beskjæftige os med enkelte mere fremtrædende, og vi ville da først vende os til

Den dyriske Magnetisme, der i sin Anvendelse som Helbredelsesmiddel tydelig har sit Udgangspunkt fra Paracelsus, som først indførte Brugen af kunstige Magneter i Therapien og ved forskjellige komplicerede Strygningsprocedurer helbredede Sygdomme navnlig i Nervesystemet. Disse Procedurer bleve videre udviklede af forskjellige Paracelsister, navnlig engelske Rosenkreuzere, og efter at Elektricitetens Virkninger vare blevne nærmere bekjendte i det 18de Aarhundrede, voxede ogsaa Interessen for selve Magnetismen, og der blev anstillet mange Forsøg dermed. En Læge i Wien, Anton Mesmer, var meget ivrig med disse Forsøg og kom snart til den Slutning, at de Fornemmelser og Virkninger, som Anbringelsen af den kunstige Magnet

fremkaldte, maatte tilskrives et Fond af Magnetisme, der fra først af fandtes i Legemet, og som tilmed ogsaa kunde sættes i Virksomhed uden Anvendelse af kunstige Magneter. Derved formulerede han den allerede af Rosenkreuzere antydede Lære om »den dyriske Magnetisme« som en af de betydningsfuldeste organiske Kræfter. Han udstrakte efterhaanden dens Omraade til hele Naturen og antog den for Hovedkilden til de forskjelligste Phænomener. Det Fluidum, som var denne Krafts Substrat, antog han for identisk med det elektriske; det kunde ophobes i Organismen til visse Tider eller hos enkelte særlig Begunstigede, og da let meddeles til Andre ved forskjellige Manipulationer, ja endog uden Berørelse ved den blotte Villiesakt. Mesmer udførte nu mange storartede Kure i Wien og andre Steder i Tydskland. En af den østerrigske Regjering nedsat Kommission erklærede imidlertid hans Kunst for Bedrageri, og han fortrak da til Paris, denne Verdensstad, hvor den mest yderliggaaende kritiske Skepticisme florerede sammen med den urimeligste Mysticisme. Han indbød de Lærde til at overvære Operationerne, men frabad sig enhver Bedommelse af dem som inkompetente. I Paris havde han nu et overordentligt Tilløb mest af Beaumonden og fornemmelig af Damer. Ved sin Aandfuldhed, Elegance og Skjønhed fortryllede han sine Klienter. Proceduren bestod i, at den Syge satte sig ligeoverfor Mesmer med dennes Blik fæstet paa sig, med Fod mod Fod og Knæ mod Knæ, og mens en dæmpet Musik lød, foretog han sine Manipulationer, forskjellige efter Sygdommens Beskaffenhed. Efterhaanden kom han til den Antagelse, at Manipulationerne, der bleve uoverkommelige ved Klienternes Mængde, ogsaa vare unødvendige, og at han kunde nøies med i Afstand at injicere sit Fluidum ved Hjælp af en Stav. Men Tilstrømningen, navnlig af hysteriske Damer, blev snart saa stor, at det blev ham umuligt endog paa denne Maade at magnetisere hver Enkelt, og han fandt da paa at benytte en »baquet« ɔ: en Beholder med »magnetisk« Vand, hvorfra der udgik Jern-

stave som Konduktorer; de Syge satte sig rundt om Beholderen og hver tog sin Stav i Haanden. Virkningerne vare endnu bestandig lige overvældende stærke: der paakom den Syge et almindeligt Ildebefindende, Kuldegysninger, Sved og Søvn eller Krampetrækninger med Vildelser ɔ: Krisen. Saasnart denne naaede en betydeligere Høide, bar Mesmer, der naturligvis dirigerede hele Kuren og hjalp til at forøge den magnetiske Virkning ved sine Blikke, sine Gestus og Berørelser, den Syge ind i »la salle des crises«, hvor elegante Senge stode beredte, og hvor ingen Andre end Mesmer selv og den Syge turde komme. Mesmer stod nu paa sin Berømmelses Toppunkt; et anset Medlem af det medicinske Fakultet i Paris, d'Eslon, Livlæge hos Greven af Artois, sluttede sig fuldstændig til ham som hans Discipel, og i Forening med denne forfattede han en Mémoire, hvori han fremstillede sit System i 27 Læresætninger, og hvis Hovedindhold var, at hele den levende Natur staar i gjensidig Rapport ved en ætherisk Substans. Hos Mennesket ere Nerverne de fornemste Bærere af denne Substants, der bevæger sig med den yderste Hurtighed, brydes og reflekteres som Lyset og bliver gjort uvirksom ved forskjellige »antimagnetiske« Legemer. Denne Substants helbreder direkte alle Nervesygdomme, indirekte ogsaa alle andre, bestandig ved Kriser[21]). Senere føiede d'Eslon hertil et nyt selvstændigt Skrift, i hvilket han søgte at sætte den dyriske Magnetisme i nøiere Forbindelse med den Hippokratiske Physiatriks Kriselære. Da end yderligere den lærde Præsident for det store Parisermuseum Constantin de Gebelin sluttede sig til Mesmer, kunde denne med Trods og Ringeagt møde den temmelig ugunstige Bedømmelse, som fremkom fra en nedsat Kommission, der bestod af Medlemmer af det medicinske Fakultet og af Academie des sciences. Da den franske Revolution brød løs, maatte Mesmer forlade Frankrig; han vendte tilbage til Tydskland, men hans Glands var blegnet, hans Charlataneri og Fripostighed, hans over-

fladiske, inkonsekvente Hypotheser havde imens berøvet ham al Kredit.

Metoden bortdøde imidlertid ikke med ham, men blev tvertimod ogsaa i Frankrig fremdeles dyrket med stor Iver og fort videre. En af Mesmers talentfulde Elever, Marquien af Puységur — en Mand, der i Modsætning til sin Mester har faaet det Skudsmaal at være en alvorlig Forsker — faststillede saaledes den kunstige Somnambulisme som en videre Udvikling af den ved magnestisk Paavirkning frembragte Tilstand. Puységur og hans Elever grundede nu baade i og udenfor Frankrig de saakaldte philharmoniske Selskaber til nøiere videnskabelige Undersøgelser og til Uddannelse af habile Somnambuler. De Mesmerske Strygningsprocedurer opgav man mere og mere og lagde derimod fornemmelig an paa at fremkalde Somnambulismen ved reen psykiske Momenter.

I Somnambulismen og den dertil knyttede Clairvoyance udvikler den mystiske Lægekunst sig til en ny Form; det er her ikke blot »Magnetismen«, som helbreder, men det er selve de magnetiserede Individer, der under Udvikling af den »Selvbeskuelse«, som allerede Mesmer tildels havde beskrevet, blive til Læger og faae sikker Evne til at tyde Sygdomme hos dem selv og Andre, til hvem de staae i Rapport, og angive Midlerne derimod. Her fremkommer saaledes en Analogi med de eiendommelige Søvn- og Drømmephænomener, som i den græske Oldtid fremkaldtes ved de theurgiske Kure i Æskulaps Templer, i Middelalderen ved Helgeners Kilder og Grave, og hvilke forøvrigt igjen have væsentlige Berøringspunkter med den mere videnskabelige antike Medicin, forsaavidt baade de Hippokratiske Skrifter [22]) og Galen [23]) tillægge Drømmene en ikke ringe Betydning, navnlig i Relation til Diagnosen af Sygdomme. Som et eiendommeligt Udtryk af den syge Organismes øieblikkelige Disposition er dette Phænomen vistnok heller ikke uværdigt til Iagttagelse og Udforskning, hvorvel vor endnu saa mangel-

fulde Indsigt i hele den physiologiske Psykologi vistnok gjør dette Omraades Dyrkning temmelig ufrugtbar.

Fra Frankrig udbredte den dyriske Magnetisme sig ved Aarhundredets Slutning til Tydskland og vandt her ikke blot stor Indgang hos Publikum, men fik ogsaa en meget fremragende Betydning indenfor selve Lægevidenskaben, hvilket den dog egentlig ikke havde formaaet i Frankrig. Schellings Naturphilosophi, der fra sit frigjørende antik-pantheistiske Udgangspunkt arbeidede sig bestandig dybere ind i en fuldstændig Mysticisme, beherskede dengang hele den videnskabelige Udvikling, deri ogsaa indbefattet Medicinen; Schelling og hans Disciple faststillede i deres apriorisk-mystiske Doktrinarisme Grundprinciperne for al Lægevidenskab, og de nyopdagede elektrisk-kemiske Kræfter spillede en stor Rolle deri. En saadan ny og universel Urkraft som »den dyriske Magnetisme« maatte være den naturphilosophiske Lægevidenskab særdeles velkommen. En af dennes fremragende Ordførere, Prof. v. Walther i Landshut, hæver endog uforbeholdent den dyriske Magnetisme til det storartede Stade at være Pharmakodynamikens Hovedprincip og erklærer, at »ethvert Medikaments Virkning beror paa et dyrisk-magnetisk Forhold. Vist er det, at kun det Lægemiddel viser Virkning hos den Syge, som gives af Lægen med en fast Tro og modtages af hiin med fast Tillid. Det er ikke Medikamentstoffet, som besidder den helbredende Egenskab; Stoffet er kun den helbredende Krafts ydre Hylster, dens Vehikel. Derfor turde det være temmeligt ligegyldigt, om Lægemidlet med Hensyn til sit somatologiske Indhold bliver nydt eller appliceret udvendigt eller paa anden Maade kommer ind i det syge Organs Virkningssphære, Dette kan kun synes ubegribeligt for den, som ikke forstaaer Tingenes stille og skjulte Indvirkning paa hverandre og mener, at materiel Sammenblanding overalt er nodvendig til gjensidig Indvirkning. Hvad der gives med Tvivl og Usikkerhed, er for største Delen uvirksomt; derfor see vi ogsaa ofte Læger helbrede lige godt

med de forskjelligste Lægemidler, som de tro paa. — Hvor nødvendig den Syges Tro paa Medikamentets Kraft og paa Lægens høiere Magt er, det har man allerede tidligere erkjendt. Men Troens Magt beroer ikke paa Forestillingernes og Phantasiernes tilfældige Spil, men paa Lægekunstens hele Magi og Medikamentets skjulte Kraft. Et saadant Forhold maa bestaa mellem Lægen og den Syge som det, der er virksomt i den dyriske Magnetisme. Deraf forklares det, at nogle Syge netop forlange en bestemt Læge, til hvilken de staa i en saadan Rapport. Overhovedet maa Lægen være en lykkelig født og af Guderne med vidunderlige Gaver udrustet Mand, og de, som tro, at man paa Skoler og Universiteter kan opdrage enhver iøvrigt habil Person til Læge, tage høilig feil.« Vi see, hvor væsentlige Berøringspunkter denne typiske Repræsentant for medicina magica har med de moderne kristelige Theurger; en mystisk Grundkraft kommer kun i Stedet for de kirkelige Dogmer. Med fuldkommen Konsekvents udvikler Walther fremdeles, at et Medikament da er kraftigst og mest gavnligt, naar Lægen selv tilbereder det og giver den Syge det, og at Lægemidlet kun er Lægens Middel til Helbredelse, men at den egentlige Helbredende er Lægen selv. »Lægemidlet, der udgaar fra Lægen, har ogsaa kun sin Kraft fra ham. — — Allerede Lægens Nærværelse er heldbringende for den Syge, og denne føler sig altid forunderlig vederkvæget, naar den rette Læge nærmer sig ham.« Men dette meget betydningsfulde og vistnok væsentlig sande Forhold opfatter Walther naturligviis ikke som Resultatet af en reen psykisk Indvirkning, og han ironiserer meget over, at »man overhovedet er tilbøielig til med Hensyn til de ubegribelige Ting at udlede psykologiske Forklaringsgrunde af Indbildningskraftens skuffende Spil.« Forholdet er derimod efter Walther dette: «Lægen virker saa meget stærkere ind paa den Syge, jo mere han beskjæftiger sig udelukkende med ham og retter sin Opmærksomhed alene paa ham, idet den hele Helbredelsesbestræbelse er en vedvarende magnetisk Proces« [24]).

Men hvad der maaske bidrog mere end alt Andet til at skaffe den dyriske Magnetisme en sikker Plads i Datidens videnskabelige Lægekunst, det var den Velvillie, hvormed Tydsklands store kliniske Autoritet, den alsidige, medierende, eklektiske Hufeland, Professor ved det nyoprettede Berlineruniversitet, aabnede sin dominerende Journal for den og komplimenterede den som et vigtigt Lægemiddel. Ogsaa den stakkels Badetherapi, der tidligere havde været Theurgien voldgivet, overleverede Hufeland nu til den naturphilosophiske Magnetisme og opretholdt »der Brunnengeist« som en magnetisk Kraft. Hans dybe Respekt for den dyriske Magnetismes helbredende Kraft kommer ofte tilorde i hans Værker; i hans »Schrift über Sympathie«[25]) findes følgende Passus: »Man turde vel opstille den Formodning, at mangen Læge maaske ved sin Nærværelse har magnetiseret og helbredet Syge, som vare modtagelige for den dyriske Magnetisme, uden at vide det og uden at ane, at Æren for hans Kur i langt høiere Grad tilkom den dyriske Magnetisme, end hans Recepter.« Hufelands ansete Kollega i Fakultetet, Kluge, begrundede monografisk og udførligt den nye therapeutiske Lære og dens overordentlige Værd en meget omfangsrig Literatur i samme Aand, hvori de fleste af Datidens berømte medicinske Forfatternavne ere repræsenterede, bærer talende Vidnesbyrd nok om den betydningsfulde Rolle, den dyrisk-magnetiske Therapi spillede.

Det maa imidlertid indrømmes, at denne tydske naturphilosophiske Medicin ikke alene bestræbte sig for at undersøge Sagen alvorligt og sætte den i et stolt System, men ogsaa søgte at anvende Kritik. Baade Hufeland og Kluge og flere af de andre Forfattere søge at bortskære endel af det Vilde og mest Phantastiske, som skyldtes Mesmer og hans nærmeste Elever. Men den af alle Datidens tydske Forfattere, som nærmer sig mest til et virkelig ubildet, naturvidenskabeligt og kritisk Standpunkt, er utvivlsomt Stieglitz, Livlæge i Hannover. Det er overordentlig velgjørende, mellem den samtidige magnetiske Literatur at træffe paa

hans omfangsrige Værk »Ueber den thierischen Magnetismus« og see, hvorledes han med stor Energi og Konsekvents søger at basere sine Slutninger ikke paa aprioriske Doktriner, men paa nøje analyserede Fakta Han kommer til det Resultat, at Magnetisørernes Rapport udøver en stærk Indvirkning paa Nervesystemet og derfor ogsaa ofte virkelig helbreder Nervesygdomme, og indrømmer ligeledes Sandheden af Beretningerne om Somnambulerne, forsaavidt disse virkelig i deres ekstatiske Tilstand vise enkelte Sandser overordentlig skærpede og udfolde større Klarsyn end normalt paa mange Forhold, derimellem ogsaa paa Sygdomsforhold. Men han bidrager tillige i høi. Grad til at føre Sagen ind i et mere ædrueligt objektivt Spor ved at paavise, at Phænomenerne ere Udtryk for en neuropathisk Tilstand og have deres fuldstændige Paraleller i Hysteriens og de egentlige Psykosers Symptomatologi, i de her forekommende Hallucinationer, med Hyperæsthesi i enkelte Nervegebeter, Anæsthesi i andre, med excessiv Udvikling af enkelte begrændsede Omraader i Forestillingslivet, medens dette iøvrigt ligger i Dvale. Endvidere viser han, at Magnetisørernes Kunster for at lykkes udfordre en bestemt sygelig Disposition hos Objektet, og at der paa ingen Maade er Tale om Overførelse af nogensomhelst Kraftsubstans, saaledes at Betegnelsen dyrisk Magnetisme fuldstændig svæver i Luften. Han raader til at anvende Forsigtighed i den magnetiske Therapi, da man aldrig forud kan beregne Virkningen og dens Styrke og let kan komme til at fremkalde en ny Liden eller dog forværre den bestaaende istedenfor at lindre den. Han tager ogsaa freidig fat paa det vanskelige Grundproblem at finde Love for Genesen og Udviklingen af Somnambulernes eiendommelige Ideassociationer og søger at vinde Holdepunkter ved Sammenstilling med Drømme- og Søvngænger-Phænomener i det Hele. Men at udrette noget ret Betydeligt paa dette ligesaa dunkle som interessante Omraade af den physiologiske Psykologi formaaede Stieglitz ikke, ligesaalidt som de fleste senere Forskere have for-

maaet det; den grundigste Undersøgelse af disse Phænomener er iøvrigt vistnok den, der foreligger i et fornylig udkommet Værk af William Carpenter[26]).

Det vigtigste Resultat af den experimentel physiologiske Forskning paa dette Omraade er i ethvert Tilfælde Fastetillelsen af Hypnotismen som et Komplex af Phænomener, der kan siges at danne det virkelige uomtvistelige Grundlag for Somnambulismen, og som iøvrigt ikke var ukjendt for de ældre Forfattere, der have beskrevet saadanne Phænomener hos Dyr, navnlig hos Haner, men som dog først er blevet ret nøjagtig undersøgt og beskrevet for nogle Decennier siden af den engelske Læge Braid. Naar man nogle faa Centimetre foran en Persons Ansigt anbringer et lille skinnende Legeme og lader den Vedkommende betragte det stivt og ufravendt i et Kvarters Tid eller noget mere, vil han. navnlig hvis han er noget nervøs excitabel, falde hen i en Art Bedøvelse, i en kataleptisk Tilstand, hvor enkelte Sandser og fornemmelig Smertefølelsen ere i høi Grad sløvede, medens derimod en eller anden Sands, oftest Hørelsen, kan være abnormt skærpet. Denne Virkning fremkommer altsaa ikke ved nogetsomhelst magnetisk Fluidum eller Rapport, men ved en physisk Paavirkning af Øienerverne og en Koncentration af hele Opmærksomheden til et enkelt Punkt samt ved at fremkalde en intensiv »expectant attention« — en psykisk Tilstand, som Braid efter Carpenters Udsagn besad en fortrinlig Evne til at fremmane. Denne physiologiske Proces har vundet særlig Interesse for Lægerne derved, at den er bleven benyttet som Anæstheticum under Operationer. En engelsk Læge i Kalkutta, Esdaile, udgav 1852 et Værk, hvori han giver en Fremstilling af omtrent halvtrediehundrede tildels meget betydelige Operationer, udførte fuldkommen uden Smerte alene ved Hjælp af Hypnotismen, »den Mesmeriske Tilstand«, som han kalder den, og en nedsat Kommission bekræftede hans Erfaringer. Han udførte Anæstheseringen saaledes, at en sort Tjener stillede sig ved

Enden af Sengen, der stod i et mørkt Værelse, bøiede sit Hoved ned over den Syges Ansigt og saa denne stivt ind i Øinene, medens han samtidig med Hænderne foretog Strygebevægelser ned over hans Ansigt og Bryst. Esdaile tilføier, at de Indfødte vare lettest at paavirke, men at Methoden dog ogsaa lykkedes hos Europæere [27]. Franske Kirurger optoge derpaa Methoden og anvendte den ligeledes med tilfredsstillende Resultat, navnlig hos nervøse Kvinder; Nélaton havde derimod ikke Held med sig, da han forsøgte Hyponotismen hos et Mandfolk. Hertillands er der paa Almindelig Hospital gjort nogle faa Forsøg dermed [28]. Men omtrent samtidig opdagedes mere hensigtsmæssige og sikkre Anæsthetica (Æther og Kloroform), og derved standsedes Hypnotismens videre therapeutiske Udvikling og Anvendelse.

Den bestandig mægtigere naturvidenskabelige Retning i Therapien satte imidlertid den dyriske Magnetisme mere og mere i Skygge; der var ingen Tid og Lyst til at arbeide med saadanne komplicerede og dunkle Opgaver; man havde nok at gjøre med Bearbeidelsen af det mere Ligefremme. Den ædruelige Forskning paa dette Omraade ophørte saaledes efterhaanden, og det blev alene den romantisk-reaktionære Bevægelse i Tydskland, der tog sig af den dyriske Magnetisme og søgte at opretholde dens praktiske Betydning ved at bringe den i nøiere Forbindelse med den samtidige theurgiske Medicin. Forskjellige mystiske Læger, mellem hvilke den elegiske Digter Justinus Kerner spillede en fremragende Rolle, og som aabenbart havde deres vigtigste Udgangspunkt fra Frants Baader og Ringseis, opstillede saaledes et nyt thaumaturgisk-kirkeligt System, der igjen henveiredes ved Naturvidenskabens Underminering og det 5te Decenniums revolutionære Rystelser [29].

Det var imidlertid kun de mest ekstatiske af Datidens mystisk spekulative Læger, som formaaede at slutte sig til en saadan ligefrem theosophisk Udvikling af den dyriske Magnetismes Doktriner, de mere moderate af de mystiske Spekulationsmænd indenfor Lægevidenskaben sluttede sig derimod

med langt større Fortrøstning til en ved Siden af Magnetismen opdukkende Retning, der havde den store Behagelighed at være fri for egentlig ekstatiske Momenter og i det Hele for al Voldsomhed og Tendents til stærke Indvirkninger. Det er

Homøopathien, en Retning, der ligesom den dyriske Magnetisme nød den Lykke i sin svage Barndomsperiode at blive støttet af den alsidige Hufelands Naade, og ligesom den har væsentlige Udgangspunkter fra Paracelsus's mystisk-dynamiske Naturspekulation. Idet nemlig denne Revolutionsmand af al Magt bekæmper Galens autoriserede Kodex og særlig dette Systems saakaldte kanoniske Kurmethode, der kun er rent symptomatisk rettet mod de fire Kardinalvædskers Forhold, og hvis Grundprincip er contraria contrariis, maa han paa Basis af sin pantheistiske Grundanskuelse om hele Naturens Harmoni ligesom sin Samtidige Cardanus naturlig komme til at hævde Principet similia similibus, hvilket ogsaa fremgaar af hans hele Lære om Arcana og deres Virkninger mod Sygdomsaarsagerne; han gjør i »Opus Paramirum« udtrykkelig gjeldende, at den samme Kraft, som frembringer Sygdommen, helbreder den ogsaa. Hahnemanns hyperdynamiske Potensertheori findes ogsaa allerede antydet hos Paracelsus: »quo minus corporis est, eo magis virtutis in medicina« (i de morbis ex tartaro oriundis). Dette Slægtskab mellem den spagiriske Medicin og Homøopathien er saa meget mindre paafaldende, som hele Billedet af de to geniale Stifteres aandelige Personligheder frembyder megen Lighed. Begge hørte til de meget urolige gjærende Aander, som navnlig komme frem i de store Revolutionsperioder, begge havde med deres skarpe kritiske Blik gjennemskuet den samtidige Lægekunsts bundløse Usselhed og Usoliditet og maatte aabenbart føle en dyb produktiv Trang til at anvende deres eminente Talenter paa at skabe noget Nyt, Stort og Færdigt; begge hørte sikkert til disse yderlig udviklede Naturer, hvor en sublim og overvældende ideel Stræben efter Sandhed kombinerer

sig med de laveste, mest egoistiske Motiver — og hvor den uheldige Side af Personligheden desværre ofte udvikler sig bestandig videre under Indvirkning af alle de Krænkelser og Forurettelser, den bliver Gjenstand for i Kampen for de excentriske Ideer, hvilke ogsaa derved blive bestandig mere paradoxe. Mellem Paracelsus og Hahnemann staar der en tredie lige saa hensynsløs og radikal Reformator, hvis Personlighed aabenbart er af væsentlig samme Art, Skotten Brown, af hvis yderliggaaende Dynamisme Hahnemann ogsaa viser sig tydelig paavirket. Historikere, navnlig tydske, have havt meget travlt med en »Würdigung des sittlichen Characters« netop hos disse tre Mænd, og have da i Reglen nøiedes med paa Grundlag af et temmelig naivt Raisonnement at gjøre dem til de hvideste Engle eller de sorteste Djævle; rimeligere er det vist at antage, at de have været Mennesker omtrent som andre, kun mere begavede end de Fleste og Børn af en dybt indgribende Omvæltningstid. Særligt med Hensyn til Hahnemann have forskjellige Modstandere i naturlig Forbittrelse over al den uhyggelige homøopathiske Humbug søgt at gjøre Ophavsmanden dertil saa sort som muligt og som Præmisser for deres Dom debiteret nogle apokryphe Skandalhistorier fra Hahnemanns Liv. Jeg troer, at det ogsaa overfor denne Mand vilde være i høi Grad ubilligt ikke at anerkjende den ideelle Stræben, Sandhedsbestræbelsen, om den ogsaa fremtræder i en tilhyllet eller meget forkvaklet Form, saaledes som det unægtelig i høi Grad er Tilfældet med Hahnemann — forkvaklet var tilvisse baade han og hans bekjendte Produkt.

Som Paracelsus vilde Hahnemann altsaa intet mindre end gjøre fuldstændig tabula rasa af hele den gamle Lægekunst, dens hele Empiri inclusive, og sætte et fuldstændigt nyt System i Stedet med Principet similia similibus som Hoveddogme. Den noksom bekjendte Læres Hovedindhold er i Korthed følgende[30]): Den sande Medicin er ifølge sin Natur en empirisk Videnskab og skal støtte sig til rene

Fakta og sandselige Fænomener. Lægen, hvis eneste Kald er at helbrede, skal kun uden at tage Hensyn til theoretisk Viden lægge sig efter at kjende de Lægemidler, der i hvert enkelt Tilfælde skal anvendes. Af Sygdomstilfældene kjender han kun Symptomerne. Livskraften kan ikke helbrede Sygdomme, det maa ske ved Lægemidler, hvilke kunne tænkes paa to Maader at helbrede: 1) ved at fremkalde en anden, modsat Sygdomstilstand: contraria contrariis, den antipathiske Methode; 2) ved at fremkalde en den givne Sygdomstilstand lignende (ikke lig) Tilstand, hvor altsaa den naturlige Sygdom opløser sig i en kunstig fremkaldt lignende Tilstand: similia similibus, den homøopathiske Methode. Den gamle Allopathi er kun en uheldig Afart af den første Methode, hvilken i det Hele kun har vist sig at formaa at formindske Symptomerne paa en forbigaaende Maade. Den anden, homøopathiske Methode bliver saaledes den eneste grundig helbredende, og Erfaringen bekræfter fuldstændig Grundsætningen similia similibus. Denne Sætning beroer igjen paa den Naturlov, at den svagere dynamiske Affektion fuldstændig hæves ved Hjælp af en stærkere, naar denne i sin Yttringsform er tilstrækkelig beslægtet med hiin. Saaledes virker ved ilde Lugt hverken Musik eller Sukkerbrød, men derimod Snustobak osv. Lægemidlernes eiendommelige Virkninger maa erfares ved Forsøg paa Sunde, ved de sygelige Symptomer, de her fremkalde. Alle indtræffende Fornemmelser maa omhyggelig noteres; ved adskillige Lægemidler kan Antallet af de kunstige Symptomer stige til Tusind eller mere. Denne Symptomrække ved et anvendt Middel maa dække Symptomerne i et givet Sygdomstilfælde, naar Midlet er det rigtige, det, der ufeilbarligt kurerer. Kjender man intet Middel, der dækker fuldstændig, tager man det bedst mulige og saa fremdeles. I hver enkelt givet Tilfælde maa Lægen anvende den nøiagtigste individualiserende Undersøgelse af Symptomerne, hvortil han iøvrigt ingen positive lægevidenskabelige Kundskaber behøver, men kun en streng Opmærk-

somhed. Da Sygdommene kun ere dynamiske, immaterielle Forandringer af et vitalt Princip, maa man bekæmpe dem, ikke ved Medikamenternes Substans, men ved deres virtuelle Kraft. Ved Udforskning af denne Kraft finder man to Arter af Virkning: en umiddelbar Virkning paa Livskraften og en Eftervirkning, idet Livskraften mander sig op og reagerer imod; men denne sidste falder bort, naar Dosis er tilstrækkelig lille og administreres paa en hensigtsmæssig Maade; navnlig maa Lægemidlerne anvendes i essentiel Tilstand og saaledes, at den dynamiske Potents bliver ret udviklet. Dette opnaar man ved en mærkværdig Fortyndings- og Rystningsprocedure, bedst med Vinaand; jo større Fortynding, desto større potentiel Kraft. Kommer man en Draabe af den tredivte Fortynding (1 Decilliondel Gran Medikament!) paa Sukker, behøver man ofte blot at lugte dertil for at blive helbredet for vedkommende Sygdom. Der gives paa faa Undtagelser nær ingen uhelbredelig Sygdom; det gjælder blot om at træffe det rette homoopathiske Lægemiddel.

Af dette korte Resumé vil det tydelig sees, at Hahnemanns System i en saa væsentlig Grad er bygget op paa en Grundvold af apriorisk, naturphilosofisk Mystik, at det naturligt maa henføres under de mystiske Retninger, men det maa dog heller ikke overses, at Hahnemann ogsaa i den Henseende ligner Renaissancens medicinske Reformatorer, at der ved Siden af Mystiken gjør sig et stærkt skeptisk empirisk Element gjeldende, saa at han endog begynder med at prise de rene Fakta som Medicinens Grundlag. Kun Skade, at han saa hurtigt glemte dette sit Udgangspunkt og snart derefter docerer, at Sygdomme kun ere immaterielle Forandringer af et vitalt Princip! I den naturfilosofiske Hyperdynamismes Tidsalder kunde et saadant System ikke andet end gjøre Lykke, og ikke faa begavede og ansete Læger sluttede sig efterhaanden til det; nogle af disse, med Moritz Müller i Leipzig i Spidsen, grundede 1818 det i sin Tid anselige »Archiv für Homöo-

pathie.« Ved adskillige Universiteter doceredes den nye Lære af medicinske Professorer, og homøopathiske Hospitaler oprettedes i flere store Byer. Den Forfølgelse, Læren maatte lide fra Autoriteters Side, forhøjede kun dens Livskraft og Energi.

Ved hele denne Udvikling og under Paavirkning af Aarhundredets andre Bevægelser i og udenfor Videnskaben undergik det homøopathiske System imidlertid efterhaanden betydelige Forandringer. Hahnemanns egen Doktrinarisme hindrede ham ikke i at være perfektibel, og han ombyttede sit oprindelig beskedne symptomatiske Standpunkt med en dristigere Paastand om ogsaa at kjende Sygdommenes Væsen og grundlagde sin absurde »Psora« - Pathologi og »Psora«-Therapi[31]). De excessive Mystikere »potenserede« yderligere Medikamenterne eller forandrede Læren til Isopathi (Æqvalia æqvalibus) og kurerede Bændelorm med potenseret Tæniasubstants osv. De mere ædruelige og alvorlige, videnskabelige Homøopather søgte, som en af dem, Fleischmann i Wien, siger, »at holde Skridt med Medicinens almindelige Fremgang og at borttage de brogede Lapper, hvormed Charlataneriet og Mysticismen har pyntet Homøopathien». Denne sidste Retning, som kaldte sig den nye Skole i Modsætning til de gamle Homøopather, og som snart kom til at føre en Krig paa Liv og Død med den aldrende Stifter, afskaffede baade de høje Fortyndinger med den dertil knyttede Kraftudvikling og andre af Hahnemanns Fantasier og fastholdt kun de »tilbørlig«(!) smaa Dosers Specificitet mod Sygdomssymptomerne. Endel af de yngre, mellem hvilke Pragerdocenten Kafka[32]) staar som en Hovedrepræsentant, optog endog Wunderlichs Slagord »physiologisk Skole« og søgte med største Iver at tilegne sig hele den nye anatomisk-physikalske Diagnostik. Den homøopathisk-physiologiske Skoles Lærebøger bestaa saaledes i et Uddrag af den exakte Medicins anatomisk-physiologiske Pathologier, blot med et Appendix af sædvanlige homøopathiske Medikamenter i lavere Fortyndinger! Ogsaa Lokalbehandlingen

lægge de »physiologiske« Homøopather langt større Vægt paa end den gamle Skole. Ved disse Tillæmpelser og Bestræbelser efter at imødekomme Tidsaandens Krav kunde det homøopathiske Symbol i nogen Tid holdes godt oppe, og da den exakte Udvikling i den egentlige Medicin medførte en bestandig mere om sig gribende therapeutisk Skepsis, kom denne Homøopathiens physiologiske Skole tilgode; adskillige rationel videnskabelige Læger sloge sig i en Art Fortvivlelse til Homoopathien, om ikke af anden Grund, saa fordi det var en saa uskyldig og lidet indgribende Methode. Vi see saa fremragende Mænd som de pathologiske Anatomer Dietl i Wien[33]) og Henderson i Edinburgh gjøre Forsøg med den homøopathiske Methode. Men Alt dette kunde dog kun være forbigaaende. Efterhaanden som den nye naturvidenskabelige Medicin kom til klarere Erkjendelse og Selvbevidsthed og dristigt gav sig til at iagttage Sygdommenes naturlige Forløb uden at anvende nogensomhelst Medikamenter, maatte den med bestandig større Bestemthed vende sig bort fra et System, der trods alle Tillæmpelsesforsøg i sine Grundprinciper stod saa fjærnt fra Naturvidenskabens Love som vel muligt. Der har nu ikke i flere Decennier existeret noget større homoopathisk Hospital i Tydskland, ligesaalidt som Læren er bleven doceret fra noget Universitetskatheder. Da for nogle Aar siden en rig Troende vilde stille det ansete Leipzigeruniversitet et meget stort Legat til fri Disposition, naar det blot maatte blive tilladt at oprette en homøopathisk Lærestol der, blev Tilbuddet naturligvis uden videre afvist. I Frankrig har den uhildede naturvidenskabelige Aand lige fra Aarhundredets Begyndelse været saa kraftigt udviklet, at Homoopathien her aldrig har opnaaet at komme i væsentligt Forhold til den videnskabelige Medicin. Englændernes hele Aandsretning har vel fra først af været gunstigere stemt for Hahnemanns Lære, men ogsaa her er den forlængst traadt tilbage fra den videnskabelige Medicin til sin naturlige Tumleplads mellem de af kirkelige Rørelser støttede private Samfundsbestræbelser,

som jo i alle mulige Former florere i det frie og driftige England, hvor det ikke forbydes Theologer eller andre Ukyndige at praktisere som Læger, og hvor der ogsaa endnu findes flere homøopathiske Hospitaler, saaledes et temmelig stort i London. Indenfor vor Videnskab dyrkes nu kun Homøopathien, forsaavidt som hist og her enkelte Læger med særlige excentriske Anlæg eller med mangelfuld videnskabelig Uddannelse endnu bekjende sig til den. Homøopathien har imidlertid i een Henseende en stor og blivende Fortjeneste af Lægevidenskaben: dens Doser have leveret et slaaende og uomtvisteligt Bevis for, at mange Sygdomstilfælde uden nogen væsentlig Skade kunne undvære al medikamentel Behandling — et kapitalt Faktum, som Lægevidenskaben hidtil ikke i tilstrækkelig Grad havde ændset.

Et sidste Forsøg paa at naae videnskabelig Berettigelse i Tydskland gjorde Homøopathien for endel Aar siden ved at træde i Forbindelse med en ny opdukkende therapeutisk Retning, der ligeledes havde Paracelsiske Udgangspunkter, og hvis Ophavsmand var en 70aarig, indtil da ukjendt Landsbylæge i Rhinegnene, Rademacher. Denne Mand fremstod i 1843 med et meget voluminøst Værk, hvis karakteristiske Titel lyder: »Rechtfertigung der von den Gelehrten misskannten verstandesrechten Erfahrungsheillehre der alten scheidekünstigen Geheimärzte.« Ogsaa hos Rademacher finde vi en stærk Skepsis ligeoverfor hele den aktuelle Lægekunst kombineret med en mystisk Tro paa at komme til Sandheden ved at vende tilbage til Paracelsi spagiriske Medicin, eller rettere ved at tage et væsentligt Udgangspunkt derfra; thi Rademacher er naturligvis en saa vidt fremskreden Reformator, at han ikke kan slutte sig fuldstændig til noget Gammelt; han er lige saa radikal som Hahnemann i at nedbryde — hvorvel han gjør det paa en mere naiv og elskværdig Maade — og karakteriserer de Faser, gjennem hvilke Lægekunsten har udviklet sig, saaledes, at der først har hersket en raa Erfaringslære, derpaa en philosophisk-dogmatisk Retning, og endelig en paa reen

Medikamentvirkning bygget Lære ɔ: den nye Æra, hans egen Lære. Det bliver saaledes »den rene Erfaring«, som ogsaa denne Reformator lægger til Grund, og for at den kan være fuldkommen reen og ufeilbar, tager han ikke Hensyn til andet end sin egen Erfaring, gjennem hvilken han kommer til den Theori, at Sygdommenes Differentser ikke karakteriseres ved andet end ved Virksomheden af de Midler, der anvendes mod dem, og som han inddeler i Organmidler og Universalmidler: »Den rene Erfaringslæge anerkjender i hvert Organ saa mange Arter af sygelige Tilstande, som Erfaringen har lært ham virksomme Midler for dette Organ: saaledes kjender jeg i Leveren en Terpentinen Kvassiasygdom o. s. v. Læseren seer saaledes, at jeg søger Organsygdommenes Væsen hverken i Legemet overhovedet eller i det syge Organ selv, men som Paracelsus raader i den ydre Natur.« Vi see, at han trods sin rene Erfaring og sin aabenbart af de nye pathologiske Anatomer paavirkede Organpathologi dog søger tilbage til den Paracelsiske Mystik — for hver Sygdom findes der en Urt eller et Mineral. Alle objektive Symptomer paa en Leversygdom have aldeles Intet at betyde, det er kun Virkningen af et bestemt Lægemiddel, der kan stille Diagnosen. Det Hele bliver saaledes en meningsløs Cirkelargumentation; thi Beviset for, at et Tilfælde er en Leversygdom, kan kun søges i, at han helbreder den t. Ex. ved Terpentin; men dette Middel kan han kun anvende »fordi det er en Leversygdom.« Rademacher har ikke sin Forgænger Hahnemanns logiske Stringents. Det Samme gjentager sig ved Læren om Universallægemidlerne; der gives tre Arter af universelle Sygdomme, fordi der er tre Universallægemidler (Kobber, Jern og Salpeter) — og der er tre Universallægemidler, fordi der er tre Arter universelle Sygdomme eller »selvstændige Uraffektioner af hele Organismen.«

Til Trods for sin fuldkomne Meningsløshed vandt ogsaa denne Lære talrige Tilhængere mellem samtidige tydske Læger, navnlig efter at den havde bortkastet de mystiske

Universalmidler og amalgameret sig med den »rationelle« Retning i Homøopathien. Der fremkom da en specifik Skole, der havde sin medikamentelle Specificitetsdoktrin dels fra Hahnemann, dels fra Rademacher, og som fulgte denne Sidste i at benytte store Doser. Til denne Skole hørte flere tydske Universitetsklinikere i det 6te Decennium, saaledes Rapp i Tübingen, ja endog i Frankrig vandt den for en kort Tid lidt Udbredelse.

Vi have nu skitseret de vigtigste mystiske Phænomener i Lægekunstens Udvikling og have seet dem alle dø bort ofte kun efter et temmelig kortvarigt Liv. Den rene, exakt empiriske Naturvidenskab staar nu Vagt om Lægekunsten og søger af al Magt at holde fremmed Indflydelse borte. Den store Kamp mellem de to Aandsmagter, den gamle, men derfor ikke affældige Mystik og den unge Naturvidenskab er mere brændende end nogensinde, og den sidste vinder øjensynligt stadig Terræn til Trods for sin ufuldkomne Udvikling. Men staar virkelig vor aktuelle videnskabelige Kunst fuldstændig emanciperet fra al Mystik, kun støttet til naturvidenskabelige Forudsætninger? Allerede Betragtningen af den Udvikling, vi have forfulgt, gjør dette a priori i høj Grad usandsynligt; det er jo ikke ret mange Aar siden, at udprægede theurgiske og thaumaturgiske Retninger bredte sig i fuldt Flor, og skulde Efterdønningen af hele denne mægtige Indflydelse ikke endnu gjøre sig gjældende, og det ikke alene i den mere populære Opfattelse, der jo altid lever paa ældre videnskabelige Doktriner, men ogsaa indenfor selve vor nuværende Medicin? See vi lidt nøiere til, ville vi ogsaa finde det mystiske Element, om ikke i en saa fremtrædende Skikkelse som i de ovenfor skildrede Doktriner, saa dog tydelig tilstede i forskjellige af Nutidens therapeutiske Retninger og Anskuelser. Saaledes i den nye Hydrotherapies Udvikling, og det ikke blot i de schlesiske Bønders Tid, men ogsaa senere, ligesom i det

Hele i alle de forskjellige Kurmethoder, der prætendere at være Panaceer, i selve den aktuelle Pharmakodynamik, t. Ex. i Sundhedsbrøndenes Anvendelse, i Brugen af China som styrkende Middel; ja, i selve de »rationelle« therapeutiske Doktriner, som den naturvidenskabelige Medicin i stolt Bevidsthed om sine exakte Indsigter har opstillet, skinner det Mystiske dog undertiden igjennem, og det er ikke ganske med Uret, at Prof. Buntzen i en therapeutisk Polemik bebreider »de fysiske og kemiske Iagttagelser, hvis kategoriske Gyldighed for Tiden vistnok er mere supponeret end godtgjort, at spille en Hovedrolle i vor Tids medicinske Overtro« [34]).

Det mystiske Moment, som saaledes kommer tilsyne paa forskjellige Punkter ogsaa i den nuværende Therapi, og som vil blive klarere for os, naar vi senere komme til at undersøge Nutidens hele Therapi paa en mere detailleret Maade, kan da kort betegnes som en fast apriorisk Tro paa ubevislige, store, helbredende Kræfter, en Tro, der ogsaa her staar i Modsætning til egentlig Viden, men som Menneskeaanden, maaske endog den mest empirisk-videnskabelige Aand, ei ret kan eller vil undvære. I Impulsen til al videnskabelig Stræben ligger et Moment af Nød, af Trang, en Søgen efter Hjælp og Støtte, men i Medicinen er dette Moment stærkere end nogetsteds ellers. Den strenge Naturvidenskab kan ikke stille denne heftige Trang; hvor naturligt derfor, at man uvilkaarligt klamrer sig til ethvert Anker og søger at opretholde Troen paa dets Soliditet, hvor naturligt, at man netop her ikke vil opgive den gamle Tro paa dunkle og mægtige Kræfter, hvor lidt de end stemme overens med Naturvidenskabens anerkjendte Love! »Mellem Gemyttets Trang og Resultaterne af menneskelig Videnskab bestaaer der,« siger den geniale medicinske Philosoph H. Lotze [35]), »en gammel, aldrig udjævnet Tvist. At opgive hine høie Drømme, som ville have Verdens Sammenhæng formet ganske anderledes og paa en skjønnere Maade end Iagttagerens nøgterne Blik formaaer at see den, denne For-

sagelse er altid bleven fordret som Begyndelse til enhver Indsigt.« Men hvor svær er ikke denne for det naturvidenskabelige Standpunkt nødvendige Forsagelse, denne Opgivelse af al dogmatisk Sikkerhed og Tryghed, navnlig naar det gjælder den Kunst, som skal borttage al Sygdom og alle Lidelser fra os! Og ere vi virkelig i vor nuværende Lægekunst berettigede til at see bort fra al Mystik? Vi maa her vel lægge Mærke til, at rigtignok mangle de forskjellige mystiske, theistiske eller pantheistiske Doktriner solid Begrundelse, men selve de mystiske Virkningers Realitet er hævet over enhver Tvivl. Den dyriske Magnetismes storartede Rapportvirkninger ere faktiske nok, og vi see jo Alle for vore Øjne, at Homøopather, Arkanumskræmmere og kloge Koner helbrede Sygdomstilfælde, som den legitime Kunst ikke har kunnet faae Bugt med. Og endnu meget mere storartede Kure har Theurgien uimodsigelig udført, ja for nogle af de vidunderligste Kure i Middelalderen, dem, der foregik ved Ludvig den Helliges Grav, har den philologiske Mediciner Littrés grundige Undersøgelser [36]) konstateret Realitet. Det er saaledes for det Første klart, at den therapeutiske Forskning paa ingen Maade tør betragte alle disse betydningsfulde Fænomener som sig uvedkommende, hvilket vor Tids naturvidenskabelige Medicin unegtelig synes at være tilbøielig til. »Den nyere Medicin,« siger Beneke, »har med altfor stor Forkjærlighed, ja hist og her med fuldstændig Ensidighed hengivet sig til den realistiske Retning. De Fremskridt, som vi skylde denne Retning, kunne ganske vist ikke vurderes høit nok, men skal den føre til, at man ikke mere vil søge, see eller anerkjende Andet, end hvad man kan eftervise physikalsk ved Sygesengen eller anatomisk paa Ligbordet, saa vil den medføre de største Huller i Lægens Uddannelse« [37]). Intet ligger nærmere den praktiske Læges virkelige Behov end at komme til nøiere Forstaaelse af de omhandlede therapeutiske Fænomener. Forskjellige anthropologiske franske, tydske og engelske Videnskabsmænd have virkelig ogsaa

taget fat paa denne interessante og besværlige Opgave[38]) i ægte naturvidenskabelig kritisk Aand uden alle aprioriske Doktriner og derved konstateret adskillige vigtige Kjendsgjerninger, men den hele physiologiske Psykologi er endnu altfor lidt udviklet, de experimentelle Undersøgere have hidtil havt alt for mange store Opgaver at tage fat paa i den fundamentale Hjernefysiologi, til at de have kunnet, om de ogsaa have villet, naae hen til en omfattende Behandling af det mest komplicerede og det, der ifølge hele den videnskabelige Udviklings Lov maa komme sidst, Forholdet mellem det Sjælelige og det Legemlige og navnlig hints Indvirkningsforhold paa dette, den Indvirkning, som en bestemt Retning og Intensitet i Ideassociationerne udøver paa legemlige Tilstande. Stofskifteundersøgelser ved enkelte Sindstilstande[39]) have vel allerede leveret nogle exakte Beviser for den psykiske Indvirknings overordentlige Betydning, men iøvrigt er næsten altid hidtil, som Carpenter fremhæver, den sjælelige eller den legemlige Side af Menneskets Natur bleven studeret uden nogen væsentlig Forbindelse af begge; vi staae derfor endnu paa dette Omraade saa godt som over for et Mysterium og kunne i ethvert Tilfælde endnu næppe komme synderlig videre end at sammenfatte alle disse Underkure, disse Resultater af Carpenters »expectant attention« under det gamle noget ubestemte, men derfor heller ikke for præjudicerende Begreb »psykisk Therapi«, hvis Betydning forøvrigt ikke har været skjult for Klinikerne, om end de fleste ikke have vurderet den saa høit som v. Walther og Ringseis. Det rette Syn for Betydningen af det psykiske Moment vindes netop først ved en nøie Betragtning af alle de her omhandlede Mirakelmethoder, og med Henblik paa de her foreliggende utvivlsomme Erfaringer bliver det til Trods for al manglende Indsigt i Fænomenernes Væsen tilladt at slutte, at det psykiske Agens, som i nogle Tilfælde faktisk kan udrette noget saa Overordentligt, sikkert ogsaa kan være virksomt rundt om paa

vor Kunsts udstrakte Omraade, og saa er det trods al Usandhed i de til Grund liggende Doktriner et saa nyttigt Moment, at det vistnok ikke vil være en Fordel, men en høist betænkelig Sag at stræbe efter at emancipere os fuldkommen derfra, saaledes som det ganske sikkert ligger i vor Kunsts nuværende objektive og sandhedskjærlige Tendents. Men hvorledes skulle vi kunne opretholde denne i dens egentlige Væsen endnu saa dunkle »psykiske Therapi «uden at krænke denne Tendents, som vi paa ingen Maade tør krænke? Vi tør og vi kunne ikke mere stige ned til det dagligdags naiv-mystiske Standpunkt, som Videnskaben en Gang for alle har forladt, men som Størstedelen af vore Klienter ganske vist endnu staa paa, og i Kraft af hvilket de bestandig fordre Helbredelse og ikke kjende Resignation; vi kunne ikke mere som ældre Tiders imponerende Doctores, — de, som Molière og Holberg gjøre til Gjenstaud for deres skarpe Satire — optræde som staaende i Pagt med hemmelighedsfulde Magter og med Evne til at kurere Alt. Dette Standpunkt er nu blevet Kvaksalverens Domæne, den usminkede Sandhed er for bestandig bleven vort Løsen. I Pagt med Sandheden have vi kun een Vei aaben til den imponerende, tillidvækkende psykiske Therapi, som den største Del af vore Klienter trænger lige saa stærkt til som tidligere Tiders; den er given i Bestræbelsen efter at naae virkelig Overlegenhed, en Overlegenhed, som har sit Grundlag i den mest omfattende, grundige theoretiske og praktiske Indsigt i Lægevidenskaben og alle anthropologiske Forhold, i Overbevisningen om, at vi yde, hvad vor humane Videnskab og Kunst paa dens nuværende Trin kan yde, i den utrættelige Stræben efter at betragte »nihil humanum a nobis alienum«, i den fulde og dybe Interesse og Deltagelse. Til disse Momenter maa vor Udvikling af psykisk Therapi knytte sig. Ganske sikkert vil denne Methode ikke altid tilfredsstille vore Klienter — der forgæves ville sukke efter den »rette Læge« —, og vistnok vil den være meget sværere at dyrke end den gamle Mystik, men saa staar den

vist heller ikke saa let for Fald som denne og bærer ikke den bittre Skuffelse med sig, som den gamle, mystiske Therapies altfor store Forjættelser unegtelig ofte have beredt de troende Klienter. Lad os derfor bestandig alvorligere stræbe efter at tilegne os denne virkelige Overlegenhed, denne sande aandelige Magt, som, om end kun langsomt, vil gjøre naive Mystikere og beregnende Charlataner mere og mere overflødige.

Den teleologiske Physiatri.

Slægtskab med Mystik. — Platons Naturfilosofi og Teleologi. — Støtte i Kjendsgjerninger. — Vis medicatrix naturæ. — Lægen minister naturæ. — Den Hippokratiske Pathologi og Therapi. — Galens Humoralpathologi. — Middelalderen. — Renaissancen. — Paracelsus. — Stahl og Animismen. — Thomas Sydenham. — Skolen i Montpellier. — Den naturfilosofiske Medicin. — Schönleins naturhistoriske Skole og Solidarpathologi. — Tilbagevenden til Humorismen. — Andrals og Gavarets Hæmatologi. — Wienerskolens Physiatri. — O. Bang.

Den ideelle Physiatri i Forhold til vor Tids Lægekonst. — Det Falske og det Sande i Doktrinen. — Physiatriens Hovedbetydning.

Denne Retning grændser nær op til Mystiken, ja kunde maaske konsekvent være stillet ligefrem ind under denne, naar vi karakterisere det væsentlige Kriterium paa det Mystiske som en apriorisk formuleret fast Tro paa ubeviislige, eiendommelige og store Urkræfter; thi en saadan Tro udgjør ogsaa Physiatriens Væsen. Den hæver sig alene derved over, og tilvisse høit over, en karakteristisk Mystik, at der til Grund for dens sublime Tro ligger en omfangsrig Række af vel konstaterede Kjendsgjerninger, medens Mystikens Dogmer ere baserede paa meget faa. Ligesom Mystiken har en af sine væsentligste Støtter i pantheistisk Nyplatonisme, saaledes hviler Physiatrien væsentlig paa den rene Platonisme, og dens Begrundelse i den hippokratiske Medicin falder ogsaa sammen med det græske Aandslivs glimrende Tidsalder, da Mythetroens naive Poesi udvikler sig til en stor Tankedybde hos de idealistiske Philosopher

fra Pythagoras til Platon, hvor abstraherede Urkræfter, aandelige Principer træde i de umiddelbare Dæmoners Sted og blive til de afgjorende causæ finales for alt Liv. Platons store naturphilosophiske Syner bringe den sublime, idealvitalistiske Doktrin til Afslutning, ifølge hvilken Livet bestaaer i en bestandig Vexelvirkning af Aand og Materie; Aanden er Herskeren, som styrer og leder Alt, og som benytter Materien i sine evige Formaals Tjeneste. Sygdommene, der kun kunne findes i den lavere Materie, hindre Aandens Frihed; denne arbeider derfor stadig af alle Kræfter paa at forjage dem, og Kampen aabenbarer sig i Sygdommens Symptomer. Dette teleologiske Grundsyn paa Organismen og særlig dens Sygdomsfænomener, som Platon og de andre Dogmatikere have faststillet, er det Karakteristiske for Physiatrien i dens egentlige ideelle Skikkelse; Organismens Autokrati viser sig paa ethvert Punkt virksom som en formaalstjenlig Reaktion mod skadelige fremmede Potentser, og det sker ved Hjælp af en særlig Kraft, som Organismen netop til dette Formaal er begavet med. Som allerede fremhævet støtter denne Dogmatisme sig til solide Iagttagelser. Der forraader sig jo i alle den sunde Organismes synlige Forhold en fiin Beregning af de hensigtsmæssige Midler, en imponerende Formaalstjenlighed og Samvirken af de enkelte Funktioner. Det kunde da heller ikke falde saa særdeles vanskeligt at opdage den samme teleologiske Virken i de rigtignok mere uklare Livsprocesser, hvori Sygdommen manifesterer sig. Ved alle Febre saae man Livskraftens energiske Bestræbelser ret klart: efter Indvirkning af det skadelige Agens kommer Livsprocessen i forstærket Aktion, Hjertet og Pulsen give sig til at banke hurtigere, Aandedrættet bliver paaskyndet, calor innatus forhøiet, Huden rod, turgescerende — hvor nær ligger ikke her Anskuelsen om en Kamp mod den indtrængte Fjende. Endelig bedres Befindendet samtidig med Fremkomsten af et Hududslæt, med rødt, tykt Bundfald i Urinen eller med rigelig Sved: Kampen er endt godt, det guddommelige Livs-

princip har seiret og drevet Fjenden ud! Vis medicatrix aabenbarer sig saaledes bestandig i Symptomerne.

Den dogmatiske Physiatri er saaledes en fuldendt nobel, aristokratisk Retning, der er i Pagt med det Høieste, det Aandelige, den tilbeder Livets eiendommelige store og uforklarlige Kræfter og nærer derfor en dyb Veneration for Mikrokosmen, ogsaa for den syge Organisme, tillader sig ingen som helst vilkaarlige Indgreb, men staar ærbødig som minister naturæ og venter sin Herskerindes, Naturens Vink og Bud. Men Ordet Physiatri, eller som Franskmændene benævne Retningen Naturisme — efter Hippokrates, der først har brugt det nu saa populære Udtryk Natur (φυσις) som synonymt med Organisme — maa imidlertid dog ikke opfattes bogstaveligt, som om det skulde være denne Retnings Særkjende kun at forholde sig expektativt og vente Alt af Naturen, tvertimod, den ideelle Physiatri er paa ingen Maade bange for stærke Indgreb, den forlanger kun, at disse strengt skulle følge den af Naturen selv anviste Vei og være i fuld Forstaaelse med Naturens egen vis medicatrix: »quo natura vergit, eo ducendum«; og det Karakteristiske bliver da, at den fuldstændig underordner sin Optræden og Methode under den teleologiske Doktrin og deducerer hele Therapien deraf.

Faststillelsen af denne aprioriske Kurdoktrin er allerede given i de Hippokratiske Skrifter, men den har dog først naaet sin rette systematiske Udvikling ved den store Koers Efterfølgere, der i Pagt med den platoniske Philosophi dannede den dogmatiske Skole, hvis afsluttende Hovedrepræsentant vi finde i Galen. Hippokrates var besjælet af en saa udtalt praktisk Aand, alle hans Studier sigtede saa meget paa Prognose og Therapi, at man ikke kan vente noget theoretisk System af ham, men at han i hele sin Lægekunst gik ud fra den teleologiske Physiatri, fremgaaer saa tydeligt af hans forskjellige Skrifter, at man vanskeligt kan forstaae, hvorledes Historieskriveren Daremberg kan lade sig forlede af sin positivistiske Iver til af al Magt at hævde,

at Hippokrates var Empiriker og intet Andet. Ganske vist kan det være nedtrykkende for en saa selvfølende Positivist som Daremberg at tilstaae, at Medicinens store Fader ikke ganske stod paa det reent empiriske Standpunkt, som den positivistiske Philosophi hylder; men Sandheden er dog, at hvor høit end Hippokrates vurderede Iagttagelsen og Erfaringen, var hans Grundstandpunkt doktrinært physiatrisk. Dette fremgaaer ikke blot af mange enkelte bestemte Udtalelser — saaledes det berømte »νουσων φυσιες ιητροι« i Bogen om epidemiske Sygdomme — men gaaer som en tydelig Traad gjennem hans physio-pathologiske Opfattelse og hele den Therapi, han anvender. De gamle Naturfilosofers fire Elementarkvaliteter, det Kolde, det Varme, det Tørre, det Fugtige, med deres Udvikling i den dyriske Organisme til de fire konstituerende Kardinalvædsker: Slimen, Blodet, den sorte og den gule Galde, danne Grundlaget for hans primitive humorale Pathologi, og Sygdommene udspringe af Abnormiteter i disse Vædskers Beskaffenhed og Blandingsforhold. Symptomerne — navnlig ved de akute Sygdomme, som Hippokrates har dvælet ved, udtrykke Naturens Virken for gjennem en Kogningsproces (πέψις) at gjøre de sygelige Vædsker uskadelige og derpaa udstøde dem ved Krisen, der fortrinsviis indtræffer paa visse ulige Sygdomsdage, de kritiske Dage. Denne sidste Doktrin har sin Oprindelse fra den ægyptiske Talmystik, som ved Pythagoras blev indført i den græske Naturvidenskab, og som iøvrigt ogsaa har gjort sig gjeldende i nyere Tiders Anskuelser, saaledes at endog en af de kliniske Koryphæer i vor naturvidenskabelige Periode, Traube, har gjort sig til Talsmand for den.

Den hippokratiske Therapi er i Konsekvents af denne Opfattelse i Sygdommens Begyndelse meget forsigtig, expekterende; det gjelder om ikke at forstyrre Naturens Forberedelser, og i Bogen om Epidemier siger han: »man maa intet Dumdristigt gjøre, men holde sig i Ro og vente. Hvis man paa denne Maade ikke gavner den Syge, saa gjør man ham da heller ingen Skade.« Derfor anvender han

ogsaa i Sygdommens første Stadium en overordentlig streng Diæt, saaledes som det læres i περι διαιτης οξεων, et af de berømteste hippokratiske Skrifter. Han frygter for ved Tilførsel af Alimenter »at nære Feberen« i Stedet for de Syge og tillader dem kun at nyde en lædskende Drik, tilberedt af Honning og Vand — Hydromel — ofte ved Tilsætning af lidt Viineddike — Oxymel — samt en tynd Bygsuppe (πτισανη), i smaa Kvantiteter og omhyggelig afsiet (χυλος), for at den ikke skal kunne virke besværende i Fordøielseskanalen. Først senere hen i Sygdommen forhøier han Dosis af Suppen og gaaer efterhaanden over til den ikke afsiede Suppe. Har vis medicatrix saaledes faaet uforstyrret Ro til at udfolde sine Virkninger og begynde at samle de sygelige Vædsker til Udstødelse, saa maa man iagttage meget nøie for betids at kunne gribe hjælpende ind, hvis Naturen trænger dertil: »man maa passe paa den Strømningsretning, som Vædskerne tage, hvorfra de komme og hvorhen de gaae; naar de ville gaae derhen, hvor de ikke bør, maa man lade dem gjøre en Omvei eller føre dem ad en Sidevei, ligesom man bringer en Bæks Vand ind i et nyt Løb. Andre Gange maa man endog søge at kalde Vædskerne tilbage, og faa deres Strømning til at vende sig, idet man drager dem nedad, som søge opad, og opad dem, som søge nedad.« — Saaledes skal man i Reglen søge at udtømme Galden opad, Slimen derimod, som flyder ned fra Hjernen og let sætter sig fast i Brystet, skal udtømmes nedad.

Hovedmidlerne til at opfylde disse Indikationer ere: Emetica, Laxantia og Revulsiva. Radix hellebori albi er hans vigtigste Emeticum, hans sædvanlige Laxativer Radix hellebori nigri, Æselsmælk og Euphorbiumssaft. Imidlertid er han ogsaa her den besindige, tilbageholdne minister og advarer i Aphorismerne meget mod at anvende Purgation, medens Vædskerne endnu ere raa: »man bør alene purgere de Vædsker, der ere kogte og vel vogte sig derfor i Begyndelsen af Sygdommen, hvis Vædskerne da ikke samle sig til Svulst eller bevæge sig paa en usædvanlig Maade.«

Hans afførende Midler anvendes heller ikke saameget i ligefrem udtømmende som i revulsorisk Hensigt, og Revulsionen er i det Hele den allervigtigste Kurmethode i den hippokratiske Medicin, den Methode, hvorved man mener sikkert og kraftigt at kunne »trække det Onde ud«, eller dog faae de daarlige Vædsker fjernede fra den lidende Region. Hippokrates skjelner mellem Revulsion stricte (αντισπασις), hvor den artificielle Afledning institueres paa et Sted, der er fjærnt fra det syge, og Derivation, hvor den anbringes i Nærheden (παροχετευσις). Et overordentlig vigtigt revulsorisk Middel er Aareladning, idet de hippokratiske Dogmatikere betragte Blodets forøgede Tilstrømning som det væsenligste Moment i Betændelsen og i det Hele tillægge denne Vædske en større Betydning som Sygdomsaarsag end de to andre. Dog advarer Hippokrates mod at aarelade Børn og Oldinge, ligesom han ogsaa er meget forsigtig dermed under Svangerskab. Iøvrigt er Aareladning Hovedmidlet ved mange akute Sygdomme, særlig i Brystet, og da ikke alene som kurativt, men ogsaa som smertestillende Middel; en therapeutisk Hovedregel hos Hippokrates er, at borttage Smerte over Diaphragme ved Blodudtømmelse, under Diaphragma ved Laxantia. Ved meget hæftige Brystsmerter anvender han et endnu mere intensivt Derivans: Cauterium actuale, ved lettere Tilfælde bruger han varme Fomenter. Skjøndt Opium (μηκωνιον) var vel bekjendt og anvendt før Hippokrates som søvndyssende Middel, anvendte han det ikke mod Smerter; denne store therapeutiske Opdagelse var den rene empiriske Skole forbeholdt. Hvor fast Hippokrates stod paa sin humoralpathologiske Doktrins aprioriske Standpunkt, fremlyser særdeles klart netop af denne Smertetherapi med den konsekvente rationelle Afledning af de smertende Vædsker; det Hele gaaer bestandig kun ud paa Derivation og Revulsion, der ifølge Theorien maa være det Eneste, som kan helbrede og lindre.

Til Trods for alle Forandringer i de pathogenetiske

Anskuelser er den hippokratiske Therapi bleven opretholdt lige til vore Dage og er i sine Hovedtræk endnu lige kurant og lige yndet; kun den theoretiske Opfattelse, hvorved man søger at hævde dens Rationalitet, har selvfølgelig maattet forandre sig ved Videnskabens Udvikling, den gamle naive Anskuelse om at trække det Onde ud eller dog bort fra den syge Lokalitet kan nu kun tilfredsstille Lægfolk. Men ligeoverfor disse er det ogsaa en stor Fordeel ved den revulsoriske Methode, at den er saa let fattelig, saa soleklar og derved indgyder en urokkelig Tillid; enhver Klient finder det fuldkomment indlysende, at Surdeig under Fødderne maa hjælpe for Sygdomme i Hovedet. Dog begynder i den allersidste Tid den pathologisk-anatomiske Lokaltherapi at rokke ved de hippokratiske Maximers Autoritet; Aareladningen er ikke mere noget aldeles nødvendigt Revulsivum for Helbredelsen af Lungebetændelser, og de ligefremme Punkturer af Bryst- og Bughindens Exsudater true med at gjøre hele det gamle Marterapparat med spanske Fluer, Træksalver osv. temmelig overflødigt. Paa Smertetherapiens Omraade begynde Morfininjektionerne at vinde en for Derivationen ligeledes temmelig betænkelig Indgang, skjøndt iøvrigt den gamle Methode i saa Henseende støtter sig ikke blot til den hippokratiske Autoritet, men ogsaa til solide Erfaringer.

Overensstemmende med den Opgave, vi have stillet os, have vi her kun beskjæftiget os med een Side og det ikke engang den meest tilfredsstillende Side af de hippokratiske Skrifter: de deri nedlagte medicinsk-therapeutiske Hovedprinciper; vi have ikke kunnet dvæle ved hele det øvrige Indhold og glæde os ved al den Finhed og Overlegenhed i Iagttagelserne, den noble og skjønne Aand, som overalt gjør sig gjeldende. Jeg kan i saa Henseende kun henvise til Skrifterne selv og navnlig til den med saa stor Lærdom og dyb Kjærlighed gjennemarbeidede Udgave deraf, som den store Forsker Littré har publiceret[40]). Den, der kun vil søge et sammentrængt Udtryk af den skjønne og

ophoiede græske Aand, beder jeg blot om at anvende et Øieblik paa at gjennemlæse den hippokratiske Ed og see, hvorledes den græske Læge giver sit hellige Løfte i »Kydskhed og Fromhed at føre sit Liv og bevare sin Kunst.«

Hos Hippokrates's dogmatiske Efterfølgere og fornemmelig i Galens kæmpemæssige Codex kom den physiatriske Spekulation til sin fuldendte systematiske Udvikling, fast knyttet til en humoral Pathologi. der fremdeles begrændser sig til de fire Kardinalvædsker, hvoraf Legemets solide Hylster er opfyldt, og som regelmæssig dannes i fire særlige Organer: Slimen i Hjernen, Blodet i Hjertet, den gule Galde i Leveren og den sorte i Milten. Doktrinen har sin Rod i den Pythagoræiske Naturbetragtning med dens fire Grundelementer, og derfor maatte der ikke være mere end fire Kardinalvædsker; derfor bliver der intet Hensyn taget til andre af Legemets Vædsker, som dog ikke kunde undgaae Opmærksomheden, t. Ex. Spyttet. Vædskernes normale Blanding betingede Sundheden, men deres kvantitative Forhold kunde variere temmelig betydeligt i de forskjellige Aldere og til forskjellige Aarstider; saaledes prævalerer Slimen hos Gamle og om Vinteren, Blodet hos Unge og i Foraaret, den gule Galde i den modne Alder og om Sommeren, den sorte Galde i en noget ældre Alder og i Efteraaret. Temperamenterne betingedes ogsaa af de respektive Kardinalvædskers Prævalents og have jo faaet deres Betegnelser efter disse. De fire Kardinalvædsker ere Livsvædsker, hvoraf de solide Dele dannes, dog bliver Blodet efterhaanden og navnlig hos Galen til en fremragende Hovedvædske, hvoraf ogsaa de andre tre dannes. Disses Intemperies fremkalder Sygdommene, der, som Galen siger, have deres Aldersperioder ligesom Legemet, fødes, vokse og naa deres Modenhed, under hvilken de usunde Vædsker efterhaanden koges og gjøres egnede til Udstødelse: denne foregaaer da efter en kortere eller længere Nølen i Krisen. De kritiske Dage lægger Galen derimod ikke saa megen Vægt paa som Hippokrates, og i det Hele er han til Trods

for sin gjennemgaaende Dogmatisme fri for al exklusiv Eensidighed; han er ikke engang yderlig Humoralpatholog, men omtaler ogsaa sygelige Forandringer i den solide Substans (de locis affectis). Galens dogmatiske Teleologi træder stærkest frem i hans Physiologi (de usu partium), hvor han i Spidsen for Funktionernes Udførelse stiller tre fra Sjælen adskilte Principer (πνευμα), som han iøvrigt tildels har optaget af den egentlige pneumatiske Skole med Athenæus i Spidsen; denne stoiske Spiritualist, der reagerede stærkt mod den materialistisk-atomistiske Retning, som støttede sig til Epikurs Filosofi, opstillede først saadanne heel eller dog halv immaterielle Væsener, der vare en Emanation af Stoikernes Verdenssjæl, og som havde det betydningsfulde Hverv at opretholde Livet og Sundheden, skjøndt de iøvrigt selv kunde blive syge. Pneumatikernes Therapi gik derfor hovedsagelig ud paa at paavirke »Pneuma« paa rette Maade. Men ogsaa i denne Retning er Galen mere maadeholden; hans Therapi er væsentlig kun den hippokratiske og symptomatisk rettet mod Kardinalvædskernes Abnormiteter efter Grundprincipet contraria contrariis.

Saaledes var i sine Grundtræk den antike Physiatriks simple og ligefremme Therapi, som gjennem Galens Codex og ved Hjælp af arabiske og sluttelig skolastiske Bearbeidelser var den eneste gyldige Norm for praktisk Medicin gjennem hele Middelalderen. Nogen videre Udvikling af løs Empiri kom vel efterhaanden til, navnlig ved Araberne, der vare stærke i Polyfarmaci, men hverken ved dem eller ved Munkemedicinen led »den kanoniske Methode« væsentlig Afbræk i sin Autoritet.

Den yderliggaaende Spiritualisme, som kom til Orde i de gamle Pneumatikeres Doktriner, gjør sig først gjeldende indenfor Kristenheden i Renaissancens mystisk bevægede Periode, og det er da først og fremmest Paracelsus, der kommer frem med yderlig fantastiske Doktriner om spirituelle Potentsers Herredømme i Organismen, samtidigt med at han overøser de antike maadeholdne Idealister — Hippo-

krates alene undtagen — med grændselos Haan og brænder Galens Codex. Physiatrien hos Paracelsus er fuldstændig ontologisk, Sygdommen bliver betragtet som en virkelig personificeret Fjende, med hvilken Organismens spirituelle Potentser maa slaaes paa Liv og Død. »Mennesket er dannet af en synlig Deel, hvilken er Legemet med Kjød og Blod, og af en usynlig Del, som beboer dette Legeme. og som seer, føler og forstaaer;« denne sidste Deel er den »indre Alkymist« (Archæus), »som Gud har givet os og som er en saa stor Kunstner, at han skiller Giften og det Gode ad i Legemet; hiin putter han i sin Sæk, dette lader han blive i Legemet.« »Naar en Sygdom er i Kroppen, saa maa alle sunde Lemmer fægte mod den, ikke et, men alle; thi Sygdommen fører til Død for dem alle. Det mærker Naturen. og derfor falder den over Sygdommen med al sin Magt, saavidt den formaar.« (Opus Paramirum). Som Hippokrates benytter han det nøgterne Udtryk Naturen, hvilket iøvrigt passer mindre til hans drastiske og billedrige Sprog end det af ham opfundne »den indre Alkymist«. Ved hans pantheistiske Anskuelser, hans Grundtanke om den gjennemgaaende Harmoni i Naturen mellem Makrokosmen og Mikrokosmen, bliver den indre Alkymist, i Therapien vis medicatrix, omtrent identisk med hvad han kalder qvinta essentia, Arcanum, det virksomme Grundprincip i Stofferne, og deraf bliver det klart, hvorledes hans specifike Therapi med bestemte Arcana, som han opstiller som Maal, dog væsentlig kan falde sammen med Physiatrik og med det ovenfor omtalte Princip similia similibus.

Ligesaa personligt som hos Paracelsus optræder vis medicatrix hos senere Autores, tildels endog helt ind i vor Tidsalder. En af de meest yderliggaaende er Stahl, Stifteren af Animismen, Professor i Halle i det 18de Aarhundrede. Denne støtter sig noget til Paracelsi Efterfølger van Helmont, der gav Læren om en Archæus eller rettere flere Archæi en vid Udvikling, men dog samtidig fjernede sig fra den teleologiske Physiatri og anvendte sine indgribende

Midler mod de slemme Archæi selv, der i deres lidenskabelige Ophidselse volde Sygdomme og ikke formaae at helbrede dem. I denne sidste Opfattelse følger Stahl ikke van Helmont, men lader tvertimod dennes Archæus, som han kalder »anima«, være i høieste Grad personlig virksom i Organismens Interesse. Denne »Sjæl«, som han iøvrigt søger at skille fra den egentlige, evige og selvbevidste Sjæl, er for det Første den, der under Livsprocesserne beskytter de legemlige Stoffer mod Forraadnelsen, navnlig ved en omhyggelig Regulation af Kredsløbet; men »Sjælen« er dog svag og trænger bestandig til Støtte, hvorfor han anbefaler de periodiske Aareladninger, hvis Betydning er bleven opretholdt lige til vor Tidsalder. Et afgjørende Tegn paa Sjælens mangelfulde Regimente seer han i Hæmorrhoidallidelser, og han er Stifter af hele den metastatiske Hæmorrhoidaldoktrin, som endnu gjør sig stærkt gjeldende, i det Mindste hos Lægfolk. Men er Sjælen saaledes ufuldkommen i sin Virken, er det kun af Mangel paa Evne og ikke paa Villie; thi i enhver Sygdom, ikke blot i de akute Febre, reagerer den af alle Kræfter for at bortskaffe den fjendtlige Sygdom, de fordærvede Vædsker. Den antike Humoralpathologi, som den Paracelsiske Physiatri bestemt havde vendt sig bort fra, kommer nu frem igjen hos Stahl og vedbliver derefter med en kort Afbrydelse at være knyttet til den teleologiske Physiatri, som heller ikke ret vel kan undvære en humoral Opfattelse; hvorledes skulde hele Udskillelsen af materia peccans ved vis medicatrix kunne formuleres uden ved at gjøre Vædskerne til det Prædominerende i Pathologien? Desuden var Stahl Kemiker og maatte derved end mere føres hen mod de humorale Theorier, som han med stor Dybsindighed og spekulativ Begavelse udviklede i sine Værker, fornemmelig i sit systematiske Hovedværk: Theoria medica vera, som han slutter med en høitidelig Tak til Gud, fordi han derved, som han mener, har kunnet raade Bod paa den uheldige Opfattelse, at Theori og Praxis stod i uopløselig Modstrid mod hinanden. Som Praktiker lader Stahl dog vistnok ikke lidet tilbage at ønske, og det var

ikke uden Grund, at hans Universitetskollega Fr. Hoffmann vandt en langt større Anseelse som Læge. Stahl er ikke alene exklusiv apriorisk Theoretiker, men er det endog paa et strengt orthodox pietistisk Grundlag. Han er en Type paa de sygeligt grublende, koleriske og disharmoniske protestantiske Pietister, som da havde en Hovedtumleplads i Halle; han er paa engang fuld af sønderknust Ydmyghed og af hovmodig Arrogance, lige saa sværmerisk opoffrende som smaalig havesyg.

Det har ikke ringe Interesse at sammenligne Stahl med en anden noget ældre teleologisk Physiatriker, den end mere berømte Thomas Sydenham, Englands Hippokrates. som han ikke ganske med Urette er bleven kaldet. I Theorien er der ikke synderlig Forskjel mellem Stahl og Sydenham, der omtrent paa samme Maade som hiin definerer Sygdom i Almindelighed som »Naturens Bestræbelser for at bevare den Syge«; denne Bestræbelse aabenbarer sig da fornemmelig i en rensende Feber, hvis Symptomer bestandig — endog ved Koldfeber — ere Udtryk for Naturens Kamp, eller ogsaa i Tarmudtømmelser, i Udbrud af Sved eller Hududslet. Lykkes Naturens Anstrængelser, bliver Sygdommen akut, i modsat Fald kronisk. Som ægte ædruelig Hippokratiker bruger Sydenham dog bestandig den mindre præjudicerende Betegnelse »Natur« i Modsætning til den Stahlske Spekulations Sjæl, og i det Hele fordyber den engelske Physiatriker sig ikke saaledes i sin Theori som den konsekvente tydske Dogmatiker. Hos Stahl dækker Spekulationen Lægen, hos Sydenham dækkes den af Lægen, og lige saa enige som de to Videnskabsmænd ere i deres Theori, lige saa forskjellige ere de i den praktiske Side af Medicinen, som Sydenham netop af al Magt søger at udvikle selvstændigt og erfaringsmæssigt, uden væsentlig Konnex med den physiatriske Doktrin. Navnlig søger han bestemt at afgrændse de forskjellige Sygdomsformer, nærmest for at vinde sikkre Holdepunkter for Anvendelsen af specifike Midler. Herved kommer han imidlertid ind paa en reen ontologisk Opfattelse, som

endog fører ham til at klassificere Sygdommene efter det botaniske Skema. Hans vigtigste Medikamenter vare iøvrigt Kina og Opium, og navnlig for det sidste Middels Vedkommende har han faststället flere Indikationer af blivende praktisk Værd. Tro mod den antike Dogmatisme opretholder han dog først og fremmest Aareladning som det teknokratiske Hovedmiddel og anvender den ved forskjellige Sygdomme med en saa overordentlig Energi, at han næsten overgaaer de senere franske Vampyrikere; han lader Blødningen regelmæssig vedvare til Synkope. Naar han ved disse prekære Blødekure kunde hævde sit store Ry som Læge, saa har man, karakteristisk nok, kun kunnet forklare det deraf, at han praktiserede i den meest velhavende Deel af London, i Westminster, og der alene havde at gjøre med robuste og plethoriske Klienter.

Naar Sydenham saaledes er en god hippokratisk Physiatriker med Erfaringen paa sin Fane, saa forklares dette af hans Udgangspunkt, der er saa forskjelligt fra Stahls som vel muligt. Medens denne var opdragen i Pietismens Skole, var Sydenham en Elev af den empiriske Filosof Locke, Frants Bacos talentfulde Efterfølger, og havde derpaa fuldendt sin medicinske Uddannelse ved Universitetet i Montpellier, hvis Lægeskole netop udmærkede sig ved med stolt Selvbevidsthed at have bevaret den hippokratiske Lære i dens Reenhed og ikke i mindste Maade at have ladet sig paavirke af den spagiriske Medicin eller den derfra udgaaende Kemiatri. Montpellierskolen — jeg benytter her hovedsagelig et interessant Oversigtsarbeide i vor egen Literatur af Meyer[41]) — hævdede saaledes en moderat vitalistisk Doktrin med Antagelse af et Organisationen overordnet teleologisk Livsprincip og holdt sig iøvrigt alene til omhyggelig Iagttagelse af det syge Individ med et exklusivt praktisk Formaal, det at vinde sikkre Indikationer for Behandlingen (»science dogmatique des indications«). Barthez bragte i 2den Halvdeel af det 18de Aarhundrede Retningen til Afslutning ved sit System »Empirisme raisonné«,

der hævdede sin Betydning endnu langt ind i dette Aarhundrede imod den nye Pariserskole med dens rene Empiri og endnu har talentfulde Tilhængere i sit Fædreland (f. Ex. Bouchut). Barthez's Discipel Lordat systematiserede Doktrinens Therapi yderligere i de tre Methoder: den naturlige (Physiatri), den empiriske og endelig den analytiske, hvor man skulde oplose Sygdommen i enkelte Dele for sukcessivt at helbrede disse. Men den Stagnation, som dette afsluttede System efterhaanden maatte komme i ligeoverfor Naturvidenskabernes samlede Fremadskriden, kunde imidlertid ikke andet end blive skæbnesvanger for Montpellierskolen, og sin væsentlige Indflydelse har den derfor nu forlængst tabt; men dens Fortjeneste bliver ubeskaaret, den at have bevaret den rene Hippokratisme ligeoverfor det 18de Aarhundredes revolutionære Storme og vilde lægevidenskabelige Doktriner, saaledes at den med god Grund har kunnet sætte den stolte Indskrift paa sin af Napoleon skænkede Billedstøtte af Medicinens Fader: »Hippocrates, olim Cous, nunc Monspeliensis.«

I Virkeligheden træder den antike Physiatri i den sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede meget i Baggrunden udenfor Montpelliers aristokratiske Enemærker; den radikale kritiske Opklaring overvælder al gammel Autoritet og fremkalder nye, af Gjæringsperioden opspirende Doktriner, saaledes det dominerende Brownske System, som forholder sig fuldkommen antagonistisk til Physiatrien, og som vi snart skulle gjøre Bekjendtskab med. Men den i Aarhundredets Slutning paa antik pantheistisk Basis fremskydende Identitetsphilosophi med Schelling som Ordfører bringer den teleologiske Physiatri paany til Herredomme navnlig i Tydskland. Man stotter sig nu netop med fuld Konsekvents til Allivets store hemmelighedsfulde Kræfter, der ogsaa ere virksomme Kæmpere mod Sygdomsagentserne, og selv Klinikere, der til en vis Grad staae uafhængige af Schellings Filosofi og Medicin, saaledes den eklektiske Autoritet Hufeland, gjøre dog en primær og mægtig Livskraft til

Grundvold for den praktiske Medicins Anskuelser. Schellings naturfilosofiske Skole holder imidlertid endnu Livskræfternes Virken mod Sygdomspotentserne i en vis svævende Ubestemthed, men i den medicinske Naturfilosofies Fortsættelse, den af Schönlein grundede naturhistoriske Skole, udvikles Physiatrien yderligere hovedsagelig udgaaende fra Sydenham, hvis overlegne praktiske Blik ogsaa Schönlein besad. Den rent ontologiske Opfattelse, der iovrigt er i bestemt Strid med den antike rene Individualiseren, kunde hos Sydenham kun blive rent symptomatisk, medens hans moderne tydske Aandsfælle kan benytte den nye Pariserskoles pathologiske Anatomi og derved give Sygdomsontologierne en fastere, mere stringent Form. Sygdomspersonifikationen fører Schönleins Doktrin næsten lige saa yderligt som Paracelsus; omtrent som hos denne er det fjendtlige parasitiske Sygdomsorganismer, der efter Schönlein bore sig ind i den menneskelige Organisme og her udvikler sig videre, medens denne af alle Kræfter værger sig. Forslaaer Naturens Anstrengelser ikke, maa der anvendes indgribende specifike Midler mod Parasiten — hele denne Tankegang, der iøvrigt som sædvanligt ikke optræder saa yderligt hos Mesteren[42]) selv som hos forskjellige af hans Disciple (Jahn og Andre), minder i ikke ringe Grad om Paracelsus' Kombination af Organismens Autokrati med Brugen af Arkana.

I Forkastelsen af Humoralpathologien er der end yderligere en vis Lighed mellem Renaissancens Reformator og Schönlein; denne lægger Hovedvægten paa de pathologisk-anatomiske, solide Abnormiteter. Men denne solidarpathologiske Opfattelse lader sig som allerede tidligere antydet ikke uden Tvang kombinere med den dogmatiske Physiatri; dennes hele Metastase- og Kriselære maa med Nødvendighed fortrinsvis knytte sig til Vædskeabnormiteter. Det er derfor naturligt, at Læren om den teleologiske vis medicatrix igjen søger bort fra Schönleins pathologisk-anatomiske Standpunkt, saa snart de nye pathologiske Undersøgelser igjen vende sig til Legemets Vædsker og ved den

udviklede Kemies Hjælp søge at paavise bestemte Forandringer i Blodet under de forskjellige Sygdomme. Disse Undersøgelser, der i England allerede vare indledede ved John Hunter, udvikledes med megen Energi i den franske pathologisk-anatomiske Skoles senere Periode under Indflydelse af Magendies Physiologi, og navnlig var det Andral og Gavaret[43]), som tildels ad experimental Vei søgte at faststille konstante, pathogenetiske Forandringer i Blodet og derved grunde en ny Humoralpathologi med virkelig naturvidenskabelig exakt Tendents. Denne Retning udvikledes derefter i storartet, ja altfor storartet systematiserende Aand i Wien, navnlig ved Rokitanskys Kraselære, og det er ogsaa i denne nye Wienerskole, at vor Tidsalders humorale physiatriske Tendents kommer til Orde i Læren om Naturhelbredelsens Universalitet. Men Wienerskolen var til Trods for sin vidtsvævende aprioriske Kraselære i sit Væsen altfor kritisk-skeptisk, altfor nøgtern materialistisk-naturvidenskabelig til at den for Alvor skulde kunne udvikle Physiatrien paa den gamle Vis. Der fordredes mere poetisk anlagte Naturer til konsekvent at anvende den nyere Humoralpathologi i denne Retning og omforme den i den ægte platoniske Hippokratismes Aand. En af de meest fuldstøbte og typiske Repræsentanter for de nyere Bestræbelser i denne Retning besidde vi i vort eget Land, i vor medicinske Videnskabs Nestor O. Bang[44]), der med stort Liv og malerisk Talent har doceret os sit dysæmiske System og gjennemført den gamle Metastase- og Kriselære fra en Hippokratikers exklusive Udgangspunkt i den geniale Opfattelse og Vurdering af Sygesengens mangfoldige Fænomener. Ingen har vist vis medicatrix en skjønnere Hyldest end O. Bang. —

Medens Hippokratismens fire Kardinalvædsker forlængst ere forsvundne fra Videnskaben, have de therapeutiske Methoder, som ere deducerede deraf, ligefuldt bevaret deres Hævd og nyde som allerede fremhævet fremdeles almindelig Yndest, nu nærmest i Kraft af en ren empirisk Berettigelse. Skulde nu Deviationen og Revulsionen med hvad

dertil knytter sig samt den strenge Byg- eller Havresuppediæt være det Eneste, hvorved den stolte idealistiske Doktrin viser sin Indflydelse paa vor Tids Lægekunst? Vort nuværende naturvidenskabelige Standpunkt kan unægtelig ikke bøie sig for en Doktrin, som nok oprindelig er konstrueret paa Grundlag af en fin Naturiagttagelse, men dog er alt andet end bevist; tvertimod er Antagelsen af en særegen til Helbredelse virksom Kraft, der skulde kæmpe mod Sygdomsaarsagerne og mod Naturlovene, et Fantasifoster, og i de af den fremkaldte »kritiske« Fænomener, t. Ex. ved exanthematiske Febersygdomme, hvor det navnlig skulde gjælde om at »drive« Sygdommen ud, og hvor en Hovedfare skulde fremkomme ved, at Eruptionen igjen »slog ind«, have vi tydeligt nok den gamle bekjendte Forvexling af post hoc med propter hoc for os. En uhildet Iagttagelse har jo ogsaa forlængst vist, at Doktrinens Konsekventser med den ubetingede Gavnlighed af lange Suppurationer, hæftige Diarrheer og store Blodtab ere i høieste Grad uholdbare. Den store teleologiske Kraft skrumper saaledes bestandig mere ind, og Troen derpaa, som selv hos de dogmatiske Physiatrikere viser sig svag nok, siden de ere saa ivrige i at hjælpe paa Naturens Hjælp, kan endnu langt mindre forenes med vor Opfattelse, som paa alle Punkter konstaterer naturlige Aarsager og Virkninger uden Indblanding af supranaturalistiske Potentser, der med Intention skulde styre Fænomenernes Udvikling i Organismens Interesse. Alt foregaaer i Overensstemmelse med de naturvidenskabelige Love. Ogsaa Sygdomsprocesserne see vi forløbe heldigt eller uheldigt, føre til Helbredelse eller Død efter de samme uforanderlige Love.

Og dog er der noget Holdbart i Doktrinen; de Gamles fine Iagttagelsesevne og geniale Blik har heller ikke her fuldstændig skuffet sig, og der knytter sig til det gamle Dogme saa megen blivende Sandhed, at den hippokratiske Physiatri ikke blot endnu udøver, men vil vedblive at udøve en betydningsfuldere Indflydelse end den, der knytter sig

til den i og for sig vigtige Revultionsmethodes fortsatte Anvendelse. De Gamle have fuldstændig rigtig seet, at Organismen danner en Mikrokosme, en Eenhed med Samvirken og Sympathi mellem de enkelte Funktioner, at den er udrustet med store formaalstjenlige Indretninger, med mange regulerende og Forstyrrelser udjævnende Apparater, og det er kun deres storartede poetisk-idealiserende og systematiserende Tendents, som har fort dem ud over de physiatriske Kjendsgjerninger; disse selv kunne ikke omstødes og have netop fundet en sikker Bekræftelse hos den nye naturvidenskabelige Medicin, der meget stærkt opretholder Naturhelbredelsens fremragende Betydning. Vor Tids største systematiserende Patholog Virchow drøfter i sin »Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie«[45]) »Livsspørgsmaalet for den praktiske Læge, i det Mindste for den, der ikke blot betragter Studiet som en videnskabelig Fornøielse og Praxis som et Middel til Pengeerhverv, men som ogsaa er saa samvittighedsfuld at ville yde Noget for Pengene« — nemlig det Spørgsmaal, om der ved Siden af Naturhelbredelsen gives en Kunsthelbredelse, og han fremhæver, at denne i Principet aldrig kan være Naturhelbredelsen modsat: »de oprigtige og oplyste Læger have bestandig bekjendt, at de kun ere Naturens Tjenere.« En saa medierende Aand som Virchows kan dog ikke hylde en extrem Physiatri og dertil knyttet therapeutisk Indifferentisme, tværtimod fremhæver han videre, at Kunsthelbredelsen ikke er fuldkommen identisk med Naturhelbredelsen, og at Lægen kan udføre meget, som Naturen spontant ikke vilde være i Stand til at gjøre, til Ex. ved operative Indgreb, med Hensyn til hvilke han dog igjen gjør gjældende, at disse i Virkeligheden heller ikke ere modsatte de naturlige Processer, men at Naturen kan gjøre det Samme, kun paa en meget langsommere Maade, ved Udstødning af fremmede Legemer, ved Sekvestration af nekrotiserede Been o. s. v. Kun maa man her ikke tænke paa en særegen Kraft, der skulde være virksom alene til Helbredelse: »thi de Processer, der

føre til Helbredelse, ere i og for sig kun de samme Processer, som bestandig ere virksomme saavel i Sundhed som i Sygdom.« Til Slutning definerer han Kunsthelbredelsen som den, »der benytter Legemets forhaandenværende fysiologiske Indretninger og Kræfter, for ved disse, under kunstig Hidførelse af gunstigere Betingelser at bringe den mulige Udjævning af Forstyrrelserne tilveie.« Ogsaa Wunderlich, Hovedmanden for den nye »fysiologiske Medicin«, fremhæver i den almindelige Deel af sin omfattende Pathologi og Therapi, at der til Sygdommenes naturlige Forløb knytter sig en ikke ringe Sandsynlighed for Restitution, og at derfor den expektative Methode maa blive den prædominerende i Behandlingen.

Dette er Hovedbetydningen af den antike Physiatri, at den har givet os en fast Tillid til Organismens egne Kræfter og indskærpet os Varsomhed i Indgreb, at den styrker vort Mod under alle de prekære Forhold, under al den Usikkerhed, der er forbunden med vor praktiske Virken, og dernæst at den ved sin fine og utrættelige Iagttagelse af den syge Organismes Fænomener ikke alene har lært os at opspore disse Kræfter, men ogsaa under deres tusindfoldig nuancerede Fremtræden at faae det rette Blik for det Individuelle og fastslaae som et Hovedprincip, at det i Lægekunsten først og fremmest gjelder om med fin Takt at individualisere, at behandle ikke Sygdomme, men syge Individer.

Methodismen.

Methodismens Forhold til den ideelle Physiatri. — Dens almindelige Karakter og filosofiske Udgangspunkt. — Asclepiades og hans System. — Themisons Pathologi og Therapi. — Den omstemmende Kurmethode, Aurelianus. — Den iatromekaniske Skole og dens Forhold til Therapien. — Boerhaave. — Fr. Hoffmann. — Cullen. — Nervepathologisk Dynamisme. — Browns System. — Irritabilitetslæren. — Stimulismen i Tydskland. — Röschlaubs Theori. — Rasoris Contrastimulisme. — Broussais og hans fysiologiske Medicin. — Hans Lokalpathologi og Betændelsestheori. — Hans antiphlogistiske Therapi. - Broussaismens Betydning. — Videre excentrisk Udvikling. — Bouillaud og hans Therapi.

Methodismens Betydning ligeoverfor Nutidens Medicin.

Det falder forsaavidt naturligt at gaa fra Physiatrien over til denne therapeutiske Retning, som denne paa en vis Maade er hiins ligefremme Antipode, i alle afgjørende Punkter staar i en diametral Modsætning til hiin. Physiatrien er humoral-pathologisk, Methodismen er baseret paa en solidar-pathologisk Doktrin og karakteriserer sig end yderligere ved kun at tage Hensyn til en enkelt postuleret eller faktisk almindelig Egenskab ved Organismens solide Væysbestanddele, medens Physiatrien søger at tage Hensyn til alle individuelle Livsfænomener. Disse to Hovedretninger have ganske vist det tilfælleds, at de begge have et antikt Udspring, men ogsaa her kommer dog Antagonismen fuldstændig frem; Physiatrien er udrunden af Platos ideelle Naturfilosofi. Methodismen har sin Rod i Demo-

krits og Epikurs materialistiske Filosofi, der lader Alt være opstaaet af Materien, af Atomerne, hvis Agglomeration og Bevægelse ogsaa skulde betinge hele det siælelige Liv. Og ligesom den dogmatiske Physiatri i Kraft af sin Oprindelse maatte nære den største Veneration for Organismen og dens iboende evige Livskræfter, saaledes betragter Methodismen overenstemmende med sit Udgangspunkt Organismen som en afmægtig passiv Masse, der selv intetsomhelst formaaer i Sygdom, men maa bearbeides paa det Voldsomste for at kunne blive helbredet. Den utrætteligste Aktivitet og de stærkeste Indgreb karakteriserer saaledes baade de gamle og de nye Methodikeres Therapi i Modsætning til Hippokratismens principielle Varsomhed, og det Axiom, som ifølge Celsus's Referat er fremsat af Methodismens antike Ophavsmand Asclepiades, er i saa Henseende karakteristisk nok: etiam naturam non prodesse, sed nocere. Methodismen har iøvrigt kun sit Navn deraf, at dens antike Bærere postulerede at have opdaget en ny Kurmethode, der formaaede virkelig og grundigt at helbrede i Modsætning til den herskende hippokratisk-dogmatiske, som Asclepiades foragteligt kaldte en meditatio mortis (*θανατου μελετη*), og Methodismens permanente Hovedkarakter vedbliver ogsaa i dens Manifestationer i den nyere Tid at være denne, at i Kraft af en enkelt Egenskab ved Organismens Masse, som den aprioriske Doktrin faststiller, skal en enkelt bestemt Kurmethode bestandig og konsekvent anvendes, uden nogetsomhelst Hensyn til individuelle Momenter.

I Rom, hvor den epikuræiske Philosophi spillede en stor Rolle, er ogsaa Methodismen udviklet; Asclepiades, en af de første fremragende græske Læger, der nedsatte sig i Verdensstaden, er Retningens Ophavsmand eller dog dens Forløber. Han tænker sig Verden, inklusive Mennesket, sammensat af Atomer, der ere konglomererede med Porer imellem sig, og i Porerne er der igjen fine Atomer. Hans Fysiologi er saaledes fuldstændig mekanisk. Sundhed

betinges af Atomernes frie Bevægelser, og Sygdomme af Abnormiteter i Porernes Dimensioner eller af Atomernes uheldige Sammenhobning. Hans Valgsprog var det bekjendte »tuto, cito, jucunde«, og virkelig maatte Therapien kunne blive let og sikker under Forudsætning af et saa simpelt Forhold i de pathologiske Processer.

En af Asclepiades's Disciple, Themison, var dog først den egentlige Stifter af Methodismens Doktrin og simplificerede Asclepiades's theoretiske Anskuelser til det praktiske Behov saaledes, at han lod Atomerne ude af Betragtning og kun tog Hensyn til Porernes Sammentrækning og Slappelse, hvorved han kunde opsummere alle sygelige Tilstande under tre Kategorier: Strictum, Laxum og Mixtum. Kurmethoden blev herefter saa simpel, at han troede at kunne vende den Hippokratiske Aphorisme om til: ars brevis, vita longa, og at han kunde nøies med to Klasser Lægemidler: sammensnærpende (toniserende) og slappende, og da den sædvanlige Sygdomstilstand var Strictum, var der hovedsagelig Anvendelse for slappende Midler: lokale eller almindelige Blodudtømmelser, varme Fomentationer og Bade; den Smerte, som fulgte med Strictum, dæmpede han med Syr. diacodii, som han har opfundet. Snærpende Midler vare: koldt Vand udvendigt og indvendigt, Alunpulver o. s. v. Den almindelige Hygieine lagde han stor Vægt paa, idet Luften, Klædedragten o. s. v. maatte have en stor Indflydelse paa Porernes Forhold. Dette vigtige Moment i Methodismen faaer end større praktisk Betydning derved, at deraf efterhaanden udvikler sig den omstemmende Kurmethode (Metasyncrisis) ved kroniske Sygdomme, hvilken findes udførligt beskreven hos en senere Methodiker, Coelius Aurelianus, Galens Samtidige, af hvis bevarede Værker vi have den største Kundskab om den antike Methodisme. Metasynkrisen, hvis Begyndelsesphase iøvrigt maa søges hos de græske empiriske Gymnaster, gjennemførtes af Methodikerne med stor Energi, ved langvarig Faste, Gymnastik, Luftforandring, Søreiser o. s. v.

Galen fordømte Methodismen paa det Strengeste, og den forsvandt derfor fuldstændig fra Skuepladsen i hele den Tidsperiode, hvor hans Autoritet var eneraadende. Først i den nyere Tid kommer den igjen til Orde under Indflydelse af den iatro-mekaniske Skole, der gav Læren — hvad den ikke tidligere havde havt — et virkeligt reelt Grundlag ved Benyttelse af de indvundne anatomisk-physiologiske Indsigter, først og fremmest det af Harvey opdagede Kredsløbsforhold. Den iatro-mekaniske eller iatro-mathemathiske Skole, der med disse Indsigter som Udgangspunkt ville forklare alle Organismens Livsfænomener af exklusive mekaniske Principer, skal jeg her nøies med kun at skænke en kort Omtale, idet den vel har overordentlig stor Betydning for Fysiologiens Udvikling, men kun har udøvet en forholdsviis ringe Indvirkning paa Therapien. Dens Tilhængere saa i deres praktiske Færd bort fra deres Doktrin og anvendte mest empiriske eller kemiatriske Midler. Forsaavidt som en Tendents til therapeutisk Anvendelse af Doktrinen dog hist og her kommer tilsyne hos Iatromekanikerne, nærme de sig med det Samme til det som Methodisme betegnede Standpunkt, dog uden at gjøre sig skyldige i de antike Methodikeres radikale Overgreb; thi den iatro-mekaniske Skoles Ordførere vare overlegne Mænd, der stode paa Videnskabens Høide og derfor heller ikke vare blinde for en besindig Elekticismes praktiske Fortrin. Saaledes først og fremmest den berømte Boerhaave, Professor i Leyden i den 1ste Halvdeel af det 18de Aarhundrede, der med stor videnskabelig Overlegenhed søgte at benytte alle Naturvidenskabernes Resultater til Bedste for Medicinen, men dog med særlig Forkjærlighed dvælede ved de mekaniske Opdagelser og stræbte at anvende dem til Udvikling af en mekanisk Pathologi og et dertil knyttet therapeutisk System. Han udgaaer i saa Henseende nærmest fra den kort iforveien af Italieneren Baglivi fremstillede Fibrillærpathologi, ifølge hvilken »Fibren«, Organismens almindelige Elementarbestanddeel, ved sin Spænding

og Slappelse foraarsager de fleste sygelige Tilstande — ganske i Analogi med Themisons Strictum og Laxum. Boerhaave lægger i sit System navnlig megen Vægt paa Fibrenes sygelige Stivhed og de deri betingede Hindringer for Vædskernes Cirkulation; enhver Betændelse foraarsages ved en saadan Obstruktion i Karrene. I Boerhaaves therapeutiske Klassifikation spille ogsaa Laxantia, Solventia og Emollientia en stor Rolle.

En noget lignende Opfattelse gjenfinde vi hos Boerhaaves Samtidige, Fr. Hoffmann i Halle, der dog forlader den rene Mekanicisme og optager et væsenligt Element af Vitalismen, som da begyndte paany at gjøre sig stærkt gjeldende og netop i selve Halle havde en af sine extreme Ordførere i Animisten Stahl. Sit nærmeste vitalistiske Udgangspunkt henter Hoffmann fra den engelske Fysiolog Glisson, der kort iforveien havde opstillet Irritabiliteten som Elementærfibrens Grundegenskab, hvortil han iøvrigt kun var bleven ledet ved Spekulation, ikke ad experimentel Vei, som først senere betraadtes af Haller. De mekaniske Kategorier Spænding og Slappelse omformer da Hoffmann til de dynamiske Spasmus og Atoni, hvorved han kommer ind paa en ublandet Solidarpathologi. Det er imidlertid væsentlig kun i Theorien, at han gjør dette pathologiske System gjeldende; thi vel søger han ogsaa at indrette sit therapeutiske System derefter og opstiller en Tvedeling af Lægemidler i Antispasmodica eller Sedativa og Tonica, men i Praxis er han dog endnu mere eklektisk, kemiatrisk-empirisk end Boerhaave.

Jeg skulde heller ikke i min Fremstilling af Lægekunstens Udviklingsmomenter have dvælet ved denne pathologiske Theori, hvis den ikke senere havde ført til en betydningsfuld therapeutisk Doktrin, og ovenikjøbet en Doktrin, som igjen i fuldt Maal nærmer sig den gamle Methodismes radikale og exklusive Karakteer. Det er Skotlænderen Brown, som har formuleret denne i sin Tid vidt indgribende Lære; han slutter sig imidlertid ikke umiddelbart til Hoff-

mann, men har en Melleminstants i Cullen, hvis Lære har væsentlig Lighed med Hoffmanns; kun giver Hallers Resultater om Muskelirritabiliteten Cullen enkelte nye Synspunkter, og desuden er han i Tilslutning til sin Landsmand Willis, Nervesystemets Harvey, decideret Nervepatholog. Ved denne sidste Svingning kommer Cullen fuldstændig bort fra det tidligere anatomisk-mekaniske Standpunkt og endnu i høiere Grad end Hoffmann ind paa en reen Dynamisme.

Cullen optræder endnu med den overlegne Videnskabsmands Moderation, søger nærmest at benytte sin Doktrin til Febergenesen og giver den kun en begrændset therapeutisk Anvendelse. Den radikale, altomfattende therapeutiske Methodisme kommer først som allerede nævnt frem hos hans Elev John Brown, Professor i Edinburgh (død 1788), denne gigantiske og revolutionære Personlighed, som jeg ovenfor har sammenlignet med Paracelsus, men som adskiller sig væsenligt fra denne ved sin store logiske Stringents og Klarhed, sin exklusive Koncentration om de pathogenetiske Ideer, han var opfyldt af, og under hvis Realisation han paadrog sig sin Velgjører Cullens dybe Fjendskab. Den nervøs-dynamiske Doktrin om Spasme og Atoni anvender han paa hele Sygdomslæren uden Undtagelse og opstiller en dikotomisk Inddeling i Stheni og Astheni. Efter hans Lære adskille de levende Organismer sig fra de livløse Substantser alene ved at besidde Irritabilitet ɔ: den Egenskab, at ydre eller indre Irritamenter fremkalde eiendommelige Livsbevægelser. Irritabiliteten har sit Sæde i hele Nervesystemet og er Aarsag til alle Fænomener, saavel fysiologiske som pathologiske. Disse sidste opstaa kun ved en for stærk eller for svag irritativ Indvirkning, og alle Sygdomme kunne saaledes deles dikotomisk i stheniske og astheniske; den sidstnævnte Klasse har dog ikke alene sin Oprindelse i en for svag Indvirkning, men kan ogsaa opstaa indirekte ved Slappelse efter et for stærkt Irritament.

Til dette pathologiske System, der i Simpelhed og Mangel paa anatomisk Hold ikke giver Themisons noget

efter, svarer en ligesaa simpel og konsekvent Therapi. Sthenien fordrer Formindskelse, Asthenien Forøgelse af Irritamentet. Ved den direkte Astheni begynder man med svage og gaaer lidt efter lidt over til stærkere Irritamenter, ved den indirekte Astheni er Methoden omvendt. Lægemidlerne deler Brown ogsaa simpelthen i stheniske og astheniske eller stimulerende og sedative; til de første, der altsaa skulle anvendes i astheniske Tilstande, høre navnlig Viin, Moskus, Kamfer, Æther, Ammoniak og fremfor Alle Opium, hvis tidligere antagne sedative Virkning han ivrig bekæmper: »mehercule opium non sedat!« Sydenhams Laudanum var et af hans ypperste Stimulantia. Astheniske Lægemidler ere fornemmelig Blodudtømmelser, Laxantia, Brækmidler, stræng Diæt og Kulde.

De fleste Sygdomme betragter han som astheniske, saaledes ogsaa Kramper og de fleste Febre, og derfor er det navnlig stheniske, stimulerende Midler, han har Brug for. De enkelte Febre, der ikke ere astheniske, henfører han rask under den stheniske Klasse: Pyrexier. Det paa hans Tid begyndte pathologisk-anatomiske Studium foragter han og tilraaber Læseren: »haab aldrig paa Kadaveret at opdage en Sygdoms Natur!« Ligesaa dybt ringeagter han den gamle teleologiske Tro paa en vis medicatrix naturæ. Naturen er efter ham fuldstændig inert, formaaer aldeles Intet, Kunsten Alt, og det paa en meget simpel ogsaa for Lægfolk klar Maade. De berømte Hippokratiske Ord: »Livet er kort og Kunsten lang«, have for ham ingen Gyldighed mere. Han har drevet den radikale therapeutiske Methodisme til dens yderste Konsekventser, og man har paastaaet, at hans indgribende stheniske Lægemidler have dræbt Flere end den franske Revolution.

Saa fantastisk er hele denne Lære, at den i saa Henseende ikke staar meget tilbage for Hahnemanns eller Rademachers. Naar jeg dog har gjort den Forskjel at stille disse sidste Mænd udenfor den egentlige Videnskab i den mystiske Fantasiverden, medens jeg har givet Brown's Stimu-

lisme en Plads indenfor Videnskaben, saa er det ikke alene, fordi Browns System har spillet en meget betydningsfuld Rolle i vor Medicins historiske Udvikling, men ogsaa og fornemmelig, fordi det til Trods for alle Udskeielser dog hviler paa et solidt naturvidenskabeligt Grundlag i den hele Hallerske Irritabilitetslære. Betegnelsen Irritabilitet, Impressibilitet, »Reizbarkeit«, er ogsaa senere urokket bleven staaende i vor Videnskab som udtrykkende en Grundegenskab ved vitale Elementer; den har senere tjent til Grundlag for Broussais's Doktrin og har i en endnu senere Tid i Virchows Cellularpathologi feiret en ny Triumf.

Medens Browns egne praktiske Landsmænd ikke i det Hele toge nogen særdeles stor Notits af hans Lære, vandt den, maaske netop fordi den var saa fantastisk, hurtigt en betydelig Indgang i det da til mystisk Spekulation saa hengivne Tydskland, og ved Aarhundredets Slutning bleve ikke faa fremragende tydske Hospitalsservicer dirigerede efter Principet Stheni og Astheni. Dermed fulgte blandt Andet, at de Syge konsumerede en utrolig Masse stimulerende Midler. Saaledes har Hæser publiceret en Beregning fra det under Ledelse af Marcus staaende Hospital i Bamberg for Aaret 1798, hvoraf fremgaaer, at hver af de astheniske Syge — hvoraf der var 367 mod kun 46 stheniske — gjennemsnitlig har faaet 1 Drachme Opium, 195 Gr. Kamfer, 1 Unze Liqv. anod., 529 Gran Kinabark, foruden mange andre Midler: Moskus, Nafta, Valeriana osv. Marcus gjorde iøvrigt nogle Svingninger i sine medicinske Anskuelser og endte som mystisk Naturfilosof i Alliance med Schelling.

Uden Modifikationer blev Browns simple Doktrin heller ikke længe staaende i det spekulative Tydskland, men paavirkedes navnlig af Naturfilosofien. Röschlaub, en anden af Schellings senere fanatiske Tilhængere, den ovenfor omtalte katholske Theurg Ringseis's venererede Lærer, omformede Doktrinen til den saakaldte »Erregungstheorie«, der vakte stort Bifald endog hos en Mand med saa klart kritisk

Blik som Historikeren Curt Sprengel. Denne Theori bestaaer nu væsentlig ikke i andet end i Browns Doktrin, berøvet dens klare og simple Form og i Stedet indhyllet i en mere dybsindig dialektisk Dragt, saaledes at den bliver en god Del vanskeligere at opfatte. Röschlaubs Hovedværk begynder med den skjønne Sætning, at Lægekunsten er anvendt Fysiologi, men hvad han mener dermed, viser sig strax efter, idet han giver sig til med stor Dybsindighed »die metaphysischen Anfangsgründe der Medicin a priori festzustellen.« Saaledes maatte Ringseis' Lærer ogsaa være.

Ogsaa i Italien, der endnu i det 18de Aarhundrede indtog en glimrende Rang i medicinsk Videnskabelighed, fandt Browns Lære Indgang og ligeledes i modificeret Form. Dette skete ved Rasori, som fra først af var en ubetinget Tilhænger af hele Browns therapeutiske Methode, men da han under en Tyfusepidemi i Genua havde seet den heroiske Stimulisme give fortvivlede Resultater, forandrede han den paa en i praktisk Henseende indgribende Maade, medens den theoretiske Form endnu staaer Browns nær. Istedetfor sthenisk og asthenisk Tilstand bruger han kun Betegnelserne Diathesis di stimulo og D. di contrastimulo; denne sidste Tilstand frembringes konstant ved en omfattende Kategori Agentser, hvorimellem Digitalis, Vismuth, Blaasyre, Cantharider, Jod, Merkur, Arsenik, Colchicum, Tartarus stib., og disse Contrastimulantia skulle da for at modvirke og udmatte Stimulus anvendes i alle stheniske Sygdomme, hvilke efter Rasori ere de allerhyppigste, modsat Browns Opfattelse. Et meget vigtigt Contrastimulans er Aareladning, der er ubetinget nyttigt i alle Tilfælde af Diathesis di stimulo. Men da det, som Rasoris Elev Tommasini indrømmer, ofte er vanskeligt strax at bestemme, hvilken Diathese der i et givet Tilfælde er tilstede, raader han til at foretage en Prøveaareladning for at hæve Tvivlen, og stiller da Diathesediagnosen ex juvantibus et nocentibus. Intet af de contrastimulistiske Midler har dog naaet et saa stort europæisk Ry som Brækvinstenen, navnlig i dens An-

vendelse mod Lungebetændelse og da i uhyre store Doser, som dog bleve noget formindskede af de franske Læger, der optoge Methoden og skaffede den videre Indgang i hele Europa. Den indgribende praktiske Forskjel mellem Browns og Rasoris Methodisme bestaaer saaledes i, at denne væsentligst anvender nedstemmende, contrastimulistiske Midler, men iøvrigt i lige saa heroiske Doser som hins Stimulantia.

En meget væsentlig og gjennemgribende Omdannelse erfarede Browns Methodisme i Frankrig ved en eminent begavet Mand, der i radikal Hensynsløshed og revolutionær Voldsomhed vistnok endog vidt overgik Brown. Det var Broussais, Stifteren af den fysiologiske Medicin, som han selv kaldte sin Lære. Medens Brown og efter ham Röschlaub og Rasori fuldstændig havde seet bort fra det Lokale og Anatomien i det Hele og kun holdt sig til dynamiske Principer eller dog kun som palpabelt Substrat benyttet en almindelig nervepathologisk Solidarisme, udmærker Broussais, en Elev af den store anatomiske Biolog Bichat, sig ved at tage sit Udgangspunkt fra en virkelig pathologisk Anatomi, fra den lokale Betændelsesproces. Hans første Værk »Histoire des phlegmasies chroniques« indeholder talrige grundige Autopsier, der for hiin Tid vare ligefrem epokegjørende. Heri formulerer han endnu ikke ret sin Doktrin, skjøndt det allerede deraf ret vel sees, at Betændelsesgenesen faaer en meget vid Udstrækning; ogsaa Scrophulose og Tuberkulose ere »subinflammations« i Lymfekapillærerne, og den osteagtige Masse opfatter han som omdannet Betændelsesexsudat — en Opfattelse, som iøvrigt jo senere er bleven bekræftet af tydske Pathologer. Ogsaa Syfilis er for Broussais kun en »irritation«, og han er meget skeptisk ligeoverfor enhver Smitteantagelse. Skarpt formuleret fremtræder først hans hele Doktrin som Resultat af hans historisk-kritiske Værk »Examen des doctrines médicales«, med dertil knyttede 468 Propositions, i hvis Fortale hans radikale Tendents allerede stærkt aabenbarer sig:

hele den tidligere Medicin er fuldstændig ubrugelig, kun i hans Doktrin er Frelse for alle Kimærer, og dens praktiske Gjennemførelse vil virke mere nedsættende paa Mortaliteten end Vakcinationen! Hans Lære udgaaer ligefrem fra Browns Hovedsætning, at alt dyrisk Liv kun vedligeholdes ved Irritamenter; en middelmaadig, ligelig fordelt Incitation betinger Sundheden, og Sygdom opstaaer alene ved for stærke eller for svage Stimuli. Vi see, at han ikke har laant Lidet fra Brown, til Trods for den Haan, hvormed han ogsaa affærdiger denne Doktrin, i hvilken Broussais ligesom i alle de andre kun seer opdigtede ontologiske Sygdomsenheder, »entités morbides«. I sin Kritik har Broussais forøvrigt ikke liden Ret, og det maa indrømmes ham, at han staaer paa et langt mere reelt Grundlag, idet det for ham gjelder om at paavise Sygdommenes bestemte Udgangspunkt og hele fysiologiske Udvikling i Vævene og Organismen. En original Hovedsætning hos Broussais bliver det saaledes, at ethvert Irritament maa virke og virker lokalt; først ved Sympathier bliver Sygdommen generel, først ved sympathisk Irritation af Hjertet fra et lokalt Irritationsfokus opstaaer der Feber. Han benegter saaledes peremptorisk Feberens Essentialitet, som hidtil var en uantastet Antagelse, og som bestemt doceredes af hans kliniske Lærer, den ansete Pinel. Irritationen manifesterer sig ved aktiv Kongestion med forøget Vitalitet i Delene; udvikles denne Tilstand videre, opstaar Betændelsen, der for Broussais fuldstændig dominerer hele Pathologien. Det sædvanlige Udgangspunkt for Irritationen, navnlig under Febre, er efter Broussais Maven og den tilstødende Deel af Tyndtarmen: en Gastroenteritis, hvilken han mener stadig at kunne paavise exakt ved Sektionen, skjøndt den i levende Live ofte ikke giver sig tilkjende ved Symptomer. Men her falder Broussais i en ny doktrinær Ontologi, der ikke er mindre skæbnesvanger end de gamle af ham omstyrtede; thi som det snart af Louis blev paavist, var det i Reglen kun simple kadaveriske Imbibitionsfænomener, der maatte figurere

som Betændelse — et Faktum, som Broussais imidlertid afviste med den største Energi og med et saa stort Talent, at hans Doktrin trods Louis og andre skarpsindige Kritikere dog i en længere Aarrække holdt sig oppe i vor Videnskab.

Som Broussais's hele videnskabelige Personlighed, saaledes er ogsaa hans Therapi meget energisk og bærer fuldstændig den radikale Methodismes ensformige Karakteer. Da alle Febre og i det Hele de allerfleste endog kroniske Sygdomme ere inflammatoriske, stheniske, ligesom i Rasoris System, saa bestaaer Therapien væsentlig kun i antiflogistiske Midler, og navnlig i saadanne lokalt applicerede, der betids og energisk kunne standse Irritationen, kupere den, inden den naaer det egentlig inflammatoriske Stadium. Bloduddtømmelsen bliver saaledes saa godt som Universalmidlet for Broussais. Er Betændelsen allerede fuldt udviklet eller optræder den med særlig truende Tilfælde i de indre Organer, skal Aareladning øieblikkeligt foretages; men i de fleste Tilfælde kan man dog nøies med lokal Blodudtømmelse, og oftest vil en betids og meget rigelig Anbringelse af Igler i Epigastriet forebygge en alvorlig Udvikling af Sygdommen. Kun i ganske enkelte Tilfælde af kroniske Desorganisationer med Anæmi er Blodudtømmelsen kontraindiceret, ellers bestandig Igler! I regio infraclavicularis ved begyndende Phthisis, i Hypokondriet ved Icterus, paa Halsen ved Angina, om Anus ved Dysenteri, i Leddeheumatisme paa de angrebne Led, og hvis intet Lokalt opdages, da bestandigt i Epigastriet! Ved Siden af Blodudtømmelsen lægger han megen Vægt paa en stræng Diæt, der ikke engang ret vil taale den traditionelle Byg- eller Havresuppe, men helst vil blive staaende ved Gummivand. Mod Irritationen anvender han vel ogsaa Revulsion: Vesikatorier, Emetica og Laxantia, men han anseer dog denne Methode for langt mindre væsentlig end den direkte antiflogistiske Behandling. Vis medicatrix naturæ foragter han i

lige saa høi Grad som de gamle Methodikere og hans Forgænger Brown.

Over hele denne hensynsløse Radikalisme og Eensidighed maa man dog ikke glemme den Fortjeneste af Lægekunstens Udvikling, som Broussaismen ubestridelig har, den nemlig at danne en kraftig Reaktion mod den tidligere herskende udelukkende generelle Therapi, at vende Lægernes Blik mod det virkelig syge Organ og henlede Opmærksomheden paa den lokale Behandlings Vigtighed. Disse ædruelige Momenter i den franske »fysiologiske Skole« komme ogsaa til yderligere frugtbar Udvikling, navnlig hos Broussais's kirurgiske Elever, derimellem Dupuytren. Men ved Siden af mangler der heller ikke paa de Disciple, som en eminent Mand altid har, og hvis Stræben kun gaaer ud paa at føre Lærens excentriske Momenter til deres yderste Spidse; saaledes Syfilidologen Desruelles, der ikke vil behandle sine Klienter med Merkur eller andre empiriske Midler, men kun med de »rationelle« Blodigler. Den mest begavede og betydeligste af disse Broussaismens excentriske Disciple er den endnu levende Bouillaud, der i sit »Essai sur la philosophie medicale« kalder sin Lærer Medicinens Messias, men dog under Paavirkning af den da begyndte franske hæmatologiske Forskning tør forandre hans Doktrin og føre den videre bort fra Solidarpathologien og over mod Humorismen og med det Samme fra det Lokale igjen tilbage mod det Generelle. Han hylder vel sin Mesters Lære om Feberens Desessentialisation, men kan som videre udviklet pathologisk Anatom ikke være tilfreds med den saa tvivlsomme Gastroenteritis som de akute Febres konstante Udgangspunkt; han søger efter nye Irritationsgebeter og finder da Endokardiet og Karhindernes Intima. I hans »Traité des maladies du coeur« faar Endokarditen Hegemoniet over Gastroentriten, men tildels af anatomiske Grunde, der ikke ere meget mere holdbare end de, hans Mester havde fremført til Støtte for sin Antagelse. Det dybere til Grund liggende for hans Lære er heller ikke saameget

Anatomien, som den allerede nævnte Paavirkning af Hæmatologien, navnlig dens Paavisning af Fibrinforøgelsen under inflammatoriske Febre; den ogsaa af ældre Forfattere beskrevne Crusta phlogistica kommer igjen til at spille en betydelig Rolle og bliver for Bouillaud en rationel Indikation for de sørgelig berømte »Saignées coup sur coup«, som han først bragte i System ved Lungebetændelse og derpaa efterhaanden ved de fleste andre akute Febersygdomme, endog saadanne, som ikke vare af udtalt inflammatorisk Oprindelse. Han giver i sidste Afsnit af sit »essai« Statistiker til Bedste, som ogsaa empirisk skulle bevise det uhyre Fortrin af »notre méthode« fremfor »l'ancienne méthode«, og fremhæver med Emfase, at »les emissions sangvines à haut dose« er den Methode, »dont nous avons obtenu de si admirables succès dans le traitement de toutes les inflammations aiguës en général — une pratique vigoureuse et jugulante«[46]. Mesterens Blodigler ere ham altfor utilstrækkelige, hans generaliserende Udvidelse af Doktrinen fører konsekvent en generaliserende Therapi med sig, en Therapi, hvori Bouillaud føler sig urokkelig sikker, fordi den ei blot er empirisk bevist, men støttet til en Theori! Han gjør med Vægt gjeldende, at »det fornemmelig er med Hensyn til Behandlingen, at en sund Theori og en methodisk Klassifikation af Sygdommen ere en Sag af den høieste Vigtighed.« Den empiriske, numeriske Methode, som Bouillaud altsaa paa ingen Maade forsmaar til Støtte for sin Theori, men tvertimod exploiterer med ligesaa stor Suffisance som Sangvinitet, er ham dog ikke nok, han har i sin Doktrin Visheden, og siger: »man maa paa ingen Maade af det Foregaaende (Anvendelsen af Statistiken) slutte, at Medicinen i dens nuværende Skikkelse kun bestaaer i et Væv af Sandsynligheder. I Medicinens aktuelle Tilstand er der et stort Antal af vore Kundskaber, som have erhvervet den sidste Grad af Vished!«[47].

Til Trods for den skrækindjagende Voldsomhed vandt Bouillaud's Vampyrisme ikke ringe Indgang, hvortil dog

vistnok for en Del bidrog, at denne Methodisme kun var ny ved sin gjennemførte Generalisation, men iøvrigt fuldkomment mødtes med den gamle og venererede Hippokratisme, som endnu dengang gjennem Montpellierskolen udøvede megen Indflydelse; navnlig den af Sydenham udviklede dogmatiske Blodladningsmethode nærmede sig jo i høi Grad Bouillauds Therapi. I de sydlige romanske Lande holdes denne endnu i Hævd vistnok af mange Praktikere, og jeg erindrer for et Par Aar siden i et klimatotherapeutisk Skrift om Mentone af en Dr. Bottini at have seet den karakteristiske Yttring, at en Lungebetændelse, der i Bjergbyerne ovenfor Mentone krævede fire eller fem Aareladninger, i selve Kurbyen helbrededes ved to eller blot een. Saaledes mener han slaaende at dokumentere sit Kursteds store Salubritet! Men iøvrigt bibragte dog selve den med Bouillaud samtidige franske anatomiske Skoles Kritik Vampyrismen et ubodeligt Knæk, navnlig var Louis' Optræden imod den af afgjørende Betydning, ligesom ogsaa en anden af Skolens Heroer, den besindige Andral erklærede, at han efter at have forsøgt Methoden ved Tyfus, maatte forlade den »reculé, effrayé«. I de nordlige Lande har den næppe nogensinde gjort sig gjeldende i sin hele radikale Udstrækning, hvorvel den ogsaa her ubestridelig har havt nogen Indflydelse.

Bouillauds therapeutiske Doktrin er den sidste Udløber af en fuldstøbt Methodisme og har egentlig allerede fjernet sig noget derfra, forsaavidt som han svinger over mod en Humorisme og derved bryder den Kontinuitet i Methodismens Lære, som vi have set bevaret i dens sukcessive Udvikling ligefra Themisons Strictum og Laxum, gennem Boerhaaves tilsvarende Sygdomskategorier, gjennem Fr. Hoffmanns og Cullens Spasme og Atoni, Browns Stheni og Astheni og endelig Broussais's Irritationslære. Som alle færdige og tilsyneladende fuldendte Doktriner er Methodismen nu henveiret, og ved Siden af den store positive Fortjeneste at have formuleret den vigtige omstemmende

Kurmethode har den sin væsenligste Betydning ligeoverfor vor Tids Lægekunst i negativ Retning, nemlig deri, at den staaer som en typisk og paradigmatisk Illustration af, hvortil det fører, naar en væsentlig apriorisk formuleret Kurmethode — Frugt af den »rationelle« Videnskabs Spekulation — gjør sig gjeldende som ufeilbarlig Panacee, og det uden at bekymre sig det Mindste om det individualiserende Moment. Jo mere indgribende den paagjældende doktrinære Methode er, desto fordærveligere ville dens Resultater i Reglen være, og Methodikernes praktiske Virken har tilvisse været fordærvelig nok. Skjøndt den nuværende Medicin i høi Grad har emanciperet sig fra de aprioriske Doktriner, turde det dog endnu ikke være ganske overflødigt at paakalde Opmærksomhed for den therapeutiske Methodisme netop som et Exempel til Advarsel; thi fremdeles fører den lykkelige Sangvinitet, der bestandig ledsager vor Kunsts Udviklingsbevægelse, til at knytte en vis Tendents af generaliserende Methodisme til enhver ny opdukkende Kurmethode. T. Ex. i vor Hydrotherapies eller i Sygegymnastikens Udvikling har denne skjæbnesvangre Tendents til Overflod været fremtrædende. Og en saadan Tendents bliver dobbelt farlig derved, at den tillige, som allerede ovenfor berørt, har et dybtliggende mystisk Moment i sig.

Kemiatrien.

Analogi med Methodismen. — Alkemi. — Paracelsus og den spagiriske Medicin. — Van Helmont. — Sylvius de la Boe og hans kemiske System. — The som Medikament. — Bontekoe. — Engelsk Kemiatri. — Tilnærmelse til den gamle Humorisme. — Den ældre Wienerskole. — Stoll. — Kämpf. — Nye kemiatriske Doktriner. — Den nye Wienerskoles Kraselære og Therapi. — Kemiatriens Betydning for vor Medicin. —

Afsluttende almindelige Bemærkninger om de dogmatiske Retninger.

Denne doktrinære therapeutiske Retning har i den ældre Udvikling spillet en mindre fremtrædende Rolle end de tre foregaaende, og jeg skal nøies med i Korthed at skizzere enkelte herhenhørende Hovedmomenter, hvoraf det vil sees, at den i sin udprægede Skikkelse slutter sig ret nær til den foregaaende Retnings exklusive Tendents og maaskee passende kunde betegnes som en humoral Methodisme. Med denne Retning har Kemiatrien ogsaa det væsenlige Berøringspunkt, at den i sin første Udvikling staaer i principiel Opposition til den antike hippokratiske Humorisme, hvis fire Grundvædsker ikke ret vel kunde blive Udgangspunkt for nogen egentlig iatrokemisk Therapi. Kemiatrien fremkommer i Renaissancens Tid som en til den begyndende kemiske Videnskab støttet Reaktion mod den Galenske Dogmatisme, og det er da her igjen den utrættelige Paracelsus, vi først møde som Oppositionens Hovedmand og med en Doktrin, der ikke svæver mindre i Luften end de antike Humoralpathologers. Den kemiske Videnskab var endnu

ikke skilt fra den med Magien sammenhængende Alkemi, den ars sacra, der skulde transmutere Metallerne til Guld og komponere Panaceer til Borttagelse af al Sygdom og til Livets Forlængelse. Tekniken var vel i nogle industrielle Retninger udviklet allerede i Oldtiden, og i Middelalderens arabiske Skoler opfandtes mange Kompositioner og Droguer, der empirisk anvendtes i Therapien, men om en virkelig Kemiatri, en Stræben efter at paavirke Vædskeabnormiteter i Organismen med bestemte isolerede, kemiske Agentser og efter kemiske Principer, kunde der endnu ikke være Tale; det første tilvisse meget fantastiske Forsøg i denne Retning fremkommer med Paracelsus, der ikke blot radikalt forkaster de arabiske Syrupper og Dekokter og søger at erstatte dem ved Extrakter og Essentser, men ogsaa virkelig giver sig til at formulere bestemte kemiatriske Indikationer, saaledes Anvendelsen af Mineralsyrer mod de »tartariske« Lidelser. Istedetfor Galens Grundvædsker figurere i Paracelsus's System de tre Grundstoffer: Svovl, Salt og Merkur, hvilke ved de Forbindelser, de indgaa i Organismen, foraarsage en stor Deel Sygdomme.

Skjøndt den akademiske Videnskabelighed med al Konservatismens Iver modsatte sig Indførelsen af hans »spagiriske« Midler, og saaledes Brugen af et af de vigtigste, Antimonet, ligefrem blev forbudt af Pariserfakultetet, vandt Kemiatrien dog videre Fodfæste, og Paracelsus's Efterfølger van Helmont, en meget ivrig Kemiker, maa Æren herfor først og fremmest tilskrives. Han indførte i Videnskaben Begrebet Ferment, et Agens, som fremkaldte betydningsfulde Gjæringer i Vædskerne, og som hvis Resultat »acrimoniæ« optraadte. Denne i og for sig temmelig uklare Lære blev derpaa meget eensidig udviklet, navnlig af Sylvius de le Boe, der var Professor i Leyden i det 17de Aarhundrede og er den første fuldstændig udprægede og i det Hele konsekvente Kemiatriker. I diametral Modsætning til den samtidige Iatromekanicisme lærer han, at Fordøielsen og Hæmatopoësen alene skyldes Fermentation i Væd-

skerne, navnlig i Lymfen. Galden og Blodet, og at de fleste Sygdomme have den samme Genese: ved de med Effervescents forbundne Fermentationer udvikles de sure og alkaliske Stoffer i Vædskerne, »acrimoniæ acidæ et lixiviosæ«, og er der ikke det rette Forhold mellem dem, opstaar der Sygdom. I Reglen ere acrimoniæ acidæ overveiende: kun faa Sygdomme skyldes acrimoniæ lixiviosæ. Han opfatter saaledes i det Hele Livsprocesserne materialistisk som et Spil af kemiske Kræfter og lægger ikke Vægt paa noget vitalt Moment; han omtaler vel Livsaander, Spiritus vitales, men vist mest kun af konventionelle Grunde og tillægger dem ingen væsentlig Betydning, ligesaalidt som han bryder sig noget om den hippokratiske Vis medicatrix. Hans Therapi er derfor ogsaa ubetinget indgribende og simpelthen deduceret af hans kemiske, men meget løst begrundede Doktrin. Efter det gamle Princip contraria contrariis anvender han konsekvent alkaliske Midler mod sur Gjæring, og omvendt. Men ligesaa vilkaarlig som hans Humoralpathologi er, ligesaa vilkaarlig er han i sin Klassifikation af sure og alkaliske Midler, mellem hvilke sidste iøvrigt Antimonpræparater, Calomel, Ammoniak og Opium ere de vigtigste.

Sylvius's simple og letfattelige Doktrin fandt snart en betydelig Udbredelse. I hans Fædreland udartede den hurtigt til en reen fantastisk Svindel, der tilmed traadte i nær Forbindelse med Landets merkantile Interesser. Theen, som da indførtes i det Store af hollandske Kjøbmænd, blev af Sylvianere udraabt som en Panacee mod alle for sure og tykke Vædsker og blev som »blodrensende« Middel ordineret ved de fleste Sygdomme i enorme Doser. Ogsaa til det letfængelige Tydskland forplantedes denne therapeutiske Mani, og Bontekoe, Professor i Frankfurt, anbefalede uafladelig Theedrikken som et sikkert Middel til at forlænge Livet.

Ogsaa i England blev Doktrinen udviklet i fantastisk Retning, navnlig af Willis, hvis fysiopathologiske Theori iøvrigt minder ikke lidet om Paracelsus. Hans Therapi

adskiller sig ikke væsentlig fra Sylvius's. En mere moderat og overlegen Kemiatriker i dette Land var Huxham, navnlig berømt ved sine »Essays on fevers«, hvori den »putride Blod-dissolution« første Gang præciseres.

I det Hele blev Kemiatrien efterhaanden mindre exklusiv; det meget Mangelfulde i de kemiske Kundskaber blev mere og mere klart for de bedre Forskere, og en mere eklektisk humoral Tendents, med Tilnærmelse til Galenismen, gjorde sig gjældende i Therapien. Saaledes i den ældre Wienerskole, der stiftedes af Boerhaaves Elever van Swieten og de Haën, og hvor dennes Discipel, Jesuiten Stoll, en af Skolens sidste fremragende Kapaciteter, udviklede en humoral Doktrin med særligt Hensyn til Galdens Forhold. De fleste Sygdomme vare efter Stoll »biliøse«, og Emetica vare hans Hovedmidler. Da han slutter: naturam morborum ostendunt curationes, og det naturligvis i Reglen lykkedes ham ved energisk Anvendelse af disse Midler at fremkalde hæftig Brækning med iblandet Galde, havde han let ved at dokumentere sin Doktrin, der jo ogsaa nærmede sig noget den antike Humorisme og rimeligvis derved fik et yderligere Støttepunkt for det Bifald, hvormed den er bleven optagen af Praktikerne. Bitter Smag, belagt Tunge og Brækmiddel have helt ind i vor Tidsalder været en temmelig gængse Kombination. Endnu mere end Stoll nærmede Selle sig den antike Humorismes Grundanskuelser, medens Chr. Ludvig Hoffmann vendte tilbage til Sylvius's Fermentationslære. Kämpf udviklede, ligeledes under Indflydelse af Wienerskolen, den i sin Tid berømte Doktrin om »Underlivsinfarcter« som Aarsag til de fleste kroniske Sygdomme og den deraf deriverede, altsaa rationelle Behandling med Visceralklysterer.

Paany see vi imidlertid en exklusiv kemiatrisk Retning gjøre sig dogmatisk gjeldende i Videnskaben. De store fysiologisk-kemiske Opdagelser i Slutningen af forrige Aarhundrede ved Priestley, Lavoisier og andre Forskere virkede altfor blændende paa de sangvinske Therapeuter til

at de skulde kunne modstaa Fristelsen, og snart see vi nye Doktriner reise sig, der betragte Sygdommene som betingede af Overmaal eller Formindskelse af Iltmængden og søge at formulere Therapien derefter. Andre opfatte Forholdet lidt almindeligere og lægge Vægten paa et Misforhold i et eller andet af de kemiske Grundstoffers Mængde; saaledes optræder Baumes i Montpellier med et nosologisk System, hvorefter Sygdommene deles i fem Klasser efter Misforholdet af Ilt, Kulstof, Brint, Kvælstof og Fosfor. En kort Tid træder Kemiatrien derefter i Skygge for Browns, Röschlaubs og Broussais's solidarisk-pathologiske Doktriner. Men saasnart Kemien har naaet en videre Udvikling ved Berzelius og Andre, komme ogsaa de kemiatriske Bestræbelser paany tilsyne, tildels endog formulerede af rene Kemikere uden egentlig Indsigt i Pathologien, saaledes af den kemiske Videnskabs Heros Liebig, hvis aprioriske Doktriner Wunderlich med skaansellos Overlegenhed tilbageviste. Større Betydning for den praktiske Medicin faa de franske hæmatologiske Doktriner, hvilke naa en excessiv Udvikling i den nye Wienerskoles Kraselære under Rokitanskys Auspicier. Her dvæler man udelukkende ved Blodvædsken og dens postulerede primære Abnormiteter, hvorfra de fleste Sygdomme skulle udgaae; albuminøs, kroupøs, aphthøs, fibrinøs, exanthematisk, puerperal Krase bliver Betegnelse for de forskjellige Sygdomme. Men ligesaa positiv dogmatisk Wienerskolen var i sin Pathologi, lige saa negativ kritisk forholdt den sig i sin Therapi; den nøies med at udtale Haabet om engang at naae frem til en Kemiatri, der kan anvise sikkre Midler imod Kraserne, men for Øieblikket kjendes der ingen saadanne, og da den ingen videnskabelig, rationelt deduceret Therapi kan finde, seer den fuldstændig bort fra Therapien og venter foreløbig Alt af Naturen; »kun Naturen kan helbrede, er den praktiske Medicins høieste Grundsætning,« siger en af Rokitanskys begavede Disciple, Dietl[48]). Den theoretiske Kemiatri bliver til en praktisk Nihilisme.

Wienerskolen oplevede ikke at see en rationel Therapi udvikle sig af Doktrinen; denne blev selv forinden omstyrtet navnlig ved Virchows Forskninger, og Videnskabens videre Udvikling har efterhaanden aabnet Øiet ogsaa for en tilbørlig Begrændsning af de enkelte fundamentale Naturvidenskabers Indvirkning paa de medicinske Totalanskuelser. En exklusiv Humorisme kan ikke mere hævdes i vor Tids Medicin, lige saa lidt som en exklusiv Solidarisme, og Modsætningen herimellem kan overhovedst ikke mere være principiel, siden Videnskaben har konstateret, at ogsaa Vædskernes fysiologiske Betydning for en stor Del er knyttet til iboende solide Elementer. Men de kemiatriske Doktriner mærkes dog i vor Tids Lægekunst ikke alene ved de af dem skabte Blodrensningskure og andre endnu ret gængse og populære Methoder af problematisk Værd; de have i ethvert Tilfælde tillige den blivende Betydning for vor Medicin, at de have afgivet vigtige Impulser til den exakte fysiologisk-kemiske og farmakodynamiske Forskning, som netop i vor Tid udvikler en frugtbar Æra.

Inden vi med Kemiatrien forlade de overveiende apriorisk-dogmatiske Retninger i Lægekunsten, ville vi endnu ledsage dem med nogle afsluttende almindelige Bemærkninger. Det slaaer neppe feil, at vi skilles fra dem med en utilfredsstillet Følelse, og vor Misfornøielse dæmpes ikke i nogen væsenlig Grad derved, at vi see deres Eftervirkninger fremdeles gjøre sig gjældende i vor Lægekunst i ikke ringe Udstrækning og see dem med endnu større Energi opretholdte af den populære Opinion paa Grund af deres bestikkende Klarhed og Simpelhed. Vi see dem Alle have en fælles Skæbne; deres Krav paa at repræsentere den fulde og afsluttede Sandhed bliver i nogen Tid respekteret; de bøie Videnskaben og Kunsten fuldstændig under deres Herredømme, men saa konstaterer den uhildede Forskning

nye Fænomener, som vise de postulerede Loves Ugyldighed, og Doktrinen synker sammen for den nedrivende Kritik. Troen paa at være naaet til Videnskabens Fuldendelse viser sig at have været en fuldstændig Kimære, og Doktrinerne bære den største Del af Skylden for, at klartskuende skeptiske Mænd i eller udenfor vor Videnskab baade i ældre og nyere Tider skaanselløst have spottet hele den praktiske Medicin og betragtet den som blottet for Realitet. Men ere vi nu virkelig berettigede til med ubetinget og ublandet Misbilligelse at see tilbage paa alle de faldne, storartede medicinske Doktriner? Frembyde de intet virkeligt Lyspunkt, have de aldeles ingen væsenlig Berettigelse? Saa trøstesløst er Resultatet dog ikke. Lad os for det Første som Læger, som Menneskenaturens trofaste Talsmænd, vel erindre, at alle disse Dogmer have en stor, menneskelig Berettigelse, at de ere et Udtryk for den vor Natur iboende og bestandig higende Trang efter Sandheds Erkjendelse, Trangen til at have en fast Basis at staae paa, i Kraft af hvilken vi med Sikkerhed og Tryghed kunne leve, kunne styre vore Handlinger og udføre, hvad der fordres af os under Sygdom og Nød. Det Resignationsstandpunkt, som jeg allerede dvælede ved under Bedømmelsen af den ligefrem mystiske Lægekunst, Hovedrepræsentanten for de egentlig apriorisk-dogmatiske Retninger, er ikke blot svært at naa, men er saa lidt tilfredsstillende for den umiddelbare Følelse, at Menneskeaanden vanskeligt kan blive roligt staaende derved og nøies med et ubestemt Haab om en fjern Fremtid, hvor Erkjendelsesudviklingen kan bære Frugt. Menneskeaanden vil og maa bestandig anticipere denne Fremtid, selv med Fare for overvældende Illusioner, og vi ville snart see, hvorledes endogsaa i den naturvidenskabelige Empiri den samme utæmmelige Stræben gjør sig gjeldende, hvorledes en eller anden Fænomenrække næppe er konstateret, før den strax benyttes til Konstruktion af almengyldige Love og overgribende praktisk Deduktion, der staa høilig i Strid med det beskedne aposterioriske Standpunkt.

Men ogsaa en anden og det en fra et videnskabeligt Standpunkt uomtvistelig Berettigelse knytter der sig til alle disse Doktriner, nemlig den, at de, støttede som de dog alle ere til nogle fænomenale Forhold, have været meget betydningsfulde Ledestjerner for Naturforskningens Udvikling, og betragte vi dem saaledes. som de i Virkeligheden ere, som Hypotheser til yderligere Prøvelse og Udgangspunkt for paafølgende Forskning og ikke som fuldfærdige Doktriner, saa kunne vi nære en udeelt Glæde over deres Fremkomst, i det Mindste for deres Vedkommende, som ikke have været altfor abstrakte, men saavidt muligt knyttet sig til virkelige Fænomener. Den aandfulde Henle, der netop fra et naturvidenskabeligt Standpunkt taler Hypothesernes Sag, siger: »Medicinen kan som Erfaringsvidenskab ikke gjore noget Skridt fremad, der ikke først er afstukket ved en Hypothese. Den sidste Hypotheses Dag vilde ogsaa være den sidste Iagttagelses Dag. Thi hvortil samle vi Erfaringer uden netop for at støtte en for Tiden ikke fastslaaet Formodning? Hvem vil iagttage, om Solen staaer op i Østen, eller om Vandet flyder nedad Bjerget? — Om man nu ogsaa i Almindelighed er tilbøielig til at anerkjende Hypothesernes Ret, saa kan man dog ikke tilgive de enkelte og navnlig dem, der dukke op paa vort Omraade, deres Flygtighed, men troer paa Grund af deres efemere Existents at turde nægte dem Deltagelse og opfatter deres tidlige Endeligt som et Bevis paa deres utidige Fødsel. Dette er ikke altid rigtigt. Om en Udviklingsepoke er nødvendig eller ei, kan ikke bedømmes efter Varigheden af dens Bestaaen. Hypothesernes raske Følge maa snarere tydes gunstigt som et Symptom paa en energisk Livsproces. En Hypothese, der bliver fortrængt ved nye Fakta, døer en ærefuld Død; har den endog selv fremkaldt til sin Prøvelse de Iagttagelser, ved hvilke den tilintetgjøres, fortjener den et Taknemlighedens Monument«[49]. Henle er dog ikke blind for, at Hypothesernes Gavnlighed stiller sig mere tvivlsom ligeoverfor den praktiske Medicin end overfor den theoretiske,

videnskabelige Forskning, og at det kan være temmelig betænkeligt uden videre at lægge Hypotheserne til Grund for Handlen: »Videnskaben, som er sig selv Øiemed, glæder sig ved det uendelige, skrankeløse Arbeide, naar der bestandig over hver Høide, den naaer op til, hæver sig en ny Bjergtop; Kunsten længes efter et positivt afrundet Materiale, for deraf at aflede tilforladelige og uforanderlige Forskrifter.« Ja, et saadant fast Grundlag er det Lægekunsten behøver; et hypothetisk er værre end Intet, og derfor have de hypothetiske Doktriner i deres praktiske Anvendelse havt de betænkelige Følger, som jeg stærkt har fremhævet, men som dog i Virkeligheden ikke have været ganske saa graverende, som man efter en Betragtning af Doktrinerne naturlig maatte antage. Det er nemlig kun de ganske enkelte radikale Personligheder, som virkelig have søgt fuldt at gjennemføre Læren i den praktiske Virken, de fleste overlegne og indflydelsesrige Læger have derimod næsten altid hyldet en vis Eklekticisme, — Celsus er i den antike Medicin et prægnant Exempel paa en saadan — have ikke sluttet sig exklusivt til nogen enkelt Doktrin, men stræbt at anvende det af hver, som forekom dem sandt og holdbart, og fuldstændigt blottet for sande Momenter har selvfølgelig ingen Doktrin været, Blændværket har kun bestaaet deri, at man har troet i de enkelte svage Straaler af Sandhedens Sol strax at see hele Solen.

Vi skulle nu undersøge, hvorvidt den forudsætningsfrie empiriske Retning har kunnet skaffe vor Kunst større Tilfredsstillelse end Doktrinerne.

Den empiriske Retning.

Empiriens Vanrygte. — Aarsagerne dertil. — Traditionel Forkjærlighed for apriorisk Deduktion. — Den medicinske Empiries Svaghed og Styrke. — Vakcinationen. — Empiriens Stræben mod Exakthed. — Den græske empiriske Skole. — Dens filosofiske Standpunkt. — Den empiriske Trefod. — Therapeutiske Berigelser. — Den empiriske Skoles Omdannelse og senere Skæbne. — Munkemedicinen og Araberne. — Renaissancens Skepsis. — Frantz Baco og hans Organon novum. — Induktionens Princip og Betydning. — Therapiens selvstændige Stilling. — Skepticisme som Konsekvents. — Filosofien paa Fastlandet. — Bacos Methode i dens praktiske Anvendelse. — Harveys Undersøgelser om Kredsløbet. — Induktionsmethodens Indgang i den praktiske Medicin. — Zimmermanns Erfaringslære. — Geniets Betydning. — Zimmermann's Personlighed. — Cabanis's Apologi for Lægekunsten. — Den exakte Stræben opløst i Mysticisme. — Empirien støttet af Mathematiken. — Den numeriske Methode.

Naar jeg i Indledningen har betegnet den empiriske Retning som den betydningsfuldeste i Lægekunstens Udvikling og som den, hvortil ogsaa nu den videre Fremgang væsentlig knytter sig, saa ville Adskillige maaske studse over en saadan Opfattelse, der i ethvert Tilfælde næppe vil finde udelt Tilslutning, En therapeutisk Empiriker staaer ikke særdeles høit anskrevet i den lægevidenskabelige Opinion; man forbinder ofte derved Forestillingen om en Ukyndig, der ikke tager Hensyn til eller formaar at bedømme Sygdomsprocessernes dybere Forhold, men nøies med efter Skjøn og Indfald og overfladiske Analogier at anvende Midler imod iøinefaldende Sygdomssymptomer eller indbildte

Sygdomsenheder, og kun har sin Styrke og sin Sikkerhed i Uvidenhedens kritikløse Selvkloghed, og i Troen paa, at post og propter ere væsentlig det Samme. Det er det laveste, fjernest fra Videnskaben staaende Trin af Lægekunst, deri indbefattet det ligefremme Kvaksalveri, hvortil man har knyttet Empirismens Betegnelse.

Der klæber en meget væsentlig Ensidighed ved denne Opfattelse, der vistnok har sin egentlige, eller dog sin dybeste Rod ikke i Empiriens Mangler, men i en nedarvet Grundanskuelse, som Religion, Filosofi og Logik have præget ind i Menneskeaanden og præget ind saa dybt, at den saare vanskelig kan anerkjende en modsat Erkjendelsesgang, den, jeg allerede i Indledningen betegnede som den naturvidenskabelige og som den, der hæmmes ved hele det herskende aandelige Opdragelses- og Udviklingssystem. Det eneste gyldige Sandhedskriterium og Udgangspunkt for enhver Erkjendelse er nemlig efter denne traditionelle Opfattelse givet a priori, efter Religionen i Aabenbaringen, efter de fleste filosofiske Systemer ligefra Platon og ind i vor Tidsalder i medfødte Begreber og abstrakte Tankekonstruktioner, og det Samme er gjort gjeldende i den Videnskab, som afgiver Normen for enhver gyldig Forskningsmethode, i Logiken, saaledes som den skabtes af den uovertrufne Tænker Aristoteles. Vistnok var dennes overlegne Skarpsind heller ikke blindt for selve Naturfænomenernes objektive Betydning, men denne Side træder dog tilbage, og Syllogismen, den aprioriske, deduktive Slutningsform, spiller den fornemste Rolle og blev af de kristne Skolastikere, der jo af alle Kræfter maatte søge at holde en Udvikling af uhildet Iagttagelse borte, fremhævet som den eneste gyldige. De rent aprioriske Begreber ere saaledes efter denne Tankegang det eneste ret Væsenlige, og først naar Aanden er tilstrækkelig befæstet deri, kan den begynde at se paa Naturfænomenerne og tyde dem fra det abstrakte Grundstandpunkt. Jeg har allerede ovenfor fremhævet, hvorfor det altid er faldet saa let at bøie Menneskeaanden ind under

denne Tankegang; den giver Sikkerhed og Vished, causæ finales og Alt er da givet uden anstrengende Forsken, medens en forudsætningsfri, empirisk Grundanskuelse ikke alene fordrer en saadan, men dog ikke naar nogen betryggende Vished, der kun kan existere i Haabet om en fremtidig videre Udvikling. Det empiriske Standpunkt fordrer med Nødvendighed Resignation.

Men det vilde være i høi Grad uberettiget at paastaa, at den medicinske Empiries Vanrygte alene skulde skyldes de her antydede Erkjendelsesforhold, som nærmest referere sig til de filosofiske Grundbestemmelser. De empiriske Therapeuter have tilvisse frembudt saa mange svage Sider, at man allerede deraf vel kan forklare sig, hvor vanskeligt det maa have været dem at vinde Anerkjendelse i Videnskaben. Som allerede tildels antydet har den empiriske Lægekunst næsten bestandig vist en saa overfladisk og sangvinsk Anvendelse af Kausalitetsloven, saa liden Respekt for exakte Slutninger, en saa sikker Tro paa ubevislige Antagelser og saa lidet af den med en forudsætningsfri empirisk Methode nødvendig forbundne Skepsis, at den ikke blot har stødt de aprioriske Dogmatikere fra sig, men ogsaa de logisk tænkende, virkelig empiriske Videnskabsmænd. Sprogbrugen er saaledes endog lidt efter lidt kommen til i Medicinen at identificere Empirien overhovedet med den løse, umethodiske Empiri. De empiriske Therapeuter have i Kraft af deres »Erfaring« bestandig sanktioneret alle mulige opdukkende Midler som ufeilbarlige mod de forskjellige Sygdomssymptomer og snart efter maattet opgive dem som fuldkommen værdiløse, og Lægekunstens Kredit har derved taget ubodelig Skade. Men uagtet alt dette maa vi dog heller ikke være blinde for, at det netop er de rent tilfældige, de fra først af meget usikkre Iagttagelser og Erfaringer, der have beriget den medicinske Lægekunst med de allerfleste Hjælpemidler af blivende Værd, medens de aprioriske, videnskabelige Doktriner have præsteret overordentlig lidet i denne Henseende; her viser det

sig ret, hvor fjernt Lægekunst og Lægevidenskab i Reglen have staaet fra hinanden. Opiums smertestillende Virkning, Kinabarkens Indflydelse paa Koldfeber, Kokoppeindpodningens forebyggende Indvirkning mod Koppesygdommen, og de fleste andre therapeutiske Midler, som efter at være blevne nøie prøvede, have været til sikker og blivende Velsignelse for Menneskeheden, skylde »blinde« Erfaringer deres første Fremkomst. Som en forunderlig Nemesis er nu den Tort kommen over Empirien, at netop disse sande og paalidelige Erfaringer ofte ikke have kunnet vinde Tiltro; medens de største therapeutiske Urimeligheder ere blevne sanktionerede uden Modstand, har t. Ex. Vakcinationen havt de største Vanskeligheder at bekæmpe, og det ikke alene fra ukyndige Lægfolk og orthodoxe Theologer, der have betragtet det som en syndig Formastelighed saaledes ved præventive Midler at ville gribe ind i Forsynets Prærogativer, men ogsaa fra Lægers Side, og endnu den Dag i Dag rører der sig en kraftig Agitation mod Jenners store Opdagelse navnlig mellem tydske saakaldte Naturlæger.

Hele Usikkerheden, hele den tvivlsomme Realitet af de enkelte spredte therapeutiske Iagttagelser maatte naturligvis snart komme tilsyne for de mere logiske Læger, ogsaa for dem, der meer eller mindre erkjendte, at Veien til en virkelig nyttig Lægekunst maatte søges i Empirien; Sandheden af den Hippokratiske Aforisme var kun altfor slaaende: »vita brevis, ars longa, experientia fallax, judicium difficile.« Men de logiske Læger opgave dog derfor ikke Empirien, og ligesom denne umiddelbare Opsøgen og Erfaringsindsamlen af Midler mod sygelige Tilstande maa vise sig paa et meget tidligt Trin i Menneskeslægtens Udvikling og førend enhver Doktrin, saasnart en Lidelse er opstaaet og har vakt Trangen til Hjælp, saaledes møde vi ogsaa tidligt, og endnu i den antike Lægekunst ikke blot Doktriner, men ogsaa alvorlige Bestræbelser efter at give den umiddelbare Iagttagelse et sikkrere Fodfæste og gjøre Resultatets Realitet mindre omtvisteligt. Disse Bestræbelser vise sig i den

græske empiriske Skole, der reiste en energisk Opposition mod den antike Dogmatisme, idet den støttede sig — foruden til de empiriske Momenter i Hippokratismen — til Demokrits Nægtelse af medfødte Ideer og til Pyrrhos skeptiske Filosofi. Denne benægtede ikke alene Gyldigheden af alle aprioriske Begreber og Tankeslutninger om Fænomenernes causæ finales, men i det Hele Muligheden af at naa en virkelig Erkjendelse overhovedet; Alt maatte holdes i svævende Uvished. Dog indrømmer den filosofiske Skepsis, hvad der bliver af stor Betydning for den therapeutiske Empiri, at man maatte tage Hensyn til de umiddelbare Erfaringer for herigjennem dog at faae et Grundlag for sin Handlen i Verden, hvor en fuldstændig Svæven var umulig. I Kraft af dette filosofiske Standpunkt afviser den græske medicinske Empiri alle fysiologiske og pathologiske Doktriner, enhver Anskuelse om de dybere Aarsager til de sygelige Fænomener og begrændser hele Medicinen til en praktisk Handlen, til Lægekunst. Skolens udførlige Referent Celsus udtrykker dens ledende Tanke saaledes: non interesse quid morbum faciat, sed quid tollat. Dogmatikernes Anatomi og kimæriske Fysiologi blev for den uden Værd og ligegyldig, Medikamenternes Virkemaade ligeledes. Lægekunsten stod saaledes her fuldkommen selvstændig, og de umiddelbare, fænomenale Erfaringer om Lægemidler, der hjælpe mod de fremtrædende Sygdomssymptomer, var det Eneste, de antike Empirikere lagde Vægt paa, men hvis Realitet de ogsaa alvorlig stræbte at sikkre mod de truende Skuffelser ved en bestemt Methode, der hovedsagelig blev formuleret af Glaukias, og som bestod i Anvendelsen af den saakaldte empiriske »Trefod«: 1) Iagttagelse, 2) Analogislutning og 3) historiske Data ɔ: den af Andre gjorte Erfaring. Vistnok kunde denne Trefod ikke sikkre Empirikerne mod Skuffelser, og de maatte i deres Iagttagelser og Erfaringsresultater ofte forsynde dem mod det skeptiske Grundprincip saavel i deres trøstige Anvendelse af Kausalitetsloven paa Lægemidlernes Virkninger som i deres Analogi-

slutninger; med Hensyn til Betingelserne for disse kunde de jo ikke komme videre end til nogle fremtrædende Symptomer. Men at deres Methode dog besad praktisk Brugbarhed, det vise de therapeutiske Berigelser af blivende Værd, som vi skylde den gamle empiriske Skole, saaledes først og fremmest den af Heraklides paaviste Brug af Opium som smertestillende Middel, en Opdagelse, der mere end opveier hele den gamle dogmatiske »rationelle« Therapi.

Den græske empiriske Skoles Standpunkt fremtræder imidlertid som et Kompromis mellem forskjellige filosofiske Anskuelser, og det kan derfor ikke nægtes, at den, uagtet sin Stræben efter en bestemt formuleret Methode, har noget Vaklende og Uensartet i sit Væsen. Vi saa, at Retningen nærmest udviklede sig af den filosofiske Skepticisme, men for at kunne blive en aktiv Lægekunst maa den svinge stærkt bort fra denne Grundanskuelse og over mod en rationalistisk, idet den akcepterer ikke alene en apriorisk Theori, men en ligefrem sangvinsk Opfattelse af Kausalitetstheorien, saaledes at den ikke kan sikkre sig mod at antage Fænomener forbundne ved propter, som i Virkeligheden kun ere det ved post, hvorved den til Trods for Methoden let falder tilbage i det »Løse«. Meget karakteristisk viser det sig ogsaa snart, at den græske empiriske Skole spalter sig i forskellige Retninger, hvoraf hver slutter sig overveiende til et enkelt af de i Læren indeholdte Elementer. Nogle Empirikere med Menodotus i Spidsen udvikle den rationalistiske Side videre og lade ikke mere Udforskningen af Aarsagerne uændset, men søge gjennem en »Epilogisme« at slutte fra Fænomerne til causæ, dog nærmest kun til de tydelige, causæ apparentes. Andre gjenoptoge med Konsekvents det skeptiske Udgangspunkt og gjøre gjeldende, at enhver umiddelbar Erfaring og en derpaa baseret Lægekunst er illusorisk, saaledes navnlig Sextus Empiricus, der optraadte baade som Filosof og Læge. Atter Andre, og vist de Fleste, fortabe sig mere og mere i Sangvinitetens løse Antagelser og akceptere Alt, hvad den umiddelbare Erfaring

synes at tyde paa. Saaledes anbefaler Serapion i Kraft af Erfaringens Vidnesbyrd mod Epilepsi: Kamelhjerne, Harehjerte, Skildpaddeblod og Krokodilleexkrementer. Og her kommer da Lægekunsten igjen ind paa den primitive, uvidenskabelige Vei, som til Trods for den Nytte, den utvivlsomt har ydet, har været saa skæbnesvanger for Empiriens Renommé, og som senere i ubegrændset Maalestok følges og fortsættes igjennem Middelalderen og den nyere Tid lige til vore Dage.

I Middelalderen maatte Empirien med Nødvendighed vantrives; de herskende Kirkedogmer i Kristenheden og i Muhamedanismen taalte ingensomhelst fri Forskning, og de autoriserede og tillempede Bearbeidelser af Galens Kodex vare den ufravigelige Rettesnor for medicinske Anskuelser. I Munkemedicinen finde vi heller ikke meget andet end en Sammenblanding af Mystik og umethodisk overfladisk Empiri, og det eneste fremragende Lyspunkt deri er det ideelle Kjærligheds- og Opoffrelsesmoment, som den kristelige Religion stærkt fremhæver i Lægegjerningen. De arabiske Læger stode vel i det Hele langt høiere end Munkene i videnskabelig Henseende og ere de, der væsentlig bære Medicinen gjennem Middelalderen; men deres Religionsdogmer hindre dem dog ogsaa i at komme videre end til Galens Doktrinarisme og ved Siden deraf en umethodisk empirisk Therapi, som med Sangvinitetens Mærke netop i den arabiske Medicin kommer til en overordentlig frodig Udvikling, idet den uden videre optager en stor Mængde populære Midler og med det Samme det skæbnesvangre Princip at ville bøde paa de enkelte Medikamenters Usikkerhed ved vidtløftige Kompositioner. De polyfarmacevtiske Receptformler, som endnu gjøre sig stærkt gjeldende i den medicinske Praktik, have navnlig ved den arabiske Medicin faaet Borgerret i Videnskaben.

Saaledes fortsætter den empiriske Lægekunst sin sorgløse Gang gjennem Middelalderen uden at kollidere væsentlig med den Doktrinarisme og Mystik, som indtog Høisædet

i Videnskaben, og uden at standses eller befrugtes af nogen strængere skeptisk Forskningsmethode. Det er først Renaissancen, som ogsaa for den empiriske Retning afgiver et nyt og afgjørende Vendepunkt i Udviklingen. Vi have allerede dvælet ved den dybe, gjærende Skepsis, det radikale Oprør mod gammel Autoritet, som karakteriserer denne Periode, hvor en af de fremragende Lærde, Agrippa, skriver sit betegnende Værk de vanitate scientiarum, og hvor den end mere fremragende medicinske Revolutionsmand Paracelsus retter sin voldsomme Kritik ikke alene mod de autoriserede Doktriner, men ogsaa og i lige saa høj Grad mod den autoriserede arabiske Empiri og Polyfarmaci, i Stedet for hvilken Paracelsus vil have de enkelte Stoffers virksomme Essentser, Arcana, til Gyldighed.

Paracelsus fortabte sig imidlertid altfor dybt i den mystiske Side af den gjenfundne græske Aand til at kunne faae Øjet op for en uhildet empirisk Forskningsmethode, og de Fleste af hans Samtidige gik det ikke bedre. Gjenoptagelsen af Traaden fra Demokrits Filosofi og de ældre græske Empirikeres methodiske Bestræbelser var forbeholdt et lidt senere og et mere overlegent Geni, en Landsmand og Samtidig af Harvey: Frants Baco.

Baco fremtræder ved det 17de Aarhundredes Begyndelse med sit novum organon (a new method of employing the raisoning faculties in the poursuits of truth), hvorved han tilsigter at grunde en ny, fordomsfri videnskabelig Methode til Udforskning navnlig af Naturens virkelige Forhold. I de eiendommelige, billedrigt og genialt affattede Aforismer i Værkets første Del erklærer han at ville forsøge at fordrive fra Videnskabens Rige »to Rovere«: den ufrugtbare Skolastik og den blinde Erfaring. Den tredie »Rover«, Mystiken, kan han, den mystiske Renaissancetids Barn, ikke endnu erkjende som saadan. Istedetfor de to Rovere vil han sætte flittige Iagttagelser, velgrundede Slutninger, nyttige Opdagelser; Midlet hertil er Erfaringen, og Methoden er Induktion. Derfor udvikler han intet af-

sluttet System, men overgiver sit Arbeide til videre Udførelse i Fremtiden: »det hører nødvendig til min Tankeretning, at den ikke søger Afslutning. Jeg nøies med at betegne de nærmeste Maal, at angive de rigtigste Veie, selv at tilbagelægge en Del af Veien, at skaffe Hindringer til Side og udtænke Hjælpemidler. Det Øvrige overlader jeg tilkommende Generationer. Paa denne Udviklingsbane danner hvert Punkt et Maal, og efter det sidste Maal kunne kun de søge og spørge, som ikke stræbe med i Udviklingen.« Baco sigter altsaa paa at gjøre den menneskelige Aand skikket til planmæssigt at udfinde, istedetfor som tidligere blindt og tilfældigt at finde: novum organon er en »ratio inveniendi,« Forskningens Maal er at skaffe Mennesket Herredømme over Tingene, »scientia est potentia«. Men Viden opnaaes kun ved omhyggelig Beskjæftigelse med Tingene selv, saaledes som de ere i Naturen; Naturvidenskaben er Moder til alle Videnskaber, der uden den aldrig kunne naae nogen frugtbar Udvikling. Derfor er Medicinen, ligesom ogsaa Moralen, Politiken og Logiken, saa overfladiske og usikkre, idet man ikke har støttet sig nok til selve Naturen. Men »descriptio naturæ« er ikke nok, den maa udvikle sig videre til »interpretatio naturæ«, modsat anticipatio naturæ. Ved Interpretationen maa den menneskelige Forstand ikke føie Noget til, ligesaa lidt som overse eller glemme Noget. Forudfattede Begreber om Øiemed og causæ finales og for ringe virkelig Erfaring have været al tidligere Videnskabs Grundmangel. Derfor maa Videnskaben begynde med Tvivl, men kun som Udgangspunkt, ikke som Maal. Det er Autopsien, det stadig gjælder om, men den maa være methodisk, Erfaringerne maa indsamles efter bestemte Regler. Iagttagelsen med de blotte Sandser er upaalidelig og skeer ex analogia hominis og ikke ex analogia universi; den umiddelbare Opfattelse forholder sig til Tingene »som et ujævnt Speil, der blander sin Natur ind i Tingenes Natur og fordreier dem.« Og selve Fornuften omtaages af Villie og Affekter og holder saaledes for sandt,

hvad den ønsker skal være det. Man maa derfor understøtte og korrigere Sandser og Fornuft med Instrumenter; først ved den med disse anstillede Iagttagelse, »Experiment« efter Bacos Sprogbrug, kan en rigtig Interpretation finde Sted. Undersøgelsen maa saaledes begynde med det mest Partikulære, ved »particulæ veræ, qvales inveniuntur«, men her maa man dernæst vel vogte sig for at slutte lige fra disse til de fjerne, almengyldige Axiomer, man maa som paa en virkelig Stige bestandig kun gaa Skridt for Skridt opad, fra det Partikulære først til de simpleste Axiomer, da til de mellemste og endelig til de høieste og almindelige. »Vi maa ikke give Forstanden Vinger, men Blylodder for at hæmme dens Flugt.« »Empirikerne ere som Myrer, der samle Meget sammen, men ikke benytte det ret, Rationalisterne som Edderkopper, der af deres ringe Materiale strax spinde sig ind i et kunstigt og færdigt Væv, men den virkelige Fornufts methodiske Forskning som Bien, der samler sig et rigeligt Materiale og dernæst forarbeider og ordner det ved egen Kraft.«

Det Nye i Bacos Undersøgelsesmethode er altsaa Anvendelsen af I n d u k t i o n. Man begynder med en Sammenstilling af en Række enkelte Naturfænomener, som frembyde indbyrdes Lighed, for derved at skjelne det Væsentlige fra det Tilfældige. De herved godtgjorte Erfaringer optræde som »positive og negative Instantser«; hine ere saadanne, hvor et vist Fænomen indtræder under visse givne Forhold, disse saadanne, hvor det ikke indtræder. De positive Instantser ere en ligefrem statistisk Opstilling (inductio per enumerationem simplicem), der mer eller mindre bevidst ogsaa ligger til Grund for den vulgære Erfaring, og det er først Anvendelsen af de negative, som giver Induktionsmethoden det væsentlige Fortrin og bestemt Eiendommelighed. En Slutning om et Fænomens Afhængighed af visse Forhold er kun da gyldig, naar der ikke kan paavises nogen negativ Instants, noget Tilfælde, der taler mod Slutningen. Indtræder der en saadan negativ Instants, maa man

søge nøiere Indsigt ved at tage nye Udgangspunkter i Fænomenets givne Forhold. Tvivlen maa saaledes ogsaa under hele Udviklingsgangen bestandig være tilstede for ved de negative Instantsers Indsigelse at beskytte mod den Lettroenhed, der strax slutter af nogle bekræftende Tilfælde. En væsentlig Vanskelighed ved denne Methode bliver det nu, at man maa raade over et stort Antal Tilfælde for at kunne komme til nogenlunde sikkre Slutninger; for at lette Operationen tilraader Baco derfor at opsøge saadanne Tilfælde, som ere særlig prægnante (prærogative Instantser), idet et saadant kan ækvivalere et større Antal mere utydelige Tilfælde. Til Inventionen, det endelige Maal for Forskningen, kommer man ved Anvendelsen af de ved Induktionen fundne Love, idet endelig Deduktionen optræder og af det Fundne afleder et nyt »Experiment«, en ny Erfaring [50]).

Dette, at »instauratio scientiarum facienda est ab imis fundamentis«, at man allerførst maa give sig til uhildet og nøiagtig at undersøge de enkelte foreliggende Gjenstande og Fænomener, og at man kun derigjennem kan komme til en virkelig Erkjendelse, er det Epokegjørende ved Bacos Methode, som traadte frem paa en Tid, hvor Videnskaben stod exklusivt paa en apriorisk Grund og deducerede al Erkjendelsen af en generel Heelhedens Idee. Om ogsaa allerede i Oldtiden særlige Videnskabsfag gjorde sig gjældende, derimellem ogsaa en særlig Lægevidenskab, saa stode de dog alle, paa den isolerede empiriske Skole nær, i den mest umiddelbare Afhængighed af en central Filosofi, der dikterede de specielle Retninger deres Erkjendelsesnorm. Saasnart derimod Induktionens Princip bliver anerkjendt, maa Arbeidets Deling i Videnskaben i fuldt Maal gjøre sig gjeldende, de enkelte Videnskabsfag maa arbeide paa deres partikulære Omraade med forholdsvis stor Selvstændighed, om end støttende sig til hinanden, og der maa bestandig udvikle sig flere enkelte saadanne Fag: Lægekunstens relative Selvstændig-

hed og Uafhængighed af den theoretiske Medicin har netop i Bacos Induktionsmethode sin Støtte, sin Forklaring og Retfærdiggjørelse.

Men det varede længe, inden Bacos Principer ret bleve anerkjendte, og det ikke alene i Medicinen. Ogsaa i den fundamentale almindelige Erkjendelseslære, i Filosofien, vandt de i hele det 17de Aarhundrede kun ringe Indgang, og det er nærmest kun i en temmelig isoleret, engelsk Skole, gjennem Filosoferne Hobbes og Locke, at Bacos Retning udvikler sig videre i Mesterens Aand og efterhaanden fører til den saakaldte Sensualisme, der i meget høiere Grad end den moderate Baco ser bort fra Tankens Virksomhed i Erkjendelsen og vil udlede Alt af de passive Sandsefornemmelser. Det skeptiske Moment bliver med det Samme mere fremtrædende, Erkjendelsens Paalidelighed bliver bestandig mere omtvistet, og denne filosofiske Skole kulminerer saaledes i det følgende Aarhundrede med Humes absolute Skepticisme, medens samtidig den sensualistiske Retning vinder videre Udbredning og udfolder sig med stor Kraft i den franske Filosofi.

Paa Fastlandet vedblive altsaa de aprioriske Doktriner i lang Tid at beholde Herredommet. Descartes' epokegjørende Filosofi begynder vel ligesom Bacos med Tvivlen, men finder da det eneste gyldige Sandhedskriterium i Tanken (cogito, ergo sum), og kommer saaledes i diametral Modsætning til Baco. Descartes bliver dog endnu i væsentlig Forbindelse med konkret Naturvidenskab, idet han i Naturen overalt stræber at finde palpable mekaniske Processer, men snart vinder Leibnitz's geniale Filosofi Indgang og lægger igjen en mere teleologisk Grund. Samtidig reise sig ogsaa de fuldstændig teleologiske medicinske Doktriner, som vi tidligere have dvælet ved, navnlig Stahl's Animisme. Og hvorvel den store Tænker Kant saa det Berettigede i Bacos Opfattelse og kun vil forbinde Sandseopfattelsen med en korrekt, aktiv Tænkning, kommer endnu i Begyndelsen af vort Aarhundrede, gjennem den herskende Schellingske

Naturfilosofi, i Tydskland den Opfattelse til Gyldighed, at Baco havde fordærvet Filosofien.

Bacos Methode frembød nu ogsaa meget store Vanskeligheder for en fyldestgjørende praktisk Anvendelse, og lige saa skjønt og fuldendt han selv theoretisk formulerede sin Methode, ligesaa ubehjælpsom var han i Praxis, hvor det tydeligt nok viser sig, at han ikke paa engang har kunnet løsrive sig fra Middelalderens mystiske Grund. Liebig, der har fældet en høist ubillig og ensidig Fordømmelse over hans hele videnskabelige Værd[51]), har unægtelig let ved at fremdrage Exempler paa, hvor stærkt Baco har forsyndet sig mod et ubildet videnskabeligt Standpunkt i de konkrete Bestræbelser, han udfoldede paa de forskjellige Naturvidenskabers Omraade. Hvad særligt Medicinen angaaer, har Baco endnu ikke kunnet emancipere sig fra Middelalderens Alkymi, troer paa Muligheden af at forlænge Livet ved et aurum potabile og synes i det Hele at have været meget fantastisk i de Forsøg paa Lægekunst, som han udfoldede ved det engelske Hof. Dog findes der ogsaa med Hensyn til Medicinen mange skarpsindige Bemærkninger i hans Værk de augmentis scientiarum, hvor han først stiller Medicinen mellem de mest konjekturale Videnskaber paa Grund af dens overordentlig komplicerede Objekt. Medicinens Opgave er efter ham at bevare Sundheden, at helbrede Sygdomme og den særlige ligefrem at forlænge Livet. Med Hensyn til de to første Opgaver beklager han den ringe Exakthed i Undersøgelser og Behandling, som Lægerne have udvist, fremhæver specielt Nødvendigheden af en paalidelig Kasuistik, af anatomiske Forskninger ogsaa i Pathologien, Vivisektioner, en nøiere Undersøgelse af alle de som uhelbredelige betegnede Tilstande, mere Opmærksomhed for Lindringstherapien og for at skaffe Euthanasi.

Det vilde imidlertid være meget urigtigt at paastaa, at Bacos Methode i den nærmeste Tid aldeles ingen Frugter bar for Medicinen; tvertimod, Bacos umiddelbare Indflydelse har vistnok gjort sig i væsentlig Grad gjeldende i Faststillelsen

af den mest epokegjørende Opdagelse i Medicinen, i Harveys Opdagelse af Kredsløbet, og i ethvert Tilfælde have vi et prægnant Exempel paa Bacos Induktionsmethode i de mangeaarige utrættelige Undersøgelser, der anstilledes af denne udmærkede Forsker, udmærket ved den store Mænd egne Fordringsløshed ikke mindre end ved deres Genialitet. I alle Harveys Forsøg med Kompression af Aarerne, med Underbindinger og Aabning af Karrene over og under det underbundne Sted, have vi netop Methoden med de positive og negative Instantser, og Harvey drager ikke sine Slutninger, førend han ved meget talrige Forsøg har overbevist sig om, at der ingen negative Instantser findes, som kunne ophæve hans Antagelse af Blodets Bevægelse fra Hjertet gjennem Arterierne og tilbage gennem Venerne[52]. Harveys Forskninger danne Udgangspunktet for den iatromekaniske Skole, der i sin anatomiske Fysiologi igjen støtter sig til Fysiken, den Naturvidenskab, som først kommer i ret frugtbar Udvikling tildels netop ved Bacos Methode, og som snart gjennem Induktion og Experiment vinder sikkre Love og bliver moden til Deduktion, bliver til en fuldgyldig Videnskab med nyttige Opfindelser som Frugt, og saaledes naar det Maal, Baco sigtede paa.

Ogsaa i den praktiske Medicins Udvikling kan Bacos Paavirkning snart spores, om end ikke i en fremtrædende Grad. I Montpellierskolens Hippokratisme og hos de derfra udgaaende Læger, navnlig hos Sydenham, der ovenikjøbet er Lockes ligefremme Elev, fremtræder tydelig en Bestræbelse efter større Exakthed i den therapeutiske Analyse, en Stræben efter noget Bedre end den løse, umethodiske Empiri. Sydenham formaaede imidlertid heller ikke gjennem sine vel nøiagtige, men dog kun symptomatologiske Sygdomsenheder at finde noget paalideligt Substrat for en induktiv therapeutisk Forskning; han systematiser Fænomenerne, men har ingen Midler til at analysere dem og derigjennem vinde sikkre Udgangspunkter for en virkelig Induktion, og det er først i vort Aarhundrede, ved Hjælp af en exakt pathologisk

Anatomi og Fysiologi, at den induktive Forskning paa Therapiens Omraade kunde komme til at bryde virkelig nye Baner og frembringe betydeligere Resultater.

Vi kunne derfor heller ikke vente særdeles store Resultater af de exakte Bestræbelser, som ganske vist ogsaa med Hensyn til den praktiske Medicins Erfaringer komme frem i det 18de Aarhundrede, fremkaldte af hele den store kritiske Opklarings- og Revolutionsperiode, der i den filosofiske Grundvidenskab navnlig bæres frem af de franske Encyklopædisters Sensualisme og i Tydskland fra et mere ideelt og ophøiet Standpunkt af Immanuel Kant. Men ere de umiddelbare Resultater af Lægernes exakte Higen og deres skarpe Syn paa den tidligere Medicins Usikkerhed end ikke særdeles betydelige, saa ere Bestræbelserne dog i og for sig saa interessante og vigtige som et nødvendigt Led i Lægekunstens Udvikling, at vi maa dvæle lidt derved, og da først ved den tydske Schweitzer Johan Georg Zimmermann, en Tidlang Læge i Hannover, en Mand, hvis eiendommelig rene og opadstræbende Aand stod den Kantske Filosofi nær, og hvis fleraarige Stilling som Hjælper og Ven af den store Experimentalfysiolog Haller havde maattet bringe Exakthedskravet stærkt frem for hans Bevidsthed. Zimmermann kan ikke nøies med den medicinske Empiries »experientia vaga«; han søger og grandsker efter en bedre Grundvold, efter sikkrere Realitetskriterier, og nedlægger tilsidst sine Resultater i det omfattende Værk i to Bind (4 Bøger): »Von der Erfahrung in der Arzneykunst«, hvis Motto er Bacos Ord: »non ex vulgi opinione, sed ex sano judicio.« Han udvikler heri i Tilslutning til den sensualistiske Opfattelse, at vore Kundskaber komme til os gennem Sandserne og saaledes grunde sig paa Erfaring; men er denne ikke mere end et simpelt Sandseprodukt, bliver den kun til, hvad Zimmermann kalder den »falske Erfaring«, som man ikke maa stole paa; var denne gyldig, »vilde den mest erfarne Læge være en gammel Vaagekone eller dog den, der havde hvide Haar og havde set det størst mulige Antal

Syge«. Denne falske Erfaring, Routinen, Empirien — hvilken Betegnelse Zimmermann ogsaa bruger som adækvat med løs Empiri — er dobbelt mislig netop i Medicinen, der er imprægneret med saa megen Usikkerhed, og som derfor kræver, at Erfaringerne samles efter bestemte Regler, der maa bestemmes ved det grundigste Studium. Den sande Erfaring grunder sig paa Iagttagelse i Forening med Induktion, Analogislutning og Experiment. Bacos »Experiment« var jo ikke det, vi nu forstaa derved, og det er først Zimmermann, Hallers Discipel, der har tænkt paa det virkelige Experiments Betydning for Forskningen ogsaa i den praktiske Medicin. »Den iagttagende Læge hører Naturen, den experimentelle udspørger den.« Iagttagelsen er det første, »det er den, der har frembragt Medicinen«, men den maa ikke blive staaende i sin fænomenale Oprindelighed, den maa omdannes til virkelig Erfaring, og han fremhæver, at der hører Meget til, for at en Iagttagelse skal kunne blive til en sand paalidelig Erfaring. Dertil hører først tilstrækkelig hyppig Gjentagelse af Iagttagelserne, dernæst historisk Kjendskab til Objektet og Evne til at bemærke og differentiere alle dets Dele, og endelig, hvad der for Zimmermann er den allerväsentligste og nødvendigste Betingelse, en særegen begavet, genial Aand, der ikke alene er i Stand til at reflektere over det, der er iagttaget, men som formaar fra Fænomenerne at trænge ind til de dybere Aarsager, fra det Kjendte til det Ukjendte. »Studiet giver os den historiske Kundskab, Iagttagelsen lærer os at se og Geniet at slutte.« Et nødvendigt Grundlag for den rette Iagttagelse er ogsaa en naturlig Takt, der befordres ved en hurtig Opfattelse, mén maa være uden en altfor levende Indbildningskraft, som er til Hinder for en vedholdende Opmærksomhed; Sindet maa være roligt, frit, optaget af sit Objekt og uden Fordomme og Lidenskaber. »De historiske Videnskaber ere den Nøgle, ved Hjælp af hvilken Adgangen til Naturens Indre aabnes. Den Læge, der er kyndig i Historien, kjender iforveien det Land, han skal træde ind i,

medens Empirikeren ikke engang kjender de Veie, der føre dertil.« Ved Historie tænker Zimmermann iøvrigt ikke alene paa den overleverede Kundskab, men ogsaa paa Sygdommenes Naturhistorie i Sydenhams Aand ɔ: deres hele spontane Udviklings- og Afslutningsgang. Men fornemmelig er det ved Kunstens Takt og Geni, at han haaber at komme ud over den Usikkerhed, hvis Pinlighed han selv er meget nedtrykt af: »utaalmodige ved Lidelser kræve Menneskene en uforanderlig Sikkerhed i alt det, en Læge siger og gjør, en Sikkerhed, som ikke findes paa noget Punkt af den menneskelige Kundskab, undtagen i den rene Mathematik. Medicinen er langt mindre sikker, og dens Beviser efterlade ofte nogen Tvivl.« Kun i Geniet finder han da Hjælpen. Han opstiller (i 4de Bog) tre forskjellige Arter af Geni: 1) det, som fordrer mere Indbildningskraft end Forstand (Digternes og Malernes), 2) det, som fordrer mere Forstand end Indbildningskraft (Fysikernes og Mathematikernes), og endelig 3) det, som fordrer ligemeget af begge Dele: Politikernes, Generalernes og Lægernes Geni. Han erklærer, at den egentlige Lægekunst, Kunsten at helbrede og lindre, beroer næsten helt paa Geniet, der gaaer forud for al Lærdom. »Ved ingen Art Læsning, intet Arbeide, ingen Øvelse naaer Lægen til dette Geni, hvis Anlæget dertil ikke ligger i hans Organisation; mangler han det, beholder al hans Gjerning Livet igjennem Middelmaadighedens Stempel.«

Det bliver saaledes ikke ved en logisk, almeenfattelig videnskabelig Methode, at Zimmermann vil sikkre Lægekunstens Realitet, men fornemmelig ved Aandens store, medfødte Gaver, og til Trods for sit nøgterne Udgangspunkt fra Baco nærmer han sig væsentlig Mystikeren Ringseis' Opfattelse, at Lægen som enhver Kunstner fødes, medens egentlig Videnskab kun er af underordnet Betydning. Denne Tankeretning hænger sammen med Zimmermanns eiendommelige, sværmerisk-ideelle Personlighed, saaledes som den aabenbarer sig i hans urolige Liv, der paa en forunderlig Maade var delt mellem Ensomheden i hans Fædrelands

Alper og Hoflarmen i Hannover og Berlin, og end tydeligere i hans populærfilosofiske Skrifter, mellem hvilke to ere meget bekjendte og i Oversættelse have bredt sig over hele Europa og ogsaa findes paa Dansk: »Om Ensomhed« og »Om Nationalstolthed«; i det første af disse Skrifter giver han en dybtfølt, vibrerende Skildring af Ensomhedens Væsen og dens indgribende Virkning paa hele Sjælelivet, det sidste er en moralfilosofisk Udvikling af Nationalhovmodets og Nationalforfængelighedens ynkelige Konsekventser, de ødelæggende Følger for Folkene som for det enkelte Menneske, den Fornægtelse af de ædleste humane Opgaver, der med Nødvendighed maa ledsage en saadan snæversindet Selvforgudelse. Zimmermanns følelsesfulde Aand har den ædle human-kosmopolitiske Retning, der vil fremme Menneskehedens største Opgaver, og som vore selvbehagelige Patrioter sommetider ynde at henføre under Begrebet — »Madstræv!«

Ogsaa i Frankrig maatte Tidens store kritiske Opklaring og den sensualistiske Filosofi fremkalde en Fordring om større Sikkerhed og bedre begrundet Realitet i den praktiske Medicin, og der maatte ovenikjøbet være en særlig Anledning til saadanne Bestræbelser hos Lægekunstens Dyrkere ligeoverfor alle de bittre Angreb og den hensynsløse Haan, som vor Kunst mødte hos Rousseau og andre skarpsindige Kritikere. Henimod Aarhundredets Slutning fremkommer der da ogsaa fra en fransk Aandsfrænde af Zimmermann et Skrift, der frembyder væsentlig Analogi med dennes og ligeledes søger at faststille Medicinens Realitet: »Du degré de certitude de la médecine« af Cabanis, der i den politiske Historie er bekjendt som Mirabeaus Ven og høitskattede Læge. Svarende til den givne Situation har Cabanis' Værk mere end hans tydske Kaldsfælles Karakteren af en ligefrem Apologi for Medicinen, og han søger navnlig at gjendrive følgende Hovedindvendinger mod Lægekunstens Sikkerhed: 1) den uendelige og indviklede Variation i Sygdomsfænomenerne, 2) det manglende Kjendskab til Sygdommenes Aarsager samt til Lægemidlernes egentlige Natur

og Virkemaade i Legemet, 3) Forvexlingen mellem post hoc og propter hoc, 4) den principielle Strid mellem de forskellige medicinske Doktriner indbyrdes, og endelig 5) den Indvending, at selv om Medicinen var saa udviklet og fuldkommen, at den havde en fast Grundvold som andre virkelige Videnskaber, vilde dens Udøvelse dog kræve saa mange overordentlige personlige Egenskaber i Henseende til Kundskaber, Skarpsindighed, Opmærksomhed, moralsk Overlegenhed, at kun meget Faa vilde kunne udøve den, og den vilde være som et farligt Vaaben, der var givet Uvidenheden og Charlataneriet i Hænderne.

I sin meget vidtløftige, men i det Hele ikke meget slaaende Gjendrivelse af de saaledes formulerede Indvendinger gjør Cabanis for det Første gjeldende, at der ikke i Medicinen, ligesaalidt som i andre konkrete Naturforhold, kan være Tale om »certitudes abstraites et rigoureuses«, om absolut, logisk-mathematisk Vished, men kun om »certitudes pratiques«, kun en Probabilitetsvished — »il faut s'en contenter.« Og han indrømmer endvidere, at der er meget begrundet i de foranførte Indvendinger, at der næsten intet ret fast og konstant findes, og at Lægens theoretiske Viden ofte bliver til Intet ved Sygesengen. Hvor skal Lægen da finde et Grundlag for sin Handlen? Cabanis kan intet saadant finde i Videnskaben eller i en rationel Methode, og den praktiske Medicins Realitet og Sikkerhed søger han derfor udelukkende i samme Retning som Zimmermann: »Lægens praktiske Viden beroer alene paa en Art Instinkt, fuldkommengjort ved Øvelse. I Virkeligheden er det kun ved saavidt muligt at identificere sig med det lidende Væsen ved en fintfølende Indbildningskrafts raske Spil, at Lægen formaaer at se Sygdommen med et eneste Blik, at gribe alle dens Træk i eet Øieblik; han deler saaledes til en vis Grad alle den Syges Fornemmelser, idet dette Instinkt tillige lader ham snarere forudføle end forudsee Lægemidlernes Nytte. Vistnok er dette en Fremgangsmaade, som kan synes temmelig upaalidelig og usikker« — men han

tror dog nok, at det er muligt at komme til fyldestgjørende Resultater ad denne Vei, som han i ethvert Tilfælde antager for den eneste givne, og som han bestandig vender tilbage til. Saaledes svarer han til den sidste Indvending: »I Medicinen afhænger Alt eller næsten Alt af et skarpt Blik og et lykkeligt Instinkt, og Sikkerheden findes snarere i Kunstnerens Fornemmelser end i Kunstens Principer, hvorfor ingen Udenforstaaende kan dømme derom.« Cabanis støtter sig iøvrigt til Hippokrates, som i Skriftet de prisca medicina (περι ἀρχαιης ἰητρικης) siger: »man vil ikke finde noget Maal, nogen Vægt, nogen Beregningsformel, til hvilken man kan henføre sin Dom for at give den en virkelig Vished. Der er ingen anden Sikkerhed i vor Kunst end Fornemmelserne.« I Følelsen af sine Argumenters Svaghed forsmaar heller ikke Cabanis til Slutning at hente et Bevis for Lægekunstens Realitet i det bekjendte ex consensu gentium: alle Lidende og Syge ville lindres og helbredes og ere overbeviste om, at der maa findes Noget, som formaar det (en Urt maa gro for hver Sygdom); »de finde bestandig deres Tro bekræftet af Erfaringen, og de subtile Raissonnementer, hvorved Virkningen først bliver tvivlsom, kjende jævne Folk Intet til.« Vi finde her en Gjenklang af det Rousseauske Sværmeri for en primitiv Naturlighed, hans Afsky for Hyperkulturen og dermed følgende Raffinement.

Cabanis' Skrift er et yderligere og slaaende Vidnesbyrd om, at Empirien endnu ikke er naaet ud over det »Løse«, og for den almindelige Opfattelse kan hans Sikkerhedsresultat kun være meget lidet tilfredsstillende. Det er ret træffende, hvad Broussais i sin »Examen des doctrines médicales« siger om ham: »man beundrer hos Cabanis smukke Tanker og en Veltalenhed, som tiltrækker og bringer os til at elske Forfatteren. Men uagtet disse Egenskaber tilfredsstiller Cabanis ikke. Han lover os vel meget, han lader os skimte Videnskabens udstrakte Horizont, men kun gjennem en Sky, som han ikke kan sprede. Han viser os paa en vis Maade Perspektiven af en yndig Have, men han har ingen Midler til

at føre os ind deri.« Tilvisse skorter det ham paa Midler til at føre os ind i Lægekunstens reelle Have! Ja, det er endnu vanskeligere at blive delagtig i hans Kunst end i Ringseis'; thi denne Mystiker anviser dog Midler, som ere tilgjængelige for Mennesker i Almindelighed; den nødvendige Syndsforladelse kan faaes, og Sakramenterne kunne tages, men hvorledes kan man blive delagtig i Cabanis' Inspiration? Cabanis er væsentlig Mystiker til Trods for sit empirisk-sensualistiske Udgangspunkt i Condillacs Filosofi, hvis Sensationslære iøvrigt tydeligt nok spores i den fremstillede Tankeudvikling. Vi see, at det 18de Aarhundredes franske »Materialister« dog havde andre Elementer i sig end en fad prosaisk Materialisme!

Cabanis optræder lige ved Aarhundredets Slutning, og vi skilles fra ham med et deprimerende Indtryk; vi have aldeles ikke fundet, hvad vi kunde vente af den kritiske og rationelle Overgangsperiode: en videre Udvikling af en logisk, objektiv videnskabelig Methode, hvorved Lægekunstens empiriske Resultater kunde vinde en større Sikkerhed, og hvorved den mystiske Kunst kunde nærme sig mere til en virkelig Videnskab. Og det er derfor forklarligt nok, at Lægerne fremdeles søge deres eneste Frelse i de færdige Doktriner, og at Browns Stimulisme og Broussais' Irritationslære netop i denne Tidsperiode kommer til at beherske den praktiske Medicin.

Ved et nærmere Indblik i denne for de exakte Videnskabers Udvikling saa betydningsfulde Tid finde vi imidlertid nogle lovende Lyspunkter ogsaa for den praktiske Medicins Vedkommende. Ikke alene begynder netop i denne Tid, som vi strax skulle see, den til de fundamentale Naturvidenskaber støttede epokegjørende Udvikling af pathologisk Anatomi og Fysiologi, hvorved den empiriske Therapi bliver fri for de gamle upaalidelige, symptomatologiske Sygdomsenheder, men ogsaa fra selve den mest exakte Fundamentalvidenskabs Side fremkomme direkte Anvisninger til Lægekunsten om paa en fuldstændig ædruelig og objektiv Maade

at faststille Realiteten af de umiddelbare Erfaringer. Det er Cabanis' Samtidige, Periodens første Mathematiker. Laplace, som benytter Bacos positive Instantser, den ligefremme Statistik, til at finde paalidelige Love for Fænomenernes Forhold gjennem Udvikling af Sandsynlighedsregningen, og i sit berømte »Essai philosophique sur les probabilités« ogsaa henvender Tanken paa Lægekunsten, idet han siger: »for at lære at kjende den bedste Behandling mod en Sygdom er det tilstrækkeligt at prøve hver enkelt Methode hos et lignende Antal Syge, idet man gjør alle Omstændigheder fuldkommen ens. Den fordelagtigste Behandlings Overlegenhed vil blive mere og mere aabenbar, efterhaanden som dette Antal voxer, og Beregningen vil vise Sandsynlighedsgraden i Behandlingsmethodens Fortrin fremfor andre« [53]). Saaledes har Laplace om end kun i Forbigaaende præciseret den Statistikens Anvendelse i Lægekunsten, som vel ogsaa bestandig tidligere mer eller mindre bevidst var bleven benyttet som Grundlag for Therapeuternes Skjøn, men dog aldrig med de strengt exakte Forudsætninger, som alene kunne hæve Skjønnet til en ubestridelig Kjendsgjerning; det er, som Guy i en Afhandling har fremhævet, kun Statistiken, der kan fælde Dommen over det Skjøn, som fra den forsigtige Mands Side lyder »adskillige Gange«, medens Sangvinikeren samtidig siger »ofte«, Empirikeren »altid« og Skeptikeren »aldrig«. Vi ville see, at Statistiken, denne en umiddelbar og ren Empiris eneste exakte og virkelig frugtbringende Methode, snart kommer til at spille en meget fremragende Rolle i den therapeutiske Erfaringssamlen; Zimmermanns geniale Kunst og Cabanis' mystiske Anelseskunst give Plads for en diametralt modsat Retning. Det exakt fænomenale Grundlag, som denne Retning behøver, og som den gamle symptomatologiske Medicin ikke kunde give, kommer nu endelig ogsaa tilstede i Udviklingen af den pathologiske Anatomi og den naturvidenskabelige Fysiologi. Empirien erholder herved meget større Chancer end hidtil for at kunne overvinde Løsheden og naa frem til et rationelt

Standpunkt, ja faar endog efterhaanden en ikke ganske ringe Udsigt til i det Mindste paa enkelte Punkter at komme i Besiddelse af gyldige naturvidenskabelige Love og gjennem Induktionsmethodens fulde Udførelse at kunne skimte Muligheden af en virkelig deduktiv Rationalitet — den, som de aprioriske Doktriner overmodigt drømte om at kunne etablere uden videre, med Forbigaaelse af den første og og nødvendigste Betingelse: en bestandig fortsat, utrættelig *empirisk* induktiv Forskning.

Therapien under Paavirkning af pathologisk Anatomi.

Normal Anatomi og Fysiologi. — Den gamle og den ny Opfattelse af Blodbevægelsen. — Pathologisk Anatomi. — Morgagni. Haller. — John Hunters og Bichats kombinerede anatomisk-fysiologiske Forskning. — Arbeidets Deling. — Den pathologiske Anatomi for sig. — Dens Forbindelse med kliniske Iagttagelser. — Broussais.

Den franske pathologisk-anatomiske Skole og dens Positivisme. — Laennec. — Hans Therapi. — Andral. — Hæmatologi. — Louis' filosofiske Positivisme. — Hans empirisk therapeutiske Standpunkt. — Den numeriske Methodes Anvendelse i Therapien. — Betænkeligheder derved og Louis' Gjendrivelse deraf. — Sygdomsfænomenernes bestandige Uensartethed. — Den franske pathologisk-anatomiske Skoles ontologiske Opfattelse. — Louis' praktiske Anvendelse af den numeriske Methode. — Undersøgelser om Aareladningens kurative Værd. — Tilhængere og Modstandere af den therapeutiske Statistik. — Gavarets exakte Sandsynlighedsregning. — Dens almindelige Betydning for Videnskaben. — Gjendrivelse af Indvendinger derimod. — Berettigelsen til at samle de individuelle Tilfælde i Grupper. — Kritik af Louis' Standpunkt. — Nødvendigheden af store Tal. — Den therapeutiske Statistiks Hovedproblemer. — Den foranderlige Sandsynligheds Kategori. — Poissons Lov om de store Antal. — Andre Kauteler. — Summen af Fænomenernes mulige Aarsager uforanderlig. — Anvendelse heraf paa den therapeutiske Statistik. — Sandsynlighedsregningens Betydning for Therapien. — Gjennemsnitsbestemmelsen. — Den numeriske Methodes fremtidige Betydning. — Andre therapeutiske Reformimpulser fra den pathologisk-anatomiske Skole. — Lokalbehandling. — Udvikling af Specialiteter. — Profylaktisk Therapi. — Skolens therapeutiske Svaghed. — Skolens Fortsættelse i England. — Engelsk Therapi.

Den nye Wienerskole. — Rokitansky og hans Lære. — Pathologisk-anatomisk Fysiologi. — Krasesystemet og dets For-

hold til Therapien. — Skoda. — Stethoskopisk Udvikling. — Skodas therapeutiske Tendens. — Principiel Skepsis. — Paavirkning af Homøopathien. — Naturhelbredelsens Proklamering. — Dietls Angreb paa den gamle Lægekunst. — Alternativet Kunst eller Videnskab. — Dietls hyperrationalistiske Fordringer. — Kritik af Dietls Standpunkt. — Negativ Therapi. — Indikation ikke at skade. — Hamernik. — Opposition mod Blodudtømmelser. — Nihilismen ligeoverfor Praktikens Krav. — Radikalismens Konsekventser. — Fysiologiens Medvirkning.

Menneskets normale Anatomi var vistnok det af Medicinens Fag, i hvilket der endnu inden Renaissancen gjordes de væsentligste Fremskridt og konstateredes mange Forhold, der vare uforenelige med Galens Kodex, saaledes i det 14de Aarhundrede ved Mondini. Selve Reformationens Periode frembragte ogsaa for Anatomiens Vedkommende en genial Reformator og det en af den allersolideste Art: Vesal, og ved ham og hans mange Elever og Efterfølgere naaede Anatomien snart en saa omfattende Udvikling, at den ogsaa kunde tjene til Grundlag for en radikal Reformation i Fysiologien, eller rettere for en ny naturvidenskabelig Fysiologi; thi den Galen'ske var jo næsten fuldstændig apriorisk konstrueret og af en væsentlig kimærisk Karakter. Vi have allerede dvælet ved den antike Dogmatismes Lære om Grundvædskerne og deres fysiologiske Betydning; ogsaa den øvrige Lære om det vegetative Livs Fysiologi hvilede paa skæbnesvangre Vildfarelser, og særlig gjelder dette om Opfattelsen af Blodcirkulationen. Leveren opfattedes som den Kirtel, i hvilken det sunde, ernæringsdygtige, mørkerøde Blod tilberedtes af de fordøiede Fødemidler, og fra hvilken det dernæst gjennem Venerne førtes nedad og opad til Legemets forskjellige Dele, hvor ved Hjælp af den overalt virksomme Attraktion, en af Organismens teleologiske Kræfter, de Stoffer bleve optagne, som der paa de respektive Steder vare Brug for. Uophørlig sender Leveren friskt Blod ud gjennem den opadgaaende og den nedadgaaende Vena cava og til Tarmene gjennem Venæ mesaraicæ, i hvilke der

saaledes var en dobbelt Strøm ɔ: foruden den udadgaaende med ernærende Blod den fra Tarmene kommende med Alimenter til Brug for Hæmatopoiesen i Leveren. Denne Anskuelse, ifølge hvilken altsaa Veneblodet strømmede fra Centrum ud mod Periferien, kunde mærkelig nok bestaa urokket lige til det 16de Aarhundrede, og det ovenikjøbet ved en stadig Anvendelse af Venesektioner — i saa høi Grad kan en rodfæstet Autoritetstro gjøre blind! Cesalpini (i det 16de Aarhundrede) er den Første, der netop paa Grundlag af Iagttagelser under Aareladning vover at reise Tvivl om denne Lære. Om Arterierne lærer Galen rigtigt, at de udgaa fra Hjertet; men de indeholde Luft, kun blandet med en ringe Mængde Blod. Dette sidste kommer ind i det venstre Hjertekammer dels gjennem Aabningen i Sæptum interventriculare fra det høire Hjerterum, der faar sin Del af det normale Leverblod tilsendt, dels ved Gjennemsivning fra Bronkialvenerne over i Venæ pulmonales (»Venæ arteriosæ«), der iøvrigt anastomosere med selve Bronkierne og føre Luften (»Pneuma«), som Lungerne have pumpet ind, blandet med den ringe Mængde tilsivet Blod til det venstre Hjerte; her er det Laboratorium, hvor der af det spiritualiserede Blod dannes de Livsaander (Spiritus vitales), der gjennem Aorta gaa ud i Legemet og vedligeholde Delenes Livskraft. Hjertet er saaledes for Galen hovedsagelig Aandedrætsorgan. Enhver Tanke om virkeligt Kredsløb mangler; thi vel antager Galen Anastomoser mellem Arterier og Vener, men de tjene kun til at lette Afløbet fra et overfyldt Venegebet. Naar en Arterie aabnes, gaar Luften strax ud deraf, og efter Galens Opfattelse er det nu Naturens horror vacui, der bringer Blodet til at strømme saa stærkt til gjennem Anastomoserne fra Venerne, at man derved faar en virkelig Blodstraale.

Saaledes er den antike og middelalderlige Opfattelse, og vi ville kunne forstaa at vurdere den Betydning, Harveys Opdagelse af Kredsløbet har havt for hele Videnskabens Udvikling; først derved blev en virkelig Fysiologi mulig,

og vi have allerede dvælet ved den betydningsfulde Udvikling i mekanisk Retning, som slutter sig til Harveys Opdagelse. Men vi saa tillige, at denne iatromekaniske Skole ikke formaaede at udøve nogen særdeles væsentlig Indflydelse paa Therapien. De fremragende Iatromekanikere vare i deres praktiske Færd mest Empirikere af den sædvanlige Art, kun besindig eklektiske, og betragtede Fysiologien som Pathologien væsentlig uvedkommende, idet Sygdomsformerne opfattedes som ontologiske Processer uden nogen Relation til det sunde Liv — en Opfattelse, som har holdt sig helt ind i vort Aarhundrede. Af størst Vigtighed for den praktiske Medicin er jo ogsaa Ernæringens Fysiologi, og denne kunde ikke udvikle sig, førend Kemien var bleven en udviklet Videnskab, hvilket den først er bleven i vort Aarhundrede.

Anatomiens Udvikling maatte imidlertid ikke alene ved at afgive en Basis for Fysiologien, men ogsaa i sig selv bære store Frugter for Lægekunsten og da først og fremmest for Kirurgien, saaledes som det sker ved Ambroise Paré og hans Efterfølgere. Dernæst er Anatomiens videre Udvikling til pathologisk Anatomi overordentlig betydningsfuld for den praktiske Medicin. Men denne Udvikling lod imidlertid længe vente paa sig, og endnu ind i forrige Aarhundrede bestod dette Fag væsentlig ikke i Andet end i en Samling af Kuriositeter og navnlig af Monstrositeter. Det er først Morgagni, Professor i Padua, som bragte dette Fag i væsentlig og udstrakt Forbindelse med selve Sygdomsfænomenerne, og hans Værk »de causis et sedibus morborum« er derfor epokegjørende som faa andre; hans berømte Ord: »non numerandæ, sed perpendendæ sunt observationes« danne Udgangspunktet for en fuldstændig ny analytisk Udforskning af Sygdommene paa sikker anatomisk Grund. Omtrent samtidig fremkom Hallers paa en stringent experimentel Methode hvilende Undersøgelser over Musklernes Irritabilitet; ved denne Paavisning af virkelige og eiendommelige vitale Kræfter gav han Dødsstødet

til de gamle ensidige mekaniske eller end mere mangelfulde kemiske Doktriner og grundede en ny anatomisk-fysiologisk Æra, der efterhaanden vandt en afgjørende Indflydelse paa den praktiske Medicin.

Det er navnlig engelske og franske Forskere, der optage Morgagnis og Hallers Arv. Af de engelske Læger, der tage fat paa den nye og store Opgave ikke blot at benytte Anatomien, men at kombinere Anatomien og Fysiologien til Fremme af den pathologiske Indsigt. maa først og fremmest nævnes den geniale John Hunter, hvis paradoxe Tilbøieligheder paa ingen Maade ophæve de store Fortjenester, han har erhvervet sig af Pathologien ved sine Undersøgelser om Blodet og Betændelsens Genese[54]), der vise den samme, virkelig exakte Stræben, som paa saa skjøn en Maade manifesterer sig i hans Samtidige Jenners experimentelle Paavisning af Vakcinationens for Menneskeheden saa betydningsfulde Egenskaber. Endnu mere epokegjørende ere de franske fra Bichat udgaaende Undersøgelser. Dette ædle og store Geni, der allerede i sit 31te Aar bukkede under for en rimeligvis ved overanstrengende Studier udviklet Fthisis, har efterladt Arbeider med saa mangesidige og storartede Resultater, at deres Fuldførelse i en saa kort Aarrække næsten er ubegribelig. Han er tildels udgaaet fra Montpellierskolens aprioriske Vitalisme, hvoraf han viser sig ikke lidet paavirket, saaledes som det t. Ex. fremgaaer af hans therapeutiske Udtalelse i hans Anatomie générale: Lægemidlernes Virkning bestaar i at føre »les forces vitales« tilbage til deres naturlige Type, hvorfra Sygdommen har fjærnet dem. Men ved Siden af denne spekulative Aand besidder han det mest eminente, klare og uhildede Forskerøie, og mange af hans kombinerede anatomisk-fysiologiske Undersøgelsesresultater staa fremdeles ved Magt. Det mest Epokegjørende i hans Virken knytter sig til Vævsanatomien, som han ligefrem har skabt; hans ivrigste Bestræbelser gaa bestandig ud paa at paavise de forskjellige Væv, hvoraf Organerne bestaa, og at faststille disse Vævs vitale Egen-

skaber i sund og syg Tilstand. Denne analytiske Forskning fører ham ogsaa til yderligere at opløse forskjellige af Morgagnis pathologisk anatomiske Kategorier, t. Ex. Betegnelsen Peripneumoni i Bronkitis, Pneumoni og Pleuritis. Den anatomiske Basis for Pathologien vinder ved Bichat en langt større Fasthed.

Imidlertid viser den storartede Opgave, som Bichat formaaede at omfatte, at tage de kombinerede anatomisk-fysiologiske Forhold for til Udforskning, sig snart at være for kolossal for hans Elever; Arbeidet maa deles, og de spalte sig i Anatomer og Fysiologer. Mellem de sidste er det fornemmelig Magendie, der er Bichats egentlige Arvtager; men naar denne store Forsker formaar at berige Videnskaben, ogsaa den praktiske Medicin, med imponerende Resultater, saa maa man ikke glemme den Støtte, han erholdt i de ligeledes fra Bichat udgaaende anatomiske Elevers Arbeider. Den pathologisk-anatomiske Impuls fra Bichat bar overordentlig hurtigt eminente Frugter; da man først var bleven opmærksom derpaa, var der jo Materiale nok, og det blev benyttet med den største Energi: den deskriptive pathologiske Anatomi, det nærmest liggende og mest ligefremme Omraade for Bichats Elever, naaede snart en fuld systematisk Udvikling, medens Fysiologien havde en ganske anderledes langsom og møisommelig Udviklingsbane for sig.

Men i Bichats Aand kunde hans Elever ikke nøies med en blot deskriptiv pathologisk Anatomi, det kunde ikke være dem nok at bestemme Sygdommenes Sæde og Aarsager — det, som Morgagni havde sigtet paa — men de maatte søge at bringe de pathologiske Fund i væsentlig og inderlig Forbindelse med de kliniske Fænomener. Vi have allerede set denne Stræben gjøre sig gjældende hos en af Bichats Elever, den geniale Broussais, hvis doktrinære Aand imidlertid førte ham paa Afveie, bort fra de objektive Fund og ind paa de overgribende aprioriske Theoriers Gebet. Herved kommer Broussais til Trods for sit Udgangspunkt

til at staa i afgjort Modsætning til sine oprindelig medstræbende Kolleger, der grunde den epokegjørende franske pathologisk-anatomiske Skole; thi det er netop denne Skoles Særkjende, at den søger at holde sig fri for enhver apriorisk Dogmatisme og at blive staaende paa den forudsætningsfri empiriske Grund, kun støttet til de palpable anatomiske Fund. Den exakte Empiri i Lægekunsten træder os her for første Gang imøde i fuld Styrke, forbunden med den for en forudsætningsfri Forskning nødvendige Skepsis. De nye franske pathologiske Anatomer troe kun paa, hvad de selv see for deres Øine; for dem har den gamle symptomatologiske Nosografi ingen Gyldighed ligesaa lidt som den dertil knyttede løse subjektiv-individualiserende Lægekunst. Deres positive Standpunkt fordrer med Bestemthed en sikker, objektiv, palpabel Therapi — vi skulle nu see, hvorledes de søge at løse denne store Opgave, og om de virkelig formaa at løse den.

Hos Skolens egentlige Hoved, den store Laennec, kommer dette radikale Brud med den overleverede Lægekunst dog ikke tilsyne paa nogen ret kategorisk Maade. Laennec koncentrerer hele sin Forskningsgenialitet paa at gjøre den pathologiske Anatomi klinisk frugtbringende, og i sin attenaarige Virksomhed ved Hôpital Necker bragte han, ligesom Bichat svagelig af Helbred og tilsidst fthisisk, de epokegjørende Resultater til Veie, som for bestandig sikkre ham Plads blandt vor Videnskabs Koryfæer. Een udødelig Frugt af hans anatomisk-kliniske Forskning kjende Alle, som komme i lidt nærmere Berøring med Medicinen: Opdagelsen af Auskultationen. Ved utrættelig at udforske, hvilke Symptomer der ledsage de ved Sektionerne forefundne anatomiske Forandringer, lykkedes det ham at grunde en fuldt udviklet stethoskopisk Empiri, der i de praktiske Hovedtræk har bevaret sin Gyldighed under alle de senere exakte Forskninger. Det Samme gjelder om mange af hans pathologisk-anatomiske Resultater, om han end som alle store systematiserende Aander til Trods for sit skeptisk-positive

Grundstandpunkt ikke har kunnet undlade at gjøre hypothetiske Overgreb og grunde Doktriner, der senere have vist sig mere eller mindre uholdbare, saaledes hans Lære om Fthisis som en udelukkende, specifik Tuberkelnydannelse. Men en klar og grundig, objektiv Karakter udmærker bestandig hans Forskning, og formaar han end ikke altid at være kritisk forsigtig nok ligeoverfor sine egne Tankekonstruktioner, saa er hans kritiske Sands ligeoverfor hele den overleverede Medicin og ligeoverfor den samtidige Broussaisme tilvisse skærpet nok. Ogsaa i hans Forhold som Therapeut er Kritiken meget virksom, men han kommer i saa Henseende heller ikke synderlig videre end til Kritik. Hans Aand absorberes aabenbart i saa høi Grad af de pathologiske Problemer, at Therapien ikke faaer noget ret positivt Udbytte af hans systematiske Skaberevne, men maa nøies med en leilighedsvis Opmærksomhed. Ikke engang med Hensyn til Behandlingen af Fthisis, den Sygdom, om hvilken Laennecs Forskning bestandig var koncentreret, har han præsteret noget Betydningsfuldt i positiv Retning. I sit store Værk om Brystorganernes Sygdomme[55]) lader han alle de gamle, fra forskjellige Sider anbefalede Midler passere Revue, viser med overlegen Kritik, hvor lidt Tillid de fortjene, yttrer tilsidst en svag Tro paa Søluftens og varme Klimaters Nytte, men kan heller ikke her hæve sig til et ret uhildet positivt Standpunkt og søger Søluftens Gavnlighed i kunstige farmakologiske Kategorier, saaledes at han troer at kunne administrere den til sine Syge paa en fyldestgjørende Maade ved i de overfyldte og slet ventilerede Hospitalssale at brede frisk Søtang under Sengene — skabe »une athmosphère marine artificielle.« »Tuberkulosen« var for ham en væsentlig uhelbredelig, specifik, om sig gribende Sygdom, ligeoverfor hvilken alle Midler vare afmægtige. Ved de mere hæftige akute Brystsygdomme, navnlig Pneumonien, kan Laennec som aktiv Franskmand ganske vist ikke undlade at være positiv Therapeut og anvender dristigt indgribende Midler; men heller ikke heri viser han

noget uhildet Standpunkt, og til Trods for sin Skepsis ligeoverfor Rasoris kontrastimulistiske Doktriner laaner han dog væsentlig sin Therapi fra denne: middelmaadige Aareladninger og Brækvinsten i store Doser ere hans Hovedmidler mod Lungebetændelse.

Heller ikke hos en anden af Skolens meget fremragende Forskere, Laennecs lidt yngre Ven Andral, finde vi de positive Tendentser udviklede til nogen ny for Skolen karakteristisk Therapi; tvertimod beskjæftiger han sig meget lidt med Therapien i sin berømte »Clinique medicale«, i hvilket Værk iøvrigt Skolens hele klassiske Klarhed og dens objektive fænomenale Retning maaske finder sit skjønneste Udtryk. Det er første Gang, vi i Literaturen møde et Værk med Betegnelsen Klinik, og den konsekvente Gjennemførelse af en analytisk induktiv Methode med Fremadskriden fra de nøie undersøgte enkelte Tilfælde til mere almindelige Slutninger i Forbindelse med den hele klassiske Fremstillingsform gjør det til et fuldendt Forbillede for al senere klinisk Fremstilling. Andrals Betydning for Pathologiens Udvikling knytter sig imidlertid ikke alene hertil, men ogsaa til de Blodundersøgelser, som han foretog i Forening med Gavaret, og hvorved han væsentlig udvidede den pathologisk-anatomiske Forskning i humoral Retning, ligesom han derved ogsaa forberedte Wienerskolens senere Kraselære.

Det er først hos Skolens tredie store Stjerne, hos Louis, vi finde den nye, alt det Gamle radikalt brydende therapeutiske Tendents fuldt og systematisk udviklet. Louis staar vel i genial Skaberevne betydeligt under Laennec, men er iøvrigt Skolens mest fuldstøbte Type paa hele den nye franske Aandsretning, saavel i Medicin som i Filosofi. Comte, Stifteren af den filosofiske Positivisme, fremstaar omtrent samtidig med Louis med sin Lære, ifølge hvilken Menneskeaandens to første Udviklingsfaser, den theologiske og den metafysiske, og den dertil knyttede Erkjendelsesudvikling paa apriorisk Basis nu ikke mere kunne gjøre Krav paa nogen Gyldighed, men derimod er nu den tredie

Fase, den forudsætningsfri empiriske begyndt, l'état positif, der ikke vil forklare det Ydre ved det Indre, men i Modsætning til den tidligere Opfattelse fuldkommen aposteriorisk holder sig til de givne Fænomener alene, og ved at udgaa fra et detailleret og methodisk Studium af disse ad streng induktiv Vei søger at naa til Erkjendelse af Naturprocesserne. Hos Louis kommer dette forudsætningsfri, skeptiske Udgangspunkt til absolut Gyldighed. Han erklærer kategorisk, at der fuldstændig maa brydes med alle overleverede Opfattelser, alle Doktriner; alt apriorisk Tankeraisonnement maa holdes borte, de enkelte haandgribelige, positive Fakta maa afgive den eneste Norm for vore Meninger; man maa begynde fuldstændig forfra ogsaa i Therapien, saaledes at man kun anerkjender de Fakta, hvor et Lægemiddel utvivlsomt har vist gavnlig Indflydelse paa en Sygdoms Forløb, og ikke nærer den mindste Tiltro til nogen Rationalisme, nogen af pathologiske Doktriner deduceret Therapi, ligesaalidt som til nogen ubestemt individualiserende Kunst. Dette Standpunkt, ifølge hvilket altsaa Therapien kommer til at staa som et i høi Grad selvstændigt Fag for den exakt-empiriske Forskning, fremhæver han paa det Stærkeste saavel i sin »Examen de l'examen de M. Broussais« som i sine »Recherches sur les effets de la saignée« [56]). »Med Hensyn til hele Therapien, som hidtil kun har udgjort en Art Korollarium til Pathologien, gjelder det netop i ganske særlig Grad, at overalt, hvor et Middel tilraades, som ikke er det rene og simple Udtryk for en stringent Analyse af et større eller mindre Antal vel observerede Tilfælde, der bør man betragte det som illusorisk, eller i det Mindste som tvivlsomt og ubevist.« »Dersom man ved Indikationer forstaar Reflexioner a priori, saa er denne Synsmaade fuldstændig hypothetisk og hører til den saakaldte rationelle Medicin, en Forsøgsmedicin, som man kun kan tage sin Tilflugt til, naar man ikke har nogen bedre, og naar Erfaringen ikke endnu har talt. Je la re-

pousse de toute ma force.« Altsaa den mest uforbeholdne Krigserklæring mod enhver apriorisk rationel Therapi!

Hvorledes vil nu Louis grunde en ny og paalidelig Therapi? Som yderliggaaende skeptisk og exakt Empiriker, der endog er bange for en videregaaende Induktion, ser han kun een Udvei; han maa søge sin eneste Støtte i Statistiken, og den allerede af Laplace antydede numeriske Methodes Anvendelse i Medicinen og særlig i Therapien bliver med stor Alvor og Konsekvents indført og gjennemført af denne medicinske Positivist. Han mener kun at kunne komme til en paalidelig Nosografi ved statistisk at fastslille de Symptomer, der ved nøiagtig Iagttagelse vise sig at ledsage de palpable anatomiske Abnormiteter, det eneste reelle Substrat efter Louis' Opfattelse, og til en paalidelig Therapi ved en Statistik af de Virkninger, der iagttages efter de anvendte Midler. Louis' store Skarpsind kunde dog ikke være blindt for de Betænkeligheder, der reise sig ved en saadan Anvendelse af Statistik paa Therapien, Betænkeligheder, der ogsaa strax gjordes gjældende fra vægtige Sider. I sine Recherches søger han allerførst at gjøre disse Betænkeligheders Vægt klar og at vise, at de dog ikke kunne annullere Methodens Berettigelse. - »Den første og tilsyneladende den vægtigste Indvending mod denne Methode er den, at det er vanskeligt at samle et tilstrækkeligt Antal Sygdomstilfælde af samme Sygdom, om hvilke man kan sige, at de ere identiske, især dersom man vel bemærker, at der maaske ikke existerer to absolut eens Tilfælde af nogen Sygdom. Utvivlsomt er det, at dersom man for at faa to til Sammenstilling tilstrækkelig eens Tilfælde fordrer, at de vedkommende Individer skulle være fuldkommen lige i Alder, i Kræfter, i Væxt og Huld; dersom Sygdommen skal være nøiagtigt paa samme Tidspunkt af sit Forløb og af et identisk Omfang, dersom den ledsagende Feberbevægelse skal være den samme i den Grad, at Pulshyppigheden er fuldkommen eens i begge Tilfælde; dersom der fordres saadanne Betingelser for Lighed,

vil det for bestandig være umuligt at sammenstille dem, ligesom man aldrig paa det samme Træ finder to Blade, der i Form, i Farve og Tykkelse ere absolut eens. Og det vilde da følge af en saadan Fordring, at man i Medicinen ikke vilde faa Andet end Individualiteter, at det for bestandigt vilde være umuligt at hæve sig til generelle Fakta, selv i Pathologien; der vilde heller ikke være noget Middel til at beskrive et Blad paa en generel Maade.«

Saa absolute Fordringer troer han det imidlertid ikke nødvendigt at stille, han troer, at man ikke behøver at tage Hensyn til alle Omstændigheder for generelt at kunne vurdere Virkningen af therapeutiske Agenser i det Mindste for nogle Sygdomsformers Vedkommende, og han fremsætter da følgende Tankegang: »Lad til Exempel i en eller anden Epidemi 500 Syge, tagne uden Forskel mellem de Angrebne, være blevne behandlede efter een Methode, lad 500 Andre, tagne paa samme Maade, være blevne underkastede en anden Behandling: maa man da ikke slutte, at dersom der er død et større Antal mellem den første end mellem den sidste Gruppe, disses Behandling har været bedre end hines? Man maa nødvendigvis kunne slutte saaledes, fordi ved et saa betydeligt Antal vil den samme Sum af Omstændigheder gjøre sig gjeldende ved begge Grupper, og da Alt saaledes er eens paa begge Sider med Undtagelse af Behandlingen, vil Slutningen være stringent. Og lad os vel erindre, at denne Indvending mod den numeriske Methode, Vanskeligheden eller Umuligheden af at faa Grupper med tilstrækkelig eens Tilfælde, gjelder i lige saa fuldt Maal ved alle andre Methoder, som man vilde lade træde i Stedet. Det er netop paa Grund af Umuligheden af at kunne vurdere hvert enkelt Tilfælde med en mathematisk Nøiagtighed, at man nødvendigvis maa tælle, idet Feiltagelserne, de uundgaaelige Feiltagelser, ville være de samme for to Grupper Syge, behandlede paa et forskjelligt Sæt; de ville kompensere hinanden og kunne lades ude af Betragtning uden i kjendelig Grad at paavirke Resultaternes Nøiagtighed,«

I Statistiken mener Louis da at opnaa, hvad Lægekunsten trænger til, at komme bort fra alle ubestemte Kategorier og til en fast Methode: »Man har i Aarhundreder beskjæftiget sig med Therapeutiken, og Therapeutiken er dog i sin Barndom. Man maa da til at gjøre noget Andet end man har gjort hidtil, og da dygtige Mænd aldrig have manglet i Videnskaben, er det Methoden eller rettere Mangelen paa Methode, som man maa tilskrive Therapiens aktuelle Mangelfuldhed. Man taler uophørlig om Aarhundreders Erfaring i Medicinen, men hvorledes kan denne Erfaring være en Realitet, naar Forfatterne sige: jeg har ofte seet, istedetfor at sige: jeg har seet saa og saa mange Gange? Alle disse Tusinder af Forfattere, som have talt saaledes, betyde derfor ikke mere end en eneste, eller i mange Henseender ikke mere end Ingen. Resultatet bliver da det, at dersom der overhovedet er noget Middel til at samle Aarhundreders Erfaring i Therapeutiken, saa kan det kun skee ved at anvende den numeriske Methode.«

Den forstandige Louis kan ikke være nogen blind Enthousiast; han fremhæver kun den numeriske Methode, fordi det er den eneste, han har noget Haab til, den eneste, der kan redde en exakt Forsker fra Nihilisme. Hans Grundighed overser ikke forskellige Betænkeligheder ved Methodens Anvendelse i Therapien, og navnlig see vi, at han ikke tager sig den Hindring let, som Uensartetheden af Sygdomsfænomenerne reiser mod Methodens Anvendelse i praktisk Medicin. Men han mener dog tilsidst at faa denne Anstødssten fjærnet. og Kjernepunktet i hans Argumentation er, at den Unøiagtighed i Resultaterne. som kan følge af Tilfældenes Mangel paa Lighed, kompenseres ved tilstrækkelig store Tal, idet de forstyrrende Omstændigheder da ville gjøre sig gjældende i samme Omfang hos de forskjellige sammenlignede Grupper. Vi ville snart lære at kjende, hvad andre exakte Forskere mene om denne Argumentation, og om den virkelig er holdbar. Men hvad der iøvrigt

bestyrker Louis mere end alt Andet i Tilliden til denne Tankeudviklings Gyldighed er sikkert nok det, at han staar paa den franske Skoles hele exklusive pathologisk-anatomiske Opfattelse; midt under sin dybe og omfattende Skepsis tror han urokkeligt paa de positive lokale Fund og lægger hele Vægten paa disse som Udtryk for Sygdommens Art og Væsen: ethvert Tilfælde af Pneumoni er for ham den positivt, anatomisk bestemte og palpable Lungeaffektion og intet Andet. Den ontologiske Retning. som maa gjøre sig gjældende ved en saadan exklusiv pathologisk-anatomisk Opfattelse, og som er meget fremtrædende hos denne franske Skole, saaledes at man bestandig seer fixe Sygdomme og ikke individuelle Syge, den maa ogsaa naturligt føre til at betragte alle enkelte Nuancer i Sygdomsfænomenerne som forholdsvis uvæsenlige; naar blot det palpable lokale Substrat kan paavises, har den pathologiske Anatom deri Sygdommen saa bestemt formuleret, at han uden store Betænkeligheder betragter saadanne Tilfælde som væsentlig identiske og benytter dem til numerisk Sammenstilling. Overensstemmende hermed see vi ogsaa, at Louis, naar han nu gaar over til den numeriske Methodes Anvendelse til Bestemmelse af Lægemidlers Virkning, koncentrerer sig om Sygdomme, hvis anatomiske Substrat er evident, og som han derfor med fuld Fortrøstning mener at kunne sammenstille; og det er saaledes Lungebetændelse, Ansigtsrosen og Angina, der ere Gjenstand for hans første therapeutiske Statistik, som han iøvrigt fremkom med allerede 1828, flere Aar førend den meddelte udførlige Begrundelse af den numeriske Methode.

Til statistisk Undersøgelse optager han saadanne Behandlingsmaader, som have grundfæstet Hævd i Lægekunsten, som ikke alene ere deducerede af Doktriner, men som ogsaa ved Siden af og trods disse have bevaret en uantastet empirisk Autoritet. Mellem saadanne kurative Midler staar Aareladningen i dens Anvendelse ved Betændelser i første Række, og hans nævnte første Arbeide fører netop ogsaa

Titel: Recherches sur les effets de la saignée dans plusieurs maladies inflammatoires (ɔ: de tre nævnte Sygdomme). Hvad der først og naturligst frembyder sig ved en saadan numerisk Bestemmelse af en Behandlingsmethodes Værd, er Beregningen af Mortalitetsgraden; den Methode, som har den laveste Mortalitet, bliver den bedste, saaledes som vi allerede have seet Louis udvikle det. Ogsaa heri mærke vi den exklusive pathologiske Anatomi med dens ontologiske Opfattelse af bestemte givne Sygdomme, som altsaa med Udeladelse af alle individualiserende Hensyn skulle behandles og helbredes ved bestemte, for de paagjældende anatomiske Sygdomsformer specifike Midler. Er Aareladningen et saadant bestemt kurativt Middel ved Lungebetændelsen? Dette Spørgsmaals Besvarelse giver Louis nu ikke ved at sammenligne en Række aareladte med en Række ikke aareladte Tilfælde — thi der fandtes intetsomhelst Materiale af sidstnævnte Kategori, da Aareladningens Nødvendighed ved regulære Lungebetændelser af alle Klinikere betragtedes som et almeengyldigt og uantasteligt Axiom — men ved en Sammenligning af Tilfælde, hvor dette kurative Indgreb var foretaget paa forskjelligt Tidspunkt af Sygdomsforløbet, og han kommer da til det statistiske Resultat, at af de Aareladte i de fire første Sygdomsdage vare $^2/_5$ døde, derimod kun $^1/_4$ af dem, der aarelodes paa et senere Tidspunkt. Dette taler unægtelig ikke til Gunst for Aareladningens store kurative Værd. Af de samlede 123 Tilfælde af Lungebetændelse hos kraftige Individer finder han dernæst, at næsten $^1/_3$ ere døde, og heller ikke dette Resultat kan give ham Tillid til Aareladningens Gavnlighed. Han er ikke blind for, at hans Tal ere temmelig smaa, og opfordrer derfor til fortsat Udforskning, medens han med sin sædvanlige Forsigtighed indskrænker sig til at slutte, at idetmindste i hans Tilfælde har Aareladningen ikke havt nogen tydelig gavnlig Indflydelse, og det ligesaa lidt, hvor Blodudtømmelsen har været kopiøs, som hvor den har været moderat. »Resultatet af mine Undersøgelser over Aarelad-

ningens Virkninger ere saa lidt i Overensstemmelse med den almindelige Mening, at jeg har havt Betænkelighed ved at offentliggjøre det.« Men dette lille Arbeide har i praktisk Henseende været meget epokegjørende, det har givet det første kraftige Stød til Omstyrtningen af det rodfæstede Aareladningsdogme, som ligefra Hippokrates uantastet havde hersket i Therapien.

Imidlertid var Afhandlingens allerførste Virkning, mærkelig nok, tildels en ganske anden, idet den vistnok ikke var uden Skyld i at bestyrke Bouillauds Ideer om hans Saignées coup sur coup. Det er nemlig karakteristik for Louis' uhyre Forsigtighed i Slutninger, hans Angst for ligefrem at benægte Muligheder, at han i sin Afhandlings Slutning udtaler, at maaske vilde Aareladningens kurative Virkning komme tilsyne, naar den foretoges paa en anden Maade, hyppigere gjentaget eller ogsaa første Gang konstant ført til Synkope, som Englænderne efter den Sydenhamske Tradition instituerede den. Og da Bouillaud i nogle Aar havde anvendt Vampyrismen i sit Hospital, benyttede han netop ogsaa den numeriske Methode til triumferende at bevise, hvor glimrende hans Resultater ere, og at Manglen ved »l'ancienne méthode« netop har været den, at Aareladningen ikke er bleven anvendt »coup sur coup« [57]). Den numeriske Methode kom saaledes hurtig i Mode hos Klinikerne. Bouillaud har imidlertid ved Siden af sin imponerende Svada kun meget smaa Tal til Dokumentation, endnu mindre end Louis', og det er saaledes forklarligt nok, at man nu dog begynder at fatte nogen Mistro til den numeriske Methodes Paalidelighed. Louis søger vel at støtte den ved nye Indlæg, af hvis Indhold jeg ovenfor har meddelt Citater, og navnlig ved at betone de store Tal, men han overbeviser ikke Modstanderne, og omtrent samtidig med Offentliggjørelsen af Bouillauds Resultater reiser der sig i l'Academie royale de Médecine en meget energisk og langvarig Opposition mod Statistikens hele Anvendelse i Therapien, en Opposition, som Louis' store Skarpsind og Ufortrødenhed har Nød nok

med at imødegaa. De Opponerende vare dels den gamle Medicins Forsvarere, som hævdede, at Forskningen ikke saaledes havde Ret til at stille sig paa et absolut forudsætningsfrit Standpunkt og ringeagte alle lige fra den Hippokratiske Tid indsamlede og faststillede Erfaringer og Love, dels var det Rationalismens Forkæmpere, som paastode, at man ikke kunde grunde nogen Videnskab paa Talsandsynligheder, men at man maatte have bestemte Doktriner, hvoraf man kunde deducere sin Handlen. Den væsenligste Indvending var imidlertid vistnok Doubles, nemlig den, at Medicinen kun bestaar af individuelle Tilfælde, at to Iagttagelser af samme Sygdom altid frembyder saa store indbyrdes Uligheder, at de ikke kunne sammenlignes som Enheder, og da Medicinen saaledes kun giver uensartede Størrelser, kan man ikke grunde denne Videnskab ved at tælle. Denne Indvending kom vel ikke Louis uventet, tværtimod have vi seet, hvorledes han bestandig har taget Hensyn til den og søgt at bortræsonnere den; men det lykkedes ham aldrig ret, og han var for lidt Mathematiker til fuldt at kunne overse Problemets Vanskeligheder og dets eventuelle Løsning i Overensstemmelse med en exakt Sandsynligheds-regning.

Den fuldtudrustede Mathematik rykker imidlertid frem til Undsætning for Louis' betrængte numeriske Methode; i Begyndelsen af 1840 udkom Gavarets »principes généraux de statistique médicale, ou developpement des règles, qui doivent présider a son emploi«, et betydningsfuldt Værk, som hurtigt blev oversat i forskjellige Sprog, paa Dansk af Kayser[58]). Heri viser Gavaret, efter hvilke Regler den numeriske Methode maa gaa tilværks i Medicinen og særlig i Therapien for at blive tilforladelig, og gjendriver energisk de i Akademiet reiste Indvendinger. Den Paastand, at man ikke kan grunde en Videnskab af Sandsynligheder, imødegaar han ved at vise, at næsten hele Indbegrebet af de menneskelige Kundskaber knytter sig til Sandsynligheds-theorien, hvilket allerede Laplace har gjort gjeldende. Der

er kun, siger Gavaret, nogle enkelte menneskelige Kundskaber, som ere aldeles visse, og disse kunne igjen henføres under 2 Kategorier. Til den første høre de oprindelige, rent aprioriske Axiomer, hvis Sandhed umiddelbart erkjendes, og som derfor ikke behøve at bevises, til den anden høre saadanne Sætninger, hvis Gyldighed er absolut, efter at de ere blevne beviste, saaledes navnlig den rene Mathematiks Sætninger. Men bortset fra disse to Kategorier have vi overalt kun Sandsynligheder, der ere større eller mindre efter Sagens Natur og efter vedkommende Videnskabs Udviklingsgrad. Selv de mest udviklede Naturvidenskaber støtte sig kun til en Række Sandsynligheder med nogen Tilnærmelse til Vished. Vi kjende kun Tingene under en vis Mængde Synspunkter og kunne kun gribe de Love, efter hvilke Fakta vise sig og følge paa hinanden, men aldrig deres Aarsagers egentlige Natur. Gavaret stiller sig saaledes konsekvent paa det empirisk-induktive Standpunkt, der forkaster al apriorisk Doktrinarisme, og som i øvrigt i Øieblikket nærmest kommer til at vende sig mod Bouillauds pralende Therapi, der jo var rationelt baseret paa Vished; denne havde kort i Forveien i sit Essai med Emfase udtalt: »Medicinen vilde ikke være en Videnskab, men kun en Art Hazardspil, hvis den blot hvilede paa Sandsynligheder.«

Den Hovedindvending mod den numeriske Methode, som Louis forgjæves havde bestræbt sig for at bortraisonnere og som Double med Styrke havde gjort gjældende i Akademiet, at Sygdomstilfældene ikke ere ens nok til at kunne sammenlignes, imødegaar Gavaret meget udførligt. Han indrømmer fuldt, at der overalt i Naturen kun findes individuelle Tilfælde og fremhæver, at denne Tanke allerede er udviklet af Condillac: »i Naturen findes kun Individer, hverken Slægter eller Arter. Disse ere kun Betegnelser, som vi have skabt, men som vi have maattet skabe, fordi vor indskrænkede Fornuft gjorde det til en Nødvendighed at klassificere Gjenstandene«. Gavaret gjør da gjældende, at

disse Individualiteter paa en naturlig Maade lade sig ordne i Grupper efter visse Synspunkter, og at Naturvidenskab netop er et særskilt Synspunkt, hvorfra man betragter Naturens Fænomener. »Uden almindelige Love gives der ingen Videnskab, og uden saadanne Grupper af Individualiteter, der maa betragtes som ens fra det Synspunkt, paa hvilket hver enkelt Videnskab stiller sig, gives der ingen almindelige Love. Men Tilværelsen af Grupper, der anses for ens, er ikke noget Absolut; de afhænge af den Videnskab, med hvilken man beskjæftiger sig. Idet man gaar fra en Videnskab til en anden, forandres Synspunktet, Gjenstandene vedblive at være de samme, men deres indbyrdes Lighed beholder ikke den samme Betydning og Klassifikationen maa forandres.« Saaledes nævner han exempelvis, at Kemien Mineralogien og Fysiken beskjæftige sig med de samme Legemer, men under forskjellige Synspunkter og derfor i forskjellige Grupper. »Af hvilken Grund skal man da frakjende det therapeutiske Synspunkt Evne til ogsaa at danne Grupper, indenfor Grændserne af hvilke Fakta kunne ansees for ens? Uden dette foreløbige Arbeide er hverken Praxis eller Undervisning mulig. Hvad skulde en Læge, som ikke ser Andet end Individualiteter, kunne sige til sine Elever? Hvorledes vil han kunne anbefale dem en vis Behandling af deres Syge, da de aldrig i deres Praxis ville støde paa Tilfælde, som kunne sammenlignes med dem, de have seet i deres Lærers? Under den Forudsætning vilde den medicinske Erfaring være et meningsløst Ord. Den Studerende, som endnu ikke havde seet en Syg, vilde være ligesaa klog, som den mest erfarne Læge. Thi Lægekunsten kan da kun bestaa i en Række af isolerede therapeutiske Forsøg uden noget fælleds Baand og uden at det bliver muligt at kunne uddrage nogen almindelig Slutning eller nogen Lærdom for Fremtiden. Det er altsaa utvivlsomt, at der i Medicinen maa være Grupper af sygelige Tilfælde, indenfor hvis Grændser Fakta af Therapeuten kunne ansees for ens, dersom han ikke vil staa Fare for i Udøvelsen af sin Videnskab at

afhænge af Tilfældet. Men hvad kan der da være i Veien for at anvende Sandsynlighedsregningen der, hvor enhver mulig analytisk Methode maa standse? Hvad kan der være i Veien for, at man i de enkelte vel adskilte Grupper gjør statistiske Tabeller, som have et saa stort Omfang, at de kunne tjene til Grundvold for Anvendelsen af denne Regning? Statistiken bliver kun unyttig, saalænge Lægerne lade sig nøie med overalt kun at se individuelle Tilfælde, men da ere alle andre Methoder ligesaa unyttige som den.« Efter denne Udvikling, der iøvrigt slutter sig nær til Louis' ogsaa deri, at Gavaret i ligesaa høi en Grad som denne seer bort fra det individualiserede Kunstmoment og lader Therapiens Realitet udelukkende være knyttet til en logisk formuleret videnskabelig Methode, ender han sin Argumentation med at svare Double: »man kan tælle i Medicinen, det kommer kun an paa at vise, hvorledes man bør gjøre det.«

Men naar Gavaret nu gaaer over til at paavise det store Problems Løsning i Overensstemmelse med Mathematikens Principer, saa er Enigheden med Louis med det samme fuldstændig forbi, og han fremhæver skarpt, at dennes therapeutiske Statistik er et prægnant Exempel paa, hvorledes Methoden kan anvendes feilagtig og da er saa langt fra at give paalidelige Resultater, at den bliver »la plus funeste de toutes les méthodes d'investigation«. Louis' Paastand om, at den tilbørlige Nøiagtighed i de therapeutiske Resultater opnaaes derved, at Feilene i de to sammenlignede Grupper af Syge skulde kompensere hinanden, finder Gavaret at være et betænkeligt Postulat, og erklærer, at ved saaledes at benytte dette istedetfor et Beviis stiller Louis sig udenfor en exakt Diskussions Omraade, ligesom at dette Moment overhovedet slet ikke kan komme til Anvendelse, hvor der ikke er Tale om at sammenligne to Behandlingsmaader, men kun om at bedømme Værdien af en enkelt foreliggende. Ogsaa Louis' Henvisning til, at Naturforskeren af de forskjellige Træblades Analogier meget vel kan komme til

Opfattelsen af det generelle Blad, finder Gavaret uholdbar med Hensyn til Therapien; »til at udvikle en pathologisk-anatomisk Diagnostik, t. Ex. til at præcisere Tuberklets generelle Karakteer, kan en saadan Henvisning være brugbar, men hvilken Lighed er der mellem en saadan Diagnostiks Bearbeidelse og Vurderingen af den Virkning, en vis Behandling udøver i en Sygdom?« Alt dette er efter Gavarets Mening løs Tale, de nødvendige Betingelser for Sammenligning maa præciseres paa en ganske anderledes exakt Maade. Men hvad han navnlig bebreider Louis og Bouillaud, er at de have overseet Sandsynlighedsregningens Principer med Hensyn til de Tals Størrelse, som ere nødvendige for at opnaa paalidelige Resultater, og at de aldeles ikke have havt en klar Opfattelse af Grændserne for Feil. »Ved paa den ene Side at addere Antallet af de Døde, og paa den anden Side Antallet af de Syge og dividere den første Sum med den anden, erholder man den saakaldte Middelmortalitet. Er det ligegyldigt, hvor stort Antallet af de iagttagne Tilfælde er, for at denne Middelstørrelse kan have noget Værd? Har en Mortalitet af 1/10, som er uddraget af Betragtningen af 20 eller 30 Tilfælde, den samme Betydning, som den har, der er uddraget af 300 eller 400 eller 1000 vel iagttagne Tilfælde? Og dersom Værdien af en Slutning er forskjellig efter det forskjellige Antal Tilfælde, hvorpaa den er støttet, hvoraf afhænger da Resultatet, hvorledes kan man bestemme den Grad af Tiltro, som Statistikens Angivelser fortjene? Saalænge disse Vanskeligheder ikke ere løste, vil den medicinske Statistik kun være et Middel til at bringe Uorden og Forvirring ind i de Spørgsmaal, som tilsyneladende ere de klareste. Dersom man antager et summarisk Forhold, man har erholdt i Therapien, for en Lov, hvor lille ogsaa det til Grund liggende Antal Tilfælde er, vil man tilsidst kunne bevise, hvad man vil. De mest modsatte therapeutiske Methoder ville kunne støtte sig til en Middelmortalitet, uden at Noget kan tjene til at dømme mellem dem. Det er dette, der skeer i de Stridigheder om Tal,

som daglig finde Sted i Akademiet og Journalerne, saa at det næsten kunde synes, som om den medicinske Statistik kun tjente til at bevise den besynderlige Paradox: at man helbreder Alt med Alt. Et saa beklageligt Resultat er især en Følge af, at Lægerne ikke klart nok have erkjendt, at man fremfor Alt maa begynde med at forene meget lange Rækker af Iagttagelser, for med Bestemthed at kunne bedømme Virkningen af en anvendt Methode; vi ville see, at Nødvendigheden af at støtte sig til store Tal afhænger af selve Undersøgelsernes Natur, og at en therapeutisk Slutning, som er udledet af et lille Antal Forsøg, ikke kan have nogen Betydning. Vi vide vel, at Tilhængerne af den numeriske Methode have fremsat disse Grundsætninger i deres Skrifter, men Alle vide ogsaa, hvorlidet de have fulgt dem, naar de fra Theorien ere gaaede over til Anvendelsen.« Og han udtaler nu sin Forbauselse over den store Vægt, man har lagt paa Louis' Resultater om Aareladningens ringe Indflydelse: »Slutninger af denne Art har man kaldet Slutninger, som ere støttede paa store Tal! Lykkeligvis har de tidligere Aarhundreders Erfaring, for hvilken man har havt saa lidet tilovers, gjort de praktiske Læger mistænksomme mod saadanne Resultater.»

Til denne Kritik knytter Gavaret endnu nogle foreløbige Bemærkninger om de andre Betingelser for den therapeutiske Statistiks Paalidelighed, og efter paany at have fremhævet, at en aposteriorisk Lov aldrig gjælder absolut, men kun er sand indenfor Grændserne af visse Svingninger, spørger han: »Naar vi saa have et tilstrækkeligt Antal Tilfælde, og den erholdte Middeldødelighed støtter sig paa flere hundrede Iagttagelser, kan man saa ansee den for et nøiagtigt Udtryk for den anvendte Methodes Indflydelse? Hvilke ere de skjulte Forhold, som knytte de iagttagne Virkninger til Graden af de frembringende Aarsager? Er det ikke muligt, at man bedrager sig, idet man saaledes fremstiller den søgte Lov for Dødeligheden ved et numerisk Forhold? Med Hensyn til alle disse Spørgsmaal ere den

numeriske Methodes Tilhængere forblevne stumme.« Gavaret giver sig da til udførligt at drøfte disse store Spørgsmaal og fastslille den numeriske Methodes Anvendelse i Therapien gjennem en exakt Sandsynlighedsregning.

»Sandsynligheden af en Tildragelse er den Grund, vi have til at tro, at den vil finde Sted, og enhver Tildragelse har en større eller mindre Grad af Sandsynlighed for sig. Helbredelsen af en Syg, som er angreben af en vis Sygdom og bliver behandlet paa en vis Maade, er ogsaa en Tildragelse, som har en vis Sandsynlighed, forskjellig efter Sygdommens Farlighed, den anvendte Behandling og de Betingelser, under hvilke den Syge befinder sig.« Men til nøiagtig at bestemme Graden af en saadan Tildragelses Sandsynlighed er Forstanden og dens Logik utilstrækkelig; derfor er der blevet udbredt saa mange Feil under Erfaringens Ægide, og derfor have saa faa af de medicinske Erfaringsaforismer kunnet udholde en Undersøgelse efter strengere Methoder. Thi vel udgik disse Erfaringsresultater fra den rigtige aposterioriske Logik, at en Statistik, en udstrakt Indsamling af Fakta maa være Grundvold for Erfaringserkjendelsen, men der manglede et exakt Hjælpemiddel, som med Sikkerhed kunde lede Iagttageren i Vurderingen af de erholdte Resultater: dette Hjælpemiddel kan den »experimentelle Methode«, som Gavaret betegner den, alene finde i Sandsynlighedsregningen, ved Hjælp af hvilken man vel kan besvare de Hovedspørgsmaal, der strax frembyde sig ved Statistikens Anvendelse i Therapien: 1) for hvilke Feil udsætter man sig, naar man antager Resultatet af en Statistik for et virkeligt Udtryk for den Indflydelse, en vis Behandling udøver paa den Sygdom, der er Gjenstand for Iagttagelsen? 2) indenfor hvilke Grændser af en mulig Feiltagelse angiver den Virkning af en vis Behandling, som er udledet af en statistisk Beregning, hvilke Resultater man er berettiget til at vente, naar senere den samme therapeutiske Methode anvendes i samme Sygdom? og 3) hvorledes kan man med Sikkerhed ordne de forskjellige

Behandlingsmethoder, som ere tilraadede mod en vis Sygdom, efter Graden af deres Virksomhed?

Alle Fakta deler Statistiken i to Klasser: saadanne med en uforanderlig og saadanne med en foranderlig Sandsynlighed. Et Exempel paa hine er: »I en Beholder er der en Blanding af hvide og sorte Kugler. Hver Gang man udtrækker en Kugle, lægger man den strax tilbage i Beholderen, og da saaledes hele Antallet af Kuglerne og det gjensidige Forhold mellem hvide og sorte vedblive at være det samme, er Sandsynligheden for at udtrække en hvid Kugle den samme ved hver Udtrækning, er uforanderlig. — Lægger man derimod ikke den udtrukne Kugle tilbage, bliver saavel Antallet som det gjensidige Forhold forskjelligt efter hver Udtrækning, og Sandsynligheden for at udtrække en hvid Kugle forandrer sig bestandig. Til disse Fakta med en foranderlig Sandsynlighed hører ogsaa Helbredelsen af en Syg, som lider af en vis Sygdom og underkastes en vis Behandling; thi vel maa man fastholde Antagelsen af Grupper, indenfor hvis Grændser Tilfældene af Therapeuten maa ansees for ens, men man kan dog aldrig paastaa, at alle saadanne Syge med den samme Sygdom, hvor vi anvende de samme Midler, have den samme Sandsynlighed for at undgaa Døden.«

Disse Fakta med foranderlig Sandsynlighed er det nu en ikke ganske simpel Sag at bringe ind under de for Statistiken nødvendige Sammenligningsgrupper, idet de bestandig forholde sig meget ulige med Hensyn til de fremkaldende Aarsager. For det Første høre disse Fakta aldrig til de Grupper af empiriske Fænomener, som kunne siges at afhænge af nødvendige Aarsager, saaledes som de fleste simple fysiske og kemiske Fænomener (Legemers Fald mod Jordens Centrum, et Salts Dannelse ved Sammenkomst af Syre og Base o. s. v.); men det er bestandig kun sandsynlige Aarsager, hvorom der kan være Tale, og i den Klasse af Fænomener, vi her særlig tænke paa, de therapeutiske, er dette Forhold særdeles tydeligt: amerikansk

Olie er ingen nødvendig, men kun en sandsynlig Aarsag til Tarmudtømmelser, Brækvinsten fremkalder med Sandsynlighed, men ikke med Nødvendighed Brækning: en farlig Sygdom, t. Ex. en udbredt Lungebetændelse i tredie Stadium, kan ikke siges med Nødvendighed, men kun med Sandsynlighed at fremkalde Døden. »Prognostiken vil aldrig naa den Grad af Vished, som man har med Hensyn til Tyngdens Virkninger.« Men Fakta med en foranderlig Sandsynlighed ere endvidere ikke afhængige af en enkelt sandsynlig eller endog blot mulig Aarsag, men af et helt Komplex af saadanne, der i deres forskjelligartede og indviklede Samvirken frembringe Fænomenet, og herved fremkommer den egentlige store Vanskelighed for en exakt Sandsynlighedsregning, som først blev overvunden af Laplaces Discipel Poisson ved Hjælp af den af ham formulerede L o v o m d e s t o r e A n t a l.

Betydningen af denne Lov for den statistiske Bedømmelse af en therapeutisk Methodes Værd, bestemt ved Middeldødeligheden, søger Gavaret populært at udvikle saaledes: »Lad os et Øieblik tænke over den Maade, paa hvilken Dødsfaldene og Helbredelserne ere fordelte i en lang Række af Iagttagelser af den samme Sygdom, som i dem alle har været underkastet den samme Behandling. Naar de iagttagne Tilfælde kun ere ordnede efter Tiden, er Intet mere uregelmæssigt end Fordelingen af Dødsfaldene. Snart støder man paa en Række, indenfor hvis Grændser Dødeligheden er høist ubetydelig, næsten ingen; en anden Række bestaar næsten kun af Dødsfald, og atter i en anden synes Antallet af Døde og Helbredede næsten ganske at opveie hinanden. Af Sammensætningen af enhver medicinsk-statistisk Beregning følger, at Lægen, saasnart han standser med sin Iagttagelse for at beregne Middeldødeligheden af de allerede samlede Tilfælde, paa ingen Maade kan tage Hensyn til de Syge, der efter denne Tid frembyde sig for ham. Han udsætter sig altsaa for at angive Dødeligheden enten større eller mindre, end den vilde være bleven, dersom han havde føiet de senere Fakta til de tidligere — alt eftersom den nye

Række viser sig gunstig eller ugunstig for den anvendte Methode — uden at han a priori er i Stand til at bestemme Graden eller Betydningen af denne Feil. Det er imidlertid let at indsee, at denne Feil, som kan være meget betydelig, naar man kun opererer med ubetydelige Antal, næsten ganske forsvinder, naar den statistiske Beregning har et betydeligt Omfang. Vi ville antage, at Iagttageren, naar han standser sin Sammentælling, har erholdt Resultater, der angive Forholdet 0,400 som Middeldødelighed ɔ: af 1000 Syge ere 400 døde. Vi ville fremdeles antage, at den Række, som yderligere kommer til, idet han vil slutte sit Arbeide, enten kan frembyde 3 Døde af 20 Syge, hvilket Forhold vilde gjøre Resultatet af den anvendte Behandling gunstigere, eller 8 Døde af 10 Syge, et Forhold, som vilde indvirke paa Resultatet i ugunstig Retning, og vi ville derpaa see, for hvilke Feil hans Slutninger ere udsatte: Bestaar hans Iagttagelsesrække, altsaa med en Middeldødelighed af 0,400, kun af 30 Tilfælde ɔ: 12 Døde, 18 Helbredede, forandrer den nævnte gunstige Tillægsrække (20 Syge med 3 Døde) Resultatet til en Middeldødelighed af 0,300, den ugunstige Tillægsrække (10 Syge med 8 Døde) forandrer det til 0,500. Her fremkommer saaledes uhyre Forskjelligheder i Middeldødeligheden. Raader han derimod over 300 Iagttagelser, der efter Middeldødeligheden af 0,400 giver 120 Døde og 180 Helbredede, forandrer de to nævnte smaa Tillægsrækker Middeldødeligheden kun til henholdsviis 0,384 og 0,413, og raader han over 1200 Iagttagelser (480 Døde og 720 Helbredede), forandrer Tillægsrækkerne Middeldødeligheden kun til resp. 0,396 og 0,403.« Her svinder Forskjellen ind til Intet, Resultatet har opnaaet en stor Stabilitet, Feilgrændserne ere meget snævre og kunne ved Hjælp af Poissons mathematiske Theoremer exakt bestemmes. Vigtigheden af meget store Tal er saaledes indlysende. »Enhver medicinsk-statistisk Beregning giver Midlet til at bestemme de Grændser over og under den iagttagne Middeldødelighed, indenfor hvilke den virkelige Middeldødelighed ligger, som den an-

vendte Behandling frembringer; Fremstillingen af den Middeldødelighed, som Iagttagelsen giver, tilligemed Grændserne for de mulige Feil, udgjøre derfor en therapeutisk Lov. Men for at en saadan kan have nogen Værdi, er det nødvendigt, at Grændserne for Svingningerne ikke ere for langt fjernede fra hinanden, da Angivelserne ellers vilde være altfor ubestemte. Denne Betragtning har bragt os til ikke at tage Hensyn til Optællinger, som bestaa af mindre end 300 Syge; naar Antallet er mindre, blive Feilene saa store, at de iagttagne Middeldødeligheder ikke kunne anvendes med Nytte.«

Men foruden Loven for de store Antal indskærper Gavaret efter Poisson flere vigtige Kauteler ved Beregningen af Fakta med foranderlig Sandsynlighed, hvorimellem da navnlig den, at Samlingen af alle de mulige Aarsager, der betinge en Tildragelse, maa under Iagttagelsesrækken holde sig uforanderlig. »I hvert enkelt Tilfælde maa det iagttagne Fænomen afhænge af Virksomheden af en eller flere Aarsager, som udgjøre en Del af denne uforanderlige Samling. Medens Forsøgene anstilles, maa der ikke komme nogen Forstyrrelse ind i Samlingen af de mulige Aarsager, som styre den. Saaledes t. Ex. ved Undersøgelsen af Forholdet mellem de Piger og Drenge, der fødes i et eller andet Land. Intet er mere foranderligt og vanskeligere at fatte a priori end Sandsynligheden for Fødslen af et Barn af det ene eller det andet Kjøn, og ikke desto mindre maa man forundre sig over Uforanderligheden af det gjensidige Forhold, som finder Sted i de aarlige Resultater. Aarsagen er den, at i hvert enkelt Ægteskab gruppere de individuelle Omstændigheder sig saaledes, at to Tilfælde vel aldrig blive ens; men disse Omstændigheder kunne kun være forskjellige indenfor visse Grændser og danne i deres Heelhed en uforandret Samling. Men denne Betingelse, at Samlingen af de mulige Aarsager er uforanderlig, vilde ikke opfyldes, naar en eller anden Omstændighed, Sæderne, Lovgivningen, den almindelige Velvære, undergik

en betydelig Forandring; hvis Kvinden istedetfor at være fri blev Slavinde, hvis Polygami blev indført i Stedet for Monogami, ved saadanne indgribende Forandringer vilde Samlingen af de mulige Aarsager til Fødslen af en Dreng eller Pige blive forstyrret; der maa under den statistiske Iagttagelsesrække være en saa stor Ensartethed tilstede, at Summen af Fænomenernes mulige Aarsager bliver uforanderlig; der maa være Foranderlighed i Enkelthederne, Uforanderlighed i Helheden, for at man fra den statistiske Iagttagelse af denne Klasse Fakta kan stige op til Sandsynligheden for deres Frembringelse og Loven for deres tilkommende Fremtræden.« I den statistiske Bedømmelse af en therapeutisk Methodes Værd maa man derfor nøie vaage over Opretholdelsen af saadanne Kauteler, der gjøre Samlingen af de mulige Aarsager uforanderlig. »De Tildragelser, der kunne indtræffe i ethvert therapeutisk Forsøg, ere paa den ene Side Døden, paa den anden Side Helbredelse. Samlingen af alle de mulige Aarsager til Død og Helbredelse, for hvilke de Syge ere udsatte, maa være uforanderlig, naar man skal være berettiget til at ansee en therapeutisk Beregning for bestaaende af ensartede Størrelser. Disse mulige Aarsager kunne henføres til fem Hovedklasser: 1) Individuelle Betingelser (Alder, Kjøn, Konstitution osv.). 2) Hygieiniske Betingelser, som gaa forud for Sygdommen (social Stilling, Levemaade osv.). 3) Hygieiniske Betingelser under Behandlingen. 4) Beskaffenheden af Sygdommen selv. 5) Den anvendte Behandling.« Derfor fordrer Gavaret, at følgende Betingelser skulle være tilstede, naar denne Sammenstilling af therapeutiske Fakta skal have Gyldighed: »1) De Syge maa udelukkende tages fra det samme Sted og den samme Klasse af Befolkningen. 2) Diagnostiken af den Sygdom, som man gjør til Gjenstand for Iagttagelse, maa være fuldkommen klar og sikker. Sygdommen maa i nosologisk Henseende, saavel i sin Helhed som Art som med Hensyn til sine Underarter, være vel bestemt og adskilt fra de Sygdomme, som mest ligne den.

3) Antallet af Tilfælde, der høre til Underarterne af den givne Sygdom, maa være nøiagtig angivet. Iagttagelserne maa derfor kun anstilles i Hospitaler. 4) Den anvendte Behandling maa være bestemt angivet, ligesom ogsaa de vigtigste Forandringer, den har undergaaet i de forskjellige Underarter af Sygdommen. 5) Den iagttagende Læge maa være i Besiddelse af den fornødne Dygtighed.«

Naar alle disse Kauteler opfyldes, tror Gavaret med fuldkommen Sikkerhed at kunne »bestemme Virksomheden af en vis Behandling i en vis Sygdom, eller med andre Ord bestemme Middelsandsynligheden for, at man ved Anvendelsen af en vis Behandling vil helbrede en bestemt Sygdom, og endvidere bestemme flere Behandlingsmaaders relative Indflydelse paa Udfaldet af en bestemt Sygdom, idet man ordner de forskjellige Behandlinger efter den Middelsandsynlighed for Helbredelse, som de afgive.«

Saaledes udvikler Gavaret sin Lære om den numeriske Methodes Anvendelse i Therapien, og saaledes mener han at kunne give os den sikkre videnskabelige Grundvold, vi hidtil have savnet, at skabe en holdbar, altomfattende medicinsk Logik og hæve vor Kunst fra det famlende Skjøn og de mystiske Anelser til lovbunden, objektiv Naturvidenskab, hvis praktiske Anvendelse ikke mere fordrer Genialitet, Takt eller nogensomhelst andre store Egenskaber, men væsentlig kun den ligefremme Evne at kunne regne med Tal. Ethvert Spor af mystisk Kunsttendents bliver herved fuldstændig fjærnet. Gavaret repræsenterer Toppunktet af den franske pathologisk-anatomiske Skoles positiv-empiriske Retning, der staar i saa skarp Modsætning til det ældre Standpunkt af Empirisme, hvori Zimmermann og Cabanis troede at finde den eneste holdbare Tilflugt. Men selv bortset fra de store Vanskeligheder, som ville frembyde sig ved at skaffe saa store Antal komparable Iagttagelser tilveie, er den Tilfredsstillelse, vi kunne finde i saaledes at se vor individualiserende Kunst blive forvandlet til en exakt mathematisk Videnskab, desværre ikke ublandet,

og den erfarne Læge kan der næppe andet end paatrænge sig en Formodning om, at Gavaret var mere Theoretiker end Praktiker; i Virkeligheden var han ogsaa meget Lidet af det Sidste. Thi en Theori, der kun kan lægge en Middelmortalitet til Grund for vor Handlen, maa berede de største Tvivl ved Anvendelse i et enkelt konkret Sygdomstilfælde, og den Reservation, som Gavaret selv præciserer mod Anvendelsen af Statistiken: »det er indlysende, at en statistisk Beregning aldrig kan hjælpe til at forudse Sandsynligheden af Fødslen af en Dreng i et enkelt Ægteskab,« gjelder næppe i synderlig mindre Maal om Beregningens Anvendelse til at behandle en enkelt Syg. Til Trods for alle Gavarets Kauteler er de sammenstillede Sygdomstilfældes Ensartethed paa ingen Maade saavidt sikkret, at vi paa Basis deraf tør skride til en saadan konkret Anvendelse, og det er aabenbart kun fordi Gavaret ligesom Louis staar paa det pathologisk-anatomiske, ontologiske Standpunkt i sin Opfattelse af Sygdomsprocesserne og dertil navnlig ser Therapiens Realitet i en Paavisning af specifike Midler, at han tør bygge sit therapeutiske System paa en saadan Beregning af Gjennemsnitstal. Forskjellen i de pathologisk-anatomisk tilstrækkelig ens Tilfælde er dog saa væsentlig, de individuelle Nuancer i Processernes Forhold saa mangfoldige, at det nok turde være muligt, at den Behandlingsmethode, som giver det bedste Gjennemsnitstal, dog kunde passe meget daarligt paa en eller anden Syg af den paagjældende statistiske Kategori, og Griesinger har næppe ganske Uret, naar han i en Kritik af Gavarets Principer [59]) anstiller en Sammenligning med en Skomager, som tager et nøiagtigt Maal af Foden hos sine 1000 Kunder (efter Loven for de store Tal!), deraf exakt beregner et Gjennemsnitsmaal og efter dette syer Støvler til alle fremtidige Kunder. Et Gjennemsnitstal giver vel en Lov for de iagttagne Fænomeners Forhold, men kan aldrig være nok til uden videre at lægges til Grund for Handlen i enkelte foreliggende Tilfælde. Gavaret er vel ikke ganske blind

for det individuelle Moment, og i de »Underarter« af Sygdommene, som han fremdrager i Statistiken, søger han at lade dette komme til Gyldighed, men nogen klar Bevidsthed om dette Moments overordentlige Betydning har han aabenbart ikke havt, ellers vilde han ikke have kunnet tro at bringe den store Opgave til Realisation ved exklusivt at lægge Vægt paa Bacos positive og negative Instantser, som alene ligge til Grund for Statistiken, og aldeles see bort fra Bacos andet Induktionsinstrument, de prærogative Instantser, Vurderingen af enkelte, særlig prægnante Tilfælde. Dette tør den therapeutiske Forskning ikke; den maa gaa ud over den rene Statistik, maa ved den theoretiserende Fornufts Hjælp, ved Hypotheser og deres Prøvelse gjennem det therapeutiske Experiment, ved en nøie Analyse af det enkelte Tilfælde stræbe at naa en klarere, mere rationel Indsigt i de virkelige Forhold. Det egentlige Experiments Vei blev ogsaa betraadt af Magendie, hvis exakte Tendents vel i høi Grad tilfredsstilledes af Sandsynlighedsregningen, men hvis kritiske Blik dog fuldt gjennemskuede de uovervindelige Vanskeligheder for den numeriske Methodes praktiske Anvendelse. Magendie venter derfor paa ingen Maade nogen Regeneration af Therapien af denne Methode[60]). Netop fordi vor Virken ikke kan blive fri for det individualiserende Moment, maa den bestandig vente sin fornemste Støtte af de enkelte Tilfælde og ikke af store Samlinger, men kan derfor heller ikke let blive saa objektiv videnskabelig, at den emanciperer sig fuldstændig fra »Kunsten«.

Men ganske vist er den numeriske Methode af væsentlig Betydning for Therapien. Erfaringsslutningerne referere sig jo altid mere eller mindre til Statistik, og jo mere paalidelig, jo mere stringent denne er, desto paalideligere blive ogsaa Slutningerne. Gavarets Principer og Gjennemsnitstal ere derfor ikke alene vigtige, fordi de utvivlsomt yde et brugbart almindeligt Skjøn over en Kurmethodes Værd, men de ere af en mere nærliggende og blivende Betydning, for saa vidt de have været og fremdeles ville danne

en Basis for therapeutiske Slutninger, der faar en større og større Gyldighed, jo mere den numeriske Methode fjerner sig fra at benytte Gavarets ontologiske Sygdomsenheder til Substrat og derimod lægger Vægten paa at benytte enkelte, strengt udskilte og nøie analyserede Sygdomsfænomener; saaledes er t. Ex. den numeriske Methode i stor Udstrækning bleven benyttet til at faststille Lægemidlers Indvirkningsforhold paa Legemstemperaturen, hvor man jo ogsaa ved Indførelsen af Thermometret har opnaaet den store Fordel at kunne udtrykke Virkningen ved ligefremme Tal paa en exakt objektiv Maade. Og der er ingen Tvivl om, at jo videre vi komme i den nøie Analyse og den fysiologiske Udsondring af enkelte Sygdomsfænomener, desto mere udstrakt Anvendelse og desto større Nytte vil den numeriske Methode frembyde som et Hjælpemiddel til at gjøre de therapeutiske Erfaringer mindre konjekturale. Louis og Gavaret have kun — til Trods for al deres Kritik og empiriske Skepsis — gjort sig skyldige i det for Therapeuter i Almindelighed sædvanlige sangvinske Overgreb, strax at betragte den nyskabte Methode som fuldkommen fyldestgjørende, som den, der paa een Gang kan løse alle Vanskeligheder i vor konjekturale Kunst. Saa meget formaaer selv den mest exakte Sandsynlighedsregning ikke, og naar jeg her har dvælet saa udførlig ved Gavarets Methode, saa er det altsaa ikke paa Grund af dens umiddelbare praktiske Resultater for Therapien — thi de have ikke været nær saa store som den sangvinske Mathematiker troede — men fordi Methoden dog afgiver særdeles betydningsfulde Momenter for den fremtidige Udvikling, ligesom ogsaa fordi den giver vor filosofiske Betragtning af den therapeutiske Udviklings Hovedmomenter en prægnant og skarp Belysning af hele den positive Tendents og Aand, den utrættelige Stræben efter at bringe Medicinen bort fra den gamle løse Empiri og nærme den til videnskabelig Exakthed, som karakteriserede den epokegjørende franske pathologisk-anatomiske Skole.

Den numeriske Methode er dog paa ingen Maade den eneste betydningsfulde therapeutiske Frugt, som denne Skole har efterladt os. Meget vigtigt er allerede det afgjørende negative Resultat, at Skolen fra sit Standpunkt afsagde en ubetinget Dødsdom over de gamle symptomatologiske Sygdomskategorier og den dertil knyttede rent symptomatiske Therapi, hvori den tidligere Empiri havde maattet søge sit Maal saa exklusivt, at selv en Doktrin som Hahnemanns maa siges at have havt en vis momentan Berettigelse ligeoverfor Medicinens daværende Standpunkt, ligeoverfor den faktiske Umulighed af at kunne konstatere Sygdommenes Sæde og Natur. Da det pathologisk-anatomiske Substrat og dets kliniske Paavisning nu med Sikkerhed var givet, blev det, som Wunderlich træffende siger, umuligt at forflygtige sig i den tidligere Taage, Lægen blev nødt til at tænke anatomisk, bestandig binde sin Tanke til at tage Udgangspunktet i de lokale Lidelser. Af dette nye og afgjørende kliniske Standpunkt resulterede imidlertid ikke alene en udtalt Skepsis ligeoverfor den gamle ubestemte generelle Therapi, men tillige den vigtige positive Stræben efter at udvikle en effektiv Lokalbehandling mod de lokale Sygdomstilstande. Ganske vist gjorde Skolens ledende Mænd Forsøg med at paavirke de fundne Abnormiteter ved en generel Anvendelse af Specifika, og de søgte herved ligesom dog at bevare Forbindelsen med den gamle Therapi, men de faldt ikke videre tilfredsstillende ud og foretoges ogsaa med en temmelig tydelig apriorisk Vantro, selv hos Louis med hans prætenderede fuldstændige Forudsætningsfrihed. Under disse Omstændigheder maatte de franske Klinikeres Tanke naturlig vende sig til Lokalbehandling, ikke blot efter det gamle Skema med Blodudtømmelse og Derivation, men efter rationelle mekaniske Principer og paa en mere direkte indgribende Maade, og saaledes have vi i den franske pathologiske Anatomi et væsentligt Udgangspunkt for den principielle Simplificering i interne Sygdommes Therapi, den Forvandling af en vidtsvævende

Medikamentbehandling til simple og klare kirurgiske Indgreb og den dertil knyttede Udvikling af Specialiteter, som har været saa epokegjørende for den nyere Tids Lægekunst. Allerede da Laennecs Forløber i det 18de Aarhundrede, Wienerlægen Auenbrügger, havde opdaget Perkussionen, benyttede han strax den indvundne mere exakte Indsigt til at kunne foretage Thoracentese ved Empyem.

En anden overordentlig vigtig og rationel therapeutisk Retning, som har modtaget en væsentlig Impuls fra den franske pathologisk-anatomiske Skole, er Profylaxen. Jo mere fatale og uhelbredelige Desorganisationerne viste sig at være, jo mindre der var at vente ikke alene af den generelle Therapi, men ogsaa af den topiske Behandling, som Skolen rettede direkte mod den klinisk paaviste lokale Lidelse, desto mere paatrængende maatte Kravet om at forebygge Sygdomme gjøre sig gjeldende. Forskningen efter Sygdommenes, navnlig de kroniske, konstitutionelle Lidelsers dybere Aarsager, Undersøgelsen af de sociale Forholds Indvirkning træder saaledes frem paa en langt fyldigere Maade end tidligere, og den franske Hygieine, der netop med den største Fordel kunde støtte sig til den exakte Udvikling af Statistiken, naar snart en meget frugtbar Udvikling; de franske »Annales d'hygiène« have havt og have fremdeles en overordentlig stor Betydning.

Men forøvrigt var det ganske sikkert mere den nye franske Fysiologi end den pathologiske Anatomi, der fremmede denne epokegjørende hygieiniske Udvikling. Vi have allerede seet, at selv den pathologisk-anatomiske Skoles genialeste Koryfæ, Laennec, kun havde en lidet udviklet Sands for de hygieiniske Momenters egentlige Væsen, og inden vi nu forlade denne Skole efter at have paavist dens store positive Betydning for den praktiske Medicins Udvikling, tør vi dog heller ikke undlade at fremhæve de væsentlige Svagheder, netop særlig i therapeutisk Retning, som ogsaa udgjøre en integrerende Deel af dens Karakteristik.

Disse Svagheder hænge sammen med den hele exklusive Koncentration om det, som ganske vist ogsaa var Skolens Styrke, om de anatomiske Fund, i hvilke den ikke alene saa et Substrat for Udvikling af praktisk Medicin, men dennes hele Fuldendelse og eneste væsenlige Betydning; hele Medicinen blev til en Anatomisme, saaledes at ogsaa Therapien bestandig blev ontologisk formuleret for de anatomisk bestemte Sygdomme og aldrig med individualiserende Hensyn til de syge Individer. Jeg har allerede ovenfor antydet disse mindre heldige Konsekventser af Skolens Standpunkt, og skal nu kun til Slutning fremføre et Citat af et kompetent om end ikke upartisk Øienvidne, Klinikeren Bouchut, der siger: »opdragen ved Pariserfakultetet fra 1835 til 45, i det Tidsrum, hvor disse pathologisk-anatomiske Ideer herskede, har jeg seet, at hvis man i det Hele beskjæftigede sig med Prognostik og Therapeutik, var det paa den mest overfladiske Maade. Jeg vil tilføie som notorisk, at ved Sygesengen vare disse i pathologisk Anatomi saa øvede Læger ligesaa udygtige i Prognostik som skeptiske med Hensyn til Behandlingen. Naar blot den anatomiske Diagnose var stillet, udledede Alt deraf, og Therapien maatte nødvendig blive derefter. Man anerkjendte kun organopathiske Tilstande, et Skarlatinaexanthem betragtedes næsten som en simpel Hudbetændelse, og naar der hos en Syg var bleven konstateret fugtige Rallelyde eller Gargouillement under Clavicula, sagde man efter Laennec: han er tuberkuløs og viet en sikker Død. Og dog, hvor mange Gange have disse Syge ikke opnaaet Helbredelse, idet de kun lede af Bronkitis eller simple Betændelser«[61]. Vistnok bevirker Bouchuts hele ideel-vitalistiske, mod en ren empirisk Positivisme fjendtlige Standpunkt, at hans Dom over Skolen bliver for skarp og ligefrem uretfærdig, men uden væsentlig Sandhed er hans Karakteristik dog ikke, og naar jeg har fremhævet Skolens Betydning for den kirurgiske Lokalbehandlings og for Profylaxens Udvikling, saa tilkommer den kun denne Ros, forsaavidt som den — som anført —

har afgivet Udgangspunkter og Impulser i saa Henseende. Stort Mere har den unægtelig ikke ydet i disse Retninger, og hvad særlig Skolens hygieiniske Therapi angaar, da er det egentlig først i dens engelske Fortsættelse, at denne Retning gjør sig gjeldende paa en særdeles frugtbringende Maade, først og fremmest med Hensyn til Scrophulose og Phthisis.

Englænderne have bestandig udmærket sig ved at holde de hygieiniske Momenter i den hippokratiske Lægekunst særligt i Hævd. Konstitutionel Svækkelse som Aarsag til de nævnte kroniske Lidelser have de bestandig holdt fast ved, og hvorvel de som andre Landes Læger have benyttet de farmaceutiske Styrkningsmidler, Kina, Jern o. s. v., have de dog ikke indskrænket sig til saadanne Midler med den doktrinære Ensidighed, som har gjort sig gjeldende paa Fastlandet, men ogsaa med sund praktisk Sands tilfulde forstaaet at vurdere de hygieinisk-diætetiske Momenter. Da engelske Læger nu optage og videre udvikle den franske pathologiske Anatomies kliniske Resultater særligt med Hensyn til Scrophulose og Phthisis og see det Afmægtige i enhver medikamentel-specifik Behandling, saa blive de ikke staaende ved den franske Skoles ubestemte Antydninger, men søge af alle Kræfter videre at udvikle en hygieinisk roborerende Therapi for at forebygge de fatale Lidelsers Omsiggriben. Den første fremragende engelske pathologisk-anatomiske Phthisiolog Clarks klassiske Værk »The sanative influence of climate« danner i saa Henseende en afgjort Kontrast til de samtidige franske Kollegers Tendents, og den mest energiske therapeutiske Bestræbelse kommer hos ham til Orde. Hans Virken danner Udgangspunktet for en overordentlig betydningsfuld klimatisk-hygieinisk Udvikling af den engelske Therapi, hvortil jeg senere vil komme tilbage [62]). Ogsaa med Hensyn til den videre Udvikling af den fysikalske Diagnostik er den franske Skoles engelske Fortsættelse betydningsfuld, men aabner dog i saa Henseende ingen ret afgjørende nye Synspunkter [63]). Dette sker derimod

paa Fastlandet, i Wien, hvor den franske pathologisk-anatomiske Skole ikke blot fortsætter sig, men omformer sig saaledes, at nye og afgjørende Principer, tildels i den skarpeste Kontrast til den franske Skoles Aand, komme tilsyne saavel i Pathologien som i Therapien. I sidstnævnte Henseende træder endog en yderlig rationalistisk, deduktiv Tendents i Stedet for den franske Skoles forsigtige aposterioriske Empiri. Man troer at være naaet til den pathologiske Videnskabs Fuldendelse, og at det derfor kun gjælder om at deducere en Therapi! Det er Rokitansky, der har grundet denne for Videnskabens Udvikling epokegjørende nye Wienerskole. Den ældre Skole i Wien, som vi have seet spille en Rolle i forrige Aarhundrede, havde efterhaanden tabt al Betydning, og man ændsede aldeles ikke Medicinen i den østerrigske Hovedstad, da Rokitansky fremtraadte. Der gik derfor ogsaa, som Wunderlich har paavist[64]), adskillige Aar, inden denne store pathologiske Anatoms Forskning og Doktriner vakte en tilbørlig Opmærksomhed, men da den først var bleven vakt, blev ogsaa hans Triumf saa meget større, og ved Midten af Aarhundredet bleve hans pathologiske Lærdomme docerede rundt om ved de europæiske Universiteter. Hans Hovedværk »Handbuch der pathologischen Anatomie«, der udkom fra 1842—46, indeholder i sit første Bind en Udvikling af alle hans nye epokegjørende pathologiske Synspunkter i systematisk Fremstilling. At han er ligesaa fuld og udelt pathologisk Anatom som sine franske Lærere, beviser han strax i Indledningen ved at proklamere, at den pathologiske Anatomi maa være Grundlaget ikke alene for Lægens Viden, men ogsaa for al hans Handlen, og han viser sig heller ikke mindre positiv-materialistisk, idet han ubetinget bortviser alt det ubestemte Dynamiske fra Medicinen og erklærer, at det kun er i den palpable organiske Materie, at man maa søge enhver Betingelse for Organismens Liv, for dens Sundhed og Sygdom. Men hans geniale Blik opdager snart, at den alt dominerende Opgave, han tilkjender den pathologiske Ana-

tomi, fordrer en ganske anden og en meget videre videnskabelig Udvikling end den, der var blevet den til Del i den franske Skole, som væsentlig havde nøiedes med en ren naturhistorisk Beskrivelse og Klassifikation af de anatomiske Fund; disse betragtedes altsaa af de franske Anatomer som fixe stabile Masser, og naar man blot havde dem givne, troede man at have Alt klaret; deres hele Genese og Udvikling saa man noget nær bort fra. Rokitanskys store Aand kan ikke nøies med en saadan begrændset positiv Kundskab, den forlanger at stige fra den naturhistoriske Karakteristik op til en virkelig naturvidenskabelig Indsigt i de pathologiske Processers Væsen; han vil, som han selv siger, udvide den pathologiske Anatomi til at blive pathologisk Fysiologi. Derfor benytter han med den største Utrætteligbed og Udholdenhed sit kolossale Wienermateriale til at forfølge de lokale Processer i deres forskjellige Faser og Metamorfoser. Han kan saaledes ikke indtage noget ensidigt solidarpathologisk Standpunkt, men maa naturlig knytte sig til den mere humorale Retning, som efterhaanden havde gjort sig gjældende i Frankrig, og som umiddelbart før Rokitanskys Fremtræden havde faaet sit prægnante Udtryk i Andrals og Gavarets hæmatologiske Undersøgelser. Rokitansky erklærer, at det netop er ved en Samarbeiden med den pathologiske Kemi, at den pathologiske Anatomi skal naae sit store almengyldige Maal, men Anatomien maa indtage den overlegne Plads i Udviklingen, den maa gjennem Hypotheser anvise Kemien de Undersøgelser, denne da skal søge at klare. Saaledes grunder Rokitansky i dette Forbund med den pathologiske Kemi en ny Humoralpathologi, og det med dristige Doktriner af en meget hypothetisk Art. Som tidligere Humoralpathologer lægger han Hovedvægten paa Blodet og dets Forandringer som alle Sygdommes nærmeste Aarsag; de pathologiske »Blastemer« i Blodets Plasma, der ere Udgangspunktet for de forskjellige anatomisk-palpable Lidelser, have oftest deres Rod i en primær konstitutionel Liden,

en primær »Blodkrase«; men Krasen kan dog ogsaa være lokal og være afhængig af en oprindelig lokal Proces, saaledes af en Betændelse. Alle disse Kraser bringer Rokitansky nu i et storartet System t. Ex. med flere Arter fibrinøs Krase, med en Tyfus-, en Tuberkelkrase o. s. v., et System, der iøvrigt er saa dristigt hypothetisk, at han næsten ikke har andet reelt Substrat derfor end den af Andral og Gavaret paaviste Hyperinose og Hypinose. Men Rokitansky stoler med urokkelig Fortrøstning paa, at Kemien snart skal oplyse og godkjende hans Krasers fulde Realitet. En lykkelig Sangvinitet ledsager ogsaa her Genialiteten! Rokitansky holder sig iøvrigt strengt paa sin theoretisk-pathologiske Grund og giver meget sjeldent, og da kun i lette Antydninger, Praktikeren Veiledning til at anvende Doktrinerne i Therapien. Denne praktiske Anvendelse kan han iøvrigt ikke vente af Andet end af den forjættede Kemiens Opklaring; Rokitanskys strengt videnskabelige Aand og Tendents, hans udelukkende Fastholden ved Organismens rent materielle Forhold, hans Afvisning af alt det Dynamiske, kan ikke anerkjende nogen empirisk famlende og af inspiratoriske Anelser paavirket Lægekunst, han maa fordre en af de pathologiske Doktriner logisk afledet, fuldstændig objektiv videnskabelig, kemiatrisk Therapi, og da han endnu ingen saadan kjender, er han taus. Men vi skulle snart see, at der mellem hans Elever er dem, der tale.

Disse Rokitanskys Elever vare imidlertid ikke udelukkende paavirkede af ham, tvertimod stode de i deres kliniske Udvikling i høi Grad under Indflydelsen af en anden stor Wienerkoryfæ, der træder frem samtidig med Rokitansky og paa Klinikens Omraade er ligesaa epokegjørende som denne paa Anatomiens. Det er Skoda. Denne udgaar — ligesom Rokitansky — fra den franske Skole og særlig fra dens fysikalske Diagnostik. Men ligesom Rokitansky ikke kunde nøies med Skolens naturhistoriske Beskrivelse af anatomiske Fakta, saaledes bliver heller ikke Skoda staaende ved den franske rent empiriske Udvikling af Diagnostiken,

ifølge hvilken man kun deskriptivt betegnede Karakteren af de ved Auskultationen forefundne Lydarter og derefter satte dem i Forbindelse med de anatomiske Fund uden at søge efter dybere fysiske Forklaringsgrunde: bronkøs Respiration og Bronkofoni ledsagede en Pneumoni og vare saaledes dens kliniske fysikalske Tegn; hvorfor disse Lyd netop fremkom, og i hvilke fysiske Forhold de vare betingede, derom bekymrede de franske pathologisk-anatomiske Klinikere sig ikke meget, idetmindste ikke de strengt empiriske som Louis. Dette store Skridt i exakt-rationel Retning, at bestemme Lydmodifikationerne efter de fysiske Betingelser for deres Dannelse, fuldbyrdedes af Skoda ved Hjælp af utrættelige Forskninger og Experimenter, og hans vigtige Hovedresultater have fremdeles Hævd i Videnskaben. Men ogsaa i denne Stræben stod Skoda iøvrigt ikke uden franske Forbilleder, idet den samtidig med den pathologiske Anatomi fremtrædende pathologiske Fysiologi under Magendies Ægide med megen Dygtighed netop havde søgt at udvikle en saadan klar Bestemmelse af de stethoskopiske Kjendsgjerninger. Hvad der særlig udmærker disse Skodas Forskningsresultater er deres forsigtige Karakter, og i saa Henseende er der en meget stor Forskjel mellem ham og Rokitansky, hvis stærkt fremtrædende systematiserende og doktrinære Tilbøielighed aldeles ikke findes hos hin. Skoda viser sig saaledes som en langt mere ædruelig og skeptisk Aand end sin anatomiske Kollega, og ligesaa lidt som han drister sig til paa sin Klinik at forme overgribende pathologiske Doktriner, ligesaa lidt fremstiller han noget nyt therapeutisk System I saa Henseende indskrænker han sig væsenlig til at føre de mekaniske kirurgiske Principer videre ind paa Medicinens Omraade, saaledes ved Punktur af de serøse Kaviteter, men forøvrigt er det hovedsagelig en skeptisk Indifferentisme, der gjør sig gjældende i hans Therapi; og hvorvel han i sin overlegne Tilbageholdenhed ikke har ladet denne Skepsis faa stærke eller udfordrende Udtryk hverken i sine trykte kliniske Meddelelser eller, saavidt jeg veed, i

sin kliniske Lærervirksomhed, saa har der dog fra hans Service i Wienerhospitalet i al Stilhed bredt sig en dyb Tvivl om den aktuelle medicinske Therapies Realitet, i hvilken Henseende det er betegnende, at vor Hospitalstidende i en Kritik af Wienerskolen[65]) indfletter det »Rygte«, at Skoda havde indskrænket sig til ikke at bruge flere Medikamenter end Aq. laurocerasi, og at Virchow ligeledes i en mod Wienerskolen vendt Kritik fremhæver[66]), at »Rygtet« nævner Skodas venererede Navn mellem Therapiens Fornægtere. Disse »Rygter« om kjætterske therapeutiske Anskuelser hos Wienerskolens ledende Kliniker vinde unægtelig meget i Betydning, naar vi lære den Opfattelse at kjende, som kommer til Orde hos andre af Wienerskolens Klinikere, der staa Skoda nær, og vistnok kun divergere fra ham i den hensynsløse Uforbeholdenhed hvormed de proklamere Skolens therapeutiske Tendens. Men naar jeg saaledes troer at kunne føre Wienerskolens bekjendte therapeutiske Vantro tilbage til dens Hovedmænd, til Rokitanskys og Skodas kritiske Aand, saa maa det derved ikke oversees, at der netop i dette Tidsrum gjorde sig forskjellige Momenter gjældende, som vare særlig skikkede til at svække Tilliden til den gamle Kunsts Realitet. I det 4de Decennium vandt Homøopathien betydelig Indgang i Wien og fik endog et Hospital indrettet; den nye pathologisk-anatomiske Skoles overlegne videnskabelige Standpunkt, dens Foragt for al den gamle mystiske Dynamisme styrkede i første Øieblik vistnok indirekte Homøopathien, der kom tilpas for at »kurere« alle de Sygdomstilfælde, som den kritiske Videnskab ikke vidste noget Middel imod. Og Homøopathien kurerede virkelig sine Syge, om ikke propter de Medikamentdoser, hvis Lidenhed gjorde Umuligheden af enhver Virkning sikker i Naturvidenskabens Øine, saa dog post dem: de statistiske Resultater f. Ex. ved Lungebetændelse syntes i det homøopathiske Hospital endog at være bedre end i de allopathiske, hvor Aareladningen konstant anvendtes. Hahnemanns Lære udøver da igjen den væsenlige Tilbagevirkning paa den naturvidenskabelige Medicin, at

Iagttagelsen af den homoopathiske Praktiks Resultater vistnok mere end noget Andet aabner Wienerskolens Øine for Naturhelbredelsens universelle Betydning, tilmed da Skolens materialistisk-anatomiske Grundanskuelse hindrede den i at vurdere den reelle Side i Homøopathernes Therapi: det psykiske Moment. Den af Skolens Mænd, som skarpest og mest uforbeholdent tager Offensiven mod den gamle Kunst og taler Naturhelbredelsens Sag, den talentfulde Dietl, udtaler ogsaa ligefrem i Fortalen til et af sine Skrifter [67]), at han er kommen til sit Standpunkt gjennem Homøopathiens Paavirkning.

Det mærkelige Aktstykke, hvori Dietl proklamerede den gamle Kunst for dødsdømt, og som vi paa Grund af dets principielle Betydning i Udviklingen maa skænke ikke liden Opmærksomhed, publicerede han 1845 som dirigerende Læge ved det nygrundede Wienerhospital Wieden, og det var det nye, for Skolens strengt videnskabelige Principer kæmpende Tidskrift »Zeitschrift der Gesellschaft der Aerzte zu Wien«, der under Stethoskopikeren Zehetmayers Redaktion aabnede sine Spalter for hans fulminante Angreb, hvori han med ligesaa skarp Logik som ensidig Forcerthed og Overmod giver et Program for en virkelig naturvidenskabelig Therapies Opgave og Væsen og drager den mest afgjørende Grændse mellem Fortid og Fremtid, mellem empirisk-mystisk Kunst og Videnskab, mellem Kvaksalveri og rationel Therapi. Det er en omfattende Række Hospitalsmeddelelser, »praktische Wahrnehmungen«, som han indleder med dette Program i et »Vorwort«, der maa meddeles in extenso, for at give et klart Billede af hele den eiendommelige, storslaaede og overmodige Forcerthed, hvormed den unge Skoles Radikalisme betegner sit naturvidenskabelige og nihilistiske Standpunkt.

Først skildrer han i livfulde rhetoriske Træk alle sin Tids og sin Skoles store Fremskridt i positiv, exakt Retning, den pathologiske Anatomies og Fysiologies storartede Udvikling. Han viser, hvorledes ikke alene Forskningen

har bragt utallige vigtige Kjendsgjerninger tilveie, men hvorledes ogsaa Theorien »i aandelost Løb« følger efter for at komme til at ordne og beherske den opdyngede Stofmasse. Og ligeoverfor disse videnskabelige Theorier og Doktriner er han ikke kritisk-skeptipsk; han betragter ikke Rokitanskys Lære som et Led i Udviklingen, men opfatter den med fuld Enthousiasme som ufeilbarlig og evig Sandhed. Derefter kommer han til den aktuelle Therapi: »Hvad er nu Enderesultatet af al denne Forsken, Tragten, Stræben, al denne Sondren og Samlen? Hvilken Fordel har Therapien og den lidende Menneskehed havt deraf? Hvad nytter det, at Stethoskopet paaviser Klappefeil, Skalpellen og Mikroskopet Tuberklet, Kemien en albuminøs Krase ved Tyfus? Vi kunne dog hverken helbrede Klappefeil eller Tuberkler, og selv Tyfus helbredes sikkrest, naar vi ikke søge at helbrede den, men overlade den til Naturens milde Omsorg. Saadanne Yttringer føre nu Lægfolk og Læger daglig i Munden, og vi maa tilstaa ikke ganske uden Grund; thi ingenlunde staaer vor V i d e n s Fylde i et ligefremt Forhold til Resultaterne af vor V i r k e n. Vor Viden er i de sidste Decennier i en forbausende Grad voxet, vor Virken ved Sygesengen har i samme Tidsrum formindsket sig, om ikke i samme Forhold, saa dog betydeligt; dog ikke saaledes, som om vi ved vor berigede Viden bleve mindre i Stand til at virke end vore Forfædre ved deres mere indskrænkede Viden, men fordi vi netop ved vor berigede Viden i mange Tilfælde lære at indse det Uhensigtsmæssige og Unyttige i mange therapeutiske Fremgangsmaader. Man kan saaledes med Rette frygte for, at vor Virkens Kreds vil indsnævres i samme Grad, som vor Videns Kreds udvider sig.«

»Medicinen, betragtet som Naturvidenskab, kan ikke stille sig den Opgave at udfinde Livselixirer, at udføre Underkure, gjøre det Forgængelige evigt eller med et Ord at forandre Naturens uforanderlige Love, men den kan kun stille sig den Opgave at studere Mennesket i alle Retninger, at udforske de Betingelser, under hvilke det udvikler sig, bestaar,

helbredes eller døer, altsaa at udvikle en af Naturhistorie, Fysik og Kemi fremgaaet, videnskabelig begrundet Anthropologi. Den praktiske Medicin eller Therapeutiken er en Del af Anthropologien og maa udvikles af denne; men da denne selv er saa lidet udviklet, saa er det forstaaligt, at vi endnu ikke kunne have nogen videnskabelig begrundet Therapeutik. Kurerkunsten var dog bestandig en altfor tillokkende og vigtig Sag, til at man kunde vente saa længe dermed; man er derfor begyndt at kurere uden først at bekymre sig om den Gjenstands Natur, som man vilde kurere. Ligesaa lidt som Alkymisterne fik Guld ud af deres Smeltedigler, ligesaa lidt formaaede Fortidens Lægekunstnere ved deres talrige Forsøg at frembringe en rationel Therapi, men vel have de gjort mange nyttige og vigtige Opdagelser, som senere ere blevne Videnskabens Ejendom. Saaledes optræde de første Fragmenter af den praktiske Medicin, uden Præmisser, uden Grundlag, uden indre organisk Sammenhæng, løse og adsplittede, fremgaaede af Trangen til at kurere og ikke af en Videnskabs Princip.«

»Den praktiske Medicin er derfor meget ældre end den Videnskab, hvoraf den skulde være fremgaaet, en filia ante matrem, en Masse brogede Helbredelsesforsøg, en bundløs Empiri. Vi ære denne Empiri og tage med Tak imod det Gode, den byder os. Men dens sidste Time er dog kommen! Aldrig kan den tilfredsstille ved det nuværende naturvidenskabelige Standpunkt, den maa vige for en høiere og streng videnskabelig Retning. Reformen er uundgaaelig; kun hvad der er begrundet i Naturvidenskabernes Principer og kan udledes deraf, tør overføres paa den praktiske Medicin. Alt Andet tilhører Mystikens Rige og kan ikke gavne den lidende Menneskehed [??].«

»Vore Forfædre have stedse arbeidet til den lidende Menneskeheds Vel, uden at bekymre sig synderlig om Videnskabens Fremgang. Vi bekymre os meget om denne Fremgang! Ligesom vore Forfædre fornemlig lagde Vægt paa Resultatet af deres Kure, saaledes lægge vi fornemlig

Vægt paa Resultatet af vore Forskninger. Vor Tendents er saaledes ren videnskabelig. Om nu ogsaa ved denne vor Tendents det ene Arkanum svinder bort efter det andet, om ogsaa Falangen af specifike Midler bestandig mere fortyndes, om ogsaa den mystiske Dunstkreds, i hvilken vore Forfædre gravitetisk bevægede sig, bestandig mere og mere fordamper, om ogsaa de Frommes fromme Skare bestandig bliver mindre og den praktiske Læges Virkekreds bestandig snævrere, saa træder dog den praktiske Medicin i Forbindelse med Naturvidenskaberne. af hvilke den ene og alene maa afledes, og erholder et fast Grundlag som det, alle Naturvidenskaber besidde; saa befri vi os for en unyttig Dynge Midler, saa blotte og afvæbne vi Kvaksalverne, Sektererne, Mystikerne og alt det Lægekryb, som ene og alene har sit Udspring fra vore tidligere Kurmethoders Intethed, saa unddrage vi os den Spot og Ydmygelse, for hvilken vor Stand trods sin oprigtige Stræben saa hyppig er udsat, saa tilkæmpe vi os endelig en Stilling og en Værdighed, som ikke er baseret paa from Tro, men paa fast Overbevisning. Lad derfor den gamle Tant og Flitter fare, hvormed Uvidenheden saa længe har smykket sig. Lad alle de gamle Specifica fare, som ved deres bestandige Skuffelser have berøvet os al Kredit. Lad de bindstærke Farmakologier fare, som ere udrundne af en lykkelig Fortids Sagaer, som bringe Begynderens Bryst til at svulme af saugvinske Forhaabninger, for senere saa meget bittrere at skuffe ham og undergrave hans Tro paa Videnskab. Lad os ikke prale med Kræfter. som vi ikke besidde! Lad os renoncere paa Mængdens ustadige Hyldest! Lad os heller aabenhjertigt bekjende vor indskrænkede Virkeevne, som fuldkommen retfærdiggjøres, netop fordi den er begrundet i Videnskabens Princip; man kan nemlig aldrig bebreide Medicinen, at den ikke er i Stand til at helbrede denne eller hin Sygdom, men derimod med Rette bebreide den, at den ikke tilstrækkelig har udforsket denne eller hin Sygdom. Efter Summen af sin

Viden og ikke efter Resultatet af sine Kure maa derfor Lægen bedømmes.«

»Saalænge Medicinen er en Kunst, vil den ikke være nogen Videnskab, saa længe der findes lykkelige Læger, saa længe findes der ingen videnskabelige Læger. Medicinen er en Videnskab, der har et mathematisk Grundlag, som enhver Naturvidenskab. Men Mathematiken udelukker al Kunst. At Kvadratet af Hypothenusen er lig Kvadraterne af Katheterne, er ikke baseret paa Kunst, men paa et Bevis, at en Sygdom er en Pneumoni og ikke en anden Sygdom, er baseret ikke paa Kunst, men paa et Bevis, og at en Pneumoni helbredes ved Naturens Udjævningsprocesser, er heller ikke baseret paa Kunst, men paa et Bevis. Kunsten har en uklar, mystisk Grund, den fødes, udvikles og begraves med det Individ, der udøver den; den er den Enkeltes Eiendom, har sin Rod i Følelsen og Fantasien. Videnskaben er en aaben Mark, som Enhver kan betræde, der kan gjøre Syllogismer; den er den menneskelige Aands Fælledseie, den har at gjøre med objektive Sætninger, Begreber, som den faststiller og engang for alle unddrager Følelsens og Vilkaarlighedens Indflydelse, den ligger fuldstændig udenfor Subjektets Omraade, foreskriver tvertimod uforanderlige Love, som ethvert tænkende Væsen ubetinget maa underkaste sig. Kunsten indbefatter i sig det Dunkle, det Vaklende, Ubegribelige, Mystiske, Videnskaben udelukker det strengt. Man har stemplet Medicinen som Kunst, fordi man ikke formaaede at udgrunde den, fordi man ikke erkjendte dens Princip og ikke behandlede den som Naturvidenskab. Medicinen har sit Objekt, sit Princip, sin Methode som enhver Naturvidenskab, og navnlig fremgaar den praktiske Medicin eller Therapeutiken ikke af subjektive men objektive Begreber. Den er saaledes en Videnskab og ingen Kunst.«

»Lige saalidt som der existerer en Lægekunst, existerer der Lægekunstnere. Fuldkommen med Urette og kun til Fordel for Obskurantismen og Kvaksalveriet have

Lægerne tillagt sig en saadan Titel. Kunstnernavnet undskylder Alt, det helliger de groveste Misbrug, det kaster Grundsætninger, Norm og Viden overende, skaffer Vilkaarligheden frit Spillerum og hæver den anmassende og uvidende Stymper til en lykkelig og genial Læge. Naar en Lægekunstner ved Hjertefeil, Tyfus og Skjørbug foretager rigelige Venæsektioner, naar han ved Betændelser ødelægger Tænder og Kjæber med Kalomel, saa har han endnu bestandig Kunstens umaadelige Mark for sig, som byder ham at handle efter individuelle Indikationer. Dæmpet Perkussion, Bronkialrespiration o. s. v. maa bestandig være Symptomerne paa en fuldstændig udviklet lobær Pneumoni; Tartar. stib. maa bestandig helbrede den, naar det er det specifike Lægemiddel derimod. Gjør det ikke det, saa er det ikke Lægemiddel. Saaledes maa vore Sætninger i Medicinen være beskafne; da gives der ingen Kunst, ingen Kunstnere, ingen Individualiseren, ingen Mystik, intet Storpraleri, ingen Skandale ved Sygesengen, ingen Fornedrelse af Lægens Værdighed; men der gives da kun een medicinsk Videnskab, som overalt er den samme, og som er tilgjængelig for enhver, der kan tænke og vil anvende sin Tænkeevne til sine Medmenneskers Vel.«

»I Viden og ikke i Handlen er altsaa vor Styrke. Men Handlen maa udvikle sig af Viden, som Frugten af Blomsten. Lad da først Naturvidenskaberne ret udfolde sig og blomstre, da vil den praktiske Medicin utvungen, som en naturlig Frugt udvikle sig deraf. Om denne Frugt nogensinde vil blive saaledes beskaffen, at den vil opfylde alle den praktiske Læges og den Syges Krav, det er et andet Spørgsmaal. Den Syge søger Hjælp, Lægen skal skaffe den; Forældrenes, Uvidenhedens, Umaadelighedens og Udsvævelsens Synder, han skal borttage dem. Armodens, Nødens, Elendighedens, Tungsindets, Fortvivlelsens Følger — han skal hæve dem. Indvirkningerne af Kulde og af Hede, af Luften og af Vandet, af Næringen og af Haandteringerne, af Gift og af Vold, af Kontagier og Miasmer, af Pest og

af Alderdom — han skal gjøre dem Alle uskadelige. Altid skal han staa der, hjælperig og uforsagt, en Støtte for den menneskelige Svaghed, beskjærmende Livet, uddelende Sundhed og Lykke. Om en saadan praktisk Medicin nogensinde vil lade sig aflede af Naturvidenskaben, er som sagt et Spørgsmaal og vil bestandig vedblive at være det.«

»Hvorfor forlanger man ikke af Astronomen, at han skal forvandle Dag til Nat, af Kemikeren, at han skal forvandle Vand til Vin? Fordi det er umuligt ɔ: fordi det ikke er begrundet i hans Videnskabs Princip, og fordi Astronomen og Kemikeren ere oprigtige nok til at tilstaa, at de ikke kunne gjøre det. Men hvorfor forlanger man da af Lægen, at han skal helbrede Lungesvindsot, Vattersot, Hjertefeil o. s. v.? Er denne Fordring maaske begrundet i hans Videnskabs Princip? Paa ingen Maade. Kun Naturen kan helbrede, er den praktiske Medicins høieste Grundsætning, hvilken vi maa fastholde endnu da, naar vi skulde have opdaget et andet, underordnet Helbredelsesprincip.«

»Denne øverste Grundsætning er til alle Tider bleven miskjendt. Lægen har, endnu den Dag i Dag, sjelden Mod til at tilstaa det ligeoverfor den Syge. Saaledes er det forklarligt, at man af Lægen har fordret det Umulige og saalænge vil vedblive dermed, til han kommer til klar Bevidsthed om sin Videnskabs Princip og skarpt betegner de uoverskridelige Grændser for sin Indgriben, ikke lover mere, end han virkelig er i Stand til at yde.«

»Men Lægen skal være virksom ved Sygesengen, han skal altid være beredt til at hjælpe; hans egentlige Bestemmelse er at helbrede. Hvad nytter Lægens Kundskaber den lidende Menneskehed, naar han ikke kan helbrede? Jeg vil faa Leilighed til at bevise, at Lægens Virksomhed og Fortjenstlighed ikke i mindste Maade formindskes ved Opstillingen af hin Grundsætning, men meget mere forhøies derved og gjør hans Tilstedeværelse saa meget nødvendigere[?]. Allerførst vil jeg svare paa denne Bebreidelse: Ingen Viden uden Nytte. Lad Lægen blot være mere

Naturforsker end Kunstner, og han vil fuldkommen svare til sin Bestemmelse. Hvorfor helbrede vi saa lidt? Fordi vi indbilde os at skulle helbrede Alt. Den praktiske Medicins Fuldstændighed bestaar ikke deri, at man helbreder alle Menneskeslægtens Sygdomme, men deri, at man behandler alle Sygdomme, saavel helbredelige som uhelbredelige, p a a e n t i l V i d e n s k a b e n s P r i n c i p s v a r e n d e M a a d e. Om den behandlede Sygdom ender med Helbredelse eller ikke, beror ikke paa Lægens Behandling, men paa bestemte Naturlove, som betinge Sygdommens Udgang. En rationel Behandling er derfor det høieste Maal, efter hvilket Lægen kan stræbe, og den største Nytte, som Menneskeheden kan vente af den praktiske Medicin.«

»Men en rationel Behandling kan kun fremgaa af en grundig Naturforskning. Heri ligger den nye Skoles Fortrin. Medens den gamle Skole begyndte at helbrede førend den gav sig til at forske, er den nye begyndt at forske for senere at kunne helbrede. Og saa ringe nu end Fremskridtene ere i Forhold til den store Opgave, den har stillet sig, saa store ere dog allerede de Følger, den har havt for Therapien. Thi om vi end ikke kunne helbrede den saa grundigt udforskede Tuberkulose, saa vide vi dog godt, at den beror paa den Blokrase, at man ikke maa svække den Tuberkuløse ved gjentagne Aareladninger eller solvere ham med Solventia, men lade ham faa den nødvendige Næring, ikke reducere ham til Sneglesuppe og Brændenelder og endnu mindre nedstemme hans Fordøielsesorganer ved en Dynge af Medikamenter og andre Allotria. Og om vi ikke ere i Stand til at helbrede den Hjertefeil, som Stethoskopet opdager, saa kan dog ved en rationel Behandling Livet i lang Tid fristes, naar man kun ikke anser den Hjertesyges blodige Sputa for Symptom paa en Pneumoni og bekæmper dem med heroiske Aareladninger.« Altsaa: blot ikke skade!

Dernæst viser han, hvorledes Pneumonier helbredes uden Venæsektion, »ja uden Tisaner, Kataplasmer og Nitrum;« ligesaa helbredes Tyfus uden indgribende Midler: »vi be-

kjende aabenhjertigt, at Tyfus ved Lægens negative Optræden helbredes hurtigere og sikkrere end ved energiske Indgreb.«

Han dvæler fremdeles ved Hudsygdommenes Therapi og fremhæver med Stolthed alle de store Fremskridt, som den nye Skole her har bragt tilveie, i Modsætning til den gamle Lære om Metastaser og heldbringende Lokalisationer. Dog vil han paa ingen Maade bryde Staven over det Gamle. Det er kun »det Urigtige, Ubegrundede, Uholdbare, Mystiske, der skaanselløst maa udsondres, hvis den nye Bygning ikke igjen skal blive skrøbelig.«

»Den gamle Skoles høieste Maal var at helbrede, og Viden var kun et tilfældigt Resultat af disse Kurforsøg. Den nye Skoles høieste Maal er Viden, og det at helbrede er kun et nødvendigt Resultat af Viden. Hvilken af disse Tendenser der er den vigtigste og nyttigste, kan der ingensomhelst Tvivl være om. Vist er det, at vi trods vore Forskninger ikke ville komme til at vide Alt eller helbrede Alt. Men vist er det ogsaa, at vi ved vore Forskninger komme til klar Bevidsthed om vor Viden og Handlen, at vi lære Grændserne derimellem nøie at kjende, at der mellem Viden og Handlen bestaar en nødvendig Sammenhæng, og at denne staar i Afhængighed af hin. I Viden og ikke i Handlen er vor Styrke.«

»Efter hvad jeg nu har sagt, vil man ikke vente af mig, at jeg, idet jeg indskrænker mine praktiske Iagttagelser fortrinvis til therapeutiske Resultater, skal udbasune nye Midlers Pris og berette om storartede Kurresultater. Man vil ikke tænke om mig, at jeg skulde tage Ordet for nogen Kurmethode, som ikke paa en utvivlsom Maade har vist sig holdbar. Med Rette er man bleven mistroisk mod enhver Lovprisning af et Middel. Grunden hertil er, at vi ikke besidde nogen videnskabelig begrundet Lægemiddellære. Vor hidtidige Lægemiddellære er et Indbegreb af Fortidens Sagn og Traditioner, uden al Forbindelse med Videnskabens Princip, ja den gaar endog forud for Videnskaben. Autoritet og Pietet ere derfor det yderst prekære Grundlag for vor

Farmakologi, hvis Opgave hidtil kun bestod deri, at ordne de lovpriste Midler efter forskjellige Inddelingsprinciper og bringe dem i en videnskabelig Form. Saalænge vore Farmakologier blive konstruerede ved Sygesengen alene efter Kurresultatet, ville de mangle alt videnskabeligt Grundlag, være et Fælledsgods for gamle Koner og Kvaksalvere og en Kilde til den mest bundløse Forvirring og Mystifikation. Naar en Sygdom helbredes under Brugen af et Middel, saa er den dog endnu ikke bleven helbredet ved Brugen af dette Middel.«

»Post hoc, ergo propter hoc« er den ulyksalige forkerte Slutning, som i Medicinen overhovedet, men fornemlig i Lægemiddellæren, har indført de groveste Usandheder og Skuffelser. Det er paa Tide, at vi komme ud over disse Skuffelser! Det falder vel svært at afsværge en gammel Tro, i hvilken man saa længe fredelig har levet, men det er ærefuldt, det er nødvendigt og nyttigt at gjøre det første Skridt mod Viden, selv da, naar der kun, efter at Skuffelsens Fantomer ere forsvundne for Sandhedens Lys, skulde blive et yderst magert Skelet tilbage.«

»Det kan her ikke være min Hensigt at udkaste Grundtrækkene af en videnskabelig Farmakologi. Dette er et Arbeide, som gaar langt over mine Kræfter. Saa meget er mig dog klart, at man, før man skrider til et saadant Udkast, nøie maa bestemme, hvorvidt vi have en Lægemiddellære behov: Naturen fremavler og vedligeholder, og saaledes kan den ogsaa helbrede. Mellem alle de helbredende Kræfter maa Naturens Kraft anerkjendes som den høieste. Hvad denne ikke formaar, maa vi søge at yde; hvad den er i Stand til at yde, behøve vi ikke at gjøre. Er det bevist, at selv den hæftigste Pneumoni under gunstige Omstændigheder helbredes alene ved Naturvirksomhed, saa er det ganske overflødigt, at Farmakologien søger efter et Specificum mod Sygdommen; thi hvad Naturen en Gang er i Stand til at gjøre, det ere dens underlige Omstændigheder hver Gang i Stand til. En saadan Lægemiddel-

lære usurperer kun Naturens helbredende Kraft, paa hvis Regning den altsaa ikke undser sig ved at feire ufortjente Triumfer.«

»Skulle vi derfor nogensinde komme til en rationel Lægemiddellære, saa maa vi fremfor Alt lære Naturvirksomhedens Grændser nøie at kjende; thi saalænge vi ikke vide, hvad Naturen er i Stand til at yde, saa længe kunne vi ikke vide, hvad vi have at yde; at prøve Naturens helbredende Kraft er det første Skridt mod Viden. Under min 15aarige praktiske Løbebane var dette stedse mit inderligste Ønske. Man veed, hvilke store, ja uovervindelige Hindringer der stille sig i Veien for en Læge ved Realisationen af et saadant Ønske. Min nuværende Stilling som Hospitalslæge har fjærnet disse Vanskeligheder og budt mig rigelig Leilighed til at iagttage Naturens helbredende Bestræbelser i deres hele betydningsfulde Storhed. Min Stræben kan saaledes kun være den at udforske og aabenhjertig bekjende, hvad Naturen og hvad Kunsten i de forskjellige iagttagne Sygdomsformer har ydet. Cuiqve suum! Saalænge vi ikke lade Naturen vederfares nogen Retfærdighed, vil der heller ingen vederfares os. Jeg frygter for med disse Meddelelser ikke at gjøre noget gunstigt Indtryk, men kun Sandheden kan gavne.«

Dette Indlæg faar ganske vist ved Forfatterens lidenskabelige Rhetorik en stærk individuel Farve, men dets væsenlige Indhold kan dog siges at være et adækvat Udtryk for Wienerskolens Aand og Standpunkt. Medicinen skal og maa ikke erkjende andet end en logisk formuleret Naturvidenskab, Lægens Handlen maa deduceres af sikkre pathologiske Love. Den Resignation, som bragte den franske pathologiske Anatomies Positivisme til at begynde forfra med en rent empirisk Iagttagelse af Lægemidlernes Virkninger for derved efterhaanden at komme til sandsynlige Resultater, og som med det Samme bestemt maatte hævde Therapiens Selvstændighed, optræder Dietl principielt imod; hans videnskabelige Selvfølelse og Selvtillid anerkjender kun

en fuldfærdig, absolut sikker Therapi, der deduceres af Pathologien, og da denne ikke endnu formaar at formulere en saadan, staar han uden al aktuel Therapi. Den gamle Skoles famlende Kunst, dens usikkre Skjøn og Gisninger ere ham saa utilfredsstillende og mystiske, at han hellere vil nøies med slet ingen Therapi, med Nihilismen. Men Pessimist er han dog paa ingen Maade, tvertimod føler han sig tryg og sikker i sin Tillid til den rene Videnskab, og kan denne ingen rationel Therapi skaffe ham, saa slutter han, at en saadan ogsaa er unødvendig — Naturen kan helbrede, Lægen behøver kun at iagttage. Som Humoralpatholog kommer ogsaa han tilbage til den gamle vis medicatrix, om han end ikke opfatter denne saa poetisk-personifikatorisk som de Gamle. Vistnok seer han fuldkommen rigtigt, at den første store Opgave for den therapeutiske Forskning maa være den, at komme til Klarhed over Udstrækningen af Naturhelbredelsens Omraade — et Hovedpunkt, som dengang var og endnu er kun lidet opklaret, til Trods for Wienerskolens og nyere tydske Bestræbelser — og forsaavidt Naturen holder, hvad den i hans Øine lover, saa har han ogsaa Ret i at sige, at hans therapeutiske Retning først vil blive til fuld Nytte og Velsignelse for Menneskeheden. Men derimod har han næppe Ret i sin Opfattelse af den fremtidige Therapies Beskaffenhed, hvori han alene kan finde Realitet, og som han til Trods for sin Tillid til Naturhelbredelsen dog ikke ganske kan undvære. Allerede hans overmodige Fordring om en fuldstændig rationel, af Pathologien logisk deduceret og sikker Therapi er i Realiteten fuldstændig utopisk, hvor skjøn den end tager sig ud som Udtryk for en ideel Stræben; en saa klar Gjennemskuelse af alle de fysio-pathologiske Momenter kan ikke tænkes mulig, og vi maa fremdeles som den franske Skole hovedsagelig nøies med at slutte med Sandsynlighed af de Momenter, der ere os klare, og med det empiriske Resultat i analoge Tilfælde som det væsenligste Korrektiv og Støttepunkt. Men endnu mere skævt ser Dietl

paa Lægens hele Opgave ved endog til Yderlighed at fastholde det ontologiske Standpunkt og ville rette Behandlingen udelukkende mod anatomiske Sygdomme og ikke mod syge Individer. I saa Henseende er han enig med den franske Skole, der jo ogsaa, som vi have seet, stod paa det exklusive pathologisk-anatomiske Standpunkt, der fører til saadanne therapeutiske Anskuelser som den, at naar et Middel een Gang helbreder en Pneumoni, maa det helbrede alle Pneumonier. Dietl glemmer herved ogsaa, at en Pneumonikers Sygdom dog bestaar i noget Mere, end i en betændt Lunge. Vel er Dietls Standpunkt mere fremrykket end det franske; thi Rokitanskys pathologiske Anatomi var jo noget langt mere end den franske Skoles og prætenderede tillige at indbefatte i sig »den pathologiske Fysiologi«. Men som vi have seet i vort Resumé af Rokitanskys theoretiske System, var det endnu for en ikke ringe Del spekulative, aprioriske Betragtninger, der for Rokitansky havde Gyldighed af Fysiologi. Saa overlegen og decideret Naturvidenskabsmand Rokitansky prætenderede at være, naaede han dog i sit System ikke frem til den nye virkelig naturvidenskabelige, paa Fakta konstruerede Fysiologi, som samtidig udvikledes af Magendie og Joh. Müller. Rokitanskys aandfulde Elev er uagtet al sin Tale om Fysiologi heller ikke naaet dertil, ellers vilde han ikke i den Grad have været blind for Ontologiernes mislige therapeutiske Konsekvenser og vilde ikke saa ubetinget have forsmaaet og haanet det individualiserende Moment i Therapien, det Moment, som ganske vist bestandig vil bringe vor Virken i Forhold til Kunst og til Geni, og som fremdeles vil lade Menneskeheden trænge til »lykkelige« Læger, men som dog ogsaa vor nye naturvidenskabelige Fysiologi maa fastholde og vistnok fremdeles i en uoverskuelig Tid vil fastholde med desto større Vægt, jo mere den trænger ind i Analysen og Erkjendelsen af alle de sammenslyngede og nuancerede Livsfænomener og deres Aarsagsforhold, og jo mere den først derved ret faar Øiet aabnet for de afgjørende

Hindringer, der stille sig i Veien for Faststillelsen af en praktisk holdbar, rationelt og logisk formuleret Farmakodynamik. Denne Antagelse af det foreløbigt umulige i at forvandle vor anende Kunst til en virkelig logisk Videnskab — hvor vi altsaa klart skulde kjende alle Mellemled i Forholdet mellem Aarsag og Virkning — bør dog paa ingen Maade lamme de rationelle farmakodynamiske Bestræbelser, den skal kun lære dem en tilbørlig Resignation og Beskedenhed og forøvrigt netop ved Hindringernes Kæmpemæssighed opflamme dem til bestandig mere ufortrøden Iver. Og naar jeg har stemplet Dietls Fordring om Therapiens absolute Rationalitet som utopisk fra Nutidens Standpunkt, saa maa det dog heller ikke overses, at Fordringen ideelt seet staar fuldt berettiget, forsaavidt den peger paa den Vei, som hele Kulturudviklingen i Virkeligheden har fulgt og fremdeles vil følge, nemlig den Vei, der fra mystiske Anelser og Uklarhed fører over mod videnskabelig Klarhed og Sikkerhed. Dietl afgiver ogsaa selv et opmuntrende Exempel paa, at Kritik og Skepsis ikke behøve at lamme de positive therapeutiske Bestræbelser, idet han t. Ex. har anstillet ihærdige Undersøgelser til Opklaring af Kininets farmakodynamiske Forhold, og selv i hans væsenlig kritiske Arbeider, saaledes i hans i sin Tid epokegjørende Skrift om Aareladningens Anvendelse i Lungebetændelsen, hvori han fuldender Louis' Værk og slaar den gamle Blodladningsdogmatik til Jorden, fremkomme mange positive Momenter af ikke ringe Betydning. Dietls ivrigste Bestræbelser i positiv-therapeutisk Retning gaa dog ud paa, i god Overensstemmelse med hele Skolens Aand, at forvandle den medicinske Behandling til en kirurgisk, at bringe »det mekaniske Princip« til Gyldighed, navnlig ved at udtømme pathologiske Vædsker, som betinge Sygdomme. Han gaar i denne rationelle Therapi saa konsekvent tilværks, at han ogsaa ved Hydrocephalus vil gjennemføre »det mekaniske Princip«, og ironiserer i sin »Klinik der Gehirnkrankheiten« over, at man har kunnet være i Tvivl om den rette Be-

handling af denne Sygdom. Utvivlsomt er Udtømmelsen af den hydrocephaliske Vædske fra et pathologisk-anatomisk Standpunkt »rationel«, men den har dog ikke vist sig ret anbefalelsesværdig, og vi have her et tydeligt Exempel paa, at det ikke gaar an at »deducere« Therapien logisk med altfor stor Raskhed, men at man dog først og fremmest maa bøie sig for Empirien, for den therapeutiske Erfarings selvstændige Vidnesbyrd — i det Mindste ikke forsømme Bekræftelsen herfra.

Det Positive i Dietls Therapi er altsaa dog aktuelt af temmelig ringe Betydning, og Fremtidshaabet om en sikker videnskabelig Therapi det, han ved Siden af Naturhelbredelsen væsenlig trøster sig med. Den negative, nihilistiske Tendens, der saaledes hos Dietl skinner tydelig igjennem, og som prægnant viser sig i, at han fortæller ogsaa at have benyttet homøopathiske Midler for at være sikker paa ikke at skade sine Syge, kommer imidlertid stærkere til Orde hos en lidt yngre Kliniker af Wienerskolens Elever, Pragerdocenten Joseph Hamernik, der i sin therapeutiske Virksomhed uforbeholdent ser bort fra det Positive at gavne de Syge og stiller den negative Indikation i Spidsen: ikke at skade dem ved de anvendte Midler. Unægtelig har denne negative Indikation en overordenlig Betydning, og ligeoverfor den traditionelle stærkt indgribende Therapies Misgreb har dette Hamerniks Standpunkt en Fortjeneste, som ikke kan vurderes høit nok. Navnlig er det Blodudtømmelserne, som Hamernik meget energisk drager tilfelts imod paa Grund af deres svækkende Virkning. Han gaar ogsaa i denne Henseende videre end Dietl, der vel, særlig med Hensyn til Aareladning ved Lungebetændelse, havde paavist de skadelige Følger deraf for Sygdomsforløbet, men dog havde været uhildet nok til fuldt at anerkjende Venæsektionens lettende Virkning, navnlig paa Aandenøden. Hamernik fordømmer derimod peremptorisk enhver Blodudtømmelse som kun betingende skadelige Virkninger, og i Indledningen til sit iøvrigt i flere Henseender fortjenstfulde Værk

»das Herz und seine Bewegung« siger han, at »alle disse Methoder ere Medicinens Ulykke og kunne kun forværre en Sygs Tilstand, og at den medicinske Praxis i samme Forhold som den betjener sig deraf i Sygebehandlingen, i samme Forhold ogsaa fjerner sig fra Betydningen af en human Videnskab og bestaar til Plage og Skade for de Syge.«

Det vilde dog være ubilligt at paastaa, at Pragerklinikens Therapi fuldstændig slog sig til Ro ved denne negative Indikation ikke at skade. Til Trods for Hamerniks efter Tilhøreres Udsagn stærkt fremtrædende nihilistisk-fatalistiske Tendents gik det dog ham, som det altid gaar i Situationer, der bydende kræve Handling: selv den fuldkomne Skeptiker drives til at tage sit Parti og søge efter Udveie, og selv den mest udviklede therapeutiske Nihilist har da, naar det kommer til Stykket, en »svag (eller stærk) Side«, Noget, ogsaa han troer paa — ofte en Overtro, der er ligesaa langt fra det Rationelle som den Orthodoxes. Ogsaa Hamernik havde sin positive Overtro, saaledes som det fremgaar af hans Discipel Soldins Fremstilling af hans Therapi [68]. Navnlig Kjødsuppe og koldt Vand anvender han med stor Tillid, og medens han anser amerikansk Olie for et altfor indgribende Middel, har han ingen Betænkelighed ved at bruge Koldtvandslavementer. Man mærker tydeligt hos Hamernik som hos andre af Datidens therapeutiske Skeptikere en Paavirkning af Hydrotherapien, som netop da trængte sig frem som Folkemedicin og prætenderede at være den Panace, der skulde træde i Stedet for alle de gamle illusoriske Medikamenter. Hamernik har selv ikke givet nogen udførlig Fremstilling af sit therapeutiske Standpunkt, og et større Værk af ham i denne Retning, som Forlæggeren af et af hans andre Skrifter paa Omslaget bebuder snart at skulle udkomme under Titlen »über den heutigen Standpunkt in der Therapie«, synes aldrig at have set Dagens Lys [69]. Muligvis er Trykningen deraf bleven standset netop paa Grund af en altfor ubændig radikal Ten-

dents; thi hos ham synes Radikalismen ikke at være bleven dæmpet med Aarene, men snarere at voxe i Styrke, saaledes at hans Klinik bestandig mere nærmede sig til at repræsentere en virkelig Nihilisme, hvis Interesse i praktisk Henseende knyttede sig til det i Dietls Aand fortsatte Studium af Naturhelbredelsens Omfang, og som forøvrigt anvendte sine Kræfter til yderligere at nedbryde den gamle Therapi ved bittre Udfald og Satire. Rimeligvis har ogsaa denne voxende Forcerthed hos Hamernik været medvirkende til hans faa Aar efter indtrufne Afskedigelse fra hans Universitetsstilling; han faldt som Martyr for sin utopiske Radikalisme, og Wunderlich fremstiller ham i sin Historie som et nedtrykkende Exempel paa Faren ved at være et begavet men udisciplineret Hoved. »Udrustet med grundige Kundskaber i mange Retninger, med en rig Erfaring, med den fuldkomneste tekniske Øvelse og med en ren Stræben efter Sandhed har han dog virket mere forvirrende end nogen anden.« Hamerniks nihilistiske Tendents bliver herefter kun tildels repræsenteret ved Pragerkliniken af Jaksch, og kun paa en meget mindre overmodig og udfordrende Maade.

Hamernik er en Repræsentant for de mest yderlige Radikale af Wiener-Pragerskolens fra Skoda udgaaede Klinikere, hvilke Wunderlich paa sin træffende Maade karakteriserer saaledes: »I de trøstesløse Resultater, som Skoda erholdt ved sine med den yderste Koldblodighed og Haabløshed anstillede medikamentøse Forsøg, og som førte til det Resultat, at Alt var fuldkommen ligegyldigt, laa for mange svage Gemytter en stor Tillokkelse. Thi mange ere saaledes organiserede, at det kildrer dem, og at de bilde sig ind at blive store, naar de proklamere Hjælpeløsheden, og den professionelle Tvivlen om Alt har desuden ofte nok været Aandsstyrkens Maske hos svage Tænkere. Saaledes har den principielle Forkastelse af Therapien forlokket adskillige og navnlig saadanne, som kun havde sparsom Leilighed til at omgaas Syge og ikke havde nogen Anelse om de tu-

sindfoldige Berøringspunkter, gjennem hvilke Lægen ikke blot uden Medikamenter, men ogsaa med og ved saadanne kan være til Nytte for de Syge. Hin Forkastelse af Therapien har fornemlig lokket saadanne, som ved nok saa ivrig Deltagelse i de nye Bevægelser dog endnu ikke have bragt det til Indsigt i de nye Anskuelsers Hovedtanke, navnlig den, at Lægen ikke har at gjøre med Sygdomme, men med Syge, og at Tilbagevisningen af en formuleret Therapi for en Sygdom endnu aldeles ikke indeholder nogen Grund til, at man ikke ogsaa til Bedste for en Syg skulde kunne give ham Substantser, der sælges i Apotheket, ligesaa godt som dem, der falbydes paa Torvet.«

Wunderlich fremhæver her fra sit fysiologiske Standpunkt meget træffende, hvad der er Wiener-Pragerskolens Grundbrøst: at den staar paa en exklusiv pathologisk-anatomisk Basis og derfor kun lægger Vægt paa en ontologisk, mod bestemte anatomiske Sygdomsformer formuleret Therapi; en saadan Therapi kan den ensidige pathologisk-anatomiske Videnskab ikke rationelt formulere, og derfor ender den med Nihilismen. Det individualiserende Moment, det, som udgjorde de gamle Hippokratikeres Styrke, men som Wienerskolen nærede den største Ringeagt for, tager derimod Wunderlich igjen i Forsvar og vil saaledes i det Mindste paa dette Punkt bevare den Kontinuitet i Udviklingen hvoraf reelt og sundt Fremskridt altid maa være betinget. Vi skulle snart se, om han eller i det Hele den nye Fysiologies Ordførere virkelig formaa at holde sig saa vidt fri for Radikalismen, at de med Held kunne arbeide paa den foreliggende Hovedopgave, at forsone den dybe Modsætning mellem Kunst og Videnskab, mellem den gammeldags ubestemt-geniale Individualiseren og den moderne Videnskabs Exakthedskrav, mellem usikker Empiri og klar Rationalisme. Den pathologiske Anatomis ensidige Paavirkning af Medicinen formaaede ikke at løse dette Hovedproblem. Paris' og Wiens pathologiske Skoler ere enige i absolut at fordømme enhver til Takt og Genialitet støttet

Lægekunst og forlange en logisk Lægevidenskab. Men saasnart der spørges om Veien til at opnaa dette holdbare videnskabelige Standpunkt, ere de to Skoler diametralt uenige. Den franske Skole vil exklusivt opretholde Empirien og Therapiens selvstændige Udforskning, Wienerskolen anerkjender derimod intet Andet end Rationalismen, og det ikke i Form af den moderate Rationalisme, hvis Paavirkning Empirien trængte til, og som netop vilde bringe Forsoning i Antagonismen og dermed reelt Fremskridt ɔ: en rationel Bestræbelse efter at naa saa dyb en Indsigt som muligt i Forholdet mellem Lægemidlernes Virkninger og de pathologiske Fænomener — men i Form af den utopiske excessive Rationalisme, som vil have en ren deduktiv Therapi og paa det Dybeste foragter »Kurresultatet« og al therapeutisk Erfaring. Wienerskolen formaaede derfor ikke at opbygge, men væsenlig kun at nedrive og mellem den gamle Lægekunsts Ruiner at finde en Trøst i Axiomet om Naturhelbredelsens Universalitet. Dens eneste positive Fortjeneste knytter sig til Anvendelsen af »det mekaniske Princip«, til den ganske vist snart meget betydningsfulde videre Omforming af den konjekturale medicinske Therapi til klar Kirurgi, hvilken allerede den franske pathologiske Anatomi havde givet væsenlige Impulser til. Denne sidste Skole lagde vel i Kraft af sit exakt-positivistiske Standpunkt ogsaa en anden ny og solid Grund for Therapien i Anvendelsen af den numeriske Methode, men de praktiske Resultater af dennes Anvendelse viste sig foreløbig i det Mindste kun at have et meget tvivlsomt Værd. Kjendskab til den pathologiske Anatomi kan saaledes ikke være nok for den mod rationel Indsigt stræbende og handlende Therapeut; han maa forlange en mere alsidig Indsigt i Organismens Forhold, og Opmærksomheden vender sig da til det Hovedfag, der i sig omfatter alle Livsprocessers Studium, til Fysiologien, det Fag, som den franske Skole væsentlig saa bort fra, og som Wienerskolen heller ikke havde medoptaget, hvorvel den

overmodigt prætenderede ogsaa at beherske det. Og den nye naturvidenskabelige Fysiologi kan snart tilbyde sin Hjælp; støttet til de fundamentale Naturvidenskabers raske Udvikling gjør den sig stærkt og i voxende Grad gjældende samtidig med de nye pathologisk-anatomiske Skoler.

Therapien under Paavirkning af pathologisk Anatomi og Fysiologi.

Fysiologiens Betydning for Therapien. — Den nye Fysiologi. — Bichat. — Magendie og hans filosofiske Standpunkt. — Fysiologien som exakt Naturvidenskab. — Organisk Fysik. — Magendies Indgriben i Pathologien. — Hans Therapi. — Den experimentelle Methode i Therapien. — Therapiens Rationalitet. — Reaktion mod de anatomiske Ontologier. — Tilbagevenden til generel Therapi. — Magendies exakte Radikalisme. — Joh. Müller. — Tydsklands Fysiologi og praktiske Medicin. — Tübingerbevægelsen. — Wunderlichs og Rosers Arkiv. — Fysiologisk Medicin. — Theori og Praxis. — Den fysiologiske Læges Kvalifikationer. — Ontologi og fysiologisk Individualiseren. — Kritik af den traditionelle Farmakologi og Lægekunst. — Det Positive i den fysiologiske Medicin. — Forsvar for denne. — Den fysiologiske Medicins Fortrin og Ufuldkommenheder. — Nærmere Præcisering af den fysiologiske Therapi. — Atter Kritik af det Gamle. — Rationaliteten ei absolut. — Indrømmelser til Empirien. — Griesinger. — Fortsættelse af „Archiv für physiologische Heilkunde". — Tilnærmelse til Empirien. — Vierordt. — Den statistiske Methode. — Arkivets Tilbagetog. — Henles og Pfeufers „Zeitschrift für rationelle Medicin". — Den naturvidenskabelige Methode. — Fysiologen radikal, Klinikeren medierende. — Henles rationelle Pathologi. — Hypotheser. — Wunderlichs Haandbog i Pathologi og Therapi. — Svingninger mellem Empirisme og Rationalisme. — Mægling derimellem. — Rationalitetsfordringens Præcisering i Forhold til det medicinske Udviklingsstandpunkt. — Therapiens Realitet. — Den direkt helbredende og den expektative Methode. — Kurmidlerne ikke blot Medikamenter. — Medikamenternes Undværlighed og Uundværlighed. — Haandbogens umiddelbare praktiske Betydning. — H. E. Richters Organon. — Therapiens selvstændige induktive Udvikling. — Rationel Empiri. — Therapiens Tilsidesættelse. — Natur- og Kunsthjælp. — Vir-

chows og Reinhardts Arkiv. — Bestemtere Fastholden af Empirien. — Therapien endnu ingen Videnskab. — Virchows Formulering af Therapien. — Empirismen i Frankrig. — Société d'observation. — Topisk Therapi. — Valleix. — Renouard. — Engelsk Empirisme i Filosofi og i Medicin. — Induktiv Logik. — Hygieinisk-diætetisk Therapi i England. — Rationalisme. — Stofskifteundersøgelser. — Beneke. — Archiv der wissenschaftlichen Heilkunde. — Rationalismens Vanskeligheder og Resultater. — Balneotherapien. — Erstatningstherapien.

Den fysiologiske Bevægelses direkte og indirekte Resultater. — Naturhelbredelse. — Diætetisk Therapi. — Naturlægekunst. — Hydrotherapi. — John Floyer. — Hahn. — Priesnitz. — Schroth. — Hydrotherapiens Indflydelse paa Therapien i det Hele. — Klimatotherapi. — Phthisiotherapi. — Feberbehandling. — Brand. — Gymnastiken. — Ling. — Neumann. — Hygieinen i Frankrig, England og Tydskland. — Oesterlen. — Populariserende Medicin. — Bock. — Svindelmedicin. — Baunscheidt.

Den gamle Lægekunst i Forhold til den naturvidenskabelige Medicin. — Kritiske mæglende Bestræbelser. — Wunderlich. — Niemeyers Therapi. — Fenger. — Debat om de therapeutiske Hovedprinciper. — Buntzen. — Materialisme og Idealisme. — Den therapeutiske Bevægelses Væsen og Aarsager. — Pathologisk Anatomi og experimental Fysiologi. — Svingningerne og Usikkerheden i de therapeutiske Anskuelser. — Nødvendigheden af en gjennemgribende Reform. — Tendents til Radikalisme. — Sondring mellem Holdbart og Uholdbart. — Indicatio causalis. — Profylaxe. — Vakcination. — Sygepleie. — Sikkre Midler. — Mindre sikkre Midler. — Den exspektative Methode. — Den praktiske Medicins almindelige Karakter. — Buntzens Imødegaaelse. Idealistisk Standpunkt. — Sundheden som Norm. — Tillid til Organismen. — Individualiserende Kunst og exakt Stræben. — Rationel Udvikling og Kritik.

Jeg har søgt at vise, at den pathologiske Anatomi i sin ensidige Udvikling ikke formaaede at opbygge nogen ny, mere exakt og videnskabelig Therapi med tilbørligt Hensyn baade til det empiriske og det rationelle Moment. Den saa kun med større kritisk Klarhed end nogensinde tidligere det Vage og Upaalidelige i den gamle Empiri og søgte alt efter sine forskjellige Standpunkter at aabne en vis Fremtids-

udsigt til Therapiens nye Æra. — Men det egenlige bestandig tilstedeværende pium desiderium blev derved paa ingen Maade opfyldt; det der i den nye ligesaavel som i den gamle Tid higede efter Virkeliggjørelsen af en uomtvistelig reel og frugtbringende medicinsk Therapi, en saadan, som vel ikke stod fuldstændig emanciperet fra Kunstens ubestemte Kategorier, men dog paa alle Punkter stottede sig til Videnskaben. Skulde den naturvidenskabelige Fysiologi ikke formaa at tilfredsstille denne dybe Trang? Aabenbart vil man apriori med langt større Grund kunne vente afgjørende Fremskridt i Therapien fra Fysiologien, som omfatter alle den levende Organismes Forhold end af den pathologiske Anatomi, som kun vedrører en Del deraf. Vi skulle i Virkeligheden faa at se, at den moderne Fysiologies raske Udvikling paa en meget afgjørende Maade har indvirket paa Therapien, om den end ikke hidtil har været i Stand til at realisere alt det, som Lægen sukker efter, og som sangvinske fysiologiske Pathologer ogsaa have drømt om strax at kunne naa.

Jeg har i de indledende Bemærkninger til forrige Afsnit paavist, at Bichats omfattende Aand søgte at udvikle den pathologiske Anatomi i Sammenhæng med Fysiologien. Videnskabens voxende Omfang medførte imidlertid her som overalt Arbeidets Deling, og saaledes kom den i sine praktiske Konsekvenser mislige Adskillelse i Stand mellem den anatomiske og fysiologiske Forskning.

Den Mand, der optog Bichats Arv i fysiologisk Retning, var Magendie, hvis banebrydende Virken kan siges at have skabt den nye exakte Fysiologi, der paa ethvert Punkt støtter sig til de fundamentale Naturvidenskaber. Bichat stod endnu paa Montpellierskolens ældre, ideelt vitalistiske Standpunkt, og i sin experimentelle Forskning sigtede han bestandig kun paa at konstatere de for Livet eiendommelige Kræfter uden at tænke paa, at de kunde staa i væsentlig Relation til Naturens andre Kræfter. Dette hans Standpunkt er forklarligt nok, thi hans Tid var forud for Fysi-

kens og Kemiens storartede Udvikling ved Slutningen af forrige Aarhundrede. Magendie kunde derimod støtte sig til denne Udvikling, og han benyttede den paa en udstrakt og storartet Maade.

Magendies filosofiske Grundstandpunkt var det samme, som karakteriserede den samtidige pathologisk-anatomiske Skoles Mænd: den korrekte Skepsis, der fører til en positiv, fuldstændig forudsætningsfri Forskning. I sin store fysiologiske Haandbog[70]) hævder han med Styrke denne Opfattelse, der afviser alle aprioriske Doktriner som tilhørende en mythisk Tid, hvilken Medicinen har maattet have ligesaavel som de andre Naturvidenskaber. »Astronomien maatte begynde med Astrologi, Kemien med Alkymi, Fysiken var en lang Tid kun en tom Sammenhobning af absurde Systemer. Den menneskelige Aand maatte længe øve sig paa Vildfarelser, førend den vovede at øve sig paa Sandheden. Da optraadte i det 17de Aarhundrede Galilæi, og Verden lærte af de beundringsværdige Opdagelser, at det for at forstaa Naturen ikke er tilstrækkeligt at tro, hvad gamle Lærde have sagt om den, men at man maa iagttage den og spørge den ved Experiment. Den samme Aand er det, som nu besjæler alle Landes Fysikere og Kemikere, og som leder dem ved deres skarpsindige Undersøgelser.Ære være derfor den vise Galilæi, som førte den menneskelige Aand bort fra den falske Retning, hvori den i saa mange Aarhundreder forgjæves havde udtømt sine Kræfter, og derved lagde Grundstenen til de fysiske Videnskaber, der løfte Mennesket, forøge hans Kraft, sikkre Nationernes Rigdom og Lykke, hæve vor Kultur over tidligere Tiders og berede Efterkommerne en glimrende Fremtid! — Jeg vilde ønske at kunne sige, at Fysiologien, Videnskaben om os selv, havde taget det samme Opsving som de fysiske Videnskaber. Ulykkeligvis er det ikke saaledes! Fysiologien er endnu efter Manges Opfattelse et Produkt af Indbildningskraften, har sine forskjellige Troesbekjendelser, sine Sekter. — Mit Hovedøiemed har været at bidrage til, at Fysiologien kan vinde

en anden Skikkelse, at føre den fuldstændig tilbage til positive Kjendsgjerninger. Den fordærvelige og taabelige Fordom, at Fysikens Love ikke skulle anvendes paa de levende Legemer, har dog nu ikke mere uindskrænket Gyldighed, og jeg haaber, at inden lang Tid vil den med de fysiske Videnskaber nøie forbundne Fysiologi ikke kunne gjøre et eneste Skridt uden disses Hjælp; den vil tilegne sig Strengheden i deres Methode, Bestemtheden i deres Sprog, Sikkerheden i deres Resultater. Medicinen, som ikke er andet end det syge Menneskes Fysiologi, maa ogsaa slaa ind paa den samme Vei og naa det samme Standpunkt.«

Saaledes er Magendie paa ingen Maade »ren« Fysiolog, men griber netop kraftigt ind ogsaa i Pathologien og søger til denne at overføre Fysiologiens stringente experimentelle Methode; hans mange Forsøg med Dyr for at fremkalde forskjellige pathologiske Tilstande have været et Udgangspunkt for vor Tids epokegjørende fysiopathologiske Forskning. Den samtidige pathologisk-anatomiske Skoles ontologiske Opfattelse, dens Tilbøielighed til at betragte det anatomiske Fund som det ene Væsenlige, angreb Magendie stærkt og betonede derimod bestandig den fysiologiske Udviklingsgang i Sygdomsfænomenerne og Nødvendigheden af at vurdere alle sygelige Fænomener hos Organismen. Som skeptisk-empirisk Forsker var han ikke blot forsigtig med at opstille nye Axiomer, men var ogsaa fjern fra forskjellige senere Fysiologers sangvinske Dristighed i uden videre at overføre de fysiologiske Resultater paa Pathologien; han forlangte kun, at denne skulde tilegne sig Fysiologiens stringente Methode og tage sine Udgangspunkter derfra.

Særdeles epokegjørende vare Magendie's Forelæsninger for Læger ved Collège de France i Trediverne[71]), og der er al Grund til at misunde de Kolleger, der vare saa lykkelige at høre disse ligesaafuldt af Genialitet og overlegent Skarpsind som af en storslaaet Veltalenhed gjennemtrængte Foredrag, hvori han med befrugtende Kritik tager fat paa alle Medicinens Hovedproblemer, bestandig fra et strengt fysisk

og materialistisk Standpunkt — det er »den organiske Fysiks Seir«, han kæmper for. »Medicinen og Fysiologien«, siger han i en af de første Forelæsninger, »hvile ingenlunde paa noget fast og uomstødeligt Grundlag. Naar vi betænke de talrige Omvæltninger, som disse Videnskaber have været underkastede, saa maa en efter Sandhed stræbende Aand blive betagen af Modløshed, og derfor ere Mange komne til den nedslaaende Slutning, at Medicinen og Fysiologien ikke ere virkelige Videnskaber. Og gaa vi over til det praktiske Omraade, saa finde vi den samme Uenighed. Det er et deprimerende Studium at gjennemgaa de forskjellige mod en eller anden Sygdom anvendte Midler. Det er ikke nødvendigt at tage hver enkelt Sekt for og at see, i hvilken Grad den har ladet sig lede af sin Yndlingstheori. Lad os blot undersøge, hvad der for Øieblikket gaar for sig i Paris paa Klinikerne. Lad os tage en Tyfussyg; alt efter som han bliver sendt til det ene eller det andet Hospital, vil hans Behandling blive en forskjellig. Den ene Praktiker roser Afføringsmidler, en anden foretrækker Aareladning, en tredie holder sig til de saakaldte tonica; Andre endelig, og til dem hører jeg selv, lade Sygdommen omtrent uhindret gjennemløbe sine Stadier uden at forstyrre dens Gang.« Her skinner den dybe therapeutiske Skepsis igjennem, som karakteriserer Magendie i end høiere Grad end de samtidige pathologiske Anatomer, og som gjorde hans Service i Hôtel-Dieu bekjendt for dens nihilistiske Behandling. Fenger har ogsaa i en Afhandling i Hospitalstidenden med megen Ret gjort gjældende, at det ikke alene var Wienerskolen, men i end høiere Grad Magendie, hvem den nyere Tids therapeutiske Skepsis skyldes. Var Wienerskolen i nogen Henseende paavirket af Magendies Aand, saa var det af hans Nihilisme.

Men denne af hans overlegne kritiske Aand resulterende Tendents gik dog ikke saavidt, at han mistvivlede om Muligheden af en frugtbringende og reel Therapi paa videnskabelig Grund og alene stolede paa Naturhelbredelsen, saaledes som nogle af de mest radikale Wienertherapeuter. Thi

vel havde Magendie heller ikke noget ret Haab om en Regeneration af Therapien gjennem den af de franske pathologiske Anatomer lovpriste numeriske Methode, hvilket jeg allerede tidligere har omtalt, men i Kraft af sit exakte Standpunkt stolede han derimod med Fortrøstning og med den begeistrede Videnskabsmands Sangvinitet paa, at den stringente experimentale Methode skulde formaa at løse alle Gaader og ogsaa i sin Anvendelse paa den therapeutiske Forskning skaffe paalidelige positive Resultater tilveie. Hans utrættelige Stræben tog med Energi fat paa selve disse therapeutiske Problemer, og navnlig anstillede han talrige vigtige Experimenter med forskjellige Plantealkaloider, som netop da vare blevne nøiagtig fremstillede af Pelletier og Andre. Disse isolende kemiske Agenser tiltalte hans exakte Aand, som derimod høilig afskyede de gamle Droguer og deres løse empiriske Anvendelse. Magendie har saaledes ogsaa paa det therapeutiske Omraade virket direkte banebrydende og lagt Grunden til hele den nye Retning i Farmakologien, som har fundet mange energiske Dyrkere baade i Frankrig og Tydskland, og som søger sin Hovedstøtte i Experimenter paa Dyr og gjennem de her vundne Resultater haaber at naa frem til en rationel Therapi — ofte forøvrigt med en altfor stokvidenskabelig Forbigaaelse af de kliniske Iagttagelser! En Del af sine experimentelle Resultater paa Farmakodynamikens Omraade nedlagde Magendie i sin »Formulaire pour la préparation et l'emploi de plusieurs nouveaux médicaments«, som udkom 1836 og i sin Tid er bleven meget benyttet.

Saaledes har Magendie i fuldt Maal brudt Staven over den gamle Empiri fra fysiologisk Standpunkt og reist Fordringen om en ny, sikker og rationel Therapi, hvor Forholdet mellem Aarsag og Virkning skulde være klaret ved exakte Experimenter. Magendie tror dog ikke, at en saadan Therapi med Lethed kan skaffes tilveie, men gjør kun gjældende, at her er den eneste Vei given, som kan føre til Maalet. Han stiller sig saaledes paa et ganske andet Standpunkt end

Louis og de andre franske Anatomer, som alene vilde lægge de kliniske Iagttagelser og de beskedne empiriske Analogislutninger til Grund for Behandlingen, saaledes at Therapiens Selvstændighed hævdedes. Magendie vil derimod have fuld Rationalitet i Therapien og afgiver derved Udgangspunkt for den Udvikling, vi skulle see den fysiologiske Medicin at tage, og som i sine Konsekventser fører til at deducere Therapien af den fysiologiske Pathologi, at betragte den som et blot Appendix til denne, en Retning, som vi allerede have gjort fuldt Bekjendtskab med under Betragtningen af de aprioriske Doktriner, og som da vakte alvorlige Betænkeligheder. Disse blive vel noget mindre ved den nye rationelle Medicin paa Grund af dens mere holdbare naturvidenskabelige Udgangspunkt, men de gjøre sig dog ogsaa her, som vi skulle see, saa stærkt gjældende, at den rationelle Deduktion fremdeles viser sig at være en vovelig Sag. Medens saaledes i dette afgjørende Dissenspunkt Fysiologiens Ret, aktuelt og praktisk seet, stiller sig temmelig tvivlsom, navnlig saaledes som Magendie absolut og peremptorisk formulerede den, har den derimod uomtvistelig Berettigelse i det andet Hovedpunkt, hvori den divergerer fra den pathologisk anatomiske Skole, og hvor den ligeoverfor denne sidstes exklusive Begrændsning om det anatomiske Fund fremhæver Nødvendigheden af at gjøre den hele syge Organisme til Gjenstand for Iagttagelser og Behandling, at erindre, at en Pneumoniker lider af andet end en betændt Lunge. Saaledes gjør der sig i den nye fysiologiske Retning strax en vægtig Reaktion gjeldende mod en udelukkende Lokaltherapi — den anatomiske Skoles betydningsfulde Frugt — en Tendents til igjen at søge tilbage fra det Lokale til det Generelle, og dermed til det Individuelle.

Men den Mægling imellem Gammelt og Nyt, som jeg har betegnet som det for Praktikerne betydningsfuldeste therapeutiske Problem, kunde Magendie paa ingen Maade fremme. Dertil var hans naturvidenskabelige, rent fysisk-kemiske Standpunkt alt for fransk decideret, og han for-

agtede hele den gamle løse Empiri og usikkre Kunst ligesaa dybt som Wieneranatomerne. Ligesom hos disse fører ogsaa hans Radikalisme til en aktuel Nihilisme i Therapien; hans Experimenter skulle kun afgive Fundament til en Fremtidsæra. Hans experimentelle Forskning fortsattes af hans ældre og yngre Disciple, mellem hvilke sidste den geniale Claude Bernard indtager en særlig glimrende Plads, og de vandt efterhaanden en ikke ringe Indflydelse paa den praktiske Medicin; men Hovedudviklingen af den nye »fysiologiske Medicin« foregaar dog i et andet Land, i Tydskland. Johannes Müller, Professor først i Bonn, senere i Berlin, er her, hvad Magendie var i Frankrig, kun er han mere »ren« Fysiolog og for saa vidt mere i Overensstemmelse med Videnskabelighedens hele daværende Aand i Tydskland, dens Ringeagt for alt Praktisk, dens Tilbedelse af »die Wissenschaft an sich«. I Kraft af dette Standpunkt forblev den tydske Fysiologi, da den støttet til de fundamentale Naturvidenskaber begyndte at udvikle sig omtrent samtidig med den franske, i Modsætning til denne i lang Tid uden al Forbindelse med den praktiske Medicin, i hvilken Naturfilosofien og løs Empiri fremdeles stredes om Herredømmet. Fysiologi og praktisk Medicin betragtedes som hinanden fuldstændig uvedkommende: i de fornemme Fysiologers Øine var Praktiken et Haandværk, som det var altfor dybt under deres Værdighed at give sig af med. Men Joh. Müllers geniale og utrætteligt mod Exakthed stræbende Aand emanciperer sig dog for en stor Del fra denne Opfattelse og lægger Grunden til den nye Æra i den tydske praktiske Medicin; er hans direkte Indgriben deri end ringe, saa er ogsaa hans indirekte Paavirkning, alle de fra ham udgaaede Impulser i exakt naturvidenskabelig Retning, saa meget mere betydningsfulde, og det er saaledes naturligt nok, at det er hans Elever, som begynde den afgjørende Kamp mod hele den gamle aprioriske Spekulationsmedicin og mod den løse Empiri, og som efter nogle Aars Forløb staa som Seirherrer paa den medicinske Valplads, hvor de

da plante den fysiologiske Medicins Banner og forkynde, at nu er den nye exakte Æra kommen, den, der skal løfte Medicinen fra en vag empirisk Kunst til virkelig Videnskab i uløselig Forbindelse med de andre Naturvidenskaber.

Det er navnlig to af Joh. Müllers Elever, som, udrustede ligesaafuldt med et stort Forfattertalent og omfattende Kundskaber som med en begeistret Tro paa den nye Æras afgjørende Betydning baade for den medicinske Theori og Praxis, stille sig frem som Forkæmpere for den nye tydske fysiologiske Medicin og først og fremmest rette deres Hovedangreb mod den da endnu saa mægtige naturhistoriske Skole, i hvis Sted de ville sætte en methodisk exakt-empirisk og til Fysiologien nøie knyttet Forskning, men ikke mere nogen færdig Skole eller færdig Doktrin. Jeg mener de to unge Tübingerdocenter, Wunderlich og Roser, som 1841 grundede Tidskriftet: Archiv für physiologische Heilkunde. Arkivets Program indeholdes i dets Indledningsartikel »über die Mängel der heutigen deutschen Medicin und über die Wichtigkeit einer entschiedenen wissenschaftlichen Richtung in derselben« — et Indlæg, hvis hele slaaende og glimrende Form tydelig nok røber Wunderlichs talentfulde Pen.

»Vi aabne et Organ for fysiologisk Medicin. Med det ene Ord er vor Tendents udtrykt. Den fysiologiske Begrundelse af Pathologien maa være alle Oplystes Stræben, maa være Medicinens Opgave og Fremtid. I det ene Ord er Alt indeholdt, som Videnskaben besidder, som den forlanger, og som den trænger til. Men det Udtryk, som vi valgte til vort Løsen, gjælder endnu hos Mange kun for en Frase. Det er ligesaa ofte blevet misforstaaet som misbrugt. Medens nogle holde ægte videnskabelig Konsekvents i Medicinen for en umulig Kimære, for erfaringsløse Theoretikeres sangvinske Drøm, bilde andre sig ind, at man for længe siden er kommen ind i det rette Spor, og at det er tilstrækkeligt at blande nogle nye fysiologiske Opdagelser sammen med Praktikens gamle Sætninger. Derfor maa vi

gjøre nøiere Regnskab for, hvad vi ville, hvad vi fordre, og hvad vi tro at kunne naa. Som empirisk og induktiv Videnskab maa Medicinen fordre den samme Methode, som gjælder for de exakte Videnskaber. Intet Dogmatisk maa her taales, enhver Lov, som opstilles, maa fremtræde grundet paa Kjendsgjerninger, Iagttagelser og Experimenter. Dette have nu ogsaa længe de gode Iagttagere i Stilhed vedkjendt sig, men det er nødvendigt, at Grundsætningen bliver forkyndt høit og med utrættelig Energi, naar den skal komme til virkelig Anerkjendelse. Allerede har en frimodig Skepticisme hævet sig mod de vilkaarlige Antagelser, mod de Paastande, som en Generation har arvet efter den anden under Titel af Erfaring, og som den slog sig til Ro ved uden at prøve dem. Emancipationens Aand er vakt, og Troen paa de gamle Dogmer er brudt, man begynder at skjelne mellem det, som staar i Bøgerne og det, som Naturvidenskaben lærer. Det er forbi med den lettroende Tillid til de gamle irrationelle Medikamentformler og til indifferente Substantsers Virksomhed. Men denne Skepticisme er kun altfor hyppig bleven uden Principer, uden Konsekventser. Den havde hos saare Mange kun negative Virkninger. Naar de letsindige Theorier og Paastande fra Tilhængerne af en udlevet Periode ere blevne mistænkelige, saa tilintetgjøres kun altfor ofte dermed Tilliden til Muligheden af Viden overhovedet. Vi tro, at det nu er paa Tide, at hin Skepsis former sig til et organiseret System, at Kritiken med Konsekvents forsøger sig paa de for Kjendsgjerninger udgivne Iagttagelser, og at man prøver den Logik, som har tjent de theoretiske Exkursioner i Medicinen til Grundlag.«

»Vi tro, det er paa Tide at forsøge, af det forhaandenværende Erfaringsmateriale at grunde en positiv Videnskab, som ikke søger sin Støtte i Autoriteter, men i Grunde og empiriske Data, som lærer at forstaa Fænomenerne og i lige saa høi Grad kan skjærme imod Praktikens Illusioner som føre til en bevidst og sikker Therapi. Dette er nu fysiologisk Medicin, som, uadskillelig fra Fysiologien,

støttende sig til evidente Kjendsgjerninger, lærer de Love, efter hvilke Organismen lever i sund og syg Tilstand, helbredes og dør. Det er den kritiske Erfarings Medicin, den eneste spekulative og praktiske Retning, som nu er mulig i Medicinen. For denne Retning er det, vi optræde. At bringe den virkelige fysiologiske Pathologi til Anerkjendelse, at befordre dens Udvikling og eftertrykkelig forsvare den mod Angreb og Tilbagegang, er vor Opgave.«

»Det er misligt, at man fremfor Alt maa tage Medicinens videnskabelige Værd og videnskabelige Mulighed i Beskyttelse. Man kan hyppigt høre den Anskuelse, at Theori og Praxis i Lægekunsten ere uforenelige, at Theorien endog er en unyttig Ballast, som den praktiske Læge ikke behøver, men som han jo før jo hellere maa befri sig fra for ikke at blive indskrænket og viidledet i sin Virken. Denne ligegyldige og undervurderende Stemning mod Videnskaben er meget udbredt mellem de saakaldte Praktikere, hvilke derimod ere saa meget ivrigere i at beraabe sig paa deres egen personlige Erfaring, paa deres Praxis. Men er da Theori og Videnskab noget Andet end Summen og Resultatet af Aarhundreders Erfaring, end Indbegrebet af de Kundskaber, som vi skylde de anstrengte Iagttagelser af de Bedste og Dygtigste i vort Fag? Er det ikke den værste Absurditet, den taabeligste Formastelighed, naar en obskur Praktiker indbilder sig, at hans personlige indskrænkede Erfaring skulde erstatte ham det, som kun kan vindes ved de største Iagttageres forenede Anstrengelser? Ingen Praktiker kan undvære Theori. Han danner sig, ubevidst og instinktmæssig, Abstraktioner af hvad han ser, en Rettesnor for sin Handlen. Forskjellen mellem ham og den videnskabelige Læge er kun den, at den førstes Theori er baseret paa en lille Samling af individuelle Iagttagelser, et Kaos af dunkle Reminiscentser, medens den sidste henter Materialet til sine Abstraktioner fra alle Aarhundreders og alle Landes Erfaringer. En Theori maa Enhver have: og en rigtig Theori kan ikke være upraktisk, thi rigtig er kun

den, som svarer til Fænomenerne. Den videnskabelige Theori støtter sig til en omfattende og blivende Kasuistik og danner sig efter Grundsætninger, som hvert Øieblik kunne prøves. Kundskaber og Logik ere dens Elementer.« Saaledes hævder Arkivet ikke alene Theoriens almindelige Betydning som en Støtte for Praxis, men dens absolute Overvægt og absolute Gyldighed; ogsaa den praktiske Medicin er en videnskabelig Medicin, dens Handlen maa deduceres af den videnskabelige Theori; det er kun denne, det kommer an paa for Lægen at tilegne sig, saaledes at han logisk og rationelt kan anvende den — blot »Kundskaber og Logik«, saa er Lægen fuldt udrustet. Men kommer det for Lægen slet ikke an paa Andet end »Kundskaber og Logik«? Det tør de unge Videnskabsmænd dog ikke paastaa, og de indrømme tilsidst: »Ganske vist er det ikke alene Kundskaber og Logik, som gjøre Lægen handledygtig; Sandserne maa skærpes, Aanden maa vænnes til Anskuelse af Fænomenerne, Dømmekraften for Kombinationer maa uddannes, og Benyttelsen af Reglerne maa øves; men dette er ogsaa det Eneste, som adskiller den videnskabelig-praktiske Læge fra den blotte Theoretiker!« Men dette »Eneste«, denne lille Ubetydelighed, som Arkivet næppe finder Omtale værd, turde dog tydelig nok vise, at den blotte Theoretiker er meget langt fra at være en praktisk Læge, at det, der »ganske vist« hører til for at blive det, er saa væsentligt, at den medicinske Praktik fremdeles maa erklæres for at være en Kunst, til hvis Udøvelse der hører noget ganske Andet og mere end den blotte videnskabelige Theori.

Derpaa vende Arkivets Redaktører sig mod de da herskende tydske Theorier, og da navnlig Schönleins naturhistoriske Skole med dens skæbnesvangre Ontologier, dens Klassifikation af Sygdommene i et saakaldet naturligt System efter naturlige Familier. Med megen Skarphed vise de, at alle saadanne Klassifikationer af de sygelige Processer med deres »tusindfoldige Kombinationer og talrige Overgange ere aldeles ufysiologiske, at man vel af praktiske Overskueligheds Hensyn ikke kan undvære en Klassifika-

tion, og at visse Sygdomsbilleder ere saa karakteristisk eiendommelige, at man foreløbig maa beholde Navnene Dysenteri, Kolera, Skrofulose o. s. v., men at Fænomenologen ikke tillægger den mere end Betydningen af en praktisk Nødhjælp, som er laant fra den populære uvidenskabelige Anskuelse; han veed, at en saadan Symptomgruppe ikke danner noget fysiologisk afsluttet Hele, nogen organisk Existents, at disse Grupper paa mangfoldig Maade modificeres efter individuelle Forhold og uden bestemte Grændser gaa over i andre populært opstillede Symptomgrupper, og at det er umuligt at bestemme, hvor Grændsen skal være mellem Dysenteri og Tyktarmskatarrh, mellem Rheumatisme og Arthritis. Selv hvor Symptomgrupperne bestaa med en vis Ret, som i Tyfus, Kolera og Syfilis, er det Specifike ikke et »ens«, en Sygdomsorganisme, hvis Livsyttring Symptomerne skulde være; men den specifike Eiendommelighed i Fænomenerne har kun en ætiologisk Enhed. For Ontologen er den forudsatte Sygdomsenhed et Dogma; efter at Symptomgruppen engang er sat sammen, er den bleven ham til Begreb, til Væsen, til Existens. Han stiller sig da den Opgave at udkaste et skarpt Billede af denne Enhed, og i det konkrete Tilfælde at gjenkjende den ideelle Abstraktion. Saaledes blev den specielle Pathologi til Nosologi, til en Samling af Definitioner med vedhængte Receptformler. Saaledes gik hver Basis for Forklaring af Fænomenernes Sammenhæng tabt, ja man følte ikke engang Trang til at opsøge en indre Sammenhæng. Man blev staaende ved den givne Sygdomsspecies' Eiendommelighed. Man klamrede sig fast ved ubetydelige Tegn og kaldte dem pathognomoniske, medens Fysiologen let begriber, hvorledes saadanne Tegn ved individuelle Kombinationer kunne forandres og forviskes.«

Denne træffende Kritik af den ontologiske Klassifikation refererer sig vel her til den ældre løse symptomatologiske Opfattelse, men den vil endnu have en ikke ringe Gyldighed overfor Klassifikationstilbøieligheden i Alminde-

hed og navnlig ligeoverfor de pathologisk anatomiske Ontologier, som Medicinen endnu næppe har emanciperet sig tilstrækkelig fra til Trods for den fysiologiske Retnings voxende Indflydelse. Hovedkæmperen for den nye fysiologiske Medicin, Wunderlich, har en meget stor Fortjeneste af at have henledet Opmærksomheden fra det Lokale til Organismens almindelige Forhold, og navnlig til Feberen, men forunderligt nok har tillige den store Kliniker i sin vidt drevne thermometriske Systematiseren holdt en mod det Ontologiske temmelig stærkt tenderende Opfattelse i Live.

Artiklens sidste Afsnit indeholder nogle ret betydningsfulde, direkte Udtalelser om Therapien, ved hvilke jeg endnu særlig maa dvæle.

»Skepticismen«, siger Arkivet, »begyndte allerede for længe siden at gjøre Oprør imod de gamle therapeutiske Sætninger, og man behøvede kun at støde til Bygningen, saa truede Alt med at falde overende. Derfor frygte saa mange for at røre ved den, derfor vove de ikke engang at tilstaa, hvor hult og mørt Alt er. Men hvortil nytter Frygt for den rette Erkjendelse? Hvad hjælper det, at vi søge at skjule for Publikum og os selv, hvor vor Kunst ender? Er det Humanitet, at man vugger sig i Illusioner, hvor det gjælder Medmenneskers Liv og Sundhed?« Dernæst rettes Angrebet mod den traditionelle Farmakologi. »I Almindelighed kommer Lægen i det specielle Sygdomstilfælde paa to Maader til Valget af et Medikament. Enten finder han for den antagne, forhaandenværende eller indbildte Tilstand i Farmakologien en Klasse af Midler, som allerede ved Navnet antyde deres kurative Forhold til hin Tilstand (Antiflogistica, Resolventia, Tonica, Antarthritica), og mellem hvilke han navnlig efter individuelle Motiver bestemmer sig for det ene eller det andet, eller han skyder denne skolerette Maner til Side og vælger et Middel, som i lignende Tilfælde allerede har hjulpet ham eller Andre. Naturligvis støtte begge Methoder sig til »Erfaringer«, men sidstnævnte er den rent empiriske. Begge Methoder ere

lige yndede, og den ene er lige saa slet som den anden. Den første giver sig et Skin af Videnskabelighed, den stiller sig den Opgave, at handle efter Indikationer. De Klasser, i hvilke Materia medica har rubriceret Lægemidlerne, ere vel tildels naturlige og begrundede, som Emetica, Laxantia. Men ved Siden af disse staa i overveiende Antal andre Afdelinger, som allerede i deres Benævnelser udtrykke, hvilke Ideer de skylde deres Indførelse. Virkelig lader det sig af Medikamentklassernes Titler eftervise, hvorledes de mest heterogene Vildfarelser i de forskjellige Tidsaldre have tjent til Grundlag derfor, og hvorledes ogsaa her en fordærvelig Eklekticisme har optaget det nye Slette og bibeholdt det gamle Slette; de blodrensende og indhyllende Midler ere udsprungne af Theorien om Acrimoniæ, de slappende og toniske af Theorien om Strictum og Laxum o. s. v. Hvorledes kan man af en Lægemiddellære, som i en saadan Grad har samlet og sammensmeltet alt det Forkerte i sig, vente et sundt Raad?« Vi maa her erindre, at Magendies experimentelle farmakologiske Forskning endnu dengang var ubekjendt i Tydskland, hvor Naturfilosofiens spekulative fantastiske Anskuelser ogsaa i saa Henseende stode fuldt ved Magt, saaledes t. Ex. i den i sin Tid meget ansete Farmakologi af Sobernheim, hvis forfærdelig tunge, næsten uoversættelige Sprog iøvrigt gjør det barokke Indhold end mere utilgjængeligt for en klar Tilegnelse.

»Undersøger man nu,« fortsætter Arkivet, »hvad der endelig i en indiceret Klasse af Midler gjør Udslaget for det ene eller det andet, saa er det Vilkaarlighed, Intet andet end Vilkaarlighed. Man forestille sig kun en af disse Konsultationer, hvoraf den troende Syge venter sin Frelse, man lægge Mærke til, hvorledes de forskjellige Lægemidler blive gjort gjældende. Den ene »troer«, at man maa skride til Anvendelse af Kina, den anden »mener«, at Vin vilde være bedre paa sin Plads, den tredie »forekommer det«, som om i dette Tilfælde Jern var mest indiceret. Det falder Ingen ind at motivere sin Mening med virkelige Grunde,

Og mange vilde komme i Forlegenhed, naar man spurgte dem om den oprigtige Grund til, at de have ordineret Antimon eller Mercur, Bly eller Zink, Belledonna eller Hyoscyamus, eller spurgte, om de forstode at adskille disse Midlers Virkninger saa skarpt, at de i det specielle Tilfælde med frelst Samvittighed kunde bestemme sig for dette eller hint.«

»Derfor har man fundet det bekvemmere i Medicinen at beraabe sig paa Takten; idet man frygtede for at blive greben i Tankeløshed, har man søgt sin Tilflugt bag en ubestemmelig Divinationsgave. Man har blændet Publikum og Disciple med Mysteriet, man har forladt sig derpaa, at tilsidst enhver ved begyndende Alderdomssvækkelse vilde kunne glæde sig ved det fælles Bolværk; og mod dem, som ikke vilde tro, har man slynget et Anathem for Uerfarenhed og Mangel paa den medicinske Takts uudgrundelige Gave.« Alt skal saaledes være ren Videnskab; »Takt« og Kunst foragter Arkivet i lige saa høi Grad som Wienerskolen, af hvilken Wunderlich i det Hele er ikke lidet paavirket under sin første Optræden.

»Den anden Methode at komme til Valget af et Medikament paa, den empiriske, gaar mindre omstændelig til Værks; den søger ved Diagnosen at naa frem til et Sygdomsnavn, og anvender nu eller proberer, hvad derimod er blevet anbefalet. Ofte kan rigtignok under Videnskabens nuværende Tilstand heller ikke den rationelle Læge gjøre noget bedre, men for den tænkende Therapeut maa dog en saadan Methode blive ultimum refugium.« Vi gjenfinde den samme storartede Fordring til Therapien som hos Dietl, den samme Frygt for den empiriske Medicins Analogislutninger. Alt skal være exakt og rationelt deduceret. Nogen Middelvei gjælder ikke. »Intet er nødvendigere end den største Forsigtighed med de letsindige Lovprisninger af Medikamenter. Saa Mange gjøre sig skyldige i Lægfolks Feil, hvilke over et enkelt godt Resultat med et Husraad glemme hundrede Tilfælde, hvori det har ladet dem i Stikken. Der gives en Klasse Læger, som have en sand Idiosynkrasi

for saadanne Medikamentanbefalinger. En ny Salve sætter dem i Enthusiasme, selv den usandsynligste Helbredelseshistorie og det æventyrligste Middel, som dukker op i Journalliteraturen, henriver dem. Det er Folk, som i Alt, hvad der kommer frem, ere med til det Nyeste, men som ikke desto mindre have den dybeste Respekt for alle gamle Fordomme og paa det Inderligste ere sammenvoxede med den gamle Medicins forlængst modbeviste Doktriner.«

Vi møde saaledes hos den nye fysiologiske Skole en Kritik, der i Hensynsløshed ikke staar meget tilbage for Dietls. I at nedbryde den gamle empiriske Medicin ere de to Tübingerdocenter Mestre. Men det Hele er dog meget lidet tilfredsstillende som Program betragtet, det er kun Kritik, kun Negativitet. Hvor bliver det Positive af, den nye fysiologiske Medicin, hvis Æra Arkivet bebuder? I Afhandlingens Slutning komme da endelig nogle Antydninger tilsyne. »Den fysiologiske Methode maa gaa ud paa at undersøge det Grundlag, hvorpaa de antagne Regler bero, den maa udforske den Vei, som har født til de vidtudbredte Vildfarelser, den maa forsøge ved større Besindighed i Iagttagelser, ved større Forsigtighed i Slutninger at vinde en gyldigere Rettesnor for den therapeutiske Handlen. Noget er allerede sket, meget staar endnu tilbage for fremtidige Undersøgelser. Om man nu herved skulde komme til den sørgelige Overbevisning, at Lægerne ofte grovt have skuffet sig, saa vil man dog ogsaa bestandig blive sig mere bevidst, at man med lidt kan yde meget, saa snart man skænker Naturens Virken den nødvendige Opmærksomhed og slutter sig saa nøie som muligt til den.«

Hvad bliver da det Positive, hvormed de exakte Fysiologer ville opbygge den nye Medicin? Ved Siden af den større Stringents i den naturvidenskabelige Methode er det kun som i Wienerskolen Naturhelbredelsen, de støtte sig til. Den traditionelle Therapi er en Kimære, kun Naturen helbreder! Dette Program kunde ikke tilfredsstille de aktive Læger, end mindre de troende Klienter. Og det giver den

traditionelle Lægekunst Vaaben i Hænde, som den benytter mod den radikale Angriber. Mod dennes knusende Kritik kan der ikke reises nogen afgjørende Indvending, men derfor fører den gamle Kunst ogsaa Kampen over paa Fjendens Terræn og forlanger det Positive, som bebudedes, men som ikke kom. Hvorledes skal da den fysiologiske Therapi formuleres, hvorledes optræde de fysiologiske Læger? spørges der. Arkivet maa da paany rykke frem og søge at klare dette ubehagelige Hovedspørgsmaal. Det er Wunderlich, som igjen optager Kampen, navnlig i Arkivets 4de Aargang. Den paagjældende Artikel »Das Verhältniss der physiol. Medicin zur ärztlichen Praxis« optræder saaledes mod forskjellige Angreb paa Arkivet, og søger at forsvare og nærmere at præcisere den fysiologiske Retnings Aand og Tendents. Han afviser først den Beskyldning, at den nye fysiologiske Medicin blot skulde være theoretisk uden praktisk Anvendelse, skulde gjøre den positive Handlen vanskelig og tvivlsom og altfor lidt skulde bekymre sig om at helbrede. »Denne Beskyldning vilde være den haardeste og mest slaaende, hvis den var begrundet, men det er den heldigvis ikke. Om den fysiologiske Medicin end ikke har opfundet noget nyt Plaster, saa har dog dens sidste Tendents bestandig været rettet paa Praxis; ja den alene kjender Praktikens Opgave!« Efter at have fremsat denne storartede Bebudelse og henvist til alle de Fremskridt i Lægekunsten, som de nye Forskninger have ført med sig, skildrer han den fysiologiske Retnings ledende Standpunkter i praktisk Henseende og begynder med den mod Ontologierne rettede vigtige Sætning, som synes saa naturlig, at man næsten maa skamme sig ved at udtale den, men som dog i lange Tidsrum har været glemt, og hvis Sandhed endog er bleven ligefrem benægtet; det er den første Grundsætning for en rationel Anskuelse, nemlig at Lægen ikke har at gjøre med Sygdomme, men med syge Individer. Sproget selv har modvirket denne Sætning, og overalt er der kun Tale om en Pneumoni, en Tyfus o. s. v. Man tro ikke, at den strenge

Fastholden ved hin Grundsætning er en overflødig Subtilitet for den praktiske Medicin. Meget mere tjener den til Basis for alle andre Principer; uden den er enhver fornuftig Iagttagelse umulig, uden den erholder man kun illusoriske Diagnoser og skæve Indikationer. Saasnart vi fastholde denne Sætning, saa kan Diagnosens Øiemed og Maal ikke være noget andet end at konstatere alle mulige Forhold hos Individet, komme til Erkjendelse af hele Organismens Tilstand og gjøre sig Afvigelser fra den normale Tilstand klare. Kombinationen af alle Forandringer er hans Sygdom. Diagnosen maa derfor fremfor Alt være en anatomisk. Men den sande anatomiske Retning beroer ikke derpaa, at man sekerer Lig, finder den pathologiske Anatomi interessant og lærer at sige Tyfus i Stedet for Nervefeber, Tuberkulose i Stedet for Phthisis, men derpaa, at man overalt henfører de sygelige Fænomener til anatomiske Forhold, at man følger selve Sygdommens Gang i anatomisk Forstand.« Efter at have fremhævet, at de kemiske Undersøgelser ogsaa maa regnes under de anatomiske Undersøgelser, eller dog benyttes i anatomisk Retning, og at den fysiologiske Læge naturligvis heller ikke forsømmer de rent funktionelle Abnormiteter, som ere Yttringer af forandret Nervevirksomhed, fortsætter han: »Det kan ikke være Andet, end at det herved bliver noget omstændeligere at stille en Diagnose, end naar en Læge kun betragter Tungen og føler Pulsen, og med uefterlignelig Takt strax er færdig med sin Kjendelse; det kan ikke være Andet end at Resultatet af den fysiske Diagnose faar flere Led, end man sædvanlig sammenfatter i et Kunstnavn, og det kan hænde, at den rationelle Læge tilsyneladende kommer i Forlegenhed, naar han kort skal betegne Sygdommen med et populært Navn; men han hører ikke til dem, som holde uhørte Udtryk af øresønderrivende Lærdom for Videnskabeligheds og et tidsvarende Standpunkts Emblem. — Kun den fysiologiske Læge kjender sin Opgave, kun han kan vide, hvad hans Syge feile, kun han kan bedømme et Sygdoms-

tilfælde, kun han vil derfor være i Stand til at anordne en fornuftmæssig Kurplan.«

Men ret som om Wunderlich frygtede for at have talt for opmuntrende ved denne storartede Passus, hvis dristige Slutningsvending imidlertid kun staar ubevist som et Postulat, fortsætter han: »Vi have hidtil kun omtalt den fysiologiske Lægekunsts Fordele og kun havt opnaaelige Resultater for Øie. Men lad os ikke skuffe os over Omfanget af Lægens Magt, lad os ogsaa betragte Billedets omvendte Side og vor Kunsts Grændse!«

Han viser nu med megen Klarhed, hvor vanskelig den rationelle Læge er stillet i Sammenligning med den gamle empiriske Symptomatiker, der aldrig kommer i Forlegenhed, men strax har baade Diagnose og Therapi paa rede Haand: »Anderledes den rationelle Læge. Han vil gjøre sig Regnskab for Organismens hele Tilstand; de Tilfælde ere ikke Flertallet, hvor alt er klart, og ofte nok staaer Lægen i Valget mellem en Række af Muligheder, mellem hvilke intet Moment sikkrer en ufeilbarlig Afgjørelse. Den empiriske Erindring om tidligere forekomne Tilfælde giver kun utydelige Vink, thi hvert Enkelttilfælde er et Problem, som skal løses efter de i det alene liggende Chiffre. Derfor kjendes ikke den rationelle Læge paa den kjække eller frække Bestemthed i Diagnosen, hvormed man kan blænde Verden, men paa Forsigtighed, derpaa at han veed og erkjender, at vor Viden er Stykværk. Det er, selv ligeoverfor Lægfolk, nu for sent at spille den Infallible; Publikum har begyndt at see bag Kulisserne, og ogsaa vort Præstedømme begynder at blive profant. Man tør ikke skuffe sig selv; ved Forfølgelsen af Diagnosen støder man næsten altid paa et Punkt, hvor Mulighederne gaa fra hinanden, og hvor den tænkende Læge hyppig maa tilstaa, at hans Viden er til Ende og Formodningen begynder, hvor derimod den dristige Praktiker af den gamle Sort forlængst ikke mere aner noget Spørgsmaal. Derfor gjør Lægen bedst i af sig selv at opgive Orakelprofetens Rolle og nøies med

at være en trofast og forsigtig Raadgiver, der ærlig tilstaar, at ved den medicinske Dom kan man, som ved al Bedømmelse af menneskelige Situationer og Forviklinger, kun i enkelte Tilfælde naa en mathematisk Vished, men maa for det Meste blive staaende ved en Sandsynlighedsberegning, men en Beregning, som ikke er planløs, men maa anstilles efter bestemte Grundsætninger og i Besiddelse af alle tilgængelige Momenter.« Vi see, at W. fremdeles fastholder den absolut rationelle Fordring til Therapien, men samtidig dog begynder at føle Opgavens uhyre Vanskeligheder. Denne Artikel, der saaledes kun som det tidligere Indlæg er holdt i stor Almindelighed, kunde heller ikke afvæbne Modstandere, der ikke nøiedes med almindelige Talemaader, men forlangte en mere positiv, mere detailleret Paavisning af, hvorledes den virkelig rationelle Therapi skulde realiseres, som Arkivet med saa stor Pomp havde proklameret i Modsætning til den gamle Empiri. Wunderlich lod igjen et Aar gaa hen, inden han rykkede frem med et nyt Forsøg paa en saadan Paavisning. Det indeholdes i Artiklen »Die rationelle Therapie«, hvormed Wunderlich aabnede Aargangen 1846; jeg skal meddele Hovedindholdet af dette interessante Arbeide, og vi ville da faa at see, hvorvidt hans Udvikling kan siges at være væsentlig fyldestgjørende i det Hovedpunkt, som det her kommer an paa ɔ: hvorvidt den nye Retnings større therapeutiske Realitet derved blev sikkret, hvorvidt Lægen virkelig ved den fysiologiske Medicin vinder større Sikkerhed i sin Handlen. Han begynder igjen med at forsvare sig og protesterer imod, »at man ved en Tilhænger af den physiologiske Medicin forestiller sig en Mand, der undersøger sine Syge med stor Samvittighedsfuldhed og Taalmodighed i alle Retninger og derved plager dem med et uendeligt Apparat af besværlige og forfærdelige Instrumenter, men som derpaa, efter saaledes at have faaet sin diagnostiske Lyst tilfredsstillet, i Stilhed ikke nærer noget høiere Ønske end at faa sin Iagttagelse suppleret ved Sektion, eller dog i bedste Tilfælde som Therapeut ikke

veed Andet end at flygte tilbage til den traditionelle Empiri.« Efterat W. derpaa paany har opstillet den Fordring, at den videnskabelige, rationelle Therapeut maa see en Garanti for sin Virken, maa vide, hvad han gjør og hvorfor han handler, svinger han strax igjen bort fra den positive Paavisning og søger tilbage til Kritiken, hvor han er hjemme og ret kan udfolde sin Overlegenhed; han tager som tidligere Offensiven mod den gamle symptomatisk-empiriske Retning. Han dadler dog ikke de Gamle, som ikke vidste bedre; »ligesaa godt kunde man bebreide de gamle Romere, at de ikke afgjorde deres Kampe med Kanoner. Man maa fastholde, at Historikeren, naar han paaviser de forbigangne Perioders Mangler, ikke optræder som deres Anklager, men kun følger den sukcessive Udviklingsgang paa dens forskjellige Trin, unægtelig ogsaa paa dens Afveie.« Men han dadler sine Samtidige, som, »efterat de ikke mere ganske kunne ignorere Indtrædelsen af en ny Tid i Udforskningen af de sygelige Forhold, ere komne paa det Indfald, at Therapien er et Troens Gebet, fra hvilket den farlige, ødelæggende Skepsis maa holdes borte, og i hvilket man kun maa have Instinktet til Ledestjerne. Ingen Daarskab, til hvilken Uvidenheden tager sin Tilflugt for at opretholde den vaklende Autoritet, kan være fordærveligere end denne. Den Therapi, som støtter sig til Takt, istedetfor til gjennemtænkte videnskabelige Principer, er intet Andet end et Aggregat af dunkle uforstaaede Regler og unøiagtige Erindringer og er kun mere pedantisk, mere pretentiøs og kompliceret end Hyrdernes og Charlatanernes Therapi.« Han afviser altsaa stadig det gamle Kunstmoment med stor Styrke og er i saa Henseende ikke mindre radikal end Dietl. Endelig kommer han dog til Forsøg paa positiv Paavisning: »Hvad skal Therapien gjøre? Den skal forandre en abnorm Tilstand i Organismen til en saavidt muligt normal eller dog befordre den naturlige Overgang fra hiin til denne. Dette kan den ikke gjøre, naar den ikke kjender de Midler og Veie, ad hvilke Udjævningen maa gaa for sig. Men ikke maa Midler og

og Veie opfattes saaledes, som om en eller anden Rod eller et Salt i Kraft af sin iboende Trolddomskraft formaar at forvandle en infiltreret Lunge til en fri. Men hine Midler og Veie ere ikke Andet end den naturlige Udvikling og den naturlige Fremadskriden i de anatomiske og funktionelle Sygelighedstilstande, som alt efter Omstændighederne kunne føre til Organismens Redning eller dens Undergang. Den pathologiske Anatomi maa paavise disse Udviklinger, hvor de ere palpable, Fysiologien lærer os at kjende den lovmæssige Sammenhæng deri. Derfor ere disse Videnskaber Grundlaget for den rationelle Therapi.« Dennes Grundprincip bliver saaledes væsenlig fysiatrisk. »Men den pathologiske Anatomi, som skal gavne Therapien, maa være genetisk ɔ: den maa stræbe at opdage Organernes Forandringer i deres Opstaaen, den maa analysere Processerne i deres videre Udvikling med alle de ydre Omstændigheder og Kombinationer eller den indre Nødvendighed, hvoraf Udviklingen afhænger, endelig forfølge de Processer, der føre Organerne tilbage til deres Integritet. Det behøver vist ikke at siges, at den patholog. Anatomi ved denne Analyse næppe kan gjøre et Skridt uden at ledes af fysiologiske Forudsætninger, og at navnlig i den Henseende den nyere Udvikling af Histologien maa yde den den væsenligste Understøttelse. Er denne Stræben nu den pathologiske Anatomies og Fysiologies væsenlige Bestemmelser, saa er det den kliniske Opgave i det enkelte Tilfælde af de givne Tegn og Symptomer at erkjende Processens Art, Udviklingstrin og eiendommelige Modifikationer. Paa denne Opgaves store Vanskelighed beroer en af de første, maaske den væsenligste, unægtelig ogsaa den urokkeligste Grund til Usikkerheden i Lægens Viden og Handlen. Men kun der, hvor en saadan Slutning kan drages med nogen Bestemthed, er givet en Basis for en rationel Therapi.« Resultatet bliver altsaa det trøsteløse, at en virkelig rationel Therapi, den eneste, der kan respekteres, den, der, som han siger, »i den Grad kun er Appendix til, er det naturlige Re-

sultat af en fornuftmæssig og exakt Pathologi, at alle dens enkelte Regler kun fremtræde som næsten selvforstaalige Konsekventser deraf« — den kan næsten aldrig institueres!

Han gaaer nu videre i det Positive, omtaler først Begyndelsesstadiet og siger, at allerede ved den første Udvikling af en sygelig Proces kan Therapeuten have ganske forskjellige Øiemed, hvoraf hvert efter Omstændighederne kan være fuldkommen rationelt. Han kan ville undertrykke den, formilde den eller ogsaa ved en kunstig Forhøielse af Processen bringe den rask til Afslutning. Han indrømmer imidlertid, at Empirien allerede er slaaet ind paa alle disse Veie, og Fysiologen er altsaa her dog ikke meget forud for Empirikeren. Dog er der den Forskjel, at hin gjør det bevidst, i Kjendskab til Processernes Natur, medens denne gjør det instinktmæssig og derfor ogsaa mere ufuldkomment. W. gjør gjældende, at Abortivtherapien er særdeles vigtig og nyttig ved de akute Sygdomme. »Den betimelige Moderation af Sygdomsprocessen og endnu mere en betimelig Undertrykkelse af den forebygger uberegnelige Fataliteter, naar da den anatomiske Forandrings Art og de særegne Omstændigheder ved det individuelle Tilfælde tillade det.« Naar blot denne sidste Betingelsessætning ikke var, og den ikke havde saa overmaade megen indskrænkende Betydning! Thi derved bliver det Positive meget reduceret, ikke at tale om, at det i Virkeligheden ikke er Fysiologen, men Empirikeren, der fra først af har institueret denne Methode. Men naar Begyndelsesstadiet er tilbagelagt, og Sygdommen har naaet sin fulde Udvikling, hvad gjør da den fysiologiske Therapeut? Ja her seer det endnu langt sørgeligere ud for Fysiologen, »thi engang naaede til en vis Udvikling, unddrage de allerfleste Sygdomsprocesser sig enhver direkte Therapi. Saasnart Exsudationen er kommen i Gang, tør man ikke mere gjøre sig Illusioner over vore Midlers Virksomhed mod Sygdomsprocessen selv.« Her bliver Forf. igjen rent negativ kritisk, og hans Stil faaer igjen Sving; her føler han sig hjemme: »Hvem vilde være

saa sangvinsk at tro, at de Exsudater, som udfylde en Pneumonikers Lunger, Hjernetuberklerne ved en Hydrocephalus acutus, Tarmkjertelinfiltrationerne hos Tyføse skulde kunne direkte ryddes af Veien med nogle Urter eller hvad det skulde være for andre Midler? Og dog anbefales der os mod hine Tilstande et umaadeligt Antal af Specifica, hvert Aar nye, hvis Resultater prøves af alvorlige Mænd. I Sandhed, det er lige saa mirakuløst at helbrede en Hjernetuberkulose ved nogle Gran Calomel eller et Par Drakmer Jodkalium som at borttrylle en svær Sygdom ved et Decilliondelgran af et indifferent Stof eller ved Haandspaalæggelse. Alt hvad den rationelle Therapi kan gjøre mod de anatomiske Lidelser ved deres fremskredne Udvikling er at sørge for at begunstige den naturlige Udjævningsproces, hvilket ogsaa den gamle Medicin tænkte paa, naar den hævdede, at Lægen maatte følge vis medicatrix naturæ.« Ogsaa her kommer han tilbage til den gamle Medicin; Forskjellen er kun, at de Gamle have benyttet den billedlige Indklædning, som den moderne Naturforsker naturligvis maa forkaste. Det eneste Nye i denne Passus er den radikale Kritik, hvis Udtryk endog næsten ere videregaaende og mindre begrundede end Dietls. Han fortsætter med videre Reservation: »Al yderligere Bortdriven af Sygdommen, hvorom man har talt, beroer dels paa Illusion og er ligefrem umulig, dels er den i høi Grad tvetydig og farlig. Hovedopgaven bliver en negativ Fremgangsmaade, en Afværgelse af alle de Omstændigheder, som kunne forstyrre Processens naturlige Gang. Derfor er ogsaa i denne Henseende Behandlingen af de fleste videre fremskredne akute Sygdomstilfælde i det Hele temmelig ensartet eller dog kun forskjellig efter de individuelle Forhold, ikke efter Sygdommens Art.« »Men«, siger Forf. videre, idet han igjen mander sig op i positiv Retning, »i saadanne Tilfælde er dog Therapien paa ingen Maade unyttig eller blot negativ, og Lægens Stilling ikke en Tilskuers eller Iagttagers. Tvertimod kan han netop her, naar han

har den fornødne Kundskab og Uddannelse (W. siger ikke Erfaring), være sine Syge mere nyttig end nogensinde.« Og han viser nu, hvorledes Døden under saadanne akute Sygdomme meget sjelden hidføres ved selve Hovedlidelsen, men næsten altid kun ved Komplikationer og Følgesygdomme. Hvad formaar Therapeuten da mod disse? »Her frembyder sig nu en vid Mark for den rationelle Therapeut. Men hertil maa Lægen fremfor alt besidde en grundig Viden, han maa vide, hvilke Tilfælde der true hans Syge ifølge Sygdomsprocessens Forhold og de individuelle Omstændigheder, han maa kjende de første mistænkelige Antydninger for at forekomme de sekundære Forstyrrelser. — Den rationelle Læge vil derfor, naar den primære Proces er kommen til nogen Udvikling, i de fleste Tilfælde ikke storme ind paa den Syge med Medikamenter, men kun søge at holde mislige Indvirkninger borte; samtidig helliger han de Organer, hvorfra han veed, at Farer true, sin uafbrudte Opmærksomhed, og saasnart han her mærker noget Sygeligt, vil han skride ind med alle til sin Raadighed staaende Midler for at bekæmpe Affektionen i dens første Begyndelse.« Men hvilke alle disse Midler nu ere, gaar Forf. ikke nærmere ind paa; han stiller kun en nøie Analyse af Farmakodynamiken i Udsigt, og indrømmer for øvrigt strax efter, at disse sekundære Affektioners Art og Akuitet ikke altid tillade en heldig Indgriben, og at de ofte udvikle sig endog ved den samvittighedsfuldeste Paapasselighed, uden at Lægen kan ane eller diagnosticere dem. »Men deri bestaar jo netop vor Videns og vor Kunsts Mangfoldighed, at vi have at gjøre med en Fjende, som træder os imøde i bestandig nye Skikkelser og ofte nok seirer trods al vor Anstrengelse; og maaske ligger netop i denne bestandig tilbagevendende Kamp, hvis Udgang aldrig kan forudsees, for en stor Del den uendelige Tillokkelse, der er knyttet til vor Virken, hvilken allerede derved synes den rette Læge uden Sammenligning langt høiere end enhver anden Virken.« Han har altsaa ingen anden Trøst til

Therapeuten, end at det er interessant at staa i en raadvild Spænding. Det Forhold, at det er tilstodende Komplikationer, som medfore den fatale Vending, gjælder nu, siger Wunderlich videre, i ikke mindre Grad om de fleste kroniske Sygdomme, og den ovenfor fremhævede therapeutiske Grundsætning staar saaledes ogsaa her ved Magt. Her dvæler han dernæst ved den vigtige Kausalindikation, Undersøgelsen af, om der ikke vedblivende bestaar Omstændigheder, der vedligeholde og forværre den sygelige Proces, og han henpeger paa denne Indikations store praktiske Betydning. Afhandlingen slutter da med yderligere at godtgjore, at den rationelle Therapi dog ikke kan være fuldstændig rationel. »Man vilde i høi Grad misforstaa os, dersom man vilde tillægge os den Paastand, at Lægen altid og under alle Omstændigheder kunde ledes af et fuldkommen gjennemsigtigt Raisonnement og kunde gjøre sig fyldestgjorende videnskabeligt Regnskab for ethvert Punkt i sin Handlen. Saaledes ere navnlig Aarsagerne til vort Medikamentapparats Virkninger for en stor Del skjulte for os. Lige saa lidt vi vide, hvorfor Baryum danner mere uoploselige Forbindelser end Kalium, hvorfor et Salt krystalliserer paa en, et andet paa en anden Maade, ligesaa lidt vide vi, hvorfor Rheum laxerer, Columbo stopper og Opium bedøver. Men man maa ikke forlange mere, end de iagttagende Videnskaber kunne give. En rationel materia medica's Opgave er nu at finde de virkelig virksomme Bestanddele i de os af Naturen som Komposita givne Stoffer, at faststille deres Virkninger paa Væv og Funktioner saavel i den normale som i den syge Organisme og saavidt muligt føre disse Virkninger tilbage til almengyldige fysikalske og kemiske Forhold. Farmakologien har unægtelig i denne Henseende endnu meget at gjøre og er det mest retarderede af alle Medicinens Fag. Vi benytte de bekjendte Virkninger af Lægemidlerne uden at kjende deres sidste Grund med den samme Ret, hvormed vi betjene os af Knivens Æg, uden at Fysiken giver Oplysning om den sidste Grund til Tyngden og Bevægelsen.

Altsaa her som overalt, hvor det gjælder et givet Materiale, som man kun kan iagttage, ikke nærmere analysere, er Empirien i sin fulde Ret. — At endelig i Tilfælde, hvor overveiende Erfaringer om et Middels Nytte føre til at anvende det ogsaa uden tilstrækkelig rationel Retfærdiggjørelse, eller i fortvivlede Tilfælde, hvor man maa gribe ethvert nok saa svagt Haab om Hjælp og uanset alle andre Hensyn maa foretage Forsøg med anbefalede Midler, at her ogsaa den rationelle Therapeut tillader sig en empirisk Fremgangsmaade, derfor vil ingen Forstandig dadle ham. Men overalt vil man se ham virke med et indskrænket Apparat af saa simple Midler som muligt. En Sammenblanding af Meget er næsten altid et Tegn paa, at man ikke har Tillid til sig selv, at man vil lade et lykkeligt Tilfælde gjøre godt, hvad man har feilet i Valget af det enkelte Middel. Hvor Receptsygen ophører, begynder Therapien.« Med dette Kraftudtryk, hvis relative Berettigelse iøvrigt ikke kan bestrides, ender Artiklen efter tilsidst at have gjort den therapeutiske Empiri uventet store Indrømmelser, saaledes som vi have set. Have vi nu faaet, hvad vi vare berettigede til at vente, et fyldestgjørende Program for den nye fysiologisk-rationelle Therapi? Vi ville næppe kunne besvare dette Spørgsmaal med Ja. Det Væsenlige og mest fremtrædende i Wunderlichs Udvikling er de store Opgaver, han stiller for Fremtidens Therapi og de almindelige rationelle Synspunkter, han fremdrager, og da fornemmelig det, at de therapeutiske Indgreb maa knytte sig saa nøie som muligt til en omhyggelig Observation af Sygdomsprocessens hele fysiologiske Udvikling. Af dette Synspunkt resulterer i praktisk Henseende, foruden Nødvendigheden af en nøie Undersøgelse af de Syge, at Therapien maa blive saa nøie tilpasset efter de individuelle Modifikationer som muligt, at en routinemæssig Behandling derved modvirkes, og Therapien i det Hele maa stræbe efter en mere almindelig Karakter, maa forlade den gamle exklusive »Receptsyge« og tænke paa Hjælpemidler ogsaa udenfor Apotheket. Iøvrigt

er det Naturens egen Hjælp, W. fornemmelig stoler paa; vel bebuder han en ny og indgribende Therapi mod Sygdommenes Komplikationer, men han synes selv endnu ikke at have faaet nogen ret Tillid til den. Og det andet therapeutiske Hovedpunkt, han opstiller med en vis Pomp, at Sygdommen maa knækkes i dens første Begyndelse, er ikke blot af en temmelig tvivlsom almindelig Berettigelse, men er saa langt fra at være den nye Fysiologies Opfindelse, at det tvertimod er en af Empiriens meget gamle Regler, der ogsaa er trængt dybt ind i den populære Bevidsthed: »Sygdom maa tages i Tide.«

Wunderlich føler vistnok selv det Mangelfulde i sin Redegjørelse og, som han oftere fremhæver, Medikamentlærens retarderede Udvikling skal da bære Hovedskylden for, at den fysiologiske Medicin i praktisk Retning ikke kan præstere mere. Ganske sikkert er dette ogsaa et Hovedpunkt, og man maa indrømme Arkivet, at det i denne vanskelige Henseende lod positive Resultater være sig magtpaaliggende. I de følgende Aargange, efter at den nye Tübingerkliniker Griesinger havde overtaget Hovedredaktionen, optræder han med en Række omfangsrige Artikler »Zur Revision der heutigen Arzneimittellehre«, hvori han ikke alene drøfter almindelige Principspørgsmaal, men ogsaa meddeler smukke originale Detailundersøgelser, iøvrigt væsenligt støttende sig til Mulder og Mitscherlich, der i Tydskland optoge og videre udviklede Magendies og Joh. Müllers farmakodynamisk-experimentelle Undersøgelser. Arkivet beholder under Griesingers Redaktion fremdeles Titlen: »Für physiologische Heilkunde« og indeholder fremdeles temmelig stærke Udfald mod den gamle symptomatiske Medicins mange svage Punkter, som det jo har let ved at blotte. Saaledes ogsaa i de nævnte farmakologiske Artikler, hvor det iøvrigt med Rette fremhæver den ringe Interesse, man endnu har skænket Lægemiddellærens exakte Udvikling; det viser, hvor paatrængende nødvendig denne Bestræbelse

nu er, og at det netop tilkommer den positive fysiologiske Medicin at bidrage dertil.

Det Principielle i den fysiologiske Medicin søger Griesinger yderligere at udvikle: »Vi have det heldigvis ikke nødig at godtgjøre vor Frihed for den gamle Medicins Fordomme ved et Ødelæggelsesforsøg mod materia medica og betragte endnu ikke Anvendelsen af Medikamenter som et Tegn paa medicinsk Indskrænkethed; men vi ville, at Anvendelsen ikke skal være blind, men bevidst, og vi ønske selv at bidrage noget til dens nødvendige mere reale fysiologiske Grundlag.« — Ligeledes fastholder han i sin talentfulde Indledningsartikel det fysiologiske rationelle Princip som det ledende ogsaa i praktisk Henseende og dadler strengt, at mange Læger kun hylde dette Princip in abstracto, at de ville holde Theori og Praxis fuldstændig ude fra hinanden ligesom i den gamle iatromekaniske Skole. hvor man til Trods for de nye exactomekaniske Principer i Praxis vedblev at følge Hippokrates og Galenisterne; han dadler, at saadanne Læger endog »ligesaa inkonsekvente som utaknemlige« klage over, at Nutidens Medicin er bleven upraktisk ved den altfor store Indblanding af Fysiologi og Kemi. Ganske blottet for Grund var maaske denne Lægernes »Utaknemmelighed« dog ikke, thi det var dog ingen aldeles tilfredsstillende Therapi, den ilfærdige exakte Rationalisme kunde formulere. Paa samme Maade som Arkivet tidligere søger han nu at vise, at Medicinen bør være fysiologisk ogsaa i praktisk Henseende: »Den fysiologiske Therapi har hidtil havt end mindre gunstige Udsigter end Pathologien. Til denne slutter den sig med den Fordring, at Indgrebene ved Sygesengen fuldstændig skulle bestemmes af en klar Bevidsthed om de virkelig stedfindende sygelige Processer. Men denne Fordring er endnu ikke engang in abstracto almindelig anerkjendt. Man synes hist og her at gjøre Nutidens Medicin en Bebreidelse af, at den har paavist, hvor lidt det ligger i Sygdommenes Natur at lade sig borthexe. Fra Obduktionsbordet og Statistikens Evidents synes man endnu undertiden at ty hen til det Smuthul, at der foruden den

rationelle Medicin endnu skulde findes en anden meget mere virksom, rent empirisk og praktisk, hvilken det nu engang var givet, uden Regnskab for Hvad, Hvorfor og Hvorledes hurtigt og sikkert at helbrede svære Sygdomme ved de Ting som opbevares i Apothekerne. Forvirrende er det overhovedet at identificere den hele saakaldte indre Therapi med Anvendelse af Medikamenter. Istedetfor at spørge sig selv, hvilke alle de fornuftige Forholdsregler ville være, ved hvilke man fysiologisk kan haabe at gribe hæmmende ind i Forløbet af en given sygelig Proces, bestaar den therapeutiske Tænkning endnu ikke sjelden blot i en Overveielse af, hvilket Medikament man skal give den Syge, som om man i Stilhed forudsatte, at ét maatte i ethvert Tilfælde være det rette, da der dog maa være en Urt for Alt, kun ikke for Døden.«

I disse Linier udtaler sig en konsekvent fysiologisk Tankegang, der giver Therapien nyttige positive Holdepunkter, om end fremdeles kun af temmelig almindelig Natur; væsentligst ere dog hans Udtalelser som hidtil af kritisk Beskaffenhed, og Forfatteren erklærer end yderligere med Selvfølelse, at »en kritisk Bevidsthed om de øverste therapeutiske Grundsætninger bestandig vil være det, der adskiller en rationel Therapeut fra en Guérisseur.« Arkivet er altsaa fremdeles absolut rationalistisk og anerkjender ingen Middelvei i Therapien. Men det vil dog af denne sidste Passus sees, at det foreløbig væsentlig kun bliver i theoretisk Henseende, at der fremtræder en afgjørende Forskjel mellem den empiriske og den rationelle Therapeut. Denne maa fremfor Alt have »Bevidstheden«, en Betegnelse, der hos Griesinger næsten bliver et Stikord. Naar Bevidstheden imidlertid først og fremmest skulde være kritisk ɔ: en klar Bevidsthed om Therapiens Usikkerhed, saa er det forklarligt nok, at de praktiske Læger ikke gjerne sluttede sig særdeles ivrigt til Theorien.

Imidlertid kan der til Trods for den ret deciderede Optræden spores en bestandig Aftagen i denne Arkivets Fast-

holden af et strengt rationelt Standpunkt, en bestandig tydeligere Tilnærmelse til og Tilbagegang til en virkelig Empiri. Allerede i Griesingers første Aargang (1847) opponerer han i en Recension af Dietls Værk »Klinik der Gehirnkrankheiten« bestemt mod dennes therapeutiske Radikalisme, der giver sig et Udtryk i følgende Passus: »Hvem der nutildags roser et Middel, maa ogsaa kunne bevise, hvilken Indvirkning det udøver paa det paagjældende pathologiske Produkts mekaniske og kemiske Forhold. Uden denne Bevisførelse maa han i det Mindste være belavet paa Bebreidelse for Lettroenhed.« En saadan Fordring, siger Griesinger, er en Antecipation af Medicinens ideale Tilstand, hvilket ogsaa er sandt i fuldeste Maal, men denne Tilbagevisning af de rationelle Krav staar ikke desto mindre meget lidt i Harmoni med hele det ovenfor meddelte Program for den fysiologiske Medicin. Paa en afgjørende Maade træder dog ikke Arkivet tilbage fra sin Rationalitetsposition under Griesingers Ledelse; det svinger kun i flere Aar lidt usikkert frem og tilbage og mander sig af og til op til den fra Wunderlich arvede Resoluthed, saaledes i en Polemik med et af de ældre Tidsskrifter, »Heidelberger medic. Annalen«, der har forsøgt at mægle i Striden og paa en meget velmenende og vel berettiget Maade har udtalt, at »den sande Kunstner her som ved enhver Handlen maa vide at undgaa Extremerne og slaa ind paa en fornuftig Middelvei.« Dette, som Arkivet selv bliver mere og mere tilbøielig til at gjøre, afviser det dog kategorisk i sit Svar til Heidelberger Annalen, hvilke det kun giver Valget mellem det Enten—Eller: »Fremskridt eller Tilbagegang, Videnskabelighed eller Uvidenskabelighed, Sandhed eller Usandhed.«

En egentlig resigneret empirisk Holdning, en fuldstændig Opgivelse af den kategoriske Rationalisme kommer derimod virkelig til Orde, efterat Vierordt ved Griesingers Bortreise til Ægypten i 1850 har overtaget Redaktionen. Vel søger ogsaa han at opretholde Arkivets Traditioner ved at erklære, at han vurderer de rationel-fysiologiske Bestræ-

belser særdeles høit; men strax efter fremhæver han, at den pathologiske Fysiologi maatte være ganske anderledes fremrykket og fuldendt i sin Udvikling, naar disse therapeutiske Bestræbelser skulde bære betydelige praktiske Frugter. — »Den Tid er endnu langt fra kommen, da fysiologiske Grunde — den positive Videnskabs Grunde, ikke Muligheder, som man indhyller i fysiologisk Flitterstads — kunne for Alvor blive det Bestemmende ved Valget af vore Lægemidler. Men lad os ikke glemme, at det for nærværende Tid i Therapien meget mindre gjælder om Forklaringer end om sikkre Kjendsgjerninger. Gid man vilde lægge sig paa Hjerte, at heller ikke Therapien kan unddrage sig den almindelige Lov, som hver Videnskab ubetinget er underkastet, og hvilken som nødvendig Betingelse i første Række forlanger Faststillelse af Kjendsgjerninger. Det er en frugtesløs Anstrengelse at ville forklare Kjendsgjerninger, hvis Existens endnu er tvivlsom.« Og hvorledes skal man nu forsøge at indvinde disse enkelte Kjendsgjerninger, som man maa have, førend man kan tænke paa at efterstræbe en dybere Indsigt? Herpaa svarer Vierordt: »Intetsteds er det vanskeligere at indvinde sikkre Kjendsgjerninger end i Therapien; men Midlerne til at komme til uomstødelige Erfaringer giver her e n e og a l e n e d e n s t a t i s t i s k e M e t h o d e.« Altsaa i den m e s t e x k l u s i v e e m p i r i s k e M e t h o d e, som Louis indførte i Medicinen netop for fuldstændig at fordrive enhver Rationalisme, deri søger nu det stolte rationelle Arkiv sin reelle Tilflugt. Det anerkjender nu fuldt den Therapiens Selvstændighed, som nødvendig følger med det empiriske Standpunkt, medens det faa Aar iforveien peremptorisk erklærede Therapien for et Appendix til Pathologien.

For Archiv der physiol. Heilkunde lykkedes kun den første Del af Opgaven og den letteste Del deraf, Nedbrydningen af den naturhistoriske Skole og tildels af den hele gamle empiriske Medicin; derimod den sidste Del af Opgaven, at give noget Nyt i et saadant Omfang og med et

saa solidt Grundlag, at man derpaa kunne formulere en ny og mere uomtvistelig reel Therapi end den gamle, denne Del formaade Arkivet ikke at løse paa tilfredsstillende Maade. Fra de store Forjættelser i de første Aargange trækker det sig lidt efter lidt tilbage til det beskedne empiriske Standpunkt, ifølge hvilket der ikke er anden Udvei end enten at nøies med den gamle usikkre, paa Skjøn og Takt baserede Lægekunst — hvilket Arkivets videnskabelige Aand vanskelig kan nedlade sig til — eller at begynde helt forfra med møisommelige Undersøgelser efter en exakt statistisk Methode og saa, mens man ingen aktuel Therapi har, trøste sig med Naturhelbredelsens Universalitet.

Imidlertid havde Arkivet, der strax stod alene i Kampen mod den gamle Medicin, snart faat Forbundsfæller, og den første af disse, »Zeitschrift für rationelle Medicin«, der fremstod i Zürich faa Maaneder efter Fremkomsten af Wunderlichs Arkiv, viser allerede i sin Titel, at dets Fanemærke har et end mere decideret Præg; her taales aldeles intet Andet end det fuldt Rationelle — det Rationalistiske, som jeg har tilladt mig at kalde det til Adskillelse fra den almindelige Betydning af Ordet »rationel«. Bærerne af dette Tidsskrift ere Fysiologen Henle og Klinikeren Pfeufer. Hin rykker strax frem med en ret imponerende Programartikel: »Medicinische Wissenschaft und Empirie«, hvori han viser, at Medicinen maa være begyndt med den mest umiddelbare Empiri, men at det ikke kan vare længe, inden den menneskelige Aand maa spørge efter Aarsagerne. Det første theoretiske System var da det theologiske, Sygdommen betragtedes som en Straf fra Guderne, og følgelig fremgik en Therapi med Bøn og Besværgelser af den rationelt begrundede Indicatio causalis. Derpaa komme de filosofiske Systemer og søge at indordne alle Fænomener under visse Love og visse Synspunkter, idet de abstrahere deres Doktriner af en vis Fænomenrække. I Naturvidenskaberne danner der sig saaledes den ene Periode efter den anden, hver behersket af et System, der er udviklet paa

Basis af de da forhaandenværende empiriske Kundskaber; hver Periode deler han igjen i to, »Exacerbation og Remission«. Hin karakteriseres ved, at den ledende filosofiske Ide gjennemtrænger og befrugter alle Videnskaber, medens i den sidste Kritiken kommer til, viser det Mangelfulde i Systemet og opløser det. Efter dernæst at have omhandlet den filosofisk-theoretiske og den empiriske Methodes Grundprinciper, viser han, at den rationelle naturvidenskabelige Methode — det Udviklingsstadium, han kæmper for, og som nu er i »Exacerbation« — staar midt mellem hine Methoder, og navnlig adskiller sig fra den første ved ikke at gaa ud fra et øverste aprioiisk Grundprincip, men fra Empiri, fra Fakta, hvis Forbindelse maa skaffes tilveie ved Induktion og navnlig ved det fysiologiske Experiment. Derfor indrømmer ogsaa Henle, at den naturvidenskabelige Methode begynder med at være væsentlig empirisk, men det gjelder da om snarest muligt at hæve sig derfra til en rationel Erkjendelse. saaledes at man gjennemskuer Forholdet mellem Aarsag og Virkning, hvortil vi da ikke alene benytte Induktion og Experiment, men ogsaa Hypothesen; denne sidste kommer i Henles senere Udvikling til at spille en bestandig større Rolle, og det er hovedsagelig ved Hjælp af den, at han gjennemfører det »Rationelle« — tilvisse en meget betænkelig Sag i praktisk Virken.

Meget karakteristisk for dette Tidsskrift er det, at den af de to Redaktører, som gaar i Spidsen med den rationelle Fordring til den praktiske Medicin, er den anatomisk-fysiologiske, altsaa rent theoretiske Videnskabsmand, medens den anden Redaktør, der er erfaren Kliniker, er mindre radikal og holder sig forsigtig tilbage. Fuldstændig kan han dog ikke blive udenfor Kampen, og han rykker da frem med en orienterende Artikel, og det paa det mest brændende Punkt i Bevægelsen, paa Farmakologiens Omraade. Han fremhæver her, ligesom de andre mod Exakthed stræbende Forskere, hvor meget Therapien staar tilbage, hvorledes Paavirkningen af den raa empiriske Folkemedicin endnu bestandig mærkes

paa saa mange Punkter af den og hyppig kolliderer med den virkelige videnskabelige Begrundelse, hvorledes den mislige Omstændighed, at Væsenligt og Sandt er blandet sammen med Uvæsentligt og Usandt, gjør de farmakologiske Haandbøger saa uheldige, at den praktiske Læge ikke kan gjøre noget Bedre end hurtigst muligt søge at glemme Alt, hvad han har faat deraf. »Saaledes har der,« siger han, »netop mellem de dygtigste og mest klartseende Læger udviklet sig en ganske naturlig og berettiget Skepsis, og Menneskeheden maa takke de Læger, som selv ved de heftigste Sygdomme, der tilsyneladende trængte i høieste Grad til Hjælp, hellere ville lægge Hænderne i Skjødet, end føie en ny Fare til den allerede bestaaende ved Anvendelsen af stærkt virkende Medikamenter, der vel ere blevne meget anbefalede, men aldrig videnskabelig prøvede. Men denne Modløsheds Tilstand tør ikke vedvare, naar ikke den mest humane og levende Del af Medicinen skal gaa tabt for Videnskaben og overleveres i Hænderne paa dristige Routiniers som et farligt Vaaben; Veien til en bedre Fremtid er allerede banet og betraadt af dygtige Mænd.« Efter denne forhaabningsfulde Vending viser han, at hverken den exklusive empiriske Vei for sig, eller den aprioristisk kemisk-fysiologiske for sig alene fører til Maalet. Begge Methoder maa forenes og dyrkes sammen for at faa det Holdbare, det virkelige Rationelle frem. Han ender Artiklen med at udtale, at Farmakologiens Opgave bestaar deri, at forvandle alle empiriske Midler til rationelle. Men heri ser han dog kun en fjern Fremtids Maal, ligesom han i det Hele optræder moderat og anerkjender Empirien i langt større Udstrækning end Henle. Den erfarne Kliniker kan ikke fastholde Radikalismen, men stræber at mediere mellem Extremerne og derigjennem at naa et virkelig brugbart praktisk Standpunkt.

I de specielle klinisk-fysiologiske Undersøgelser, som han nu begynder paa, følger han hovedsagelig Mitscherlichs Methode, men stort Udbytte spores ikke af disse Reform-

bestræbelser, og formodentlig har Pfeufer selv efterhaanden faat Følelsen af deres Frugtløshed, thi de blive efterhaanden mere og mere sparsomme og give Plads for andre Detailarbeider.

Pfeufers Kampfælle, Henle, der dristigt aabnede Felttoget, er ogsaa den, der fremdeles gaar i Spidsen med »hurtigst muligt« at rationalisere Medicinen. Tidsskriftets snævre Rum er ham ikke nok, og han bereder sig da til et mere afgjørende og omfattende Reformforsøg ved 1846 at begynde Udgivelsen af en hel Pathologi, der paa Titelbladet ligefrem betegner sig som rationel; Henles System er altsaa færdigt. Men hvorledes formaar Forfatteren at gjennemføre det paa Videnskabens saa ufuldkomne Standpunkt? Kun paa een Maade bliver det muligt: ved en meget udstrakt Benyttelse af Hypothese. Det interessante og omfattende Værk skal være »et Forsøg paa at sammenføie til en systematisk Form de fysiologiske Kjendsgjerninger, som Iagttagelsen af det syge Legeme har konstateret, tilligemed de Theorier og Hypotheser, hvortil de give Anledning.« Hvorledes han strax i Indledningen med Styrke taler Hypothesens Sag, har jeg allerede tidligere dvælet ved. Gjennem hele Værket er den Tanke fremherskende, at enhver Udvikling, ethvert Fremskridt i Naturvidenskaben bestandig knytter sig til Hypotheser som Ledestjerner for Undersøgelsen, og at enhver Handlen, saaledes ogsaa Lægens, ved hvert Skridt bevidst eller ubevidst foregaar i Kraft af en Theori eller Hypothese. Disse ere altsaa nødvendige Betingelser, som af al Magt bør fremmes, men for ikke at ledes vild, maa man blot ikke glemme, at de ikke ere stabile, ufeilbare Dogmer. Saaledes er Henle paa ingen Maade blind for, at det kun er et relativt gyldigt og momentant Overgangs-Standpunkt i Medicinens naturvidenskabelige Udvikling, han opstiller, og ingen definitiv pathologisk Doktrin. Men den hypothetiske Forklaring af Fænomenerne fører dog Forfatteren efterhaanden saa dybt ind paa et farligt Glideplan, at Værket ikke blot bliver ubrugbart som praktisk

Lærebog, men ganske vist gjør Kritikens haanlige Betegnelse »Konjekturalpathologi« temmelig berettiget. Skarpere og mere knusende fordømmende end nogen anden Kritik var dog den, der fremkom fra hans oprindelige Forbundsfælle i Kampen for Medicinens radikale Reform, Wunderlich, der som Redaktør af »Archiv für physiolog. Heilkunde« nogle Aar iforveien havde hilst Henles og Pfeufers Optræden med Glæde. I en meget vidtløftig, gjennem to Hefter af Arkivet for 1850 gaaende Recension søger Wunderlich ikke alene at paavise, at Henle har theoretiseret uden Kjendskab til Medicinens seneste Udvikling, og at endogsaa selve Kjendsgjerningerne ere fremstillede skjævt og ulogisk, men at Værket desuden gjør sig skyldig i den største Synd, en medicinsk Forfatter kunde gjøre sig skyldig i, nemlig den, at det ligefrem er et Attentat mod den naturvidenskabelige Methode. Og idet Wunderlich tilsidst endnu engang fremhæver, at Medicinen vel maa stræbe efter at blive rationel, at komme til Kundskab om Fænomenernes Grund og Sammenhæng, men at dette ikke kan ske ved overfladisk Aandfuldhed og tøilesløse Konjekturer, ender han Recensionen med »i en alvorlig Videnskabs Interesse, og af Interesse for Elever og for det Publikum, som endnu ikke ganske tvivler om Lægernes Soliditet, at nedlægge Protest mod et saadant Tilbagefald i det frivole Spil med Hypotheser.«

Dette var unægtelig et Dødsstød for den ivrige »Exacerbations«-Retning, der ikke vilde nøies med en langsom induktiv Fremadskriden mod det Rationelle og med uforklarede Fakta, men ad theoretiserende Vei vilde benytte den unge Fysiologi til paa en Gang at gjøre Medicinen fuldt rationel og bringe Menneskeaandens gamle Trang til Forklaring af Fænomenerne udtømmende Tilfredsstillelse. Fuldkommen ihjelslaaet blev dog Henles Værk derved ikke. Ikke blot virkede hans aandfulde Hypotheser i mange Henseender ansporende og befrugtende for den fremtidige Forskning, men flere pathologiske Videnskabsmænd optoge som Anerkjen-

delse hans rationaliserende Theorier, saaledes den danske Patholog Prof. Sommer, der indledede en Oversættelse af Bogen [72]) med en udelt Anbefaling.

Nøies da Wunderlich nu med at være Kritiker og beskære de altfor vilde Skud paa den fysiologiske Medicins unge Træ, som han kort i Forveien havde plantet? Er hans Begeistring for dets Væxt saa tidlig bleven kølnet, at han nu kun optræder negativt? Tvertimod, efter at være kommen i Spidsen for den store Universitetsklinik i Leipzig, træder Wunderlich samtidig med Henle frem med en meget omfattende Haandbog i speciel Pathologi og Therapi [73]), hvori han altsaa vil give en udtømmende Manifestation af sit fysiologiske Standpunkt, saaledes som det efterhaanden har modnet sig hos ham, og i en systematisk Udvikling meddele den nye Æras Medicinere deres betryggende Uddannelse. Dette Værk udmærker sig ikke alene ved den for Wunderlich karakteristiske fuldendte Form og Fremstilling, men hviler i Modsætning til flere andre lignende Haandbøger paa et meget omfattende Studium af hele den medicinske Literatur. Her, hvor vi kun beskæftige os med den therapeutiske Udviklings Hovedmomenter, maa vi navnlig undersøge hans Stilling til de store Problemer om Forholdet mellem Kunst og Videnskab, mellem Empirisme og Rationalisme og mellem Natur- og Kunsthelbredelse, som han i Arkivet stærkt havde fremdraget, men med Hensyn til hvilke vi ogsaa have set væsenlige Svingninger i Opfattelsen gjøre sig gjældende hos ham.

Ogsaa i Wunderlichs Haandbog ville vi se, at hans oprindelige radikal-rationalistiske Sikkerhed i Erfaringens Skole har lidt et ikke ringe Knæk, og at han mere resigneret nærmer sig den beskedne Empiri, som han i sin Ungdom ringeagtede. Allerede i Indledningen indrømmer han, »at Processerne i den syge Organisme paa tallose Punkter kun ere Resultatet af de mangfoldigste Tilfældigheder, at derfor Regningen med dem altid maa blive ufuldkommen, og at saaledes Medicinens Theori ofte maa finde sig i at

anerkjende det uopklarede Forhold i mange Fænomener.« Vel siger han strax efter dristigt om Therapien, at »det Vigtigste er at faststille den rationelle Kurindikation.« »Indsigten i de sygelige Processer maatte være meget fattig, naar vi ligeoverfor dem ikke formaade at handle efter Motiver.« Men naar vi da spørge, hvad han nu forstaar ved en rationelt motiveret Indikation, saa faa vi strax det Svar: »Det bedste Grundlag for en motiveret ɔ: altsaa rationel Fremgangsmaade ved de Syges Kur er den exakte Iagttagelse af visse Kurmethoders Indvirkning i lignende Tilfælde.« Altsaa opretholder han nu fuldkommen det empirisk-induktive Standpunkt med de selvstændige Analogislutninger som det Afgjørende for Therapien, og han tilføier med end større Bestemthed: »Droguernes Virkninger ere ikke til at beregne af kemiske og fysiologiske Præmisser. Virkningens Art maa ene og alene faststilles ved Erfaring og Iagttagelse. Tydningen har først at følge bagefter. Ligesom ved alle faktiske Naturprocesser bliver den ogsaa her ufuldkommen, og det Hul, der er i Sammenhængen af Aarsag og Virkning, gjør Benyttelsen af det faktisk Erkjendte endnu ikke irrationel.« Den tidligere Fordring om, at det Rationelle skulde involvere Indsigt i »Hvorfor og Hvorledes«, er da opgiven, nu »forudsætter rationel Handlen ikke nødvendigt Kjendskab til de Veie, paa hvilke man bevæger sig, men det er den Handlen, som i fuld Anerkjendelse af de givne Forhold og al deres Uklarhed med omsigtigt Overlæg tager de brugbareste Tilknytningspunkter til Motiver. Det er ikke anderledes ved den medicinske Therapi end ved det sædvanlige Livs Beslutninger. Ogsaa ved disse dadler man med Rette en formastelig og blind Letsindighed, men ikke mindre den Raadvildhed, som hver Gang spilder Tiden, fordi endnu ikke alle Punkter ere blevne klare.« Det Rationelle er saaledes nu ikke mere absolut uforeneligt med Takt og Skjøn og alle de mere eller mindre usikre Kategorier, hvorpaa Handlen overhovedet maa hvile. W. begynder at indse Nødvendigheden af

at bevare Forbindelsen med den gamle Lægekunst og komme bort fra den videnskabelige Radikalisme. Men kort efter siger han særlig om den farmakologiske Therapi: »Ligesom jeg er langt fra at ringeagte Droguernes Virksomhed, og ligesom jeg derfor overalt har ladet mig det være magtpaaliggende at henvise til disse vigtige Vaaben i den tænkende Læges Haand, saaledes bliver det dog stedse min Grundsætning, at ofte vor bedste Kur sker uden Apothekets Hjælp, men fremfor Alt, at for en lykkelig Kur med eller uden Medikamenter ere exakte anatomisk- og fysiologisk-pathologiske Kundskaber bestandig den bedste og solideste Borgen.« Disse ere altsaa Hovedbetingelsen for en Therapeut; Takt og Erfaring staa dog kun i anden Række

Det er ved disse Svingninger i Tankegangen, denne fortsatte umiskjendelige Stræben fremad mod exakt Indsigt som Basis for Lægens Virken og de bestandig dertil knyttede Reservationer og Henvisninger til en ren Empiri med dens Analogislutninger tydeligt nok, at W. nu søger fremfor Alt at træffe den tidligere ringeagtede Middelvei og selv føler, at han i sin første dristige Optræden for meget har villet antecipere Idealet; det er klart, at det praktiske Livs Krav bestandig mere modificere og moderere hans Opfattelse.

Det Samme gaar igjen hele Værket igjennem. I den første mere almindelig pathologisk-therapeutiske Del mærkes Tilbagetoget mindst, og Meget af hans tidligere Uforfærdethed og hensynsløse Sandhedsstræben kommer her til Orde; saaledes i det Afsnit, vi særligt maa bemærke »von den Heilgrundsätzen in Allgemeinem«, hvor han fremdrager Grundproblemet om Therapiens Realitet. Efter at have fremhævet, at den therapeutiske Videnskabs Opgave er at prøve Hjælpemidlerne, hvorfra de saa bydes, og faststille deres Værd med den størst mulige Exakthed, fortsætter han: »betragter man Mangfoldigheden af de therapeutiske Methoder og Fremgangsmaader for ensartede Tilfælde, hører man om det heldige Resultat, som tilskrives de forskjelligste

selv de absurdeste therapeutiske Forholdsregler, ser man, hvorledes Charlatanernes mest meningsløse Adfærd ikke rokker Publikums Overbevisning om deres Midlers Virksomhed, bemærker man tillige, hvor mange Sygdomstilfælde der helbredes uden al Therapi, saa kan man næppe rette Bebreidelser mod dem, som forholde sig skeptisk mod enhver Therapi, mod enhver Lovprisning af et Middel eller en Methode. Den Lykke, som hver Art Daarskab i Medicinen gjør, kan naturlig føre til den Overveielse, om ikke maaske alle Helbredelser kun ere tilfældige, ikke indtræde ved de anvendte Midler, men trods dem, og om ikke til Syvende og Sidst ogsaa Diæten, til hvilken Therapiens Modstandere klamre sig fast, er fuldkommen overflødig. Disse Tvivl kunne kun finde deres Løsning og endelige Afgjørelse i en bestandig alvorligere Forskning. Men ganske vist frembyder ingen Del af de medicinske Videnskaber saa uendelige Vanskeligheder i Bedømmelsen af angivne Erfaringer og i Erhvervelsen af sikkre, tilstrækkelig betryggende Kjendsgjerninger. Grunden ligger dels i Materialets uhyre Masse, som ingen Enkelt kan prøve tilstrækkeligt i de forskjellige Retninger, dels i Iagttagelsernes uundgaalige Urenhed. Der er nemlig i therapeutiske Spørgsmaal næsten aldrig Tale om stationære Tilstande, som ændres ved et enkelt Indgreb, men næsten overalt om en lang Kjæde af Fænomener, hvis Rækkefølge aldrig forud kan beregnes med fuldkommen Sikkerhed. Ved hver kunstig Indvirkning bliver det derfor tvivlsomt, om det videre Forløb afhænger af denne eller ogsaa uden den vilde være blevet det samme, og aldrig er en Slutning i et enkelt Tilfælde i denne Henseende uantastelig. Saa meget nødvendigere bliver det saaledes at erstatte ved Iagttagelsernes Masse, hvad der mangler de enkelte i Sikkerhed. Men ved enhver Undersøgelse maa den almindelige Feil undgaaes, at kun de gode og ikke de slette Resultater optælles, en Feil, der er Skyld i Indførelsen af talrige unyttige og selv skadelige Medikamenter og Methoder. — En yderligere Spire til Ulykke har den skolemæssige Medicin indpodet Therapien derved, at den ikke

simpelthen tog dennes Erfaringer, analyserede og prøvede dem, men indviklede dem i sine efemere Theoriers Gevandt og derved meget hyppig forfalskede de virkelige Kjendsgjerninger. Først i den nyere Tid, da høittravende Doktriner ere komne noget ud af Kredit, har dette Forhold bedret sig noget, og man har igjen nedladt sig til en simpel og ligefrem Iagttagelse af Kurmidlernes Virkninger.« Her taler han saaledes tydeligt den selvstændige therapeutiske Empiries Sag, men korrigerer det ogsaa strax derhen, at »en videnskabelig Behandling kun er mulig paa Grundlag af meget nøie Kundskaber om, hvad der faktisk foregaar i det syge Legeme, og naar de therapeutiske Erfaringer slutte sig til nøie detaillerede og analyserede pathologiske Iagttagelser og navnlig sammenholdes med de Processer, som føre til Helbredelsen. Kun paa denne Maade kan Therapien reddes af den dobbelte Fare, at henfalde til abstrakte Dogmer eller til en Samling tilfældige Anbefalinger.« Og han viser nu, at de talrige isolerede Bearbeidelser af almindelig Therapi, som netop udkom i vort Aarhundredes fire første Decennier, oftest ere strandede paa et af disse Skjær. — Det er den exakte Stræben, som W. vil have knyttet til Empirien; det han bekæmper, er kun den gamle, løse og selvtilfredse Empiri. Dog gjør han ikke altid denne Distinktion, og i en af de inkonsekvente Svingninger, han hyppig gjør sig skyldig i, angriber han igjen Empirien i det Hele. Idet han nemlig afhandler den empiriske Methode i Modsætning til den rationelle og viser til Overflødighed, hvor uholdbar hin er, ender han med at konstatere, at den principielt maa forkastes, men »at den dog ikke kan undværes i de Tilfælde, hvor man ad rationel Vei ingen Therapi kan finde og tør ogsaa tillades i de iøvrigt forholdsmæssigt sjeldne Tilfælde, hvor meget rigelige Erfaringer have sanktioneret den sikkre Virkning af en bestemt Methode imod en hyppig forekommende Sygdomsform.« Selv aldeles bestemte, meget rigelige Erfaringer skulde altsaa ikke betyde meget for Therapien, men kun exceptionelt taales! Den rationelle Methode i Therapien

formulerer han dernæst i Modsætning til den empiriske saaledes: »Den udgaaer nærmest fra en detailleret anatomisk-fysiologisk Diagnose, forudsætter noie Kjendskab til den sygelige Tilstands naturlige Udviklings Gang og med de mulige accidentelle Farer; endelig forudsætter den en uhildet Forestilling om, hvad Therapien kan yde, en klar Indsigt i de therapeutiske Methoders Forskjellighed og Værd, Besindighed og Omsigt i at lægge Kurplanen og fyldestgjørende Kjendskab til de therapeutiske Midler. Kun under disse Forudsætninger kan man vente en ordnet, efter Omstændighederne allevegne afpasset, hensigtsmæssig Fremgangsmaade fra Lægens Side, en Fremgangsmaade, hvis enkelte Momenter dog ikke lade sig bestemme med mathematisk Sikkerhed, men ved hvilke paa mange, om ikke paa alle Punkter et Valg mellem forskjellige Veie og Midler staar til Lægens Raadighed.« Den irrationelle Takt og det kunstmæssige Skjøn kan den rationelle Methode dog ikke emancipere sig fra — men den maa have en bestemt Trang dertil: »Man kan paa det nuværende Standpunkt ikke forlange af den rationelle Methode, at den ved ethvert Skridt skal kunne eftervise sin fulde Berettigelse og forklare Virkningerne af sine Procedurer; men den maa i det Mindste anerkjende Trangen til at gjøre sig Regnskab for sin Gjøren og Laden, netop saaledes som den fornuftige Mand i det almindelige Liv, der om han end handler efter faste Grundsætninger og kan indestaa for hvert af sine Ord og Handlinger, dog ikke foretager hver Bevægelse under Reflexioner og heller ikke paa Grund af de bestaaende Forhold og Fremtidens Uklarhed derfor kan afholde sig fra bestemt Handlen. Den rationelle Methode er derfor kun modsat den rent empiriske, ikke den empiriske overhovedet.« Efter at have formuleret denne fuldt berettigede og betydningsfulde Distinktion, som iøvrigt har været tilstede in nuce under hele den fysiologiske Medicins Udviklingsbestræbelse, og som nærmest vil sige, at der maa fordres noget Mere end de Analogislutninger, der iøvrigt nu have vundet

Wunderlichs Anerkjendelse, fortsætter han sit Forsvar for den rationelle Therapi ved at imodegaa andre Indvendinger: »En anden uretfærdig Bebreidelse, hvorved man har villet nægte Therapiens Rationalitet og sætte den hele Lægevirksomhed i et mistænkeligt Lys, knytter sig til den notoriske Forskjellighed i Ordinationerne fra forskjellige Læger i det samme Tilfælde, og hvor de dog rose sig af det samme gode Resultat. Men se vi da ikke, at i den mest exakte anvendte Videnskab, i Mekaniken, rivalisere forskjellige Methoder for at opnaa det samme Øiemed? Se vi ikke, at de samme Resultater kunne erholdes ved Damp, ved Vandkraft, ved Menneskehænder? Kun i Medicinen forlanger man, at man forud skal være paa det Rene med Valget af de bedste Midler, her hvor netop Forviklingerne ere størst, de ydre Betingelser mangfoldigst?«

De rationelle Kurmethoder deler han igjen i to Methoder: den direkte helbredende og den expektative; den første viser sig fornemmelig som en kuperende Methode, hvis Lov han, som det vil erindres, i Arkivet har fremhævet i de stærkeste Udtryk som den Methode, der var den rationelle Behandlings ypperste Blomst. Her reiser han derimod vægtige Betænkeligheder derimod og ganske sikkert med god Grund: »Det gode Resultat ved den direkte helbredende og end-mere ved den kuperende Methode er ofte tvivlsomt og forlanger for det Meste en dristig Fremgangsmaade, som kan medføre megen Fare. Man kan her frygte, ikke blot at Kuren mislykkes, men at man ogsaa tilføier nye kunstige Forstyrrelser, som komplicere den første Sygdom eller endog ligefrem forøge den.«

Den expektative Methode, som W. nu alene holder paa, karakteriserer han som den, der følger Sygdommens naturlige Udviklingsgang og nøies med at holde Alt borte, som kan virke forstyrrende, at bringe den Syge under saa gunstige Forhold som muligt, at moderere en for rask Udvikling, paaskynde en for langsom, mildne de mest fremtrædende Besværligheder. — Anvendelsen af denne Methode forud-

sætter, at der i Sygdommens naturlige Forløb ligger en ikke ringe Sandsynlighed for Restitution, at alle direkte Helbredelsesforsøg ere usikkre og farlige eller dog i det Mindste give slettere Chancer end det naturlige Forløb. Ogsaa ved den expektative Fremgangsmaade bliver den rationelle Læge paa ingen Maade en passiv Tilskuer; han kan ogsaa her om end ikke med store Midler eller iøinefaldende Bedrifter udrette Meget og væsenlig understøtte en heldig Udgang. Denne Methode lader sig saa meget bedre retfærdiggjøre, som det er en utvivlsom Kjendsgjerning, at det allerstørste Flertal af overhovedet helbredelige Tilfælde helbredes uden al Kunsthjælp. Dette er i den Grad sandt, at endog mange Tilfælde ende lykkeligt trods den mest forkerte Behandling. Denne Erfaring har ført mange dygtige og videnskabelige Læger til den Anskuelse, at Therapien i det Hele var en unyttig Tilgift til Pathologien, en Samling af Illusioner, og at det Nyttigste, som Lægen kunde gjøre for den Syge, var at overlade ham til sig selv. Dette er et beklageligt Extrem; om ogsaa et Antal Tilfælde helbredes uden Læge eller gaaer tilgrunde trods alle therapeutiske Anstrængelser, saa bliver der dog tilbage en klækkelig tredie Portion, hvor en fornuftig Indgriben fra Lægens Side bringer det mest afgjorte heldige Resultat. Ogsaa er det en meget indskrænket Opfattelse af Lægens Virken at tro, at hans eneste Øiemed er at skaffe de Syge Sundheden. At afkorte og lindre Lidelserne, at beskytte mod truende Farer ere ligesaa alvorlige og ligesaa værdige Opgaver for Lægens Virken.« Ogsaa i denne iøvrigt meget kyndige og vel begrundede Paavisning af den expektative Methodes Fortrin se vi dog W.'s bestandige Svingninger frem og tilbage at gjøre sig gjældende.

W. gaar nu over til en almindelig Omtale af Kurmidlerne og definerer disse som »Alt, hvad der kan indvirke gunstigt paa et sygt Individ. Ikke blot enkelte bestemte Substanser (Medikamenter, Droguer) maa regnes dertil, men Indvirkninger af den mest forskjellige Art (me-

kaniske, psykiske o. s. v.); og det er en af de værste Fordomme om Lægens Virksomhed, at man anseer det therapeutiske Indgreb for identisk med at skrive en Recept og uden dette agter hint for ringe og ufuldkomment. Der gives ingen Sygdomsform, som ikke kan helbredes uden saakaldte Medikamenter, og ved hvilken ikke disse fuldstændig kunne erstattes ved de Tusinder af andre Hjælpemidler, som staa til den rationelle Læges Raadighed. I Flertallet af Sygdomstilfælde er Anordningen af Medikamenter Bisag, i et ikke ringe Antal afgjort unyttig og ikke Andet end en Koncession, som ligeoverfor Patientens Overtro virkelig ofte er uundgaaelig for at styrke hans Tillid.« — Efter dette kategoriske Udbrud af Radikalisme bliver W. igjen den moderate Kliniker, der gaar Middelveien: »Om saaledes Medikamenterne strengt taget ofte nok ere ganske undværlige, saa kunne de dog i andre Tilfælde virke mere eller mindre gavnligt og understøttende, og meget hyppigt er Vendingen til Bedring bestemt afhængig af et kraftigt Medikaments Anvendelse til rette Tid. Men for ikke forud at annullere og umuliggjøre en saadan Virkning maa man fastholde den Grundsætning, ikke fra først af og uden al Nødvendighed at fodre den Syge med Droguer eller i det Mindste, saalænge der ikke foreligger nogen bestemt Indikation, nøies med hin Klasse milde Midler, som slutte sig til Regimen eller kun yttre en middelmaadig Virkning. Om en vankelmodig Nølen undertiden ruinerer den Syge, saa er dog den plumpe og blinde Fremfusen med stærkt virkende Medikamenter langt hyppigere fordærvelig, og den forsigtige, med Droguer sparsommelige Læge vil sikkert opnaa gunstigere Resultater end den utrættelige Receptskriver.«

Saaledes gjør der sig i Wunderlichs Haandbog en alvorlig og utrættelig Stræben gjældende efter at reformere de therapeutiske Grundanskuelser og uden noget radikalt Brud med den gamle Erfaringskunst at bringe dem i bedre Overensstemmelse med den nye naturvidenskabelige Medicins

Aand. Det er kun Opgavens uhyre Vanskelighed, som medfører hans bestandige Famlen frem og tilbage mellem Radikalisme og Konservatisme, Rationalisme og Empirisme, en Famlen, som vi ogsaa fremdeles møde, idet han videre gjør gjældende, at »det for en rationel Anvendelse af Medikamenter er uomgængelig nødvendigt at have en nøie Kundskab om deres Virkninger saavel paa Sygdomskomplexer som paa enkelte Fænomener, paa Vævsforholdene og Funktionerne saavel i det sunde som syge Legeme.« Her nøies han saaledes ikke med en exakt Stræben, men formulerer paany den rationelle Therapi efter en streng Maalestok og slaaer igjen Haanden af enhver Empiri. De Bemærkninger, han derpaa tilføier, ere imidlertid ikke meget opmuntrende for den fuldstændig rationelle Methode: »Vor Videns Usikkerhed med Hensyn til de anvendte Midlers sande Virkning er den værste og mest uigjendrivelige Indvending mod den rationelle Therapi og mod al Therapi overhovedet, allopathisk, homøopathisk eller hydropathisk. Usikkerheden hidrører fremfor Alt fra det ubegribelige Letsind, hvormed Læger og nylig ogsaa uvidende, egennyttige og fanatiske Lægfolk lovprise Midler og Methoder.« Her tænker han aabenbart især paa den nye Hydrotherapi. — Derpaa falder han igjen fra Rationalismen og tilbage i Empirien, idet han tilføier: »Kun den statistiske Undersøgelse af Medikamenternes Virkninger kan føre til en fast Begrundelse af Therapien. Denne Prøvelse kan ikke erstattes ved Noget, mindst ved de banale Forsikkringer, at et Middel har helbredet denne eller hin Sygdom. Ogsaa Undersøgelser paa Sunde eller paa Dyr ere kun en Hjælpemethode og kunne aldrig erstatte den statistiske Prøve ved Sygesengen.« Altsaa fuldstændig som i hans Arkiv Tilbagevenden til Louis' absolute empiriske Standpunkt, det Standpunkt, som den store Forsker kun afgjort hævdede i Therapien, fordi alle rationelle Bestræbelser, alle theoretiske Grunde, alle Indikationer efter hans Overbevisning vare saa vildledende og ubrugbare, at der aldeles intet solidt Holdepunkt kunde

vindes — »je les repousse de toutes mes forces«, sagde han i Mødet i Académie de médécine. Hvor ere nu alle Wunderlichs stolte Drømme og dristige Forhaabninger i Decenniets Begyndelse! Der bliver nu ingen anden Udvei end som Videnskabsmand at begynde forfra paa den therapeutiske Forskning efter en exakt stastistik Methode og med forsigtig Anvendelse af Induktion i det Haab, at fremtidige Slægter derigjennem ville naa til en sikker Therapi, og som handlende Læge forsøge at finde et svagt Holdepunkt i den fysiologiske Medicins »kritiske Bevidsthed« og saa forøvrigt — fremdeles nøies med den gamle famlende Kunst!

Dog vilde det være Uret at paastaa, at den unge fysiologiske Medicins umiddelbare reformerende Indflydelse paa Lægegjerningen var uvæsenlig. Tvertimod skal det særlig med Hensyn til Wunderlichs Haandbog anerkjendes, at Forfatteren i dens specielle Del med Energi og Utrættelighed stræber at anvende den større fysio-pathologiske Indsigt og i det Hele den klarere naturvidenskabelige Opfattelse til at luttre Therapien og sigte det Uholdbare fra det Holdbare i den gamle Medikamentlære. Men den overordentlige Betydning, som en saadan efter det videnskabelige Standpunkts Krav gjennemført Kritik kunde have for alle de Disciple, hvem Haandbogen helst skulde hjælpe til at blive handledygtige Læger, forringes dog i væsentlig Grad ved de samme Svingninger, som vi have set karakterisere Værkets almindelige Del, den bestandige Famlen mellem et strengt videnskabeligt theoretisk Standpunkt og medierende praktiske Lempelsesforsøg, mellem den af en absolut Sandhedsfordring fremgaaede Radikalisme og en konservativ Holdning af Frygt for denne Radikalismes truende Konsekventser.

Hovedresultatet af vor Analyse af Wunderlichs Therapi, saaledes som den formuleres i hans Haandbog, er da det, at en fuldstændig rationel, af Pathologien deduceret Therapi aktuelt er en Umulighed, og at Medicinen i det Mindste indtil videre maa nøies med et mere beskedent

empirisk Standpunkt, hvis Fortrin fremfor det gamle maa knytte sig til en mere exakt Stræben, en Stræben efter en nøiagtigere, paalideligere Paavisning af de therapeutiske Indgrebs Realitet. Dette rationel-empiriske Standpunkt, hvorved den nye Medicin saaledes tilsidst bliver staaende, udvikler dog W. kun i temmelig ubestemte Antydninger, og det er en anden af den fysiologiske Medicins Mænd, der har Æren for det første bestemt formulerede Forsøg paa at skaffe den fysiologiske Therapi effektiv Betydning ved nøie at vise, hvorledes den konkret skal kunne udvikles. Det er H. E. Richter, som i 1850 udgiver sit »Organon der physiologischen Therapie, das ärztliche Verfahren auf natur- und vernunftgemässen Grundlagen als selbstständige Lehre.« »Ved Begrundelse og Udøvelse af en selvstændig naturvidenskabelig Therapi«, siger han i Indledningen. »ville vi bedst blive i Stand til at kæmpe mod Tilbagegang og Overtro og sikkre den nye Medicin Anerkjendelse ogsaa hos Lægfolk og velsignelsesrig Indflydelse paa Folke- og Familielivet. Therapien er en Naturvidenskab; den støtter sig til alle de andre, men gaar dog ikke op deri. Den har en Ret til Selvstændighed, har sit eget selvstændig erhvervede Materiale, sit eiendommelige Grundlag og Grundsætninger, hvis videre Udvikling maa ske efter den exakte Naturvidenskabs induktive Methode. Hidtil har Therapien ikke opfyldt disse Krav. Praxis blev sædvanlig dreven som et Haandværk uden Grundsætninger, og hos den nyere saakaldte fysiologiske Skoles Læger er det bleven god Tone at anse Therapien for noget Uvidenskabeligt og skyde den til Side for Anatomiens og Fysiologiens exakte Undersøgelser. Der gives nu Kliniker, hvor man koncentrerer al Kraft og Opmærksomhed paa Diagnosen af de anatomiske Tilstande og paa Sygdomsfænomenernes fysiologiske Udtydning, men ved Siden deraf affærdiger Behandlingen saa stedmoderligt og haandværksmæssigt, at Disciplen aldrig lærer at handle efter Grunde og blive sig disse Grunde bevidst. Men naar de Studerende

blive ledte til at tænke ringeagtende om deres egentlige Kald, saa medfører det den største Skade saavel for dem selv som for vor gode Sag; om de ogsaa selv tidligere eller senere ved det praktiske Liv lære at overvinde deres skeptiske Stadium, saa gaa de dog let til Grunde af Ubehjælpsomhed eller tankeløs Routine, naar de aldrig ere blevne vænnede til at handle efter bestemte Indikationer og klare Kurøiemed.«

»Et Forsøg paa at begrunde Therapien som selvstændig og naturvidenskabelig Doktrin maa have for Øie fremfor Alt at holde enhver Over- og Mirakeltro borte; den bør ene og alene grundes paa Naturiagttagelse og fornuftig Empiri; den maa udgaa fra de konkrete Kjendsgjerninger om Helbredelsesprocesserne og Lægemiddelvirkningerne og deraf ad induktiv Vei søge at vinde de klare Begreber og de almindelige Regler, som udgjøre en ægte Naturvidenskabs Væsen. Therapien maa ikke mere indtage den uværdige Stilling som et blot Appendix til Pathologien eller som en haandværksmæssig Forretning eller som en Tumleplads for uvidenskabelige Troesdogmer, men maa hæves op til Betydningen af en selvstændig, fornuft- og naturmæssig Lære og Kunst.«

Derpaa dvæler Forfatteren ved den Indvending, om det ikke er for tidlig at gjøre et saadant Forsøg; han indrømmer, at Materialet dertil endnu er meget mangelfuldt: »imidlertid, saaledes er det gaaet enhver Naturvidenskab i dens Begyndelse; enhver Tid har det Kald, at stræbe hen mod Videnskaben, enhver Tid gjør, hvad der staar i dens Kræfter; vi kunne ikke suspendere Therapien eller lade de Syge dø saalænge til vore Anatomer og Fysiologer ere blevne færdige. Den fysiologiske Medicin har ingensinde Ret til at forsømme den Del, som udgjør Lægens egentlige Kald, Læren om Lægebehandlingen, fordi andre Gebeter frembyde en mere lokkende Høst. Naar Medicinen overalt spørger efter Grunde, saa maa den ogsaa i sin Handlen ved Sygesengen svare paa saadanne Spørgsmaal. Denne Fordring er

i ethvert Tilfælde tidssvarende, og derfor maa et saadant Forsøg allerede nu være tilstedeligt, men det optræder kun som »Organon«, som et Redskab, der skal tjene til at afstikke de nye Gebeter i den praktiske Medicins Urskov, at udrydde Ukrudtet og gjøre Jordbunden egnet til en fremtidig Dyrkning.«

Saaledes er hans Program besindigt formuleret og lover ikke mere, end hvad det kan holde; det yder i Virkeligheden heller ikke mere end en sammentrængt skematisk Oversigt over de Veie, man maa slaa ind paa, og hvorledes man skal betræde dem, overalt dog med frugtbringende Antydninger og betydningsfulde Anvisninger. Han erklærer selv, »at han er bleven tilskyndet til Udgivelsen ved Studiet af Whewells de induktive Videnskabers Historie og holder sig overensstemmende hermed strengt paa et induktivt Standpunkt. Hans Fordring til Therapien om Rationalitet involverer derfor ingenlunde Tübingerskolens oprindelige deduktive Opfattelse, men har kun den moderate Betydning, at Therapien maa hæve sig over den løse, umethodiske Empiri og hvile paa bestemte, fornuftmæssige og med Naturvidenskabens Standpunkt overensstemmende Kurøiemed. Den sikkre Basis for den fremtidige Udvikling af Therapien maa naturligvis formuleres saaledes, fornuftmæssigt og ren videnskabeligt — og vil ikke vide noget af Kunstkategorier. Med Videnskabsmandens Sangvinitet erklærer han ogsaa, at alle de fundamentale Processer og Kurmethoder snart ville kunne være saaledes opklarede, at der slet ingen Brug vil være for det kunstneriske Element, og han mener om de Læger, som endnu lægge Vægt paa dette Element og paa Takten fremfor paa Viden, at »de ere for magelige eller for fornemme til at anstrenge sig og gaa sædvanlig under i Charlataneri.« Bogen deles i tre Hovedafsnit: 1) Læren om Naturens egen Hjælp, Fysiatriken, 2) Læren om Kunsthjælpen, dens Betingelser, Opgaver og Midler, og 3) et omfangsrigt Afsnit, hvor Natur- og Kunsthjælpen betragtes i deres bestandige

Vexelvirkning, saaledes som de samlede konstituere Kurmethoderne. Richter søger med Konsekvents at gjennemføre en exakt induktiv Methode, idet han adskiller alle de fysiologiske og medikamentelle Agentser, for hvis Indvirkning den syge Organisme udsættes, i deres elementære, fundamentale Faktorer og derpaa analyserer disses Virkninger for sukcessivt, analytisk-synthetisk at fasttille Agentsernes nøiagtige Indvirkningsforhold. Hans Maal er kun at afgive et Grundlag for den fremtidige videre therapeutiske Udforskning, og han naaer heller ikke videre; men ligesom hans Standpunkt synes at være det eneste holdbare for en exakt Stræben i Therapien, saaledes har det ogsaa paa forskjellige Omraader allerede baaret vigtige praktiske Frugter. T. Ex. paa den hidtil saa uklare og fantastiske Balneotherapies Omraade har Braun i den sidste Tid skaffet en ikke ringe Klarhed og Sikkerhed tilveie ved med Dygtighed og Talent at følge den af Richter anviste Vei. Ét Punkt af særlig Betydning i Richters Organon er det ligeledes, at han med end større Konsekvents end Archiv der Heilkunde og Wunderlich selv fastholder det fysiologiske Standpunkt saaledes, at han bestemt bryder den gamle Skranke, som adskiller de farmakologiske Agentser fra alle de andre indvirkende Potentser, og ifølge hvilken hine skulle være Therapiens Hjælpemidler par excellence. Tvertimod hævder Richter, at de fysiologiske, hygieinisk-diætetiske Agentser, under hvis Indvirkning Organismen bestandig staaer, i sund som i syg Tilstand, i den fysio-teknokratiske Lægekunst maa gjøre Fordring paa at staa i det Mindste ligeberettigede med de akcidentelle Medikamenter og allerførst grundig maa undersøges og analyseres i deres forskjelligartede Virkninger. Men bestandig fastholder Richter den til Begrebet »Organon« knyttede Begrændsning kun at give et Grundlag til videre Udførelse i Fremtiden; det er derfor ogsaa kun skematiske Anvisninger, han giver med Hensyn til Analysen af alle de Kurmethoder og alle de Potenser, som ifølge dette vide Begreb af Lægemidler maa komme ind derunder. Kun

med Hensyn til et Par enkelte Kurmethoder er han lidt udførligere, nemlig Hydrotherapien og Sygegymnastiken, hvilke netop da skøde frem i deres fulde Glands og som Panaceer søgte at substituere hele den gamle Medikamenttherapi, som Wienerskolens og Tübingerskolens voldsomme Stormløb havde jævnet med Jorden. Richter er netop en af dem, som med sund videnskabelig Kritik har søgt at skaffe disse nye Methoder deres fuldt berettigede, men ogsaa begrændsede Plads. I en samlet Betragtning af den nedbrydende Kritikperiodes therapeutiske Følger skulle vi snart lidt nærmere betragte disse to Kurmethoder.

Vi se, at Richters Standpunkt i een væsentlig Henseende adskiller sig fra det, som Archiv für physiol. Heilkunde i sin senere Fase og Wunderlichs Haandbog indtage; medens disse i deres voldsomme Svingninger ende med at komme fra den absolute Rationalisme lige ud i Empiriens yderste Spidse, i den rent statistiske Bedømmelse af Lægemidlernes Virkninger som det afgjørende Kriterium for Therapien, bliver Richter fortrinsvis staaende ved de »prærogative Instantser«, ved den nøiagtige fysiologiske Analyse og en derpaa bygget Induktionsslutning, hvilket vel ogsaa Tübingerskolen ofte nok havde nævnet, men dog ikke ret bestemt præciseret. Derimod falder Richters Standpunkt sammen med de andre fysiologiske Forkæmperes endelige Anskuelser deri, at holde fast ved det empiriske Udgangspunkt med Selvstændighed i den therapeutiske Udforskning og i Forbindelse med Fordringen om den størst mulige Exakthed, saaledes at der kan fremkomme ikke en løs, men en rationel Empiri, bygget op paa Naturvidenskabens Hovedprincip: Induktionen.

Denne forsigtige og medierende Holdning, der staar i stærk Modsætning til den unge fysiologiske Medicins oprindelige Proklamation af en færdig deduktiv Videnskab som det Eneste, der kunde give Therapien Realitet, er nu paa ingen Maade nogen isoleret Manifestation i den therapeutiske Bevægelse. Tvertimod, efterhaanden som den natur-

videnskabelige Bevidsthed kommer til større Modenhed, faar den et bestandig klarere Blik for det absolut Umulige i saaledes i en Fart at faa en færdig medicinsk Videnskab i Stand, og bøiende sig for Opgavernes uhyre Vanskeligheder maa Forskerne beskedent og smaat begynde forfra, »ab imis fundamentis«, og i den praktiske Medicin gjenoptage den gamle Empiri, idet man kun søger saavidt muligt at trænge den gamle Therapies »Bolværk« i Kunstens Takt og Genialitet tilbage og erstatte det ved en rationel, naturvidenskabelig Sandsynlighedslogik. Saaledes fremtræder netop paa det Tidspunkt i Udviklingen, hvorved vi nu dvæle, et nyt og meget betydningsfuldt Tidsskrift med Udgangspunktet i en decideret Empiri: det er »Archiv für pathologische Anatomie und Physiologie und für klinische Medicin«, udgivet i Berlin af Reinhardt og Virchow, hvilken sidste dengang var Prosektor ved Charitéen hos Schönlein. Redaktørerne erklære i deres Indledningsartikel, at de ville hævde et ubetinget naturvidenskabeligt Standpunkt og søge at afhjælpe det nordlige Tydsklands Mangel paa et karakterfuldt redigeret Tidsskrift, der sigter direkte paa den praktiske Medicin. Mod Henles hyperrationelle Tendents og endmere mod Wienerskolens dristige theoretiske Deduktioner og praktiske Nihilisme indtager Arkivet strax en polemisk Holdning, saaledes i Virchows første ledende Artikel, hvor han fremhæver, at »Medicinens Begreb involverer Helbredelsesbegrebet, om det end ifølge den nyeste Udvikling i Medicinen kunde synes, som om det aldeles ikke kom an derpaa.« Efter dette Udfald mod Wienerskolen gjør han, ligeledes vendt mod denne, opmærksom paa, at den praktiske Medicin ikke er selve den videnskabelige Medicin, men aldrig mere end dennes Anvendelse. »Ved det mangelfulde Standpunkt af Videnskaben har den praktiske Læge imidlertid ubestridelig Ret til at hylde en vis Empirisme, men han har dog i endnu høiere Grad den Forpligtelse, ved nøiagtig Iagttagelse efterhaanden at tilintetgjøre denne Empirisme og hjælpe til at opføre den videnskabelige Medicins glor-

værdige Bygning. Efter en vild Spekulations Tid er Medicinen nu vendt tilbage til Naturen gjennem de tre Stadier: Naturfilosofi, Naturhistorie, Naturvidenskab, hvilken sidste skal udfylde Kløften mellem den medicinske Theori og Praxis, idet den paa alle Punkter og først og fremmest i Therapien begynder med en ren Empiri. Vist er det, at den videnskabelige Medicin for Øieblikket ikke endnu tør tænke paa at udgive en Lovbog for den medicinske Praxis, men er det derfor rigtigt at fastholde et videnskabeligt og et praktisk Standpunkt? Vi have fra den filosofiske Forvirrings Tid beholdt et Begreb. som intetsteds har anrettet mere Skade end i Medicinen: Begrebet Videnskab i og for sig. den absolute Videnskab, som kun vil dyrkes for sin egen Skyld, Videnskab for Videns Skyld. Scientia est potentia, Videnskab og Praxis hænge uopløseligt sammen.« Maalet ser Virchow saaledes i, at man kommer bort fra Empiri og uklar Kunst, og til en klar videnskabelig Rationalisme, idet den medicinske Videnskabs høieste Opgave er at kunne finde frugtbar Anvendelse i Praxis, men foreløbig maa man blive staaende ved Empirien, hvilket han end mere præciserer i en direkte therapeutisk Afhandling i Arkivets næste Aargang: »Die naturwissenschaftliche Methode und die Standpunkte in der Therapie.«

Denne Afhandling har omtrent samme Karakter som de analoge Indlæg af Wunderlich, vi allerede have dvælet ved: vi møde bestandig en overlegen og skarpsindig Kritik af de tidligere therapeutiske Bestræbelser, men meget lidt af positive Anvisninger til effektiv Begrundelse af den nye naturvidenskabelige Lægekunst, hvorefter de unge Praktikere længtes. Virchows Kritik vender sig navnlig mod Wienerskolen og dens absolute therapeutiske Skepsis, hvilken han antager væsenlig begrundet i Skolens kortsynede Forsømmelse af det historiske Studium. Den praktiske Medicins Udviklingshistorie giver efter Virchow de mest betryggende Vidnesbyrd om vor Kunsts væsenlige Realitet. Derpaa vender han sig i det Hele mod den fysiologisk-rationelle

Retning og dadler strengt den Anskuelse, at ville begrunde Farmakodynamiken paa fysiologisk-kemiske Experimenter: »Lad os ikke indbilde os, at det er den egentlige Vei til Therapien. Da Kundskaben om et Lægemiddels Virkning for Praxis kun har Interesse, for saa vidt man kan gjøre en Anvendelse deraf i en eller anden Sygdom, saa er det for Praktiken tilstrækkeligt at vide, at der under bestemte pathologiske Betingelser følger en bestemt Virkning efter Anvendelsen af et Middel. Hvad skal en Forklaring til, naar det endnu mangler, som skal forklares? Først maa man dog faststille, hvad Medikamenterne virkelig udrette, da vil man ogsaa nok finde, hvorledes de udrette det.« Dette er logisk fuldkommen rigtigt og vilde ogsaa være praktisk tilfredsstillende, naar blot den videnskabelig sikkre Kundskab om Hvad kunde naaes uden Kundskab om Hvorledes! Han optræder saa bestemt mod den strikte rationelle Retning, at han endog nævner Rademacher som en Forbundsfælle: »jeg tilstaar aabent, at jeg i Rademachers Værk ser Begyndelsen til en Reform, som vil ende med, at det empiriske Standpunkt seirer over det rationelle eller fysiologiske.« Men idet han om Rademacher og hans Tilhængere fremhæver, at de ikke have forstaaet at hæve sig til en naturvidenskabelig Methode og ikke have havt noget Kjendskab til alle de Resultater, som de nyere medicinske Undersøgelser have bragt for Dagen, gjør han gjeldende, at Empirien maa have et saa stringent videnskabeligt Grundlag som muligt for at kunne arbeide sig op mod en rationel Videnskab: »Therapien maa, udgaaende fra det empiriske Standpunkt og pleiet af praktiske Læger og Klinikere, ved Forbindelse med den pathologiske Fysiologi søge at hæve sig til en Videnskab, hvilket den endnu ikke er.« Efter saaledes aabent og bestemt at have udtalt denne Sandhed, at Therapien ikke endnu kan formuleres logisk videnskabelig, men at saa mange Mellembestemmelser i Slutningerne mangle, at den fremdeles kun kan være en Kunst, om end ikke mere ganske saa anelsesfuld,

som Cabanis betragtede den, synes han dog tilsidst ligesom Wunderlich at føle sin Forpligtelse til at komme med et positivt, for Praktikerne brugeligt Program, og han belærer dem da i Afhandlingens Slutning om, at man kun kan anerkjende to therapeutiske Methoder, den abortive og den expektative, og disses rette Udvikling skal da først og fremmest sikkres ved omhyggelig at bevare Forbindelsen med den gamle Medicin — karakteristisk for Virchows forsigtig reformerende Aand — og blive staaende ved dennes Tvedeling af de sygelige Forstyrrelser i Lidelser i Nerveapparatet og i Ernæringen, efter hvilke to Hovedgrupper Indikationerne skulle stilles. Det er det Hele, som Virchow fra sit Standpunkt kan præstere i Retning af positive therapeutiske Anvisninger! Det er da heller ikke ganske med Urette, naar Redaktøren af Prager Vierteljahrschrift, Halla, ender sin skarpe Kritik af denne Artikel med at erklære, at naar Virchow ikke kan give noget fyldigere Positivt, skulde han ikke saa ubetinget fordømme Wienerskolen for dens Negativitet.

I første Bind af sin store Haandbog i Pathologi og Therapi udtaler V. sig paa sin medierende Maade saaledes om dette Hovedspørgsmaal: »Lægen maa nærmest holde sig til Erfaringen, saavel hvad de mulige Veie til Udjævning angaar som ogsaa med Hensyn til Valget af medvirkende Midler. Den fysiologiske og den therapeutiske Empiri maa her samtidig benyttes for at begrunde Praktikernes videnskabelige Standpunkt. Hverken den fysiologiske Therapi for sig eller den erfaringsmæssige Lægekunst for sig er nok til at vinde sikkre Tilknytningspunkter, og Ensidigheden i at forfølge hver Retning for sig har i den nyere Tid mest af Alt bidraget til den store Forvirring i den praktiske Medicin. Idet den første stedse bringer med sig en Tilbøielighed til fordumsfuld Rationalisme, den anden Nødvendigheden af en indskrænket Eklekticisme, forfalde de begge til en Vilkaarlighed, som let skader den Syge og be-

sværer Lægens Samvittighed.« Han advarer mod en blind Forsøgen med Midler og taler den fornuftige Empiris Sag.

Det Væsenligste i disse therapeutiske Indlæg fra Virchow bliver Fastholdelsen af et empirisk Standpunkt, der kun maa være saa exakt som muligt og saaledes blive et værdigt Udtryk for den naturvidenskabelige induktive Methode, der stræber at arbeide hen mod en virkelig Videnskab. Vi se saaledes, at den toneangivende tydske Medicin mere og mere vender den enthousiastiske Hyperrationalisme Ryggen og foreløbig giver Afkald paa enhver Deduktion. I de to andre store Kulturlande Frankrig og England støtter den herskende Medicin ligeledes denne Opfattelse. I Frankrig var jo en absolut Empiri kommen til Herredømme ved den pathologisk-anatomiske Skole, og de Forsøg paa Rationalisme, der udgik fra stortalende Broussaister eller fra mere besindige Læger under Paavirkning af Magendies Fysiologi forrykkede dog ikke væsenlig det givne Standpunkt, der i den Tidsperiode, vi her dvæle ved, navnlig støttedes af det indflydelsesrige Société d'observation. Dette gjorde kun forsaavidt en Svingning, som det lidt efter lidt forlod den exakte Empiries strengt skeptiske Udgangspunkt, saaledes som det oprindelig hævdedes navnlig af Louis, og derimod nærmede sig den gamle mere sangvinske Empiri, der ikke tog det saa nøie med Forholdet mellem post og propter. Allerede de fleste pathologisk-anatomiske Koryfæer havde ondt ved i Praxis at gjennemføre deres strenge positivistiske Skepsis og dertil knyttede therapeutiske Indifferentisme, som saa lidet tiltaler de aktive Franskmænd, og optoge, som vi allerede have set det med Laennec, uden altfor streng Kritik en god Del af de fra den italienske Skole stammende Medikamenter, hvis heroiske Doser endogsaa yderligere forhøiedes paa Parisерhospitalerne. Side om Side med Bouillauds Vampyrisme florerede her en toxisk Therapi, navnlig baseret paa forskjellige af de meget giftige Alkaloider, som franske Kemikere netop da bragte for Lyset, og til hvis udmærkede therapeutiske Virkninger man bestandig knyttede de største For-

ventninger. Alle mulige stærke Gifte ere jo altid med Iver blevne indlemmede i Lægemidlernes hellige Klasse som eo ipso hørende derhen. Magendie, som foretog mange Experimenter med alle disse kemiske Agentser, blev til Trods for sin radikale Skepticisme i Therapien ofte den ufrivillige Ophavsmand til de nye og indgribende Kure. Men da Tørsten efter Medikamenter og en energisk Therapi først igjen ret var vaagnet hos Franskmændene, vare disse toxiske Simplicia dem ikke nok, og de styrtede dem da paany over de gamle af den pathologisk-anatomiske Skole forsmaaede sammensatte Receptformler. Société d'observation, der vistnok ikke var uden Paavirkning fra Montpellierskolens gamle Hippokratisme, var ikke saa strengt i sine Principer, at det søgte at standse denne retrograde Bevægelse; en af dets ledende Mænd, Valleix, udgav en »Guide du médecin praticien« i 10 voluminøse Bind, der ikke blot indeholde »Alt, hvad en Læge behøver at vide«, som Forfatteren selv siger, men endog meget Mere i Retning af sammensatte Receptformler. Den Polyfarmaci, som altid har ledsaget vor Medicins sorgløse Tilbagesynken i den vage Empiries Taager, er overordentlig fremtrædende i dette toneangivende og for det øieblikkelige Standpunkt karakteristiske Værk.

Vel forsøgte en anden af de ledende Mænd i Société d'observation, den medicinske Historiker Renouard, at opretholde mere exakt empiriske Principer i forskjellige orienterende Indlæg, navnlig i sine »lettres philosophiques sur la médecine«, hvori han viser enhver egentlig Rationalismes Uholdbarhed og hævder de selvstændige Analogislutninger som det eneste for Therapien afgjørende Kriterium: kun hvad der har vist Virkning i lignende Tilfælde bør anvendes ved en given Sygdom; pathologiske Deduktioner have aldeles Intet at betyde. Han gjør sig nogen Umage med at faststille de Betingelser, under hvilke de medicinske Analogislutninger ere tilforladelige, men han formaar dog endnu mindre end de tidligere Statistikere at overvinde de forskjellige Vanskeligheder, hvilke han forøvrigt selv næsten ikke

synes at mærke; han troer at klare Sagen med langt færre Kauteler end baade Louis og Gavaret. Noget stort Udbytte til videre Fremme af den exakte eller rationelle Empiri (»Empirisme raisonné«) yde saaledes Renouards Breve ikke, og deres væsenligste Interesse knytter sig kun til det strengt empiriske Grundstandpunkt, den bestemte Fastholden ved en selvstændig therapeutisk Forskning, der ikke uden videre maa akceptere de af Pathologien deducerede Maximer — en Opfattelse, der i væsenlige Punkter stemmede overens med den, Richter samtidig gjorde gjeldende i Tydskland.

I England havde den praktiske Medicin i Grunden aldrig forladt et væsenlig empirisk Standpunkt, som jo ogsaa netop i dette Land havde en mægtig Støtte i Bacos og hans Efterfølgeres Filosofi. Englændernes Anstand lod dem vel bestandig vise den dybeste Agtelse for alle saadanne Doktriner, som bares frem af vægtige Navne, men i Virkeligheden forholdt de sig fuldkommen skeptisk-indifferent til dem og holdt saaledes Theori og Praxis i høi Grad ude fra hinanden. Vel gjorde der sig især i det 18de Aarhundrede en Reaktion mod Empirismen gjeldende i den engelske Filosofi, men i vort Aarhundrede er den igjen kommen frem med afgjørende Styrke navnlig ved Stuart Mill og Bain; efterat den lidt ældre Filosof Whewell ved sin udmærkede kritiske Fremstilling af Naturvidenskabernes Udvikling havde bragt Klarhed over Induktionens Problemer, kunde Mill formulere sin epokegjørende induktive Logik (1843), der fuldendte det af Baco begyndte Værk. Den empiriske Forskning fik derved det »Organon«, den saa længe havde trængt til. Dog tilegne de engelske Læger sig ikke den nye Logik i den Grad, at de give sig til at anvende den med Konsekvents i Praxis; dertil forekom Opgaven dem vistnok altfor stor og »upraktisk«, og idet de derfor lade sig nøie med en almindelig Paavirkning af den empiriske Filosofi, hylde de tillige ligesom tidligere de gamle skotske Filosofers »common sense«, den prak-

tiske Mands Standpunkt, som eklektisk søger at benytte de givne Erfaringer til derefter at indrette al Handlen og i Følelsen af, at man i Livet ikke tør staa raadvild, holder enhver yderliggaaende Kritik borte og blot søger at skjønne saa godt som muligt. Englænderne anvende saaledes uden Nølen alle de Medikamenter, hvis gavnlige Virkning de have nogen Grund til at tro paa, og forsmaa aldrig de gamle meget sammensatte Receptformler, som Erfaringen har givet et godt Vidnesbyrd. Imidlertid have de aldrig, som rundt om paa Fastlandet, over Recepterne glemt de mægtige Indvirkningspotentser, som Organismen bestandig i Sundhed som i Sygdom er og nødvendig maa være underkastet, og som derfor vel kunne kaldes de egentlig fysiologiske, de naturlige. Længe før Udviklingen af en exakt Hygieine i Frankrig havde Englænderne som empirisk iagttagende Hippokratikere Blikket aabnet for, hvilken overordenlig stor Betydning der tilkom disse Potentser, og da navnlig Luften i uren Tilstand, som Sygdomsaarsag ved de forskjellige dyskrasiske Sygdomme, og hvor mægtig Luften i ren Tilstand kunde virke i kurativ Retning. Medens Fastlandet i forrige Aarhundredes Slutning og i Begyndelsen af det nærværende omtumledes af vilde pathologisk-therapeutiske Doktriner, gik Englænderne deres rolige empiriske Vei i Udforskning af de forskjellige Klimaters Kurvirkninger, og endnu inden dette Aarhundredes Begyndelse byggedes ved Søbadestedet Margate det berømte Kysthospital for kirtelsvage Børn. Da den franske pathologisk-anatomiske Skole forplantedes til England, optog man ikke den franske exaktskeptiske Trøstesløshed i Therapien, men tog med fordoblet Iver fat paa Udforskningen af de hygieinisk-diætetiske Potentsers Indvirkning, navnlig mod de tuberkuløse Sygdomme. Medens Laennec og andre store franske kliniske Anatomer med et Skuldertræk anvendte Kina og Søtang under Sengene mod den svækkede Konstitution, vendte Clark og andre Englændere deres Opmærksomhed til de klimatiske Kure i deres forskjellige Nuancer og opnaaede imponerende Resul-

tater. Jeg har allerede tidligere nævnet denne saa betydningsfulde engelske Udvikling; jeg skal snart igjen vende tilbage dertil og vise, hvorledes tilsidst den tydske fysiologiske Medicin faar Øiet aabnet for disse saa nærliggende Forhold, og Tydsklands mere theoretiske Retning ogsaa paa dette Punkt kommer i nøie Berøring med den ældre engelske solide Empiri.

Tiden var saaledes aabenbart slet ikke moden til at deducere en rationel Therapi af den unge naturvidenskabelige Pathologies Resultater. Vi have seet, hvorledes ogsaa den tydske begeistrede Tro paa Medicinens nære Fuldendelse mere og mere opløste sig i Tvivl, og hvorledes den fysiologiske Medicins fornemste Arkiv ligefrem gik over i den anden Leir, til hvilken ogsaa Virchow afgjort sluttede sig. Den deciderede Rationalismes Bannerfører Henles Kraft var brudt ved de skæbnesvangre Misgreb og Overgreb, hvori han havde gjort sig skyldig. Man begyndte saaledes at slaa sig til Taals med i Richters Aand at søge at gjøre Empirien saa exakt, saa logisk-rationel som efter Omstændighederne muligt, medens man opgav det Rationelle i videre Forstand, det, som jeg har kaldt det Rationalistiske ɔ: Fordringen om en Therapi, der deduceres af den pathologiske Indsigt eller dog finder sin udtømmende Forklaring heri. Dog havde den rationalistiske Retning ikke mistet hele sin Livskraft, og navnlig søger den herefter at benytte den nye Fysiologies Stofskifteundersøgelser til Fremme for en rationel Therapi i Ordets fulde, udvidede Forstand.

I 1852 optræder en ny rationalistisk Forkæmper, Beneke, med et interessant Arbeide betitlet »Unsere Aufgaben, ein Versuch zur Anbahnung gemeinschaftlicher Arbeiten für die rationelle Heilkunde«. Forf. erklærer her, at den fra alle Sider beklagede utilfredsstillende Tilstand i Therapien udelukkende er begrundet i, at denne tidligere har manglet en gjennemgribende Rationalitet. For at naa hertil maa alle Kræfter forenes om at anstille exakte Undersøgelser, og navnlig venter han store Resultater for Therapien af

ihærdige pathologisk-kemiske Undersøgelser, altsaa fornemlig Stofskifteundersøgelser. Beneke udtaler sig absolut nedsættende om Empiriens og Statistikens Betydning og siger: »for den, hvem det rene, Praktiken tjenende empiriske Faktum tilfredsstiller, for den er Videnskaben et Haandværk.« Lægemidlernes Virkninger, deres Indflydelse paa Stofskiftet maa kunne forstaaes, derpaa maa al videnskabelig Therapeutik være rettet; men da denne Opgave er saa vanskelig, kunne alene Lægernes forenede Kræfter udrette noget, og han opfordrer dem da indstændigt til at forene sig om saadanne Undersøgelser. Benekes Fordring er saaledes dog moderat; han vil ikke strax deducere en ny Therapi af de pathologiske Resultater, men foreløbig nøies med at sanktionere givne empiriske Midler ved at forklare deres Virkning.

Snart mødte denne rationelle Tendents en bestemt Indsigelse fra Tübinger-Arkivet: »med al Anerkjendelse af Rationalitetens Berettigelse,« siger Redaktøren (Vierordt) i sin Anmeldelse af Bogen, »maa Nødvendigheden af en ren Empiri med Eftertryk fremhæves. Hver Gren af menneskelig Viden begynder, som Naturvidenskabernes Historie tilfulde lærer, først da at blive en Videnskab, naar man bekvemmer sig til at opsøge Fakta. Men intetsteds er Paavisningen af Kjendsgjerninger vanskeligere end netop i Therapien, da saa uendelig mange bekjendte og ubekjendte Indflydelser gjøre sig gjeldende ved Sygdommenes Udgang. Ikke den gamle laxe Maner med saakaldte therapeutiske Iagttagelser ville vi have fortsat, men vi forlange en mere methodisk Forskning.« Og hvorledes vil nu Vierordt faa Empirien løftet op til en virkelig videnskabelig Methode? Ikke ved en paa nøie Analyse bygget Induktion, saaledes som Richter og tildels Wunderlich havde tænkt det, men navnlig kun ved Statistiken. I Anmeldelsen følger der en lang og storartet Lovtale over den ægte Statistiks Methode. Iøvrigt optræder Arkivet ogsaa her som altid i dets senere Aar med overlegent Maadehold, og tilføier smukt og medierende:

»Sand Empiri og ægte, med Kritik og Forsigtighed optrædende Rationalitet staa ligesaalidt i Therapien som i nogen anden Naturvidenskab i uforsonlig Modsætning til hinanden; de udfylde hinanden, arbeide mod det samme Maal om ogsaa med forskjellige Hjælpemidler og baarne af forskjellige Methoder. Om begge Veies samtidige Berettigelse kan der derfor ikke være nogen Strid. Lad hver bevare sin Forkjærlighed for den Retning, som ligger ham særlig paa Sinde, i den Overbevisning, at uden Opoffrelse og Enthousiasme kan intet Fremskridt ske i saa overordenlig vanskelige Spørgsmaal, som de therapeutiske Problemer frembyde.«

Den rationelle Retning manglede heller ikke nu Enthousiasme; Beneke fik en Forening stiftet »das Verein für gemeinschaftliche Arbeiten zur Förderung der wissenchaftlichen Heilkunde,« der igjen grundede et Arkiv (A. der wissenschaftlichen Heilkunde) under Ledelse af Beneke og Jul. Vogel, Prof. i Halle, og desuden virkede ved Monografier. Beneke var navnlig meget virksom og fornemlig paa Balneologiens Omraade, idet han med sit Professorat i Marburg forbandt en Badelægestilling i Nauheim. Mest bekjendte bleve hans Undersøgelser over Vallekurene, hvis Virkninger han mente at kunne forklare aldeles rationelt; hans omfattende Værk »die Rationalitet der Molkenkuren«, frembød imidlertid mange meget svage Punkter og afgav just ikke noget særdeles slaaende Vidnesbyrd om den rationelle Stræbens Holdbarhed. Hans mindre bekjendte Undersøgelser over Søbadets og Søluftens Virkninger (»Ueber die Wirkung des Nordseebades«), fremkaldte ved hans Ophold ved de engelske Søkursteder (»watering places«), og hvori han analyserer Søluftens og Søbadets Virkning paa Ernæringen, have derimod en større og mere blivende Fortjeneste. Han har heri i det Mindste gjort en god Begyndelse til rationelt at begrunde den klimatiske Therapi »at the sea-side«, hvis store Betydning for hele Ernæringslivet de praktiske Englændere allerede forlængst ad mere empirisk Vei havde hævdet.

Imidlertid gik det med denne storartede Stræben som med saa mange menneskelige Foretagender, Enthousiasmen kjølnedes, det »Gemeinschaftliche« blev bestandig svagere, Arkivet bestandig mattere. Beneke forsøgte da, som tidligere understøttet af Julius Vogel, at regenerere Bestræbelsen ved at gjøre nogle Forandringer i Arkivets Plan og Foreningens Organisation, og med usvækket Energi aabnede han den nye Række af Arkivet (1865) med at erklære: »vi kunne ikke banlyse den Overbevisning, at en i Sandhed rationel Therapi ikke opstaar ad empirisk Vei, men kun kan trives paa fysiologisk Grund, og om Kjendsgjerninger og Resultater ogsaa langsomt vindes paa denne Maade, saa staa de fast, naar de ere vundne, og yde den praktiske Læge en Sikkerhed i Handlen, som ikke kan vindes paa nogen anden Maade.« Ligeledes forsøger den anden Redaktør Vogel at vække nyt Liv i de rationelle Bestræbelser ved nogle Artikler: »über die Aufgaben und den gegenwärtigen Standpunkt der medicinischen Therapie«, hvori han ligesom Beneke urgerer den store Betydning for Udviklingen af en rationel Therapi, som særlig knytter sig til pathologisk-kemiske Undersøgelser, og tillige fremhæver, at den herskende pathologisk-anatomiske Retning ikke har været meget frugtbringende i therapeutisk Henseende. Han udtaler end videre, at hvad det brister paa i Samtidens Medicin og navnlig i de unge Lægers Uddannelse, er den almindelige Therapi, en nøie Forstaaelse af Kuropgaverne og Kurmethoderne i almindelig, principiel Henseende. Denne sidste Udtalelse var og er endnu vigtig og nok værd at fremhæve i en Tid, hvor Detaillerne føre det absolute Herredømme, hvor Lægens Uddannelse væsenligt koncentrerer sig i en udstrakt Samlen af mer eller mindre værdifulde enkelte Fakta, og hvor der savnes en virkelig Fordybelse i Therapiens hele Væsen og i det Hele ethvert almindeligere Overblik, som alene kan give den praktiske Læge et holdbart og overlegent Standpunkt.

Noget Held havde dog Arkivet heller ikke denne Gang

og snart ophørte det rent at udkomme. De rationelle til Stofskifteundersøgelser knyttede Bestræbelser formaaede endnu ikke ret at fængsle Forskerne. Men betydningsfulde Impulser afgave dog Benekes og Jul. Vogels Virken, og i de senere Aar har der vist sig en bestandig voxende Iver efter at komme til større Klarhed i Therapien ved Hjælp af den fysio-pathologiske Kemi. Denne Iver har først og fornemmelig vist sig paa Balneologiens Omraade, hvor der ved Siden af mange overfladiske Hypotheser, mange pseudofysiologiske Forklaringer af de mineralske Stoffers farmakodynamiske Virkninger dog ogsaa er fremkommet Adskilligt af blivende Værd, saaledes t. Ex. i Brauns Balneotherapie, der har gjort et meget vigtigt Skridt til at føre denne tidligere saa overordenligt løse og vilde Specialitet over mod et exakt Standpunkt, navnlig i den rationelle Vurdering af alle de diætetiske Momenter, der gjøre sig gjældende under en Brønd- og Badekur; Hovedvægten kommer da bestandig mere til at hvile paa de almindelige omstemmende Kurbetingelser ved Reisen, Luften, Vandet o. s. v., medens de »rationelle« Virkninger af Kildernes farmakologiske Stoffer stilles i anden Række. Men ogsaa paa mange andre Punkter har den pathologisk-kemiske Stræben baaret adskillige solide rationelle Frugter baade til Forklaring af en tidligere given empirisk Therapi og end ydermere til virkelig at konstruere en ny og effektiv Therapi, deduceret af de pathologiske Undersøgelsers Resultater, saaledes den hele Erstatningstherapi, hvis »rationelle« Diætetik ganske vist ikke altid har været praktisk holdbar, og som derfor ogsaa fremdeles kræver det therapeutiske Forsøgs selvstændige Vidnesbyrd som sidste og afgjørende Instants, men som dog har præsteret Adskilligt af Betydning, navnlig paa Basis af nøiagtige Urinundersøgelser. —

Jeg har nu længe dvælet ved den nye fysiologiske Udvikling og søgt at skildre dens mange forskjelligartede, hurtige eller langsomme, fremstormende og igjen tilbagerykkende Bevægelser. Det kunde nu være paa Tide at standse

og søge at samle disse Bevægelsers umiddelbare og middelbare Resultater i et overskueligt Billede for at komme til Klarhed over, hvad den medicinske Therapi væsenligt har opnaaet derved, og hvorledes dens hele Karakter som en Følge af den fysiologiske Indvirkning viser sig at blive.

Det er navnlig i Tydskland, at denne Udvikling stærkt har gjort sig gjældende, og her saa vi, hvorledes dens første Bannerfører, Wunderlich, stod i ikke ganske ringe Berøring med den sidste exklusive pathologisk-anatomiske Retning, med Wienerskolen. Vistnok er der den kapitale Forskjel, at den fysiologiske Medicin igjen ser noget bort fra det Lokale og stærkt akcentuerer Organismens generelle Tilstand, men iøvrigt staar Wunderlich dog Wienerskolen ret nær i flere Henseender, og han optager saaledes fuldt den af denne Skole proklamerede Naturhelbredelse som det første og væsenligste Axiom for den therapeutiske Opfattelse; det fysiologiske, nøiagtig analyserende Studium af Sygdomsprocesserne bærer netop som en af sine vigtigste Frugter den at paavise, hvorledes en afgjort Tendents til Udjævning af Forstyrrelserne bestandig gjør sig gjeldende i Organismen, saaledes at hele det gamle teknokratiske Medikamentapparat paa mange Punkter er fuldkomment overflødigt, og det Illusoriske i Troen derpaa. som ogsaa den fysiologiske Retnings Undersøgelser konstatere, mister saaledes det Meste af sin deprimerende Karakter. Men den fysiologiske Retning bliver dog ikke som Wienerskolen staaende ved Nihilismen, den erkjender, at Organismen ofte trænger til at støttes i sine Udjævningsprocesser, og ved nøie at undersøge disses fysiologiske Betingelser søger den at naa frem til en Erkjendelse af, hvorledes Organismen paa den naturligste, mest fysiologiske og mindst prekære Maade kan støttes. Den vender saaledes ikke tilbage til alle den gamles Skoles stærkt indgribende, toxiske Substantser, Medikamenterne par excellence; den ser, at disses Indvirkning vanskelig lader sig fuldt overskue og kontrollere i deres Berøring med alle de mangfoldige individuelle Livsprocesser, og den bliver helst

og i det mindste foreløbig fortrinsvis staaende ved de mere ligefremme og fysiologiske Potentser, som bestandig i sund og syg Tilstand nødvendig indvirke paa Organismen. Den finder ved alle disse, de diætetisk-hygieiniske Betingelser, Opgaver nok, der foreligge til Løsning, og Muligheder nok til uden Medikamenter at naa frem til en ny og ligesaa effektiv Therapi, som den gamle var. Fysiologien konstaterer, at frisk, normal Luft er en nødvendig Betingelse for Livsprocesserne, og man begynder at faa Øie for den store Betydning til at lette og styrke Organismen, som en uhindret Anvendelse af Luftens Indvirkning maa have. Fysiologien konstaterer den uhindrede Hudfunktions store Betydning, og Opmærksomheden begynder at vende sig til en methodisk Anvendelse af Bade og Vaskninger som lettende og hjælpende Agens. Fysiologien undersøger med alle de nyere Hjælpemidler Fordøielsens Kemisme og finder i den nøie Regulering af Diæten en vid Mark for Therapeutiken.

Men idet den fysiologiske Retning dog endnu er altfor famlende til, at den skulde formaa at formulere nogen aktuel og bestemt rationel Therapi paa Grundlag af alle disse nye Forskninger, bliver det første og nærmeste Resultat kun det, at den kommer til at bane Veien for »fysiologiske« Kurmethoder, der fra Folkemedicinens og »Naturlægekunstens« dunkle Omraader begynde at gjøre sig gjeldende ogsaa indenfor Videnskaben med Prætension om at følge Naturens Helbredelsesvei, og mellem hvilke Vandkurene først og fremmest maa nævnes. Vel er det meget mod den nye fysiologiske Medicins Villie, at dette Resultat fremkommer; thi den raa empiriske, af uvidende Lægfolk frembaarne Therapi er en Vederstyggelighed i den selvbevidste, mod Exakthed stræbende Videnskabs Øine; men Hydrotherapien støtter sig netop saa exklusivt til Anvendelsen af de nævnte hygieinisk-diætetiske Agentser, at de fysiologiske Lægers Antipathi dog lidt efter lidt formindskes, og hvad mere er, at det ender med, at Impulser fra Hydro-

therapien væve sig nøie sammen med den stringent videnskabelige Retning og komme sammen med denne til at udøve en meget betydelig Indflydelse paa den følgende Tids Lægekunst. Men det maa ganske vist indrømmes, at Vandkurmethoden i dens storartede schlesiske Blomstringsperiode for nogle Decennier siden havde et saa frastødende Præg for en kritisk videnskabelig Betragtning og bredte sig med al Uvidenhedens Selvklogskab og Suffisance i saa høi en Grad, at man vel kan forstaa og sympathisere med den Fordømmelse, som Wunderlich og andre af den nye Medicins fremragende Mænd fældede over den.

Det er den schlesiske Bonde Vincent Priesnitz, som har indviet Hydrotherapiens nye Æra, men de nye Opfindelser ere i vor Lægekunst i Reglen ikke nye i Ordets bogstavelige Forstand, og heller ikke Priesnitz har opfundet alt det, som hans Lovprisere have villet tillægge ham. Vandbehandlingen kjendte allerede de antike Læger, og efterat den havde ført en meget tilbagetrukken Tilværelse i Middelalderen, træder den igjen mere frem for et Par Aarhundreder siden navnlig i England, hvor blandt Andre Lægen John Floyer virkede ivrigt for dens Udbredelse og i et stort Værk, hvori han støtter sig til mange geistlige og verdslige Forfattere samt til Folkemedicinens Traditioner, proklamerer koldt Vand og navnlig kolde Bade, som en Panace; han hævder for Methoden en ligefrem guddommelig Oprindelse, idet han refererer sig til Daabssakramentet. Derfor ivrer han ogsaa for, at Kirken skal bibeholde den gamle fuldstændige Neddypning i Daaben, og paastaar, at Rhachitis er begrundet i, at Børn efter den engelske Kirkes nugjældende Ritus kun døbes med Overgydning af Hovedet. I det følgende Aarhundrede træder Hydrotherapien ogsaa frem paa Fastlandet, navnlig i Schlesien, hvor Lægefamilien Hahn virkede for dens Udbredelse; i Italien gik der et stort Ry af Pater Bernados Vandkure. I Begyndelsen af vort Aarhundrede blev Methoden meget anvendt i England efter Curries Anbefaling, og i Tydskland tog

den alsidige Autoritet Hufeland den under sin Beskyttelse. Imidlertid var Hydrotherapien dog meget lidet dyrket, da Gymnasialdirektør Oertel i Ansbach (i Bayern) fremstod som Vandapostel og ikke alene prædikede om den nye Universalmedicin, men ogsaa med stor Iver samlede hele den gamle Vandliteratur »von Moses bis auf unsere Zeiten«[74]. Han naaede imidlertid ikke selv til at blive den nye Panacees straalende Messias; han var kun dennes beskedne Bebuder, og det er Priesnitz i Gräfenberg, som fik Lykke nok til at beseire alle Hindringer og ved sine storartede Kure ikke alene selv blev Millionær, men ogsaa tilsidst tvang de videnskabelige Læger til at ændse Methoden. Særlig store personlige Egenskaber synes iøvrigt Priesnitz ifølge Øienvidners[75]) Beretninger ikke at have besiddet; i sin Pathologi kom han aldrig videre end til nogle Stumper af den gamle humorale Fysiatriks populære Doktriner om »Heilfieber«, om det Onde, som slaar ud og ind o. s. v., og Kurmethoden synes mest at være bleven udviklet ved Experimenter af Patienterne selv. Men hvorom Alting er, tronede Priesnitz (død 1851) i en Aarrække i sin schlesiske Bjergby som en ufeilbarlig Mirakellæge, til hvem Lidende fra alle Verdens Egne strømmede hen og fandt Helbredelse — netop i den Tidsperiode, hvor den gamle autoriserede Lægekunst sank sammen for Nihilismens Kritik, og hvor derfor den lidende Menneskehed i særlig Grad sukkede efter en Panacee. Priesnitz' bestod da ikke alene i en energisk ydre og indre Vandbehandling med alle de varierede bekjendte Procedurer, men ogsaa i en bestandig Liggen for aabne Vinduer og i det Hele den mest udstrakte Nydelse af ren Luft, samt i en meget frugal og ensformig Bondekost — som enthousiastisk Naturlæge vilde Priesnitz fri de af Kulturen forkvaklede Syge fra deres »Usundhed« ved saavidt muligt at føre dem tilbage til en haardfør og primitiv Levemaade; alle de gamle Medikamenter foragtede han paa det Dybeste. For dem, der ikke fandt deres store Forventninger opfyldte i Priesnitz' Kuranstalt — og adskillige

saadanne fandtes der dog — tilbød der sig end yderligere en anden ny ufeilbarlig »Naturhjælp« i en nærliggende schlesisk Landsby og ligeledes hos en Bonde, Schroth i Lindewiese, ved hvis energiske Tørstekure — Diaforese ved Indhylling i vaade Lagener og samtidigt strengt Forbud mod at drikke — de af Priesnitz med Vand oversvømmede Syge igjen bleve grundigt »udtørrede«. Priesnitz vedblev dog vidt at overstraale sin Medbeiler, og Gräfenbergs Vidunderkure have udøvet en betydelig Indflydelse paa hele den følgende Tids Therapi.

Fra Priesnitz udviklede der sig først og fremmest, i det Mindste tildels ved virkelige Læger, en fantastisk og svindelagtig Naturlægekunst, som førte de tvetydige Elementer, der allerede i rigt Maal fandtes hos Mesteren selv, endnu videre, og som ved i populariserende Retning at exploitere de radikale Angreb paa den legitime Therapi, der fremkom fra de ledende medicinske Videnskabsmænd i Wien og i selve Tyskland, fik et stort Tilløb og snart i alle Tysklands smukke og forfriskende Bjergegne kunde oprette »Kaltwasser- und Naturheilanstalten«, hvor alle mulige Sygdomme »kureredes« uden Medikamenter. I Kraft af dette Naturlighedens Standpunkt er det ogsaa, at denne Lægeskole har reist en stærk Agitation mod Vakcinationen og i det Hele ligesaa hensynsløst angrebet det Værdifulde som det Værdiløse i den legitime Medicin. Men hvad der navnlig giver denne hydropathiske Naturretning Betydning for den virkelige Lægekunsts Udvikling, er, at den, som allerede antydet, til Trods for sin Excentricitet og sin ringe Reputation hos de strengt videnskabelige Therapeuter havde meget væsenlige Berøringspunkter med den videnskabelige, fysiologiske Medicin, der jo netop vilde skyde den gamle løs-empiriske Medikamenttherapi til Side og erstatte den med mere fysiologiske Methoder og hovedsagelig med Diætetik. Disse Berøringspunkter træde meget tydeligt frem hos de mere moderate og mere videnskabelige Naturlæger (t. Ex. Steudel), der netop fuldstændig benytte Wiener- og Tübinger-

skolens Raisonnement mod den gamle Medikamenttherapi, og som tildels kun bekjende sig til »Vandet«, fordi man dog ligeoverfor Klienterne maa have en positiv Therapi — ligesom de Wienske Anatomer, der af samme Grund endog bekvemmede sig til at forsøge Homøopathien.

Snart se vi ogsaa en kombineret Indflydelse fra den videnskabelige Fysiologi og den schlesiske Bondemedicin gjøre sig gjældende paa forskjellige therapeutiske Omraader og det paa en meget frugtbringende Maade. Først og fremmest viser dette sig i Balneotherapien, hvor den gamle »Brunnengeist« endelig var bleven fordreven, og hvor man, efterat den nye Kemi ved Struve og Andre havde paavist alle de indeholdte mineralske Bestanddele, var begyndt at grunde de nye rationelle Fortolkninger af Medicinalkildernes Virkninger, som jeg allerede har omtalt. Hydrotherapien vendte nu naturlig Opmærksomheden hen paa den mest konstante og fremherskende Bestanddel i Kilderne, paa Vandet, hvilket i Medicinens fornemme farmakologiske Spekulationer aldeles var ladt ude af Betragtning — Spekulationen, navnlig i Therapien, har altid først til allersidst faaet fat paa det mest Nærliggende. 1846 fremtræder et Værk af Vogler, en anset Læge i Ems, i hvilket han ikke alene tænker paa de kulsure Alkalier som Aarsag til den berømte Brystkildes helbredende Virkninger, men ogsaa fremhæver selve Vandets Rolle, ja end yderligere ogsaa dvæler ved den gavnlige Indvirkning, som Luften og andre med et saadant Kurophold forbundne hygieiniske Potentser kunne have. Hvorvel disse ædruelige Bestræbelser en Tid lang fordunkledes af alle de umodne fysiologisk-kemiske Hypotheser om Mineraliernes farmakologiske Virkninger, som jeg har nævnet, vandt de dog efterhaanden Fodfæste, bestandig sikkrere støttede til den fysiologiske Forskning, og den epokegjørende Balneotherapi af Braun, som jeg senere kommer tilbage til, er et prægnant Exempel herpaa. Fra den egentlige Balneotherapi kom Bevægelsen til den beslægtede Klimatotherapi, navnlig i dens Anven-

delse mod Brystsyge; Vandkurene vare jo i næsten lige saa høi Grad Luftkure, og det er saaledes ikke forunderligt, at den nye tydske Klimatotherapi, som udvikler sig parallelt med Reformen i den egentlige Balneotherapi laaner ikke lidet fra de hydropathiske Methoder. Det første Luftkursted for Phthisikere, hvor den »specifike« sydlandske Kurluft skulde erstattes af en ikke mindre »specifik« Bjergluft, optager Hydrotherapien, navnlig i Form af Douche, som integrerende Del i Kuren, der i det Hele sigter paa i alle Henseender at roborere, og aldeles som hos Priesnitz uden Anvendelse af egentlige Medikamenter. I en Afhandling om Brehmers Kursted Gorbersdorf[76]) har jeg for nogle Aar siden nærmere søgt at vise, hvorledes Bjergkuren udtrykker en Kombination af farmakologisk Skepticisme med fast Tillid til de hygieinisk-diætetiske Agentsers roborerende Indflydelse, en Kombination, som baade den rationel-fysiologiske Medicin og den raa empiriske Hydrotherapi havde gjort sig til Tolk for. Paa dette Punkt nærmer den nye tydske Phthisistherapi sig den engelske, der, som jeg allerede tidligere har nævnt og som jeg nærmere har udviklet i en Afhandling i Ugeskrift for Læger[77]), under hele den nye pathologisk-anatomiske Udviklingsperiode og langt tidligere end nogetsteds paa Fastlandet stærkt akcentuerede de klimatisk-diætetiske Momenters roborerende Betydning for den konstitutionelle Svækkelse; for en beslægtet Lidelse, Skrofulosen, have Englænderne endog allerede før Udgangen af forrige Aarhundrede begyndt at indrette klimatiske Kuranstalter ved Søkysten. Den engelske Phthisiotherapi ser i Modsætning til den tydske uhildet bort fra det kunstige »Specifike« og lægger Hovedvægten simpelthen paa det Roborerende og Sunde i frisk Luft overhovedet, men iøvrigt bliver den væsenlige Forskjel mellem de to Landes Phthisiotherapi kun den, som resulterer af Udgangspunktet, der ved hin er det hippokratisk-empiriske, hos denne derimod mere hænger sammen med de begyndende rationel-

fysiologiske Anskuelser samt med den exklusive Hydrotherapi.

Ogsaa i de akute Sygdommes-Therapi, altsaa navnlig ved Febrene, gjør sig snart den samme kombinerede Paavirkning gjældende. Baade Priesnitz selv og end mere forskjellige af hans Disciple behandlede ogsaa akute Febre med Hydrotherapi, og da den nye fysiologiske Medicin særligt giver sig til at analysere Organismens generelle Sygdomsfænomener og i Legemstemperaturens Forhøielse finder Feberens pathognomoniske og konstante Symptom udtrykt, maa den fra et rationelt Standpunkt ligeledes komme til at lægge megen Vægt paa afkjølende Methoder. Vel krymper den fysiologiske Medicin sig længe ved at optage noget fra den schlesiske Bonde og søger først at realisere en antifebril Therapi ved at benytte Farmakologiens fornemmere Midler (Kinin, Digitalis, Veratrin), med hvis andre Virkninger en temperaturnedsættende ofte er forbunden; men efterhaanden begyndte dog selvstændige praktiske Læger igjen at forsøge den simpleste og naturligste Afkjøling med koldt Vand, og tilsidst begyndte Methoden, som vi snart skulle se, ogsaa at vinde Indpas i Hospitaler og Universitetskliniker. Militærlægen Brand i Stettin har nærmest Æren af at have gjort denne temperaturnedsættende Vandbehandling legitim i den videnskabelige Lægekunst.

Iøvrigt var det dog ikke alene i Hydrotherapi, at Lægekunsten for nogle Decennier siden søgte Universaltrøst, da hele den daværende Farmakologi og Medikamenttherapi faldt for Kritikens Sværdslag. Samtidigt med Hydrotherapien fremstaar en anden therapeutisk Methode, der ligeledes en Tid prætenderer at være Panacee og ligeledes udvikles ved geniale Lægfolk. Det er Gymnastiken, denne antike Kunst, hvorved Hellenerne bevarede deres Sundhed og udviklede deres Muskelstyrke, og som i senere Tidsperioder i saa høi Grad forsømtes, da man, tildels i væsenlig Sammenhæng med den hele kristne Livsanskuelse, kun lagde Vægt paa Aandens Udvikling og Pleie. Først i vort Aar-

hundrede er Sandsen for gymnastiske Øvelser og deres store Betydning for Legemets Udvikling igjen vaagnet; i Tydskland er »Turnvater Jahn« noksom bekjendt for sine Bestræbelser i saa Henseende. Gymnastiken kan ikke Andet end staa i nært Forhold til en virkelig fysiologisk Medicin, og skjøndt den i sin første Glandsperiode af sin Hovedapostel, den geniale svenske Gymnastiker og Digter Ling, og hans Elever (Branting og Andre) udbasunedes som Panacee næsten med lige saa stor og uberettiget Pomp, som den schlesiske Hydrotherapi, blev den aldrig saa bestemt afvist som denne af de fysiologiske Videnskabsmænds Kritik. Disse maatte vel optræde bestemt mod den til Methodens Udøvelse knyttede kritikløse Enthousiasme, med hvilken der navnlig hos enkelte tydske Gymnastiklæger gik en frastødende Hypersystematiseren Haand i Haand; saaledes navnlig hos Neumann, der med stor Iver virkede for Kurmethodens Indførelse i sit Fædreland, og hvis System af de mangfoldige nuancerede kunstmæssige Stillinger og Bevægelser udmærker sig ved de bekjendte gruopvækkende Adjektiver »hochrechtschieflinksspalthängende« o. s. v. Men til Trods for disse Udskeielser saa de fysiologiske Kritikere dog fuldtvel, at der til Gymnastiken ikke alene knyttede sig overordenlig gavnlige Momenter for Legemets hele fysiologiske Udvikling, men at den ogsaa i forskjellige kroniske Lidelser maatte kunne have en stor kurativ Betydning. H. E. Richter, som er en af de tyske Forfattere, der med sund Kritik og skarpt Blik paa det Væsenlige har talt Sygegymnastikens Sag, motiverer i sit Skrift: »Die schwedische Gymnastik« Trangen til en saadan fysiologisk Kurmethode paa følgende Maade: »Overalt i vore civiliserede Lande se vi Sensibiliteten og Intelligensen forøgede paa Bekostning af Muskelstyrken og Villiens Kraft. Overalt, endog mellem spæde Børn, se vi en utallig Mængde Individer med sygelig forøget Sensibilitet, men med svag Reaktionsevne, af hvilke derfor hver Berøring med den ydre Verden i legemlig og aandelig Henseende føles som en

fjendtlig, sygdomsvækkende Paavirkning. Overalt træffe vi paa hypokondriske Mænd, der ere ladede som en Leydnerflaske med Sygdomsfornemmelser, og paa hysteriske Kvinder, hos hvilke enhver lidt usædvanlig Indvirkning fremkalder Krampetilfælde. Den feilagtige, utilstrækkelige eller dog ensidige Øvelse af Muskelvirksomheden er Kilden til den Sygdom eller det Sygdomsanlæg, som i vore Dage er den almindelige Tidssygdom.« Paa samme Maade, som et vægtigt Middel mod hele den i sociale Forhold betingede og fremherskende Sygelighed, er ogsaa i andre Lande Gymnastiken baaren frem af fremragende Læger, saaledes hertillands af Drachmann[78]).

Ved Betragtningen af disse nye Kurmethoder, som saaledes i det Mindste lidt efter lidt naturlig kom til at støttes af den tydske fysiologiske Medicin, ville vi ikke kunne undgaa at bemærke, at det profylaktiske Moment er fremtrædende ved Siden af det egentlig kurative. Ved Gymnastiken bliver det Forebyggelsen af Sygdom og Sygelighed, hvorpaa Hovedakcenten endog for en stor Del lægges, eller hvortil i det Mindste den væsenligste Anerkjendelse fra den fysiologiske Medicins Side knytter sig. Det profylaktiske Moment gjøres i det Hele stærkt gjeldende af den tydske fysiologiske Retning, og et af dens mest betydningsfulde praktiske Resultater er Hygieinens raske Udvikling. Ogsaa i denne Henseende var Frankrig, ligesom i det Mindste tildels England, vidt fremme foran Tydskland; men da her den nye naturvidenskabelige Skole ved sin Kritik fælder hele den gamle Farmakologi og Medikamentbehandling, og den samtidig søger sin Styrke i en nøie alsidig Analyse af alle Sygdomsfænomener og deres Aarsager, vendes dens Opmærksomhed mere og mere hen mod de almindelige Livs- og Sundhedsbetingelser, mod alle de mislige sociale Forhold, og nu begynde flere af den fysiologiske Skoles Mænd at følge Franskmændenes Fodspor og benytte Kemien og den hele exakte naturvidenskabelige Indsigt til at give Hygieinen, som de uhildede Læger iøvrigt bestandig havde lagt

Vægt paa, en mere stringent Skikkelse end det gamle Skjøn om, hvad der maatte være sundt eller usundt for Organismen. Den i Frankrig udviklede exakte statistiske Methode bliver til uskatterlig Hjælp ved Sygdomsaarsagernes Udforskning, navnlig ved de væsenlig sociale endemiske Sygdomme. Og man maa indrømme den tydske fysiologiske Medicin, at den besad Kraft og Dygtighed i at forfølge de Opgaver, der saaledes laa for, og hvor Veien var klart anvist. Snart indhenter Hygieinen i Tydskland den franske, ja vinder endog Forspring i Udforskning paa det egentlige sociale Omraade, i det daglige Livs mere private Hygieine, medens i Organisationen af den offentlige Sundhedspleie England utvivlsomt gaar i Spidsen.

Mellem de nyere tydske Hygieinikere, der saaledes staa paa et solidt fysiologisk Grundlag, er Oesterlen den mest fremtrædende. Det fremgaar tydeligt af hans forskjellige Skrifter, at han netop fra den fysiologiske Medicins kritiske Standpunkt, dens gennemgaaende Mistillid til hele den traditionelle Therapi, kommer til af al Magt at fastholde Forebyggelsen af Sygdom og Sygelighed gjennem Reform og Regulering af alle de daglige Livsbetingelser som det eneste Reelle, det Eneste, det for Alvor er værd at virke for i den praktiske Medicin. Med Hensyn til Therapi under Sygdomme er han næsten lige saa stor Fatalist som de Wienske Anatomer og udtaler i sit »Zeitschrift für Hygieine und Statistik«, at »engang opstaaede forløbe Sygdommene efter deres bestemte Love og med den samme indre Nødvendighed, hvormed de ere opstaaede. Naar Brødpriserne synke en Groschen, bliver derved sikkerlig vedligeholdt og skabt mere Sundhed og Liv end ved den samtlige Lægekunst.« Skal der i det Hele taget under Sygdom være Tale om reel Therapi, saa ser Oesterlen ogsaa kun Muligheden af en saadan i en Regulering af de almindelige diætetisk-hygieiniske Betingelser. Dette Standpunkt indtager han saaledes i sin store »Handbuch der Heilmittellehre«, hvori han som samvittighedsfuld Farmakolog omhyggelig anfører alle de

Virkninger, man har tillagt de forskjellige Medikamenter, men saa til Slutning bestandig tilføier en rolig skeptisk Bemærkning, der viser det Illusoriske i de refererede Postulater. Han omtaler alle de til Medikamenter knyttede »styrkende« Virkninger. men lægger tillige bestandig Lægen paa Sinde dog at stole mere paa de ligefremme Næringsmidler. I Bogens Indledning siger han tilmed: »Den dannede og tænkende Læge i vort Aarhundrede vil næppe mere kunne haabe ved dette eller hint barokke Stof at kunne yde det, som kun Naturen formaar, understottet af alle naturmæssige Hjælpemidler i Hygieine og Diætetik. Kun disse ville kunne give hint Positive og virkelig Nyttige, som Længslen staar efter, og som Farmakologien aldrig har givet og rimeligvis aldrig vil kunne give. Derfor maa Hygieinen være et Komplement til eller en Modgift mod enhver Farmakologi, mod denne i al sin Rigdom saa fattige Lægemiddelskat.« Her betegner han saaledes skarpt, i hvilken Retning han søger Reformbevægelsen i den praktiske Medicin, og det Samme gjør han gjeldende i sin »medicinske Logik«: »Saalænge vi i Medikamenter saa den væsenlige, ja næsten udelukkende Aarsag til de Syges Helbredelse, lod det sig ikke forklare, hvorfor denne Helbredelse saa ofte udeblev trods Anvendelse af Lægemidler, eller hvorfor Helbredelse ofte nok kom i Stand uden Anvendelse af saadanne Midler, eller hvorfor den samme Sygdom lige sikkert og lige hurtigt kunde helbredes, selv om man anvendte de mest uensartede Midler. Men alt dette bliver begribeligt, saa snart vi finde, at en hel anden Omstændighed udgjør den konstante og væsenlige Betingelse for denne Helbredelse, saa snart vi overbevise os om, at det er den saakaldte spontane Helbredelsestendents, som under Medvirkning af gunstige Livsforhold hos de fleste Syge er den egentlige og nærmeste Betingelse for deres Restitution.« Her udtaler han sig altsaa omtrent som en Wienerpatholog, kun med den fysiologisk-hygieiniske Modifikation om Betydningen af de almindelige Livsbetingelser, som Wienerne ikke endnu

havde faaet Øiet ret aabnet for. At Osterlen i Virkeligheden lægger ikke ringe Vægt paa denne Art Therapi, fremgaar end klarere af hvad han senere, netop med Allusion til Wienerskolens Nihilisme, tilføier: »Vor Lægekunst er dog ikke nær saa fattig paa Hjælpemidler, som allerede Mange have troet og frygtet; kun maa vi ikke søge dem i vore saakaldte Medikamenter, men navnlig i Naturen selv og dens Love, deri, at vi forstaa at tilfredsstille alle baade de sunde og syge Organismers Krav saaledes, som de ere givne i og ved disse Love. Og saa haardt det end kan være at opgive en Forbundsfælle, som hidtil er blevet anset for tilforladelig, at opgive en i Aarhundreder fastholdt Tro paa Bistand fra en saadan, saa kan dog Lægen nu ikke undgaa dette og vil fremdeles bestandig mindre kunne undgaa det.« Forebyggelsen af Sygdom er dog det, Oesterlen først og fremmest hævder som Medicinens vigtigste og mest frugtbringende Omraade: »Profylaktikeren maa mere og mere træde i Stedet for Lægen af den gamle Skole«. I sin »Handbuch der Hygieine« behandler han da med Grundighed og Indtrængen i de sociale Forhold alle herhenhørende profylaktiske Problemer, og idet han tillige lærer sine Landsmænd den exakte Statistiks Methode [79]) og viser, hvilken overordenlig Betydning denne netop har for Hygieinen, giver han ogsaa i saa Henseende et værdifuldt Bidrag til Begrundelse af en mere holdbar »medicinsk Logik« — det, som Medicinen bestandig har manglet. Og denne store, humane Bestræbelse: at paavise og søge Midler til at afhjælpe det sociale Livs braadne Sider, al den Sygdom og al den Nød, der giver som Resultat materiel og moralsk Elendighed og fremavler det store ulykkelige og ulykkebringende Proletariat — om hvilket Oesterlen siger, at det »under Samvirken af alle de tilsteværende Betingelser med indre Nødvendighed maa blive til, hvad det er« — denne Bestræbelse begynde nu talrige hygieiniske og filantropiske Læger baade i og udenfor Tydskland at vie alle deres Kræfter. For vort og hele Skandinaviens Vedkommende er

Hornemann gaaet i Spidsen for disse ædle Bestræbelser, der hæve eller dog efterhaanden ville hæve den praktiske Medicin til et høiere og mere betydningsfuldt Trin i Samfundet end den blotte kurerende Kunst nogensinde har formaaet at skaffe den.

Men denne afgjørende Konsekvents af den fysiologiske Medicin, at det bliver Reguleringen af de dagligdags Livsbetingelser, det hovedsagelig kommer an paa, og at Therapien stiger ned fra sit høie farmakologiske Stade og finder sin væsenligste Styrke i rationel Sundhedspleie og Sygepleie — Momenter, som tidligere kun betragtedes som halv værdige til videnskabelig Undersøgelse — dette medfører igjen naturlig en popułariserende Tendents. Det er klart, at en rationel, fysiologisk Sundheds- og Sygepleie ikke kan gjennemføres paa nogen ret tilfredsstillende Maade uden ved at gjøre Vedkommende forklarligt, hvorfor det er af stor Vigtighed at iagttage alle de hygieinisk-diætetiske Smaating, som den populære Opfattelse overensstemmende med det gamle farmakologiske Standpunkt har vænnet sig til at betragte med Ringeagt eller endog med Frygt, forsaavidt Luft, Vand o. s. v. ifølge de metastatiske Doktriner ansaas for absolut skadelige og paa ingen Maade for lettende eller helbredende. De nye Mirakelmethoder, der skulde erstatte alle de gamle Medikamenter, støttede ogsaa de populariserende Bestræbelser, idet de jo vare fremgaaede af Folkemedicinen og derved ligesom havde sænket den lægevidenskabelige Skyhimmel længere ned i den daglige Atmosfære. Saaledes er det igjen ved en kombineret Paavirkning fra Fysiologien og den simple Folkemedicin, at en populariserende Retning udvikler sig, en Retning, som med stor Energi og Ufortrødenhed tager fat paa den herkuliske Opgave at gjøre det i denne Henseende saa bundløs uvidende Publikum vidende, at gjøre Mennesket bekjendt med det, som Skolen og Opdragelsen ikke endnu have tænkt paa at udvikle, Indsigten i Menneskets egne fysiologiske Forhold og Betingelser, at lære det at leve natur- og fornuft-

mæssigt, at undgaa Sygdom og Sygelighed, og naar denne dog indfinder sig, da først og fremmest at lægge Vægt paa de simpleste og nødvendigste fysiologiske Betingelser for Helbredelse. Mellem denne Retnings Mænd er det navnlig den nys afdøde Bock, Professor ved Leipzigeruniversitetet, der i en lang Aarrække med aldrig svækket Energi har virket for den gigantiske Sags Fremme, dels ved en Række Afhandlinger i Tidsskriftet »Die Gartenlaube«, dels ved en stor Haandbog »Das Buch vom gesunden und kranken Menschen« og ved mindre til Skoler afpassede Lærebøger. Men til Trods for al hans Energi og hans eminente Forfattertalent kan hans Virken ikke siges at have været virkelig frugtbringende; Medicinen var (og er) endnu for fattig paa sikkre, til praktisk Deduktion modne Love, og det var ofte nok kun løse Hypotheser, der laa til Grund for Bocks kategoriske »fysiologiske« Anvisninger — disse kunde derfor heller ikke altid være meget tillidsvækkende for en uhildet Betragtning. Det ses ogsaa tydeligt nok, at han har været fuldkommen afmægtig ligeoverfor den umulige Opgave paa en Gang at ville rykke Publikum ud af dets rodfæstede Forestillingskreds og omplante det i en diametral modsat. Et saadant Spring vilde heller ikke være »fysiologisk«; giver »Læren om Livet« nogen sikker Lære og Lov, saa er det den kontinuerlige og langsomme Udviklings Lov, som Radikalismen bestandig overser, men som ikke lader sig rokke. Og netop idet det gik Bock som andre begeistrede Radikale, der vie alle deres Kræfter til en forceret Gjennemførelse af deres Overbevisnings gode Sag, at den uovervindelige Modstand ægger deres Lidenskab istedetfor at dæmpe den og gjøre dem mere maadeholdne, netop derved udrettede han mindre og mindre, og hans bestandig voldsommere Udfald og Haan mod hele den dominerende Medicin, hans bestandig mere forcerede Ivren mod al »Arzneischlucken«, fremkaldte vistnok kun som sin nærmeste Frugt Forvirring og Ulykke i alle de svage Hjerner, der forgjæves forsøgte at opfatte hans pikante Tale. Som en Prøve instar

omnium paa hans ubændige Radikalisme kan følgende Passus tjene, hvormed han i »Buch des gesunden und kranken Menschen« indleder sit dristige populariserende Afsnit »Heilung der Krankheiten«: »For at give Læseren Leilighed til at danne sig sine egne Tanker og sin egen Dom om Helbredelsen af Sygdomme, maa følgende Kjendsgjerninger fremføres for ham: 1) I alle de Aarhundreder, Lægekunsten har bestaaet, ere syge Mennesker blevne raske ved de allerforskjelligste Kurmethoder, Charlataneriеr og Hokuspokus. Ogsaa i nærværende Tid er dette fremdeles Tilfældet, og Syge helbredes lige saa godt ved den allopathiske, homoopathiske, isopathiske og rademacher'ske som ved den hydropathiske, schroth'ske, dynamiske, mystiske, gymnastiske, magnetiske eller den sympathetiske Kurmethode. 2) Ved en og samme Sygdom bleve, efter Lægers Paastande, de allerforskjelligste, fra alle Naturriger og Verdensegne stammende Midler anvendte med det bedste Resultat. 3) Et og samme Lægemiddel og fuldkommen den samme Kurmethode hjalp efter Lægers Angivelse ved de allerforskjelligste Sygdomme. Man se efter i de therapeutiske Lærebøger, og man vil forbauses. 4) I Apothekerne er der opstablet en Bunke Medikamentsubstanser, der nu anses for fuldstændig unyttige og ikke mere bruges, men som tidligere bleve priste som i høieste Grad gavnlige ved en eller flere Sygdomsformer. 5) De forskjellige medicinske Autoriteter behandle den samme Sygdom paa en diametralt forskjellig Maade. 6) De samme Autoriteter behandle den samme Sygdom diametralt forskjellig til forskjellige Tider. 7) Charlataner med Arkana og med dyrisk Magnetisme, Homoopather med Sukker, gamle Koner med Læsning o. s. v. have i at behandle Sygdomme noget nær lige saa glimrende Resultater, som de mest lærde og mest geheime Sanitets-, Hof- og Medicinalraader. 8) Medicinske Autoriteter, som ved bestemte Sygdomme foreskrive deres Syge ganske bestemte Lægemidler og Kure, tage, naar de selv blive syge, i Reglen ikke saadanne af dem foreskrevne Medikamenter. 8) Saare

mange Syge blive raske af sig selv, uden Medikamenter og uden Læge. — Hvilken Tanke maa disse Kjendsgjerninger fremkalde hos et Menneske, der har lært at tænke? Dog uden Tvivl den: Helbredelsen af Sygdomme maa være afhængig af noget Andet end af de derimod anvendte Medikamenter, Kure, Hokuspokus o. s. v. Og saaledes forholder det sig ogsaa. Allerede Hippokrates sagde for to Tusinde Aar siden: det er Naturen, der helbreder Sygdomme.«

Efter at Bock har givet Publikum denne drastiske Belæring, der iøvrigt kun med mere Ostentation gjentager, hvad Wiener- og Tübingertherapeuterne allerede tidligere havde udtalt i en videnskabelig Form, gaar han over til at vise, at han dog lige saa lidt prædiker Nihilismen som de andre fysiologiske Læger, men lægger stor Vægt paa en diætetisk Behandling: »Midt imellem de to Alternativer Intet at gjøre og at medicinere ligger der endnu en Methode, der ganske vist af Lægfolk og desværre ogsaa endnu af mange Læger fuldkommen med Urette anses for Intet, endskjøndt den er den egentlige naturmæssige og fysiologiske Methode og, da den fordrer den grundigste Indsigt i Organismens hele Indretning og Økonomi, kun kan institueres af virkelige videnskabelig dannede Læger. Det er den diætetiske Methode, den eneste, der kan forebygge Sygdomme, kupere dem eller hindre dem i at gribe om sig. Hvem der føler sig syg, skal strax »gjøre Noget« derimod, nemlig det, som de Uvidende mellem Lægfolk og Læger kalde »Intet at gjøre«. Han skal iagttage et roligt, ensartet Regimen og undgaa uvante og forstyrrende Momenter. Det er i høieste Grad forbausende, at Menneskene under Upasselighed bestandig tragte efter at gjøre usædvanlige Ting og ofte virkelig hengive sig dertil. Den, som ellers ikke bader, vil gaa i Dampbad; En ønsker at svede voldsomt, en Anden vil føre af eller kaste op. Nogle ville løbe deres Sygdom bort, Andre drikke den bort. Kort sagt, hvad der dog egentlig under en Sygdom er det Naturligste, at holde alle Legemets Funktioner i en naturlig, rolig Gang uden For-

styrrelser i nogen Retning, det finde de fleste Syge unaturligt. Deraf kommer det ogsaa, at en stor Mængde Sygdomme strax fra Begyndelsen blive forstyrrede i deres ellers godartede Forløb og faa et uheldigt Udfald.« — Til Trods for Bocks forcerede Radikalisme har dog heller ikke hans Virken været forgjæves, og sammen med sine hensynsløse Ord har han udsaat mangt et sundt Frø, der har givet eller dog vil give Frugt til Fremme for Menneskeslægten, navnlig naar denne engang naar saa vidt, at den overhovedet formaar at stille sig i Forhold til en virkelig naturvidenskabelig, fysiologisk Grundopfattelse.

Sammen med denne strengt sandhedskjærlige, ædruelig-videnskabelige Stræben fremkaldte naturligvis den voxende Mistillid til den traditionelle Therapi de forskjelligste fantastiske eller rent svindelagtige Kurmethoder. Vi have allerede set, hvorledes Wienerskolens radikale Skepsis indirekte støttede Homøopathien, og da ogsaa den fysiologiske Medicin beviste og proklamerede en reel Naturhelbredelse uden Medikamenter, exploiterede Homøopatherne snildt denne Kjendsgjerning efter Publikums Behov ved at lade Helbredelsen fuldbyrdes med saadanne Medikamentdoser, som umulig kunde have nogen forstyrrende Indvirkning — men iøvrigt nok en psykisk i dertil egnede Tilfælde. Homøopathien forstod tilmed med megen Snildhed at benytte Tidsaandens rationel-videnskabelige Bevægelse til ogsaa at omgive sig med en passende »fysiologisk« Kaabe for dermed at tildække Lærens Absurditeter; nogle af de værste af disse, der ikke lod sig skjule, navnlig Fortyndingsdoktrinen, bleve med det samme skaffede af Veien eller dog modificerede. Men foruden Homøopathien spirede i denne Tidsperiode mange andre til samme Kategori hørende Methoder frem i Tydskland, t. Ex. Baunscheidtismen, hvis »Lebenswecker« i Løbet af et Par Decennier har vandret Verden rundt, og hvis Doktrin for et Par Aar siden fremtraadte i Literaturen i ellevte (!) Oplag. Menneskeheden vil have

Hjælp, og kan Videnskaben ingen skaffe, maa den tilbage til sin Mystik!

Den nye tydske fysiologiske Medicin har saaledes i de mest forskjellige Retninger, direkte eller indirekte, indvirket dybt og mægtigt paa Lægekunsten, og den Beskyldning, som i sin Tid blev reist mod den, at dens Tendents var upraktisk, er for saa vidt meget ugrundet. Og dog viser Beskyldningen sig maaske ikke fuldstændig ugrundet, naar vi nu til Slutning kaste et prøvende Blik tilbage paa dens Totalvirkning og søge at sammenfatte Therapiens aktuelle Indhold, saaledes som den tydske Medicin har formuleret os den paa det Tidspunkt, vi her foreløbig ere standsede ved, henad Slutningen af det 6te Decennium. Opkaste vi først det Hovedspørgsmaal: hvad have vi beholdt af den gamle Therapi? vil Besvarelsen heraf ikke være saa ganske let. Er der sket en gjennemgribende Revolution, og det ikke alene i Pathologien, men ogsaa i selve Therapien? Efter den fysiologiske Medicins første Optræden at dømme skulde man tro, at dette var sket. En radikal og knusende Kritik gjorde tabula rasa af hele den gamle Lægekunst og bebudede en fuldstændig ny, rationel og sikker videnskabelig Therapi. Vi have nu set, hvorvidt den fysiologiske Medicin formaaede at opfylde disse storartede Forjættelser; vi have set dens kraftige Impulser i flere Retninger, i hvilke nye og betydningsfulde Momenter virkelig gjorde sig gjeldende. Men vi saa tillige, at den fysiologiske Medicin selv blev bange for sin Radikalismes vide Konsekventser og efterhaanden opdagede, at den dog ikke kunde undvære den gamle Medikamenttherapi, der havde slaaet altfor dybe Rødder gennem hele den praktiske Medicins Udvikling; og nu, da det praktiske Livs Krav alvorlig gjøre sig gjeldende, da de Syge som hidtil forlange at blive helbredede, forsøger den ungdommelige Radikalisme lidt efter lidt at blive moderat, at slaa af paa sine Fordringer, og da tilsidst at gjenopbygge den Bro mellem Gammelt og Nyt, som den overmodigt havde kastet af. Den faaer Øinene op for den

kontinuerlige Udviklings Lov og vil nu ikke mere en Revolution, men en Reform. Den søger nu at benytte sin videnskabelige Kritik og sin større pathologiske Indsigt ikke til at feie alt det Gamle bort, men til med Besindighed at veie og sigte det og se efter, hvad der endnu kan bruges med nogenlunde Rimelighed; den kommer tilbage til alt det, som den i Begyndelsen dybt foragtede, til den gamle Kunst med dens Skjøn og Takt og forlanger ikke mere peremptorisk en absolut rationel Gjennemskuen af Forholdet mellem Aarsag og Virkning. Den søger paa Medicinens Omraade at løse den samme Opgave, som de saakaldte Rationalister i Theologien havde paataget sig ɔ: at bringe tilveie et nogenlunde holdbart og til den øieblikkelige Erkendelsesudvikling svarende religiøst Standpunkt, lige langt fjernet fra den gamle, af Middelalderens Mystik fremgaaede Orthodoxi og den moderne, videnskabelig-overmodige og radikale Atheisme. Wunderlichs omtalte store Pathologi og Therapi sigter netop alvorligt paa at udføre dette medierende Arbeide og i det Mindste redde en Del af de gamle Medikamenter for Fremtidens luttrede Therapi. Saaledes søger den at bevare mange af de gamle Specifica ved at bringe dem i Relation til de specifike Sygdomsaarsager, som den fysiologiske Medicins ætiologiske Forskning opretholdt i stor Udstrækning ved Infektionssygdommene. Men denne medierende Opgave lykkes dog ikke ret for Wunderlich. Hans store Talent var engang traadt i den selvtillidsfulde Radikalismes Tjeneste, og han har havt ondt ved derpaa at kunne finde sig tilrette i den mere beskedne mæglende Virksomhed og træde tilbage fra Videnskabens absolute Fordringer. Hvorvel han foretager sit Tilbagetog med en overlegen Klinikers Ro og Værdighed, bliver der noget Famlende, noget Upraktisk i hans therapeutiske Standpunkt, som ikke ret kan tilfredsstille de Disciple, der vilde være praktiske handledygtige Læger og vilde vide, hvad de ved Sygesengen kunne lide paa og hvad ikke. Hans Forsøg paa saaledes at luttre Medikamenttherapien efter det nye

videnskabelige Standpunkts kritiske Krav lykkes i ethvert Tilfælde kun i mindre Grad; en urolig nagende Skepsis, som gjør hans Bygning vaklende, kan den skjønne Stil og Fremstilling ikke ret skjule. De unge Læger, der skulde til at handle, trængte til en Autoritet med større praktisk Energi og sikkrere praktisk Blik, af hvem de til Gavns og bestemt kunde lære, hvad der i den gamle Kunst vedblivende fortjente nogen Tillid og hvad ikke.

Af væsenlig Betydning til Løsning af dette Hovedproblem var da den henad Slutningen af det 6te Decennium udkomne Lærebog i speciel Pathologi og Therapi af Niemeyer, dengang Professor i Greifswald. Dette Værk fortjener tilfulde den store Lykke, det efterhaanden har gjort rundt om i den medicinske Verden, og det er epokegjørende i vor Videnskab netop derved, at det forsøger at forsone, og med et eminent Talent virkelig paa mange Punkter forsoner den moderne anatomisk-fysiologiske Rationalisme med den solide Del af den ældre Empiri. Dog kommer denne sidste ikke ganske til sin Ret; Niemeyer er den unge rationelle Videnskabs begeistrede og geniale Apostel, og Tendentsen til theoretisk at konstruere, at deducere af de halv sikkre fysio-pathologiske Love hist og her vel overgribende. Skøndt han bøier sig for de solide therapeutiske Erfaringer, vil han dog bestandig helst deducere Therapien af Pathologien, og hans Belæring og Anordninger ere derfor ikke ganske sjeldent mere vækkende end betryggende i rent praktisk Henseende. Niemeyer bliver i Overensstemmelse med hele sit Standpunkt mere Patholog end Therapeut og afhjælper saaledes kun for en Del det dybe Savn, som de unge Praktikere følte efter at faa en til Videnskabens givne Udviklingsstandpunkt afpasset holdbar og tillidvækkende Therapi, en Therapi, hvis Grundprinciper vare saa klart formulerede, at Famlen og Mistro i det Mindste nogenlunde blev udelukket. Øieblikket fordrede Klinikere, der ikke blot vare theoretiske Pathologer og saa i anden Linie Therapeuter, men som først og fremmest vare Therapeuter,

og som vilde anvende deres bedste Kraft til den aktuelle Praktiks faste Begrundelse.

Der var da i vort eget Land en Kliniker, hvis skarpe praktiske Blik fuldt saa det store Problem, som snarest muligt maatte løses for at hæve den Tvivl og Usikkerhed, der var ifærd med at overvælde den unge Læge, og udjævne den dybe Splid, der var opstaaet mellem den nye mod exakt Videnskab stræbende Pathologi og den gamle paa Skjøn og Gisninger baserede Therapi: E. Fenger, Professor i medicinsk Klinik ved Kjøbenhavns Universitet, var det, som da skred til Løsningen af denne sigtende og forsonende Opgave. Med rigtig praktisk Takt fastholder han i sin kritiske Sondring og Vurdering af Lægemidlerne intet absolut videnskabeligt Standpunkt; i det praktiske Liv er det relativt sikkre, sandsynlige Slutninger, vi maa nøies med — det Samme gjælder i Lægens Virksomhed, og dette er netop den Maalestok, Fenger i sin veiledende Afhandling lægger til Grund. Hvad Nutidens ved Naturvidenskaben skærpede kliniske Iagttagelse har fundet nogenlunde sikkert og paalideligt i dets Virkninger, hvad en solid Sandsynlighedsslutning taler for, det holder han paa, og hvad der af den gamle Therapi ikke bestaar for denne besindige Kritik, det maa bort.

Foruden denne umiddelbare praktiske Betydning af Fengers Arbeide knytter der sig dertil en endnu større Interesse for Lægekunstens Udviklingshistorie fra et mere almindeligt mediko-filosofisk Standpunkt, idet hans Afhandling fremkommer som Led i en Debat, der føres mellem ham og en anden af vore mest begavede Klinikere, Buntzen, og netop dreier sig om Lægekunstens store Hovedprinciper; den sidste vil fuldstændig opretholde det ældre ideelle, paa Genialitet og Takt væsenlig baserede Standpunkt mod Fenger, som forsvarer den moderne Naturvidenskabs mere fornuftmæssige Realisme. Det er netop denne principielle Antagonismes hele Udvikling, dens fortsatte Kamp og eventuelle endelige Forsoning, hvorom min Fremstilling

for en stor Del søger at koncentrere sig, og derfor maa jeg give en udførlig Fremstilling og kritisk Belysning af denne saa interessante Debat, som af Mange, navnlig mellem os Yngre, næppe er bleven tilstrækkelig ændset og vurderet.

Det er Buntzen, der begynder Meningsudvexlingen med et Angreb paa den moderne Therapies Tendens i Hospitalstidenden (1859), som han Aaret iforveien havde grundet og stillet sig i Spidsen for, netop med særlig Sigte paa den exkvisit praktiske Medicin: »Optegnelser af praktisk Lægekunst« var Tidendens pleonastiske Titelprogram. B. gjør gjældende, at alle Kræfter helliges anatomiske og kliniske Forarbeider efter en streng kritisk-skeptisk Methode, medens de egentlig praktiske Synspunkter i høi Grad forsømmes og Therapien bliver gjennemgaaende expektativ. »Forsøgene i den mere aktive Behandling modnes ikke til nogen Lov, men opløse sig i Tvivl.« »Dette er imidlertid,« siger Redaktøren videre, »ikke alene begrundet i selve Videnskabens nye Udvikling, men ogsaa for en Del i rent individuelle Forhold. Hos En er det en naturlig Reservation eller klog Passivitet, hos en Anden en Art filosofisk Betragtningsmaade, der vil overordne sig det Tilfældige, hos en Tredie et mørkt og taaget Blik paa egne Erfaringer, hos en Fjerde Tvivlraadighed og Ængstelighed.« Alle disse Dispositioner have dog deres Impuls fra de pathologiske Anatomer, der, idet de udvikle et nyt Grundlag for Sygdomslæren, have opfordret til at bryde saa fuldstændigt som muligt med den tidligere Erfarings-Therapi. Idet denne nye Retning betragter Sygdom som en ligesaa fysiologisk og normal Existentsform som Sundhed, og idet den ser bort fra det eiendommelige vitale Princip og lægger hele Vægten paa Iagttagelsen af Vævenes fysiske og kemiske Modifikationer, giver den sig efter Redaktørens Mening en uhyggelig Materialisme i Vold, og til Illustration og yderligere Fordømmelse anføres fra Udlandet et Foredrag af Rokitansky »Zur Orientirung über Medicin und deren Praxis« — et Foredrag, der iøvrigt er halvt populært og ikke meget

betydningsfuldt — og fra Indlandet som Bevis paa, at denne skæbnesvangre Retning ogsaa havde banet sig Indgang hos os, nogle Udtalelser af Prof. Fenger i hans Konkursafhandling. Artiklen ender med i stærke Udtryk at tilbagevise den materialistiske Medicin og den dertil knyttede negerende Retning i Therapien.

Fengers gjennem 7 Nummere af Hosp. Tid. fortsatte Afhandling »Bidrag til Oplysning om vor Tids therapeutiske Bevægelse« deler sig i to Hovedafsnit, et mere almindeligt om hele det Standpunkt, Bevægelsen nu er naaet til, og hvorledes den er naaet dertil, samt om de Grundsætninger, der bør følges, og et mere specielt, som sigter det Holdbare fra det Uholdbare i den givne Therapi og Medikamentlære. Fenger fremhæver, at det er en i therapeutisk Henseende stærkt bevæget Tid, og at det ikke alene gjælder en Forandring i Detailspørgsmaal, men at selve Lægens almindelige Forestilling om, hvad han kan udrette, og hvilken Realitet der ligger i hans Kunst, er ifærd med at undergaa en væsenlig Forandring af blivende Betydning, og naar Redaktionen i den nævnte Artikel har ment det Modsatte, erklærer Fenger dette for at bero simpelthen paa en uklar Opfattelse af hele Bevægelsens Tendents og Væsen, idet Redaktoren »har antaget de excentriske Personer, som altid opstaa i en bevæget Tid, for Bevægelsens Repræsentanter, og bedømt, hvad der sker, efter hvad der udskeies.« Og han gjør da mod Redaktoren med Styrke gjeldende, at det ikke saa meget er den pathologiske Anatomi, der har medført den indgribende skeptiske Bevægelse, men meget mere den experimentelle Fysiologi. Vi have set, at denne Fengers Paastand heller ikke savner Begrundelse. Som andre Momenter, der have virket i samme Retning, fremhæver Fenger den større Lethed for literært og personligt Samkvem, hvorved de forskellige Landes Læger i stort Omfang og med stor Hurtighed blive bekjendte med hverandres Anskuelser og Handlemaade. »Denne Kundskab har,« siger F., »ikke bidraget til at befæste Tilliden

til Therapien; thi den viser sig ikke i den Belysning som andre Frugter af Menneskets Opfindsomhed og Flid, hvis Værd og Tilforladelighed vi ikke kunne betvivle; det Faste og Ensartede, som her overalt ligger til Grund og træder frem som det Væsenlige, hvorfra der ikke kan viges, findes ikke i Lægekunsten. Her viser sig derimod de største Afvigelser, den dybeste Forskjellighed i de therapeutiske Anskuelser hos de forskjellige Skoler; den enes Behandlingsmaader ved en eller anden Sygdom ere diametralt modsatte den andens.« Det samme nedslaaende, forvirrende Totalindtryk faar man efter Fengers Mening i endnu høiere Grad ved en historisk Betragtning af Therapiens Udvikling; Lægerne ville her kun se, hvorledes den ene nye therapeutiske Grundsætning, den ene Kurmethode bestandig har afløst den anden med uforklarlig Hurtighed, hvorledes en Methode sporløst forsvinder »ofte efter kun i en ganske kort Tid at have behersket den medicinske Verden, ofte uden at man kan paavise nogen tilstrækkelig Grund til, at den er trængt igjennem, eller at den er bleven fortrængt, ofte uden at den har efterladt en eneste nyttig Lære[?], en eneste brugbar Sætning, som senere har staaet uanfægtet og er bleven en umistelig Del af vor Kunst.« Han anfører dernæst Exempler fra Nutiden for at vise, at denne Forvirring, denne diametrale Modsætning fremdeles gjør sig gjeldende, at enhver nok saa excentrisk Methode, der fuldstændig kuldkaster alle bestaaende Antagelser og Regler, fremdeles optages af sandhedskjærlige og kyndige Læger, og han dvæler her ved Rademachers og navnlig ved Hahnemanns Methode. Denne sidste spillede jo endnu den Gang, i Slutningen af det 6te Decennium, en temmelig betydelig Rolle i den medicinske Verden. Han fremhæver Homøopathiens store Fortjeneste, at den har givet Lægerne Leilighed til at se, hvorledes Sygdomme forløbe uden virkelig medicinsk Behandling. »Homøopatherne have fundet, at man ved deres Behandling helbredede Sygdommene lige saa godt eller bedre end ved den ældre Lægemethode; oversat i vort Sprog vil

det sige, at Sygdomme, naar de slet ikke paavirkes af vore Lægemidler, forløbe lige saa heldigt eller endog heldigere, end naar disse anvendes.« Og Fenger udvikler nu videre, at vi ikke kunne nægte Rigtigheden af dette fra Homøopatherne fremkomne Resultat: statistiske Undersøgelser have ikke paavist nogen utvivlsom Fordel ved de allopathiske Methoder. Disse overraskende Fænomener kunne, som Fenger gjør gjældende, kun forklares derved, at de fleste indre Sygdomme ifølge deres egen Natur ende med Helbredelse, og at det i de Tilfælde, hvor Sygdommen bliver langvarig og farlig, oftest er os umuligt med nogenlunde Bestemthed at forudsige, hvilket Udfald den vil faa, og derfor vil Lægen, selv om han i Virkeligheden redder Patientens Liv, selv ikke kunne erholde nogen positiv Overbevisning herom, fordi der mangler ham Kundskab om, hvorledes Sygdommen vilde være forløben, dersom denne Behandling ikke havde været anvendt. »Men,« forsætter Fenger, »saaledes blegner da meget af Lægekunstens Glands, og Lægerne komme i en Stilling til deres Patienter, som ingenlunde er fri for Vanskelighed, og som let kan lede til Mismod paa den ene Side og til Mistillid paa den anden. Det kan ikke nægtes, at naar Lægerne ikke mere staa som de, der vide Raad for alle, eller dog for de fleste Sygdomme, men kun for et mindre Antal Tilfælde, da forandres den hele Belysning, hvori de hidtil have betragtet sig selv og deres Kunst, og da forrykkes det Forhold, hvori de hidtil have staaet til Publikum. Det er derfor intet Under, naar Lægerne i det praktiske Liv saa vedholdende modsætte sig de Lærdomme, som den nyere Tids Erfaring og Videnskabens almindelige Udvikling fører med sig, naar de saavidt muligt lukke Øinene for Tvivlen og overlade sig til de behagelige Indtryk, som den naive Opfattelse af de i det praktiske Liv forefaldende uventede Helbredelser og saakaldte store Kure er i Stand til at fremkalde, og naar de endog med Misfornøielse eller Vrede se hen til de Mænd, som have givet sig til at forstyrre deres Illusioner. Men det kan ikke

hjælpe at stampe imod Braaden, Sandheden skal og maa trænge igjennem; den gamle Lægekunst er paa mange Punkter undergravet og maa falde, denne Gang ikke for et pludseligt Stormløb af en opdukkende Reformator, som har havt en glimrende Ide, der kan fange Gemytterne for en kort Stund og derpaa atter skal synke i Glemsel, men for Videnskabens egen langsomme Udvikling og trods alle de Anstrengelser, som ere blevne gjorte og fremdeles ville blive gjorte for at holde paa den.«

»Nogle ville maaske sige, at det er godt, at vi blive befriede for vore Illusioner, og at dette er den eneste Maade, paa hvilken vi kunne vente at erholde en Therapi, som i Sandhed fortjener vor Tillid. Jeg har ogsaa det Haab, at dette tilsyneladende Tilbageskridt i Virkeligheden skal være et Fremskridt. Men det kan dog ikke nægtes, at dette Fremskridt i sine nærmeste Følger er af en ganske eiendommelig Art, og at Lægestanden, naar den virkelig gjør dette Skridt, kommer i en Situation, som i ethvert Tilfælde vil blive yderst ubehagelig og let kan blive meget farlig for den. Thi vi ville da staa som en Armee uden Vaaben og med en meget tvivlsom Udsigt til i kort Tid at skaffe os nye; og indtil vi have faaet opført os et nyt Rustkammer og fyldt dette med en behørig Mængde nye Vaaben af bedre Beskaffenhed end de gamle, ville vi let komme til at staa værgeløse og kunne komme til at maatte vige for Homøopather, Magnetisører, Arkanumskræmmere, Charlataner og hvad alle de virkelige eller forstilte Enthusiaster hedde, som i deres dristige Paastande om, hvad deres Kunst formaar at udrette, ville have et fortræffeligt Middel til aldeles at erobre den Tillid hos Publikum, hvoraf vi hidindtil have været i Besiddelse. At det vilde være meget sørgeligt, om en saadan Trængselstid skulde være forhaanden i den gamle Kunst, til hvis Fane vi have svoret, føle vi alle dybt, og vi ledes herved til at opkaste det Spørgsmaal, om det da ogsaa er rigtigt saaledes at forlade den gamle Kunst, saaledes at bortkaste de gamle Vaaben,

hvoraf man dog har havt adskillig Nytte, inden de nye og bedre ere smedede. Paa dette Spørgsmaal maa nu vistnok for det Første svares, at naar vi gjøre et for os saa vanskeligt Skridt som at bryde med den gamle Lægekunst, finde vi ved den Leilighed aldeles ingen Anledning til at opkaste noget Betimelighedsspørgsmaal. Hvad vi gjøre. gjøre vi, ikke fordi vi have erkjendt det for klogt eller hensigtsmæssigt, men tvungne af den haarde Nødvendighed; vi maa bryde med Kunsten, naar den ikke længer af os erkjendes for en sand Kunst; thi i hele sin lange, besværlige og omskiftelsesrige Existens har vor Lægekunst fremfor Alt hævdet sig som en ærlig Kunst, der gav, hvad den selv troede var godt, men ikke gav den en Sten, som bad om Brød. Saaledes have vi modtaget Kunsten fra vore Forfædre, og saaledes ville vi overlevere den til vore Efterkommere, hvorledes den end ellers kommer til at se ud, og der kan altsaa ikke være noget Spørgsmaal om at holde længere paa den, end vi erkjende den for sand; men hvorlænge og hvorvidt vi kunne erkjende den for sand, er aldeles uafhængigt af vor Villie; vi kunne derved ikke tage noget Hensyn til, hvad der er klogt og hensigtsmæssigt.«

Til Trods for Fengers overlegne Besindighed holder denne Indledning sig ikke ganske fri for et vist radikalt og voldsomt Skjær, der ikke lidet minder om Dietls og Wunderlichs Angreb paa den gamle Lægekunst. Ogsaa Fenger gjør her Videnskabens absolute Sandhedsfordringer gjældende og betænker sig ikke paa at bortkaste »de gamle Vaaben, hvoraf man dog har havt adskillig Nytte.« Heller ikke er Fenger ganske fri for et ensidigt og »mørkt« Blik; saaledes vil en uhildet Betragtning af Therapiens Udviklingshistorie næppe føre os til et saa trøstesløst Resultat, at de forskellige Kurmethoder »ikke have efterladt sig nogen nyttig Lære.« Tvertimod fortrøster jeg mig til paa Grundlag af de Resultater, jeg er kommen til i disse Forelæsninger, at kunne hævde, at enhver therapeutisk Doktrin og Methode har efterladt en positiv nyttig Lære, fordi der virkelig har

været sande Momenter i dem alle og selv i de mest mystisk-fantastiske; Virchow anbefaler ogsaa netop Studiet af Medicinens Historie for at vinde Overbevisning om dens Realitet. Naar en overlegen Kliniker som Fenger ikke erkjender dette, saa er hans øieblikkelige »mørke Blik« dog forklarligt nok; thi det Fantasteri, at betragte de enkelte meget svage Straaler af Sandhedens Sol for hele Solen — hvad Kurmethodernes Lovprisere altid have været tilbøielige til — er unægtelig saa uhyggeligt for en kritisk Betragtning, at man derved let kan komme til at overse de enkelte svage Straaler.

Det viser sig imidlertid snart, at Fenger paa ingen Maade vil blive staaende i Radikalisme eller fremkalde en kaotisk Revolution; han vil en moderat frugtbringende praktisk Reform: »Derimod er der megen Opfordring til Varsomhed, ja det er vor Pligt at være i høi Grad varsomme, naar der bliver Spørgsmaal om, hvor Grændsen skal drages mellem det, som skal bortkastes og det, som skal beholdes, og jeg er her kommen til det Punkt, hvor efter min Mening Nøglen findes til Løsningen af det vanskelige Spørgsmaal, hvorledes alle de af os, der fremdeles ligesom hidtil altid ville give Sandheden Æren, ville have at forholde sig under den Krise, som ganske sikkert forestaar, ja som allerede er indtraadt. Hvor beredt man end maa være til at gaa vidt i sin Indrømmelse af, at meget i vor Lægekunst hviler paa en usikker Grundvold og ikke kan staa Prøve for en alvorlig Kritik, maa man dog vel fastholde, at der er et Punkt, hvor man i denne Henseende maa standse. Den Tvivl om Lægekunstens Realitet, som ved Videnskabens nyere Udvikling har faaet en kun altfor berettiget Indgang, kan vel have Udseende af at være almindelig og altomfattende, og er maaske ogsaa bleven det for baade Læger og Ikke-Læger, som have ladet sig rive med af Malstrømmen; men for den, som med et behørigt Kjendskab til det Faktiske og med Alvor og Besindighed betragter Sagen, vil det vise sig, at en altomfattende Tvivl

ingenlunde er berettiget, det er ingenlunde alt Hjernespind og Selvbedrag, hvad vore Forgængere have udfundet og iagttaget til at forebygge og bekjæmpe Sygdomme; det er ikke i alle Tilfælde, at de have manglet en fast Grundvold at staa paa, det er ikke ganske uden sikkert og blivende Udbytte, at Videnskaben nu i over 2000 Aar har arbeidet og kjæmpet. Men hvad der er erhvervet af Kunst og Videnskab paa en saadan Maade, at det kan og bør blive staaende som Sandhed baade i Nutid og Fremtid, vilde det dog være den største Synd af os, i vor Ubesindighed og Mismod at kaste bort; det vilde idetmindste være en lige saa stor Synd, som om vi holdt paa det Usande, efter at vi havde erkjendt det som saadant. Og om det end kan være overmaade vanskeligt at trække en sikker Grændse imellem, hvad der er godt og hvad ikke, og i denne store Sammenstyrtning af Lægevidenskabens kunstigt opførte Bygning at skjelne mellem de Piller, som ere sikkre og bør blive staaende, og dem, som ikke kunne frelses fra Ødelæggelsen, er der dog ingen Tvivl om, at vi bør gjøre Alt for at udføre dette Arbeide, og ikke tilstede, at de gode Sandheder, som af Fortiden ere os overleverede til Opbevaring og Brug, skylles bort af den almindelige Oversvømmelse. Jeg ser ikke rettere, end at det er dette Arbeide, som det netop nu maa være enhver tænksom Læge magtpaaliggende at faa gjort. Thi jo mere han føler sig berøvet de Hjælpemidler ved Udøvelsen af sin Kunst, paa hvilke han tidligere har trot at kunne stole, desto mere magtpaaliggende maa det være ham at vide, hvormeget deraf han har tilbage og kan vente at beholde; og jo mere han ser Empirikere og Charlataner bemægtige sig Herredømmet, desto dybere føler han Trangen til at kjende Fastheden af den Bund, hvorpaa han selv staar, og vide, hvad det er, som giver ham en urokkelig Tillid til, at den Lægekunst, som han hylder, dog er den eneste sande. En særegen Opfordring i denne Henseende har den Læge, som tillige skal være de Yngres Lærer. Det følger af sig selv, at han ikke kan

eller bør meddele disse en Tro paa Kunsten, som han selv mangler; men paa den anden Side kan det dog umulig være hans Bestemmelse at oplære dem i Ringeagt for Lægekunsten, eller i den Tro, at Lægen Intet formaar og ved denne kun staar som Tilskuer. Der er altsaa netop i denne Periode af Lægekunstens Udviklingshistorie særlig Anledning for enhver klinisk Lærer til at gjøre sig ret tydelig Rede for, hvad det er i den os overleverede Lægekunst, som staar aldeles fast som anerkjendt Sandhed, hvad det er, som vel ikke kan anses som aldeles bevist, men dog har en saadan Sandsynlighed for sig, at vi tør lægge det til Grund ved Behandlingen af visse Sygdomme, og hvorledes Lægen bør forholde sig ved Behandlingen af de Sygdomstilfælde, i hvilke han ikke kjender noget Lægemiddel, som har en bestemt eller idetmindste sandsynlig Virkning til at sikkre eller fremskynde et gunstigt Udfald.«

Fenger skrider nu til en saadan Redegjørelse, fremhæver først den glædelige Sikkerhed, der hersker paa mange Punkter af den kirurgiske Therapeutik; denne Sikkerhed kan dog ogsaa findes i Medicinen, og Fenger nævner da først Opfyldelsen af Indicatio causalis f. Ex. ved mange akute og kroniske Forgiftninger, dernæst den forebyggende Lægemethode. Hvorvel Fengers skarpe kritiske Blik ikke er blindt for, at den hygieiniske Retning, som netop i denne Tidsperiode var i meget kraftig Udvikling, »paa adskillige Punkter har vovet sig for langt frem,« saa anerkender han dog varmt al den Fortjeneste, den har af Samfundet, og som et Exempel instar omnium paa, hvilken uhyre Betydning den profylaktiske Retning har, hvilke uhyre Velgjerninger Menneskeslægten skylder den, nævner han Vakcinationens Indførelse og fremhæver den exakte Methode, Jenner har anvendt for at komme til Sikkerhed. »Jeg anser det for umuligt, at Nogen skulde kunne vise, i hvilken Henseende Jenners Forsøg med Vakcinen staar tilbage for hvilkesomhelst Undersøgelser i de mest exakte Naturvidenskaber; jeg kjender ingen naturvidenskabelig

Sætning, som har været bedre opstillet fra Begyndelsen, ingen, hvis Sandhed har været prøvet saa skarpt og i saa stort et Omfang, ingen, som bedre har bestaaet Prøven end Sætningerne om Vakcinens dels beskyttende dels formildende Kraft mod Koppesygdommen.« Dernæst følge nogle Betragtninger over Sygepleien. Den Samling af Kunstregler, vi sammenfatte under denne Benævnelse, er, siger F., oprindeligt en Naturkunst, støttet paa de Syges egne og deres Omgivelsers Instinkter, men derefter optaget og bearbeidet af Lægerne, og af disse forplantet fra Slægt til Slægt. Sygepleien har, som Fenger mener, i Modsætning til den egentlige Therapi udmærket sig ved Stadighed; vel har der ogsaa her i Tidernes Løb været nogen Ubestemthed og modsatte Synspunkter have gjort sig gjældende, men dog kun paa enkelte Punkter, i alt det Væsenligste har der bestandig været Enighed — »et Bevis paa, at Sygepleiens Regler ere virkelig hensigtsmæssige, og at den tilbørlige Gjennemførelse kan bidrage Væsenligt til at lindre den Syge, ja ligefrem til at helbrede Sygdommen«. F. erklærer at lægge overordenlig stor Vægt paa en god, kyndig og kjærlig Sygepleie og at anse det for en yderst vigtig Del af Lægens Kald at sørge for, at en saadan finder Sted. »Jeg har ogsaa fundet, at baade de Syge og deres Omgivelser i Almindelighed have en meget levende Følelse heraf, og at Lægen ved sine Bestræbelser i denne Retning ofte i høiere Grad vinder deres Taknemlighed og Hengivenhed end ved de mest glimrende Kure. Dette ligger i, at Sygepleien fremtræder som en mere individualiserende Kunst; den føier sig efter den enkelte Syge, hans Trang, hans Evne, hans Særegenheder, den knytter hans Omgivelser til ham og lader ham føle, at de tage Del i hans Lidelser; kort, den har i hele sin Tendents og ved den Maade, hvorpaa den udøves, et væsenligt humant Præg, som særdeles tiltaler den menneskelige Følelse.«

Vi have her et smukt Udtryk af den ægte Klinikers humane og praktiske Grundstandpunkt, og allerede af denne Grund maa Fengers Udtalelser om Sygepleien stærkt

fremhæves — tilmed i en Tid, hvor en vis hypervidenskabelig Tendents af og til har stillet denne Branche af Therapien altfor meget i Skygge. Men desuden ere disse Udtalelser af Vigtighed til Bedømmelse af hans hele videnskabelige Standpunkt, og i saa Henseende maa jeg knytte dertil nogle kritisk belysende Bemærkninger. Naar Fenger paa en vis Maade sondrer mellem Sygepleiens empiriske Kunstregler og den egentlige Therapi, fremgaar det deraf, at ogsaa hans videnskabelige Standpunkt er overveiende rationalistisk, og at han ikke videnskabeligt set fuldt vil anerkjende Udgangspunktet fra den rent empiriske, oprindelig aldeles løse og usikkre »Naturkunst« eller »individualiserende Kunst«. Det fremgaar tillige saavel heraf som end mere af hans tidligere Bemærkninger om Midler mod formulerede Sygdomme, at Buntzen ikke har ganske Uret, naar han vil hævde Fengers væsenlige Paavirkning netop af den pathologiske Anatomis Doktriner. Thi denne ontologiske Opfattelse er jo netop Wieneranatomiens Særkjende i Modsætning til den fysiologiske Medicin, som ikke vil erkjende nogen formuleret Therapi mod fixe Sygdomsenheder, men hvis videnskabelige Therapi bestandig tillige er individualiserende, er rettet mod syge Individer. Den fysiologiske Medicin kan heller ikke ifølge sit Standpunkt ret sondre mellem Sygepleie (i Ordets fulde Forstand) og videnskabelig Therapi, men hævder netop hin som en integrerende Del af denne, og som en ikke mindre integrerende Del end Medikamentbehandlingen. Alle de Smaating, hvori Sygepleiens Regler bestaa, maa efter den fysiologiske Medicins Opfattelse i lige saa høi Grad hvile paa videnskabelige Forudsætninger som den »egentlige« Behandling. Naar Fenger derefter giver Sygepleiens Kunstregler den Berømmelse, at deres Udviklingsgang i Modsætning til den videnskabelige Therapis har vist væsenlig Stabilitet, saa turde dette dog være igjen at indrømme Kunsten for Meget. Ogsaa i Sygepleien har der, bestandig iøvrigt under Indflydelse af videnskabelige eller dog halv-

videnskabelige Doktriner, vist sig de samme væsenlige Svingninger som i disse; til Ex. ved Febersygdomme har man snart villet unde de Syge frisk og kjølig Luft, snart har man været saa »forsigtig« at lukke dem inde i en forpestet Atmosfære, snart ere de blevne pakkede ind i tykke Dyner, og snart have de ligget blottede, snart har man givet dem Næring og snart unddraget dem en saadan. Kunsten har sikkert i saa Henseende ikke havt ret meget forud for Videnskaben, men vel har denne efterhaanden lært noget af Kunsten. Videnskaben kan i det Hele næppe komme til en holdbar Therapeutik uden ved Benyttelse og Bearbeidelse af Kunstens empiriske Resultater — og maa derfor ogsaa fremdeles bevare Forbindelsen med den gamle Kunst.

F. underkaster derpaa Lægemidlerne en kritisk Revision og deler dem i Klasser efter den større eller mindre Tillid, Lægen kan nære til dem. I den bedste Afdeling opfører han allerførst Kinaalkaloiderne i deres Virkning mod Koldfeber og intermitterende Neuroser, en Virkning, som han erklærer for aldeles uomtvistelig, »hvorvel det ikke kan nægtes, at Koldfeber, saaledes som den nu viser sig hos os, er en Sygdom, der, naar den overlades til sig selv, ofte ophører efter en ikke lang Tids Forløb.« Han tilføier træffende, at han meget tvivler paa, at en Homøopath vil kunne trives i en Egn, hvor Koldfeber hersker endemisk. Jernets Virkning mod den rene Blegsot er ligeledes uomtvistelig, ligesaa Virkningen af de ormdrivende Midler, af Jod mod Struma, forskjellige Midler ved Hudsygdomme, de balsamiske Midler mod Urethralblennorrhoen, Alkalierne mod urinsur Diathese. Flere Midler optager han ikke i sin første Klasse. Han opregner dernæst i anden Klasse en Mængde Midler, som han anvender med en vis Grad af Tillid — »med Tillid til, at jeg dog udretter noget Godt for min Patient, med Haab om, at jeg derved bidrager til at formindske og mildne, undertiden vel afkorte Sygdommen, men jeg ved meget godt, at jeg ikke er berettiget til at tro, at jeg

kurerer i Ordets strængere Betydning.« Dertil hører Merkur og Jodkalium mod Syfilis, Levertran mod Skrofulose og Tuberkulose, narkotiske og afførende Midler mod Blykolik, Bouchardats Kur mod Diabetes, russiske Bade mod kronisk Rheumatisme, Blodladninger og Trækmidler mod betændelsesagtige Sygdomme. Det netop da brændende Spørgsmaal om Aareladningens Betydning ved Lungebetændelsen gaar han noget nærmere ind paa og udtaler sig nærmest til Gunst for Aareladningen; han har faaet »et stærkt Indtryk« af, at den ofte ikke alene lindrer symptomatisk, men ogsaa standser Sygdommen; han tilføier i den fysiologiske Medicins Aand den Bemærkning, at man kun ikke maa aarelade, fordi Sygdommen er en Pneumoni, men at man maa individualisere, og at man, for at kunne formulere Indikationen nøiagtigere, ved en nærmere Analyse af Sygdommen maa sondre den i flere forskjellige Former. Dermed slutter han sin anden Klasse og fremhæver derpaa, at der, selv bortset fra de faktisk uhelbredelige Sygdomme, dog bliver tilbage det overveiende Flertal af forefaldende Sygdomstilfælde, mod hvilke han saaledes ikke kan nævne nogle tillidvækkende Midler. Ved alle disse Tilfælde erklærer han at anvende den expektative Methode, og for ikke at blive misforstaaet ved dette Udtryk, som netop ikke skal betegne et nihilistisk Standpunkt, hvorvel det staar i Modsætning til en ligefrem aktiv Therapi, offrer han det en udførlig Omtale. »Karakteren for de almindeligt antagne therapeutiske Methoder er den, at vi ved dem søge at knække Sygdommen. Hvor vi nu ere i Besiddelse af paalidelige Midler hertil, bør vi anvende disse saa hurtigt, kraftigt og bestemt som muligt; thi derved fyldestgjøre vi især vort Kald som Læger. Men hvor vi ikke ere i Besiddelse af saadanne Midler, som fortjene vor Tillid, der skulle vi vogte os for at anvende kraftige Midler for at knække Sygdommen, thi det kunde hændes, at vi tog feil og knækkede Patienten. Det har noget Sørgeligt, ja jeg kan sige noget Oprørende ved sig at se en Læge

anvende stærke Midler og indgribende Kure i Tilfælde. hvor han kun kan have et Indfald til Hjemmel for, at disse Midler ville være til nogen Nytte. Det er aldeles urimeligt af ham. naar han i ethvert Tilfælde, som møder ham. vil gaa ud paa at helbrede Sygdommen i den Forstand. som det almindelig forstaas, ɔ: ved at stille en Modstand op imod Sygdomsprocessens Udvikling; thi dette har hans Kunst slet ikke lært ham, og naar Publikum stiller denne Fordring til vor Kunst, da maa det ligesaa godt først som sidst vide. at Kunsten ikke formaar at fyldestgjøre den. Men hermed er ikke sagt, at Lægen i de Tilfælde, hvor Sygdommen ei kan knækkes, skulde være ude af Stand til at anvende en Behandling, som var til Nytte for Patienten, hvorved Sygdommens gode Udfald blev sikkret, dens Varighed afkortet, dens uheldige Følger forebyggede og Patientens Lidelser formindskede. Thi fordi vi ikke kunne udøve nogen bestemmende Indflydelse paa Sygdommens Gang, derfor kunne vi gerne formaa meget til at sætte Patienten under de for Sygdommens heldige Forløb gunstigste Forhold, til at mildne Sygdommens Voldsomhed, møde indtrædende Tilfælde og Komplikationer, holde den Syges Kræfter vedlige, formindske hans Lidelser og holde hans Mod oppe. Dette har man længe vidst og erkjendt for at være en af Lægekunstens Opgaver, kun er det i Almindelighed mere fremtraadt som en Bisag til Understøttelse for den egentlige Kur, der næsten overalt var Hovedsagen. Vor Synsmaade er altsaa deri forskellig fra vore Forgængeres, at vi i mange Tilfælde ikke lægge den Vægt som de paa den egentlige Kur, forsaavidt som denne mulig ikke synes os at fortjene Tillid. derimod mere paa, hvad de kaldte den understøttende Behandling, men vi, for hvem denne forholdsvis er vigtigere, give den et andet Navn og kalde den expektativ Behandling.« Han medtager herunder en Klasse milde Midler, »som vi ikke ere strengt berettigede til at tilskrive nogen positiv helbredende Kraft, men som engang ere indførte i Medicinen og have vundet Fodfæste i de fleste Lægers Praxis, fordi man ved at bruge

dem faar et Indtryk af, at Sygdommen i det Hele gaar lettere, eller at Patienten føler sig bedret eller trøstet ved at bruge dem.« Her fremhæver F. saaledes det psykiske Moment i Therapien, hvilket tilvisse afgiver en vægtig Grund til at bibeholde Medikamentbehandlingen. Af saadanne »milde« Midler nævner han Middelsalte, fortyndede Syrer, slimede, melede, sukkerholdige, aromatiske og ætheriske, bittre, toniske Midler, »og vi bruge helst dem af disse, som nyde mest udbredt Yndest i Lægestanden, især naar den skriver sig fra gammel Tid«. Af denne Passus ses det særdeles klart, at Fenger af al Magt bestræber sig for at mægle og mediere og i Virkeligheden er overordentlig fjern fra den Radikalisme, som peremptorisk foragter hele den gamle Lægekunst.

I Afhandlingens Slutning vender han sig paany mod de Bebreidelser, der vare fremsatte af Hospitalstidendens Redaktion for Nihilisme, for blot at ledes af individuelle Dispositioner o. s. v.: »Man kan overhovedet gjore temmelig sikker Regning paa, at den, som søger Aarsagen til en bestemt videnskabelig Retning i individuelle Dispositioner, misforstaar sin Tid, og den her omhandlede Bevægelse er altfor dybt begrundet i den nyere Tids naturvidenskabelige Udvikling, den viser sig samtidigt paa altfor mange Steder og har altfor mange Individer, og den griber altfor dybt igjennem hos disse, til at man skulde kunne affærdige den med en Henvisning til personlige Tilfældigheder hos enkelte Iagttagere. Hvad særligt angaar Overlægerne paa de medicinske Afdelinger af vore Hospitaler, da vil jeg ingenlunde nægte, at der maa tillægges dem en naturlig Reservation eller klog Passivitet; thi disse Egenskaber kan, efter min Mening, enhver Læge have godt af at erhverve sig, om han ikke besidder dem; ei heller vil jeg frakjende dem en filosofisk Betragtningsmaade, der vil overordne sig det Tilfældige; thi en saadan er, saavidt jeg skjønner, det nødvendige Grundlag for enhver Erfaring i Medicinen. Men naar man vil tillægge os et mørkt og taaget Blik paa egne Er-

faringer eller en utilborlig Tvivlraadighed og Ængstelighed, da gjør man os i høi Grad Uret. Vi have just et lyst Blik paa vore egne Erfaringer; thi vi have den Overbevisning, at disse ere renere. navnlig mere fri for Forvanskninger ved Indgreb i Sygdommen fra Kunstens Side end vore Forgjængeres. og støttede paa en omhyggeligere og mere dybtgaaende Iagttagelse; og det er saa langtfra. at vi i det Hele ere tvivlraadige og ængstelige i vor Praxis, at vi netop gaa tilværks med al mulig Besindighed og med stor Sindsro.«

»At en Læge som føler, at der paahviler ham et Kald til at kurere alle de Sygdomstilfælde. som møde ham, mangen en Gang maa kunne blive i høi Grad tvivlraadig og ængstelig. saafremt han ellers har nogen om Samvittighed, det kan jeg i Sandhed let forstaa; thi han maa da temmelig let faa en Mistanke om, at han i Grunden spiller Hazard med sine Medmenneskers Sundhed. Men den Praktik, som jeg i det Foregaaende har skildret, egner sig netop til at befri ham for Ængstelser og Tvivl. Vi lægge stor Vægt paa en omhyggelig Undersøgelse af den Syge. vi stille derefter vor Diagnose og Prognose saa skarpt og bestemt som muligt. Ere vi komne til Erkjendelse af, at vi have en Sygdom for os. imod hvilken Videnskaben har lært os et godt og paalideligt Middel at kjende, da anvende vi dette med fuld Tillid til, at det ikke vil svigte os. Have vi derimod en anden Sygdom for os. da vide vi. at vi ikke formaa at lede Strømmen ud af dens naturlige Løb, og vi ere da netop ikke ængstelige for at finde det rette Middel hertil; men vi tro tillige. at vi ere i Besiddelse af adskillige gode Midler til at befordre og lette Sygdommens regelmæssige Udvikling og hindre den i at gjøre al den Skade, som den ellers vilde kunne, og disse anvende vi da med et, som vi tro, velbegrundet Haab om. at vi gjøre noget Godt, og i ethvert Tilfælde med den for os uundværlige Fortrøstning, at vi ikke gjøre Patienten nogen Skade. Herved bevare vi netop den for en Læge saa nødvendige Ligevægt i Sindet,

og vi røgte vort Kald med al den Frimodighed, som hører til, naar man udøver en nyttig og human Kunst med et menneskekjærligt Sind, men tillige med den Beskedenhed, som er knyttet til Følelsen af vor Kunsts snevre Grændser, og med den Tolerance mod anderledes tænkende og handlende Kolleger, der alvorligt have iagttaget og reflekteret over Resultaterne af deres Kunst. Det er vel sandt, at vi derved gaa Glip af mangen en kildrende og stolt Følelse af at have været Redskabet til at frelse et Menneskeliv; men vor Udvikling har medført, at vi kun have kunnet bevare Troen paa vor Magt i denne Henseende i langt mindre Omfang end tidligere, og vi kunne ikke for at holde paa denne Følelse, bortkaste de Sandheder, som vi have erkjendt for gyldige, vi kunne ikke for at skaffe os selv og vor Stand en Tilfredsstillelse underkjende den gamle Sætning: Melius est sistere gradum quam progredi in tenebras.«

Denne Fengers betydningsfulde Afhandling har jeg ikke kunnet andet end dvæle særlig ved, idet den helt igjennem beskjæftiger sig netop med Therapiens afgjørende Hovedmomenter. Den giver et smukt og fyldigt Udtryk af den moderne humane Klinikers therapeutiske Standpunkt, saaledes som det maa fremtræde støttet til pathologisk Anatomi og Fysiologi, og i det Hele med tilbørligt Hensyn til Naturvidenskabens Realitets- og Exaktheds-Krav. Den til Bedste for Praktikens umiddelbare Behov gjennemførte kritiske Sondring mellem Holdbart og Uholdbart i den aktuelle Therapi har næppe paa alle Punkter kunnet drage korrekte Grændser, hvilke jo under en saa rask Udviklingsbevægelse, som den therapeutiske i det 6te Decennium, maa være overordentlig vanskelige at faststille; paa nogle Punkter har hans Kritik utvivlsomt været for streng, paa andre maaske for mild, men paa de væsenligste Punkter har Fengers skarpe Blik dog sikkert truffet det Rette og derved, som ved hele den fremstillede therapeutiske Grundopfattelse, vundet Krav paa Taknemlighed hos den naturvidenskabelige Medicins Praktikere. Som Dietl fremhæver han, at den

gamle pralende Illusionstid er forbi, og at Tilvæksten af Viden har maattet medføre Begrændsning i Handlen, men han er fjærn fra at ville ophæve al Handlen i Kraft af Videnskabens radikale Fordringer og opruller netop et fortrøstningsfuldt Billede af det Nyttige og Betydningsfulde i Lægens begrændsede Virken. Men allerede dette, at ville indordne og begrændse den inspiratoriske Lægekunst under den moderne Videnskabs Realitetskritik, er dog en saa streng Fordring, at den gamle Kunst vanskeligt kunde Andet end reise sig til Modværge, og dens talentfulde Talsmand Buntzen tager da ogsaa til Gjenmæle mod Fenger i nogle udførlige Artikler ligeledes i Hospitalstidende: »Therapi og pathologisk Anatomi. Betragtninger over den nyeste Tids Retning i Lægekunsten.« Buntzen optræder i Kraft af Kunstens ideelle Standpunkt, som ingen streng Begrændsning vil taale for sine Kombinationer, og som i Videnskabens nøgterne Realitetskrav ser en Mangel paa Idealitet, en uværdig materialistisk Tendents, der vil berøve den praktiske Medicin dens skjønneste og mest ophøiede Klenodier. Buntzens interessante Afhandling, der ligesom Fengers har Therapiens Hovedproblemer til Gjenstand, begynder med at hævde Filosofiens Betydning i Naturvidenskaben, hvilket nærmere bestemmes derhen, at »enhver Erfaringsrække maa refereres til en Ide, det eneste ubedragelige Kompas, der viser, hvorhen man gaar, om til det Sande eller det Falske.« Dog advarer han mod i Naturvidenskaben at udgaa for meget fra aprioriske Meditationer og danne Fænomenerne efter Ideer, i hvilken Henseende han nævner den tydske Naturfilosofi som et advarende Exempel; men samtidigt tager han de geniale og fantasirige Naturers Betydning ogsaa for Naturvidenskaben varmt i Forsvar: »jeg nægter ikke, at jeg har stor Sympathi for Fantasiens Medarbeiden i Naturvidenskaben, og jeg er overbevist om, at de allerfleste store Opdagelser have havt deres første Udspring i denne vidunderlige Evne, der altid vil glimre til Trods for alle de tørre Fakta, som vor Tid

sammenslæber med lige saa megen Udholdenhed som Aandløshed.« Forsaavidt han her navnlig tænker paa Hypothesernes befrugtende Betydning for Videnskabens Udvikling, har han ikke Uret.

Han søger derpaa at fastholde sin tidligere Antagelse, at det er den nyere pathologiske Anatomi, der alene bærer Skylden for den Opfattelse i Lægekunsten, som fører til Materialisme og Nihilisme. Rokitanskys i det ovenfor nævnte Foredrag fremstillede Grundsætninger refererer han da paany saaledes, »at Sygdom er ligesaa normal som Sundhed, at Sygdommens Erkjendelse kun fordrer objektive Tegn, at Therapien kun er en skjøn Drøm, og at Lidelsen væsenligst bør behandles med Trøst og Deltagelse,« et Referat, der dog ikke er ganske korrekt, thi Rokitansky har netop i sit Foredrag stillet et gunstigt Horoskop for Therapiens fremtidige exakte Udvikling. Det Ideelle, som B. nu af al Magt søger at holde oppe, er at Sundheden alene er Norm, at Organismens iboende Kræfter under enhver Forstyrrelse stræbe mægtigt mod en Tilbagevenden til denne Norm, og at Lægen netop heri skal søge sin Støtte i sin Virken: »naar man ikke tænker sig Sundheden som en naturligt tilbagevendende Norm, naar man taber den idealistiske Betragtningsmaade, saa forsvinder Fodfæstet for Lægekunst og Lægevirksomhed under Fødderne, Mistillid og Haabløshed træde i Stedet og Nihilismen viser sig i Perspektiv.« O. Bangs poetiske Fysiatrik tager han da i Forsvar og viser, at Fenger i Virkeligheden maa mene det Samme, naar han bygger paa den expektative Methode. »Hvad enten man udtrykker Naturens helbredende Kraft billedligt som en god Aand, der vaager over Menneskelivet og læger dets Saar, eller man stiller det hen som en tør Forstandskategori, Sagen er forsaavidt lige sand; vi bygge alle trygt paa Sundheden som Norm og ere i Realiteten langt borte fra Rokitanskys aandløse Indifferentisme med den blotte Tilfældighed paa Thronen.« I sin anden Artikel giver Buntzen en kort historisk Oversigt over den pathologiske

Anatomis nyere Udvikling, viser, hvorledes den ved at fordybe sig i Organerne oversaa de universelle Forhold og derved alt det Individuelle, i Forhold til hvilket netop Lægekunsten har sin største Betydning; han tilføier meget træffende: »jeg har den Anskuelse, at der hvor man ophører at individualisere, der ophører Lægekunsten; Andre mene, at der begynder Lægekunsten.« Buntzen indrømmer, at dette Individualiserende »er noget Vagt, ikke med Klarhed Bestemmeligt«, men hævder det dog som noget meget Væsenligt, der i Fremtiden maa udvikles og bestemmes nærmere i Henseende til Temperamentslæren o. s. v., og han mener, at disse individuelle Forhold maa komme og ville komme til at staa i Række med de fysiske og kemiske Iagttagelser, »hvis kategoriske Gyldighed for Tiden dog vistnok er mere supponeret end godtgjort, og som forsaavidt spille Hovedrollen i vor Tids medicinske Overtro.« I denne næppe helt uberettigede Udtalelse stiller han sig saaledes ganske decideret mod det exakte videnskabelige Standpunkt i Therapien og holder bestemt paa Kunst mod Videnskab; den individualiserende geniale Kunst er og bliver for ham det Høieste i Lægens Virksomhed.

Han advarer imod at tro, at Nutidens Skepsis og exakte Fordringer skulde udtrykke et blivende fuldgyldigt Standpunkt i Therapien, og han ser kun »Øieblikkets Tendents som et forbigaaende Afsnit af den Cirkel, hvori vor Kundskab fra Tidsalder til Tidsalder bevæger sig. Det egentlige Lys i Livets Mekanisme er vel nu som alletider skjult for vore Øine, og i Mangel af dette gaar man gradvis gjennem alle de Stadier, som ligge mellem de to Yderligheder, Tvivl og Tro, og vender derpaa atter tilbage. For Øieblikket befinde vi os paa Nulpunktet, den gjennemgaaende Tvivlen om Lægekunstens Realitet; og man holder sig da fast i Theorien om Sygdommens typiske Forløb til den spontane Helbredelse.« Derfra, mener han, ville vi paany gjennemløbe de forskjellige Faser hen imod en virkelig aktiv Therapi, under hvilken Cirkelbevægelse han dog trøster

med Haabet om, »at vi stadig rykke lidt om end nok saa lidt ind mod Løsningen af Naturlovenes og Tilværelsens Gaader« Han ender Afhandlingen med medierende at fremhæve, »at ligesom Sandheden kan findes paa begge Veie, baade paa den almindelig empiriske Bane og ved den exakte Experimentation, saaledes kan man ogsaa gennem begge komme til falske Slutninger. Men det Usande paa den empiriske Vei omstødes let igjen gjennem Empirien, medens det Usande, der støtter sig paa en exakt Forsknings Autoritet, er mere fordringsfuldt og paatrængende og derfor ogsaa farligere i sin Indflydelse paa de almindelige Begreber. Det gjælder derfor om for ingen af disse Veie at fordre noget Absolut, og for ingen af dem at opoffre Noget af det humane Formaal, som Kunsten til alle Tider maa vedkjende sig.«

Saaledes kæmper Buntzen mod den tillidsfulde naturvidenskabelige »Overtro« og forsvarer den empirisk-inspiratoriske Kunsts fortsatte Berettigelse i Therapien, der endnu efter hans Mening er langt fra at kunne hævde et virkelig rationelt Standpunkt. Bortset fra det Uberettigede i at ville vende Bebreidelsen for »den gjennemgaaende Tvivlen om Lægekunstens Realitet« — Wienerskolens Standpunkt — mod Fenger, der netop som anatomisk-fysiologisk Therapeut stod paa den positive Reforms Side, ere den begavede Klinikers Ord ikke ugrundet Tale; »Fantasi«, Genialitet og Takt ere fremdeles de store Magter, som — om end ufuldkomment — maa søge at neutralisere Manglen paa virkelig exakt og udtømmende Forstaaelse af alle de sammenslyngede Led i Forholdet mellem Aarsag og Virkning, en Mangel, der fremdeles bevirker, at Therapien ikke endnu kan være en logisk anvendt Videnskab, men i det Mindste for en stor Del maa nøies med Prædikatet af en anende Kunst. Therapien maa derfor fremdeles svinge frem og tilbage mellem »Tvivl og Tro«, og »Cirkelbevægelsen« kan forsaavidt ikke udelukkes. Men vel maa man paa det Bestemteste fastholde, hvad Buntzen kun let antyder, at det ikke er en Cirkelbevægelse i streng Forstand, men at vi bestandig rykke

lidt nærmere ind mod Midtpunktet, mod »Løsningen af Naturlovenes Gaader«. Hele Kulturbevægelsen er bestandig gaaet og gaar fremdeles fra Mystik og over mod videnskabelig Rationalitet, og Therapien er et Led i denne store Verdensbevægelse. Derfor maa Fengers paa naturvidenskabelig Pathologi grundede skeptisk-exakte Stræben være Løsen for alle Therapeuter, der ville arbeide med paa Fremtidens store Bygning. De usikre Anelser og empiriske Formodninger maa ved logisk-videnskabelig Forskning føres hen mod sikkrere Realitetskriterier for tilsidst at kunne naa rationel Begrundelse eller bortfalde som ubrugelige. Men bestandig trænger dog denne exakte Stræben til det reaktionære Standpunkts filosofiske Kritik for ikke at løbe ud i en Radikalisme, der vil blive fordærvelig for det praktiske Livs uafviselige Krav. En Meningsudvexling som den mellem Fenger og Buntzen er det netop, Therapien bestandig trænger til for at kunne luttres i sine Grundprinciper og blive tilgængelig for frugtbringende Udvikling.

Hovedmomenterne i vor Tids Therapi.

Udviklingsbevægelsen fortsættes. — Radikalisme og moderat Reformbestræbelse. — Induktiv Logik. — Stuart Mill og Bain. — Therapeutisk Statistik og Rationalisme. — Feberbehandling. — Legemsvarmens Betydning. — Thermometri. — Antipyretisk Behandling. — Wunderlichs Thermometri i diagnostisk og therapeutisk Henseende. — Digitalis. — Alkohol. — Veratrin. — Kinabark og Kinin. — Wachsmuth. — Liebermeister. — Tvivl om Kininvirkningen. — Antipyrese og Intoxikation. — Koldtvandsbehandling. — Jürgensen. — Den moderne Febertherapies almindelige Betydning. — Medicinsk Therapi forvandlet til kirurgisk. — Virkelig Induktion. — Brauns Balneotherapi. — Induktion og Deduktion. — Deduktiv og strikte fysiologisk Retning. — Omstemmende og roborerende Kurmethode. — Klimatotherapi. — Therapien i Forbindelse med Filantropi. — Udvikling i England. — Fysiologisk Therapi i Tydskland. — Populariserende Bestræbelser. — P. Niemeyers Atmiatri. — Andre hygieinisk-diætetiske Reformbestræbelser. — Kogekunst. — Pettenkofer. — Profylaxe. — Sundhedspleie. — Medicinen en anthropologisk Videnskab og Kunst. — Medicinens Fremtidsprogram. — Sonderegger. — Lægen, „som han bør være“.

Naar jeg nu til Slutning gaar over til et Forsøg paa i al Korthed at skizzere Hovedmomenterne i vor Tids therapeutiske Standpunkt, saaledes som det manifesterer sig i det sidste Decenniums Udviklingstendents, da maa Udgangspunktet selvfølgelig tages i den store therapeutiske Bevægelse, som vi dvælede ved i forrige Afsnit, og som fremgik af en mægtig Paavirkning fra den naturvidenskabelige Pathologi, fra pathologisk Anatomi og Fysiologi. De

sidste Aars therapeutiske Bevægelse kan væsenlig ikke være Andet end en fortsat Udvikling af denne store Reformbestræbelse, og naar vi nu skulle søge at analysere vor Tids Therapi, ville vi ogsaa finde Impulserne dertil givne i det, jeg i det forrige og næstforrige Afsnit har fremsat. Min Slutningsbetragtning vil derfor for en Del kun faa Karakteren af et orienterende Resumé.

I den betydningsfulde Debat om Therapiens Grundprinciper, som jeg gav en Udsigt over i forrige Afsnits Slutning, endte Buntzen med at udtale, at Therapien i sin »Cirkelbevægelse« for Øieblikket befandt sig paa Nulpunktet, den gjennemgaaende Tvivlen om Alt, og altsaa derfra igjen maatte bevæge sig ind paa Positivitetens Enemærker. Denne Bevægelse var allerede kjendelig, da Buntzen skrev sin Afhandling; den absolute Skepsis var, som vi have set, Wiener-Pragerskolens pathologisk-anatomiske Standpunkt, og det var netop den nye fysiologiske Medicins store Fortjeneste at føre Therapien bort fra dette »Nulpunkt« og ind paa positive Omraader. De Klinikere, der optraadte under Paavirkning ikke blot af pathologisk Anatomi, men ogsaa af Fysiologi, arbeidede Alle paa at grunde en ny og bedre Therapi end den gamle, og denne positive Bevægelse er derefter bestandig bleven fortsat og rører sig netop meget virksomt i vore Dage.

Den gamle Medikamenttherapi var jo navnlig bleven rammet haardt af den naturvidenskabelige Medicins Kritik, og vi have set, hvilke uhyre Vanskeligheder der knyttede sig til de mere moderate fysiologiske Lægers Bestræbelser for at afstive den halv sammenstyrtede Bygning. Den fysiologiske Medicin var slaat ind paa forskjellige Veie for at løse denne Opgave. Dels havde den søgt at fastholde sine exakt videnskabelige Fordringer og vendt Kunsten fuldstændig Ryggen, men havde da ikke kunnet komme synderlig videre end til at formulere en Methode, ved hvilken en videnskabelig Therapi i Fremtiden mulig vilde kunne skaffes tilveie; dels havde den søgt at indtage en medierende,

mindre radikal Holdning og bevare Forbindelsen med den gamle Kunst. Takt og Skjøn vare for denne maadeholdne Retning ikke foragtelige, men betragtedes fremdeles som Basis ikke mindre for Lægens Handlen end for enhver anden praktisk Optræden i Livet; den fordrede kun, at der skulde røre sig en bestandig aarvaagen Bestræbelse efter at komme videre bort fra Kunstens Usikkerhed og nærmere til anvendt Videnskab, og at man skulde anvende en sund videnskabelig Kritik paa de gamle Midler, saaledes at man kun benyttede dem, der støttede sig til en solid Empiri, eller hvis Anvendelse dog ikke stod i bestemt Strid med de i Videnskaben for Øieblikket herskende fysio-pathologiske Principer. Til denne moderate Retning hørte de virkeligt praktiske Klinikere, der i deres udstrakte Berøring med Syge og Lidende snart fik Øie for den overmodige Radikalismes Uholdbarhed ligeoverfor Øieblikkets Krav. Saaledes kom Hovedføreren for den fysiologiske Medicin, Wunderlich, der i sine yngre Aar hævdede den exakte Videnskabs udelukkende Berettigelse, i sine modnere Aar under sin kliniske Virken i Leipzig til fuldstændig at vende Radikalismen Ryggen, og vi have dernæst dvælet ved den danske Kliniker Fenger, som netop med særlig Energi og skarpt praktisk Blik viede sine Kræfter til denne medierende Opgave: at forsone den gamle Kunst med den moderne Videnskab. Vi skylde hovedsagelig denne moderate Retning i den anatomisk-fysiologiske Medicin, at vi nu besidde en aktuel Therapi, som ikke staar i absolut uforsonlig Strid med den videnskabelige Bevidsthed, en Therapi, som bestandig i høiere Grad støtter sig til videnskabelige Forudsætninger, men som endnu dog væsenlig er en Lægekunst.

Den strengt videnskabelige Retning i den nye Medicin, som seende bort fra Øieblikkets Krav søgte at lægge Fundamentet til en exakt Fremtidens Therapi, havde to Veie at betræde, den empirisk-induktive og den rationalistisk-deduktive. Den første af disse Veie havde, som vi saa, sin Hovedtalsmand i H. E. Richter, der med Klarhed udvik-

lede den rationel-empiriske Methodes Grundtræk, støttet til Whewells dygtige Fremstilling af de induktive Videnskabers Udviklingshistorie. Det nødvendige Fundament for en videre frugtbringende Udvikling i denne Retning, en fuldstændig induktiv Logik, var ogsaa bleven formuleret af Stuart Mill (1843). Men skjøndt saaledes den exakte rationelle Empiri havde faaet et solidt Grundlag, blev dette dog i nogen Tid kun lidet benyttet selv paa de Omraader af Naturforskningen, hvor dets Anvendelse laa nær; Liebigs Anbefaling af den nye engelske Logik som et frugtbart Hjælpemiddel for Naturvidenskaben havde i den første Tid ingen virksom Indflydelse i Tydskland, og det er egentlig kun i de sidste Aar, at Mills betydningsfulde Organon her har begyndt at vinde virkelig Indgang hos Naturforskerne gjennem Schiel og Andre, ligesom den ogsaa i vor egen Literatur er bleven sat i organisk Forbindelse med de konkrete Naturvidenskaber og særlig med Zoologien i det fornylig udkomne Værk af Gosch[80].

Ligesaa lidt sporedes der i selve England i den første Tid nogen betydelig Indflydelse af Mills Logik, hvad jeg iøvrigt allerede tidligere har antydet. Heller ikke havde Mill Fagkundskab nok til at kunne præcisere sin logiske Methodes rette Anvendelse i de enkelte konkrete Naturvidenskaber, og hans fire væsenlig experimentelle Opdagelses- eller Bevismethoder[81]) paraderede i Literaturen som en genial Opfindelse uden videre praktisk Anvendelse. Men ogsaa her synes dog den nødvendige Forbindelse med de konkrete Videnskaber lidt efter lidt at fuldbyrdes, og i saa Henseende er det af væsenlig Betydning, at den lidt yngre empirisk-kritiske Filosof Bain i sin for nylig udkomne grundige Logik, hvori han forbinder Induktion med Deduktion, ogsaa helliger en Bog til »Logic of the sciences« og har medtaget Medicinen, dette Bacos »konjekturale« Naturvidenskabsfag, som nødvendig maa blive mellem de sidste i Rækken ligeoverfor de exakte Bestræbelser. Endog om Therapeutiken giver Bain nogle særlige logiske Anvisninger,

men dog kun af temmelig aforistisk og rudimentær Beskaffenhed og kun som en Begyndelse til videre Udvikling — Therapien kan ikke endnu behandles fuldstændig logisk videnskabelig.

Den induktive Forskning, vi i vor Tid træffe i Therapien, er heller ikke i Reglen kommen videre end til den ufuldkomne Form af Induktion, som Statistiken afgiver. Men denne empiriske Forskningsretning, som den franske pathologisk-anatomiske Skole havde skabt, og som den tydske Fysiologi efter nogen Modstræben havde adopteret, har ogsaa spillet en ikke ringe Rolle i de senere Aar, navnlig til Begrundelse af de akute Sygdommes Therapi, og da navnlig for Feberbehandlingen. Den empiriske Forskning er her gaaet Haand i Haand med strikte rationelle, af Pathologien deducerede Indikationer, og vi se saaledes her et opmuntrende Exempel paa den Forsoning mellem de gamle therapeutiske Antagonismer, som er vor Tids Løsen.

Anvendelsen af Thermometrien som en integrerende Del af Sygdomsundersøgelsen har nærmest fremkaldt denne nye therapeutiske Udvikling. Den forøgede Legemsvarme betragtedes allerede af de gamle Hippokratikere som Feberens essentielle Symptom, men Udviklingen af den nye Fysiologi ved Harvey og hans iatromekaniske Efterfølgere vendte Opmærksomheden mere mod Blodbevægelsen og de dermed sammenhængende mekaniske Processer, saaledes at Hovedvægten i Feberiagttagelsen lagdes paa Pulsen, og Legemsvarmens Forhold blev mere og mere uændset. Kemiatrien kom naturligt tilbage til denne, og allerede Paracelsus dvæler ved Feberens »calor præter naturam« og betragter Pulsen blot som »Legemstemperaturens Mensur«. De senere mere eklektiske Praktikere kom da ogsaa tilbage til Forøgelsen af Legemsvarmen, saaledes Boerhaave, hvis Discipel de Haen endog udviklede en fuldstændig pathologisk Thermometri og konstaterede flere af de i saa Henseende betydningsfuldeste Kjendsgjerninger, saaledes Temperaturforhøielsen under Kulde-

paroxysmen. Da derpaa Lavoisiers epokegjørende Undersøgelser havde konstateret, at Iltningsprocessen maatte være den eneste Kilde til Varmen, da hans Lære noget senere ved Beqverel og Breschet, Bernard, Helmholtz og Andre havde modtaget den nødvendige Korrektion, idet navnlig Forbrændingens Hovedsæde blev henlagt i Legemets Væv og ikke, som Lavoisier mente, i Lungerne, og da samtidig med disse Undersøgelser Nervefysiologerne (Bernard, Nasse og Andre) godtgjorde Nervesystemets utvivlsomme Indflydelse paa Legemsvarmens Forhold, saa kunde Feberpathologien gjøre nye generelle Synspunkter gjældende, der igjen afgave naturlige Indikationer for en antefebril Behandling. I det 1ste Bind af sin specielle Pathologi og Therapi erklærer Virchow Temperaturforøgelsen for Feberens pathognomoniske Symptom og for at være betinget i en forstærket Omsætning af Legemsbestanddele, hvilken igjen har sin Grund i en af Feberirritamentet bevirket Paralyse af det Varmeproduktionen regulerende nervøse Centrum, og flere Andre paaviste yderligere den forøgede Varmeproduktion og den dermed følgende stærke Konsumptionsproces af Legemets Væv under Feberen. Den gamle teleologiske Opfattelse af Feberen som en helbredende Proces (»Heilfieber«) fik ved denne pathologiske Anskuelse et Banesaar, og det maatte nu erkjendes for vigtigt at stræbe efter saavidt muligt at formindske Feberen. Men hvorledes skulde den rationelle Indikation nu opfyldes, hvilken antifebril Therapi skulde man med Fortrøstning skride til at anvende? Her søgte man da Hjælp hos den empiriske Forskning og navnlig hos Statistiken, idet man gav sig til at benytte den nye Thermometries nøiagtige Talstørrelser som Grundlag for Bedømmelsen af eventuelle Febermedikamenters Virkning; man søgte efter Midler, som konstant eller dog hyppigt havde et Temperaturfald til Følge, og forlangte foreløbig ikke Mere end dette af det »antifebrile« Medikament. Man stolede altsaa paa, at Legemsvarmens Forhøielse var Feberens pathognomoniske og udtømmende Symptom, og at saaledes en

antipyretisk og en antifebril Behandling væsenlig faldt sammen. Dette var nu ganske vist ikke nogen fuldkommen given eller sikker Sag, og adskillige Betænkeligheder maatte let reise sig, t. Ex. den, at den forøgede Urinstofudskillelse og i det Hele Organismens Stofomsætning var et nok saa væsenligt Feberfænomen som Temperaturforhøielsen, der for en Del blot kunde skyldes en Formindskelse af Varmetabet. Men saa stolede man med Liebermeister[82]) paa, at en Nedsættelse af Temperaturen i ethvert Tilfælde var af stor therapeutisk Vigtighed, idet den forhøiede Varme ikke alene var et afgjørende Tegn paa Feberen, men ogsaa i og for sig virkede aktivt og farlig ind paa Organismen, navnlig fremkaldte Forstyrrelser i Innervationen og parenkymatøse Forandringer i forskjellige Organer. Imidlertid var heller ikke dette Axiom aldeles uantasteligt, saaledes som det blandt Andet fremgik af J. C. Lehmanns i Bibl. for Læger 1868 offentliggjorte Undersøgelser, ifølge hvilke et infektiøst Moment viste sig langt mere konstant at ligge til Grund for de parenkymatøse Forandringer end en betydelig Temperaturforhøielse — hvilken Organismen tvertimod ofte nok ses at taale med Lethed og uden graverende Følger. Den rationelle Begrundelse af den moderne antipyretiske Therapi har saaledes heller ikke nogen absolut Gyldighed, men kun den relative, at den forhøiede Legemsvarme er et Symptom, som det selvfølgeligt kan være heldigt at befri den syge Organisme for, naar det blot kan ske paa en saa sikker og lidet indgribende Maade, at den ikke derved udsættes for nye Farer. Saadanne Skrupler have imidlertid ikke just gjort sig særdeles gjældende hos de moderne »rationelle« Febertherapeuter, der i rask Fart have fortsat Buntzens »Cirkelbevægelse« ind mod en energisk aktiv Therapi, og i stolt Bevidsthed set tilbage paa det ynkelige »Nulpunkt«, som Wienerskolen og den oprindelige fysiologiske Skole resigneret havde standset ved og i Kraft deraf »expektativt befordret de Syge ud af Livet«, som en af den nye aktive Æras selv-

følende Apostle, Prof. Binz, støttet til sit ufeilbart kurerende Kinin haanligt har sagt om den ældre Generation. Hvad der giver den nye therapeutiske Æra dens Hovedinteresse, er maaske dog ikke just denne postulerede store Betydning af den i rationel Henseende endnu lidt tvivlsomme Behandlingsmethode, men snarere den utvivlsomme Exakthed, hvormed man i det Mindste i enkelte Tilfælde ved Thermometriens Hjælp kan paavise en reel temperaturnedsættende Virkning, og desuden det allerede nævnte Moment: at de af Pathologien deducerede Indikationer her forbinde sig med en virkelig selvstændig empirisk-induktiv Udforskning af antifebrile Midler og saaledes bevise Muligheden af den Forsoning og Samarbeiden mellem de gamle therapeutiske Antagonismer, som alene kan betinge solidt og holdbart Fremskridt.

I denne det 7de Decenniums Forskning efter effektive Febermidler — eller dog antipyretiske Midler — er den fysiologiske Medicins Bannerfører W u n d e r l i c h en af dem, der gaa i Spidsen. Vi have set, hvorledes han forlod sit oprindelige radikale Standpunkt og i Stedet for som i Begyndelsen at holde Therapien for et »Appendix« til Pathologien kom til at hævde de therapeutiske E r f a r i n g e r som det Afgjørende for Praxis, ja endog endte med ligefrem at proklamere Benyttelsen af den s t a t i s t i s k e Methode som en Hovedbestanddel af den nye Medicins Program; tro herimod vier han paa Leipzigerkliniken sine Kræfter mere og mere til statistiske Undersøgelser navnlig af Legemstemperaturens Forhold, Undersøgelser, som forøvrigt allerede vare paabegyndte af Gierse, Zimmermann, Bärensprung, Traube og Andre. Wunderlich kom efterhaanden til ret betydningsfulde Resultater i diagnostisk Henseende, idet Legemstemperaturen ved en Del af de akute Febersygdomme, og navnlig ved Infektionsfebre viste sig at have en bestemt, typisk Gang, der ofte kan være et ikke uvigtigt Hjælpemiddel til yderligere Bestemmelse af Sygdommens Beskaffenhed og i ethvert Tilfælde giver præcise Taludtryk for de

Fluktuationer i Sygdommens Gang, som den kliniske Iagttagelse i det Mindste tildels kan bemærke ogsaa uden Temperaturmaaling. Den uheldige Side i Thermometriens Udvikling er kun den sædvanlige, at den kliniske Opdager lægger altfor overdreven Vægt paa sin Opdagelse og strax deri ser et »uhyre« Fremskridt, som overgaar Alt, hvad tidligere er præsteret. Wunderlich og hans Disciple have ikke været fri for at betragte Thermometret ikke blot som det mest »exakte«, men ligefrem som det vigtigste diagnostiske Hjælpemiddel til Bedømmelse af Almentilstanden, og det kan det nyttige Instrument dog næppe prætendere. I Sammenhæng med denne Overvurdering har Wunderlich ogsaa villet udvide det Typiske i Temperaturgangen til saa godt som alle akute Sygdomme og i sin vidt drevne Systematisering søgt at gjøre denne postulerede Typus saa afgrændset og karakteristisk for de forskjellige Sygdomsformer, at han, der ellers qva Fysiolog bestemt har opponeret mod de pathologisk-anatomiske Ontologier og fastholdt en individualiserende Opfattelse, derved falder fra Scylla i Charybdis og formulerer Feberontologier, der næppe ere mere holdbare end de rent anatomiske. Nogen udtømmende, paa talrige Iagttagelser baseret Kritik af Wunderlichs thermometriske System er endnu ikke fremkommen, men med Henblik paa de Tvivl, som adskillige af hans mere selvstændige Disciple allerede have antydet, paa det Mangelfulde i hans thermometriske Methode, idet der kun er anvendt de temmelig usikkre Axilmaalinger, og paa de spredte Iagttagelser, som mange af os yngre Læger have havt Leilighed til at gjøre i eller udenfor Hospitalerne, er der vistnok nogen Grund til at antage, at det ikke vil gaa dette System stort bedre end de mange Systemer, der have glimret og derpaa blegnet. Organismens Processer ere alt for komplicerede til at kunne indregistreres i et saadant Talskema, og selv ved en saa regulær Sygdom som tyfoid Feber er Temperaturgangen dog ganske anderledes variabel end Wunderlich postulerer [83]). De »accidentelle Afvigelser«, som han let

omtaler, ere vistnok saa hyppige, at de bringe Typen i ikke ringe Fare. Ved disse kritiske Bemærkninger er det kun min Hensigt at søge at vise den kliniske Thermometris *rette Begrændsning*, medens jeg paa ingen Maade undervurderer den som et nyttigt Hjælpemiddel mellem andre. Wunderlichs gjennem mange Aar fortsatte Arbeiden for denne Sag har altsaa paa ingen Maade været forgjæves, og der er fra Praktikens Standpunkt saa meget mere Anledning til at yde ham Anerkjendelse for hans interessante Undersøgelser, som han efter at have formuleret sin diagnostiske Thermometri strax søgte at benytte denne til umiddelbart at støtte selve Therapien og navnlig Febertherapien, som Wunderlich altid har lagt stor Vægt paa, idet han med god Grund har reageret mod den exklusive pathologiske Anatomi og dens Lokalbehandling og hævdet, at det kraftigste Middel til at paavirke de lokale Processer er at paavirke *Almentilstanden*.

Wunderlich publicerer i 1862 sit første paa Thermometri baserede empirisk-therapeutiske Arbeide[84]), der altsaa dreier sig om antipyretiske Midler eller Febermidler efter Wunderlichs Opfattelse, for hvilken disse to Betegnelser ere synonyme. Idet han gaar ud fra at kjende Sygdommens typiske Temperaturgang, ser han i de Afvigelser i denne, som indtræffe ved Anvendelsen af Medikamenter, og uden at andre accidentelle Momenter ere paaviselige, ikke blot et bestemt Tegn paa Virkning, men et i Tal udtrykt exakt *Maal* for denne Virknings Grad og Omfang. Det sikkre Middel, som Wunderlich mener at have fundet, er *Digitalis*, hvorpaa iøvrigt *Traube* allerede ti Aar tidligere havde henledet Opmærksomheden, og hvis temperatur- og pulsnedsættende Egenskaber han havde paavist ved Lungebetændelsen og ved rheumatisk Feber[85]). Disse to Sygdomsformer ere imidlertid ikke særdeles egnede til med Sikkerhed at paavise Temperaturfald *propter* et Middel — idet Feberen ved hin er for kortvarig og ved denne altfor uregelmæssig — og Wunderlich benytter da i Stedet den tyfoide Feber

med dens langsomme og regulære Forløb, hvor Temperaturgangen i det Mindste efter hans Mening altid er saa fuldstændig typisk, at Uregelmæssigheder deri maa skyldes rent accidentelle Omstændigheder og særlig en Indvirkning af Medikamenter. Til Trods for sin varme Lovprisning af den statistiske Methodes Anvendelse i Therapien nogle Aar iforveien benytter han dog her ikke denne Methode, men derimod den, der unegtelig ligger den fysiologiske Medicin nærmest, og som lover det hurtigste og paalideligste Resultat, den analytiske, idet hvert enkelt Tilfælde bliver nøiagtig undersøgt og sammenlignet med andre, behandlede med samme Midler. Til denne Methode knytter der sig efter Wunderlich »den sande Videnskabs tvingende Magt«, hvis Mangel paa Therapiens Omraade han paany fremhæver.

De Tilfælde af tyfoid Feber, behandlede med Digitalis, som Wunderlich nu underkaster en mønsterværdig nøiagtig Analyse, først og fremmest med Hensyn til Temperaturgangen og dens Afvigelser fra Typen, sondrer han i tre Klasser: 1) hvor den positive Virkning af Lægemidlet har været tydelig, 2) hvor den har været tvivlsom, og 3) hvor der ikke har vist sig nogen Virkning. Analysen af denne sidste Klasse anser han for særlig vigtig, idet han udtaler, »at et Middel, som overhovedet er virksomt, maa ved en rigtig Indikation og rigtig Anvendelse vise en konstant Virkning, at ethvert Tilfælde, hvor man trods en nøiagtig Iagttagelse ikke kan opdage Grunden til, at denne Virkning udebliver ved Brugen af et ellers virksomt Middel, afgiver en meget væsenlig Betænkelighed mod Midlets hele Værd, og at det derfor er absolut nødvendigt at undersøge samtlige Tilfælde med negativt Resultat paa det Nøiagtigste.« Paa Basis af sin Analyse af 49 Tilfælde (hvoraf kun 10 med utvivlsomt positivt Resultat), formulerer han tilsidst hele 28 Slutninger, hvis Hovedindhold er, at Digitalisinfus taales af tyfoide Patienter uden nogen ubehagelig Bivirkning, og at det udøver en afgjørende Indflydelse ikke alene paa Pulsen, men ogsaa paa Temperaturen, samt formilder

hele Sygdommens senere Forløb. Da Ferber[86]) kort efter i en omfangsrig Forsøgsrække bekræftede Wunderlichs Erfaringer, var det altsaa saa meget mere uomtvisteligt, at Febertherapien var kommen ud over det beskedne expektative »Nulpunkt« og ind i en aktiv, kurerende og for Lægernes Selvfølelse tilfredsstillende Fase. Men det gik ikke bedre her end tidligere med de mange ufeilbare Medikamenter; kun tre Aar var Glæden over Digitalisinfusets sikkre antipyretiske Virkning uforstyrret, da offentliggjorde en af Wunderlichs troeste og mest ihærdige Disciple, Thomas, en ny Iagttagelsesrække over Digitalisbehandling i Febre[87]), hvis Resultat er, at hverken nogen tydelig temperaturnedsættende eller nogen almindelig Virkning paa Sygdomsforløbet ret kan paavises. Vistnok af Hensyn til sin venererede Lærers Autoritet udtrykker Thomas sig meget forsigtigt og tør paa ingen Maade erklære Digitalisvirkningen for en Illusion, men denne Besindighed i Slutninger kunde netop ikke andet end forstærke Indtrykket af hans Resultater; Digitalis fik som antipyretisk Middel derved et Knæk, som det ikke senere ret har forvundet. Vel har Midlet fremdeles været yndet navnlig ved Lungebetændelse og støttes i saa Henseende af Traubes vægtige Anbefaling, men heller ikke ved denne Sygdom nyder Midlet nogen særdeles Tiltro mere, ligesom man ogsaa, og næppe ganske uden Grund, har villet give det Skyld for adskillige af de ubehagelige Kollapstilfælde, som kunne ledsage den rapide Defervescents.

Som Rival af Digitalis og eventuelt som dets Efterfølger paa den antipyretiske Throne meldte sig snart flere Midler, saaledes i den engelsk-franske Medicin Alkohol, i den tydske Medicin Veratrin og Kinin. Det førstnævnte Middel begyndte at vinde ikke ringe Udbredelse, da Todd i sine »Clinical Lectures« (1861) havde proklameret det som et overordentlig gavnligt Middel i alle Febre, endog de mest erethiske. Vel havde han ingen nøiagtige Thermometermaalinger til Støtte for sin Paastand og betragtede iøvrigt ogsaa Midlet ikke egentlig som et virkeligt Anti-

febrile i den moderne Forstand, men som en Art let assimilerbart Aliment, der navnlig skulde udøve en eiendommelig konserverende Indvirkning paa Nervesystemet. Men af forskjellige andre engelske, franske og tydske Therapeuters Iagttagelser blev det dog efterhaanden mere og mere klart, at det, navnlig i dets methodiske Anvendelse med de store (toxiske) Doser, som Todd anbefalede, formaaede at nedsætte Temperaturen i ikke ringe Grad — et Forhold, som ogsaa snart blev eftervist at kunne finde Sted under fysiologiske Forhold. I den exakte Thermometries Land, Tydskland, vandt Alkoholen dog ingen blivende Indgang, men traadte i Skygge for de to nævnte Alkaloider, Veratrin og Kinin. Det første af disse to Midler vandt efter at være blevet varmt anbefalet af Vogt og Kocher[88]) en ikke ringe Udbredelse ved Lungebetændelse og tyfoid Feber; men det Temperaturfald, som af og til tydeligt foraarsagedes ved dette Middel, viste sig dog saa nøie knyttet til ligefrem toxiske Kollapstilfælde, at det i endnu høiere Grad end Digitalis berettigede til Mistillid og til Frygt for, at det ikke opfyldte den fundamentale Indikation, som endnu stundom glemmes: ikke at skade den Syge.

Kininets Herredømme har været af langt større Varighed og Betydning. Dette Medikament var et af de faa, der nogenlunde havde modstaaet Wiener-Pragerskolens nedbrydendende Stormløb, og som i den kritiske Raadvildheds Tid Therapeuterne derfor af al Magt havde klamret sig til og søgt at anvende i alle mulige Tilfælde, hvor »der skulde gjøres Noget.« Therapeuternes bestandige Trøst var da Kinin og Morfin, dette sidste Alkaloid paa den saa vigtige Lindringstherapies Omraade, hvor dets paalidelige Egenskaber iøvrigt ogsaa have ført til en ubegrændset Anvendelse, som ikke altid har været til Gavn for den Lidende. Da den nyere Tids Febertherapeuter vendte deres Opmærksomhed mod Kininet, ledede de dertil væsenligst ved det rodfæstede og trods al Tvivl og Indsigelse bestandig evident bekræftede Ry, som Kinabark og derpaa det

udskilte Alkaloid havde vundet overfor de intermitterende Feberparoxysmer, hvori Malariainfektionen manifesterer sig. Man havde da ogsaa allerede i tidligere Tider forsøgt Kinapræparater mod andre Febersygdomme, som forekom Klinikerne at frembyde en eller anden Analogi med Malariakakexien, og hvori navnlig en vis »Bloddissolution«, en vis »Sepsis« formodedes: man havde mere betragtet Kinabarken som et »Antisepticum« eller »Tonicum« end som et egentligt antifebrilt eller antipyretisk Medikament. Fornemmelig var det mod tyføse Febre, at man havde forsøgt dette Middel og efter flere Klinikeres Vidnesbyrd med stort Held, medens der forøvrigt heller ikke havde manglet Vidnesbyrd nok mod den postulerede Gavnlighed af Kina i denne Sygdom. Mellem de nye temperaturmaalende Therapeuter var det Wachsmuth, som 1863 proklamerede de store Kinindosers slaaende antipyretiske Virkning i exantematisk Tyfus og tyfoid Feber[89]. Han havde kun et ringe Antal Tilfælde til Disposition, og hans Bevisførelse kunde derfor ikke være en statistisk, men en nøiagtig analytisk paa samme Maade som Wunderlich havde gjennemført det med Digitalis. Det var Liebermeister, som paatog sig den betydningsfulde thermometrisk-statistiske Bevisførelse for Kininets Virkning. I en 1867 publiceret Afhandling i »Deutsches Archiv für klin. Med.« meddeler han sine therapeutiske Resultater paa Grundlag af flere Hundrede tyfoide Tilfælde, behandlede med mindre eller større Kinindoser. Det Slaaende i det artificielle Temperaturfald søger han at demonstrere ved at beregne Middelværdier af et stort Antal Enkeltiagttagelser. Han benytter for det Første et Antal Enkeltiagttagelser fra Fastigiets Periode, hvor han da efter Anvendelsen af Kinindoser finder Størrelsen af de gjennemsnitlige Temperaturfald fra Aften til Morgen meget større, den gjennemsnitlige Temperaturstigning fra Morgen til Aften meget mindre end Fastigiets af Wunderlich fremstillede normale Typus viser; idet han altsaa gaar ud fra denne som sikkert given, tror han af de fundne Gjennemsnitstal med Bestemthed at have

paavist en temperaturnedsættende Virkning af Kinindoserne og ovenikjøbet at kunne udtrykke i minutiøse Tal, hvor stor Kininvirkningen har været. Af en med den statistiske Beregning kombineret Analyse af enkelte Tilfælde fik han endvidere det Resultat, at den antipyretiske Virkning var mest udtalt ved de forholdsvis store Kinindoser paa 1 Gram eller mere.

Denne Art af stringent statistisk Forskning maatte i høi Grad tiltale de mod Exakthed stræbende Therapeuter — her havde man noget andet at holde sig til end Kunstens Skjøn og Gisninger! Virkningen var udtrykt i nøiagtige Tal, endog med flere Decimaler; man kunde ikke alene demonstrere det therapeutiske Indgrebs Realitet, men endog i Tal bestemme Indvirkningens Styrke. Hvad kunde den videnskabelige Higen forlange mere? Gavarets temmelig ufrugtbare Mortalitetsstatistik havde nu fundet den rette Omformning. Liebermeisters therapeutiske Forskningsmethode fandt snart Efterfølgere, som Alle bekræftede denne Klinikers opmuntrende Resultater, saaledes ogsaa hertillands (Brünniche[90]). Feberbehandlingen syntes nu ved Hjælp af Kinin at have naaet et Standpunkt, som intet Væsenligt lod tilbage at ønske, og som i det Mindste stillede Nutidens Therapi høit over den foregaaende Generations beskedne Expekteren. Men det var dog ikke alle Klinikere, som kunde faa Øie paa Kininets slaaende antipyretiske Virkning, navnlig ved Tyfus. Ikke blot vedbleve mange engelske Læger, deriblandt ogsaa Autoriteten Murchison, at forholde sig skeptisk til Kininvirkningen, men ogsaa tydske med den nye thermometriske Forskningsmethode fortrolige Forfattere, f. Ex. Rummel, ligesom i den nyeste Tid f. Ex. Wiedens paa meget talrige Iagttagelser baserede Hospitalsmeddelelser yttre ganske lignende Tvivl. Nogen ret skarp Kritik kunde mange af disse Kininvirkninger heller ikke bestaa for. Ikke blot havde adskillige af de Therapeuter, som proklamerede de positive Resultater, benyttet Pillernes usikkre Administrationsform, der gjorde en konstant Virkning temmelig usandsynlig, eller

ogsaa noget nær overset Statistikens ubønhørlige Grundpriuciper og benyttet saa faa Tilfælde, at blot et enkelt accidentelt og betydeligt Temperaturfald vilde udøve en graverende Indflydelse paa de erholdte Middeltal og gjøre den numeriske Methodes Anvendelse fuldstændig kimærisk. Men selv de Therapeuter, som vidste at undgaa saadanne Skær, kunde dog ikke ret afvæbne Kritiken, og navnlig den Omstændighed, at Betydningen af Middeltallene ligesom ogsaa af de enkelte analyserede Observationer udelukkende beroede paa Paalideligheden af Wunderlichs Temperaturnormer, gjorde Sagen mindre og mindre sikker. Selv Kininets afgjorte Lovprisere bleve afficerede af denne Skepsis og indrømmede, at mange af de tidligere Resultater vare usikkre, og at man, for at faa Virkningen evident frem, ikke kunde nøies med en Gramdosis, men maatte give flere (3—4) Grammer, idet Temperaturnedsættelsen først blev rigtig tydelig sammen med de egenlige toxiske Fænomener. Andre (t. Ex. F. Niemeyer, Liebermeister selv) søgte at gjøre Virkningen sikkrere ved at kombinere Kininet med andre Antifebrilia, saaledes Digitalis. Men Skepticismen maatte ogsaa vende sig mod andre Momenter i Kininvirkningen end selve Temperaturnedsættelsens Realitet. Thi var et saadant Temperaturfald under alle Omstændigheder, og selv hvor det indtraf sammen med virkelige toxiske Tilfælde, et ubetinget og uomtvisteligt Gode? Det synes næsten, som om Adskillige af Klinikerne i deres Begeistring over de store Kinindosers Virkning paa Temperaturgraden mer eller mindre have overset dette kapitale Spørgsmaal, om den anvendte Therapi virkelig var til Gavn for Patienten, og selv de, der ere praktiske Therapeuter nok til fuldt at vurdere dette Hensyn, vise sig ofte saa stærkt forud indtagne af deres Feber- og Varmedoktrin, at de vistnok have vanskeligt ved at afsige en aldeles uhildet Dom. Saaledes t. Ex. Liebermeister, der i Slutningen af sin Afhandling om Kininet vender sig til »det sidste og vigtigste Spørgsmaal, om nemlig Anvendelsen af Kinin er fordelagtig for de Tyfussyge,« men da strax

tilføier, at »for den, som tilstrækkeligt vurderer Faren ved Feberen i og for sig, kan der efter de anførte Erfaringer (ɔ: Temperaturfaldet), næppe være nogen Tvivl om, at dette Spørgsmaal maa besvares med Ja. Vi tør i Virkeligheden vente, at de Forstyrrelser, som afhænge af Feberen, maa udjævnes ved Feberens Formindskelse.« Denne Overbevisning udtaler han saaledes a priori, og de Fakta, han derpaa meddeler som Støtte derfor, have ogsaa bestandig et vist Skær af denne aprioriske Overbevisnings Lys. »Almenbefindendet blev i Reglen bedre, dog var der ogsaa Undtagelser«. Tilstedeværelsen af forskellige Intoxikationstilfælde med Øresusen, Brækning o. s. v. antyder han let, men fremhæver i saa Henseende kun, at netop da faldt Temperaturen paa det mest Eklatante — og saa er jo Alt i Orden efter Liebermeisters Mening!

En kritisk Analyse af disse empiriske Kininafhandlinger giver saaledes ikke et saa udelt tilfredsstillende og overbevisende Indtryk, at enhver Skepsis derved afvæbnes. Baade med Hensyn til Sikkerheden af den antipyretiske Virkning i og for sig og navnlig med Hensyn til den dertil knyttede gavnlige Indvirkning paa hele Sygdomsforløbet blev der efterladt nogen Tvivl, som let kunde bringe den forsigtige Therapeut — den, som fremfor Alt vil sikkre sig mod at skade sine Syge — til at vende tilbage til den expektative Methode for de fleste akute Febres Vedkommende og fremdeles sætte sin Hovedlid til Naturhelbredelsen. En Tilbageholdenhed med Hensyn til Kininbehandling var saa meget mere berettiget, som man nærmest maatte antage, at Temperaturfaldet ved de enorme »sikkertvirkende« Doser kun kom i Stand ved den stærke Indvirkning paa Nervesystemet, som mange giftige Substanser udøve, ligesom jo ogsaa det toxiske Moment er tydeligt nok i Alkoholens og Veratrinets Virkning paa Legemstemperaturen; naar man da paa den anden Side saa hen til de ikke sjældne Tilfælde, hvor meget høie Temperaturgrader med Lethed og uden graverende Følger taales af Organismen,

kunde det unægtelig være i høi Grad tvivlsomt, om man skulde bøie sig for den af Liebermeister hævdede rationelle Indikation og for enhver Pris fremkalde et pludseligt artificielt Temperaturfald. Det Hovedspørgsmaal, af hvis Afgjørelse Kininets Fremtid nu nærmest var afhængig, om det blot var et antipyretisk eller dog mulig et virkelig antifebrilt Medikament, havde man vel stræbt at besvare ved at kombinere Temperaturmaalingerne med Urinstofbestemmelser, men uden at naa noget afgjørende Resultat [91]. Det var derfor til stor Støtte for den ved Empirien lidt tvivlsomt stillede Kinintherapi, da Binz [92]) og Andre for nogle Aar siden paa Grundlag af udstrakte experimentelle Undersøgelser fremsatte den Lære, at Kinin ikke var et rent symptomatisk, alene mod Temperaturgraden, rettet Middel, men at det i Feberbehandlingen netop tilfredsstillede Indicatio morbi eller endog causalis, idet det virkede bestemt antizymotisk paa de for Feberen til Grund liggende pyrogene Elementer, en Anskuelse, som ogsaa ad klinisk Vei snart blev bekræftet, navnlig af Læger, der bestyrede Lazaretter under den tydsk-franske Krig, og som i denne Virksomhed havde rig Leilighed til at gjøre therapeutiske Forsøg mod septikæmiske Febre. Ligeoverfor disse Resultater er der forøget Anledning for Therapeuterne til i alvorlige Febertilfælde at fortsætte Forsøgene med Kininbehandling for efterhaanden med større og større Sikkerhed at kunne konstatere, om Medikamentet virkelig har en gavnlig antifebril Virkning, og for saaledes fremdeles ogsaa paa dette Omraade at dyrke vor Tids frugtbringende therapeutiske Forskning ɔ: den, hvor den fysiopathologiske Deduktion gaar Haand i Haand med den kliniske, exakt-empiriske Induktion — og hvor denne sidste bestandig maa have den sidste og afgjørende Stemme ligeoverfor Praxis.

Men skjøndt saaledes vor nuværende Febertherapi i Kinin har fundet et Middel, der synes at have givet nogenlunde opmuntrende Resultater, eller som dog synes at

love mere end de fleste andre Medikamenter, der have meldt sig som virkelige Antifebrilia, saa er det dog ikke saa tilfredsstillende, at det gjør en yderligere Søgen efter Febermidler overflødig; tvertimod er det ikke alene usikkert i Virkning, men det deler ogsaa om end i mindre Grad den Ulempe med de andre omtalte Antipyretica, at det fremkaldte Temperaturfald først bliver ret tydeligt, naar det optræder som Udtryk af en Intoxikation af Organismen. Kunde Antipyresen gjennemføres uden en saadan, vilde det i ethvert Tilfælde være at foretrække, og det er derfor naturligt, at vor Tids Therapi ved Siden af sin Kininbegeistring med Iver har stræbt at gjøre den i de foregaaende Decennier udviklede Vandkur frugtbringende mod Feberen og saaledes har gjenoptaget den allerede langt tidligere af Brødrene Hahn, Currie og Andre anbefalede Methode. Ganske vist bortfalder her enhver Tanke om en specifik antifebril Behandling; den ydre Anvendelse af det kolde Vand kan ikke have nogen dybere eller specifik Indvirkning paa de egentlig pyrogene Elementer, den kan kun rettes rent symptomatisk mod den forhøiede Varmegrad. Men skjøndt Liebermeisters Anskuelser om de høie Temperaturers konstante deletære Virkninger paa Organismen vistnok er ensidig, har den dog altid nogen Sandhed i sig, og det kan ikke være Tvivl underkastet, at den excessive Blodvarme er et misligt Moment, som helst maa modvirkes, naar det kun kan ske paa en for den Syge farefri Maade. Den exakt empiriske Forskning, som i forrige Decennium med Kraft tog fat paa den antifebrile Koldtvandsbehandling, leverede snart vægtige oplysende Bidrag og viste, at Temperaturen ved denne Methode med en stor Sikkerhed kunde sættes ned, om end kun paa en forbigaaende Maade, og det syntes, at der deraf tillige resulterede en gavnlig Indvirkning paa Sygdommen i det Hele, ligesom ogsaa Farerne ved Methoden i ethvert Tilfælde viste sig mindre, end man a priori kunde befrygte.

Det er Kielerkliniken, som har Æren af at have givet

den antipyretiske Koldtvandsbehandling Borgerret i Videnskaben, idet den ved en overordentlig nøiagtig Thermometri konstaterede dens utvivlsomme afkjølende Virkning først og fremmest i den tyfoide Feber. Den daværende 1ste kliniske Assistent Jürgensens i 1866 publicerede »klinische Studien« ere i saa Henseende et virkelig epokegjørende Værk. Det beviser, at Koldtvandsbehandlingen, her navnlig i Form af en kold Douche, formindsker Legemstemperaturen og med det Samme formilder andre graverende tyføse Symptomer, ligesom det ogsaa gjør det sandsynligt, at Forløbet derved kan afkortes og Dødeligheden blive mindre. Dog bestaa i sidstnævnte Henseende Jürgensens Statistiker af temmelig smaa Tal, og forsaavidt som han for at faa mere paalidelige Talstørrelser til Sammenligning ogsaa har benyttet det ældre Hospitalsmateriale, reiser der sig her den vægtige Betænkelighed, at Begrebet Typhus eller tyfoid Feber lige til Slutningen af det 6te Decennium havde et snævrere Omfang, saaledes at kun de alvorlige, virkelig tyføse Tilfælde regnedes ind derunder. Herved bliver det ganske naturligt, at Dødelighedsprocenten af Tilfældene fra de forrige Decennier i ethvert Tilfælde maa blive høiere end af de sidste Aars Tilfælde, hvortil endnu kommer, at selve Hospitalshygienen i de senere Aar har gjort meget store Fremskridt, og at der saaledes foruden Antipyresen er andre meget vigtige Momenter, som den nye Tids Febertherapi har forud for den ældre.

Disse Betænkeligheder gjøre sig maaske i end høiere Grad gjældende ved de sammenlignende Tyfusstatistiker fra forskellige Tidsperioder, som Liebermeister i Basel har offenliggjort [93]). Denne By har nemlig i en lang Aarrække været bekjendt for sine særlig ondartede Tyfusepidemier. Men iøvrigt tyde ogsaa Liebermeisters Resultater, her navnlig paa Grundlag af kolde Helbade, i ikke ringe Grad paa, at denne Methode i sin energiske Anvendelse og under stadig Kontrol af Thermometret ikke alene momentant kan nedsætte Temperaturen — hvad der er sikkert

nok —, men ogsaa derved kan udøve en gavnlig Virkning paa Forløbet af de hæftige Febertilfælde og saaledes maaske være et virkelig kurativt Middel.

Det er derfor forklarligt og ikke uberettiget, at denne ovenikjøbet med et saa vindende exakt Skær optrædende Kurmethode har gjort megen Lykke hos de nuværende Hospitalsklinikere og hurtig vundet Indgang ogsaa udenfor Tydskland og det næsten i alle de forskjellige Febersygdomme. Men naar nogle altfor sangvinske Therapeuter atter i grændseløs Henrykkelse tro i det kolde Vand at have fundet en Panace mod de akute Febersygdomme, og at alle Febertherapiens Problemer ere løste ved at anstille en nøiagtig Thermometri og, saasnart Temperaturen naar en vis Høide, da uden Undtagelse, uden grundige individualiserende Hensyn kaste de Febersyge ned i et Badekar med koldt Vand og det jo oftere jo bedre, saa er det igjen den therapeutiske Kritiks Pligt at minde om, at vi heller ikke her endnu ere udover de usikkre, de relative Kategorier; og forsaavidt kunne alle besindige Therapeuter sympathisere med den erfarne Bouchut, naar denne fornylig ender sit Referat [94]) af Jürgensens voldsomme Koldtvandsbehandling ved Lungebetændelser [95]) med det Udbrud: Gud bevare mig for at komme til Kiel og faa en Pneumoni. For det Første er det endnu paa ingen Maade modbevist, hvad Liebermeister allerede 1860 [96]) mente experimentelt at have godtgjort, at et koldt Bad i det Mindste fysiologisk bevirker en forøget Varmeproduktion, saaledes at der vel kunde være Frygt for ved en saadan Kurmethode yderligere at forhøie den t. Ex. under en tyfoid Feber iforveien tilstrækkelig skæbnesvangre Stofkonsumption og den Tvivl let kunde reise sig, om nu ogsaa den senere af Liebermeister formulerede rationelle Indikation, de høie Temperaturers Farlighed, fuldkommen neutraliserer Betænkelighederne fra hans tidligere experimentelle Resultat. Men de væsenligste Betænkeligheder maa reise sig fra den ligefremme Betragtning, at de hyppige kolde Bade i ethvert Tilfælde ere et

meget stærkt Indgreb, som en af alvorlig Feber og intensive Lokallidelser angreben Organisme i mange Tilfælde vanskelig uden Fare vil kunne taale, ligesom det heller ikke benægtes, ikke engang af de fleste antipyretiske Enthousiaster, at den af og til kan have alvorlige Ulemper og Misligheder i Følge med sig, saaledes efter Jürgensen af og til har foraarsaget dødbringende Kollaps. Og er det da virkelig indiceret t. Ex. ved en Sygdom, der har en saa stærk Tendents til spontan Helbredelse som en regulær Lungebetændelse hos et kraftigt Individ, uden Hensyn til Tilfældets individuelle Prognose og i det Hele kun af Hensyn til et enkelt Symptom, Temperaturgraden, strax at storme frem med en voldsom Koldtvandskur? Saa vilde det dog maaske være at foretrække, at gaa tilbage til Hippokratikernes Hovedmiddel, Aareladningen, der iøvrigt ogsaa er blevet anbefalet i den senere Tid af antipyretiske Grunde. Ligeoverfor den overstrømmende Enthousiasme, hvormed nogle tydske Febertherapeuter proklamere Vandets vidunderlige helbredende Kraft, ligeoverfor den Selvtillid og Arrogance, hvormed Jürgensen [97], i »exakt« Bevidsthed erklærer: jeg mener det, ergo er det ufeilbarlig Sandhed — medens han samtidig med grændseløs Haan afviser de ældre Kurmidler, som dog ogsaa engang have været ufeilbarlige — turde der vistnok være Grund til at reise de allerede antydede Betænkeligheder og gjøre gjældende, at saalænge Koldtvandsbehandlingen ikke er empirisk og rationelt fastere begrundet end nu, saalænge det navnlig ikke ret er paavist, hvorfor egentlig denne voldsomme og dog kun momentant virkende Methode fortjener Fortrinnet fremfor en mere lemfældig og kontinuerlig Afkøling, der altid er velgjørende for de Febersyge saalænge kan den ikke — ligesaalidt som de fleste andre Kurmethoder — have den ubetingede og universelle Gyldighed, som de energiske nytydske Febertherapeuter bestemt vilde fordre for den. Heller ikke de statistiske Resultater, som synes at vise en gjennemsnitlig Afkortelse af Sygdomsforløbet hos de

med Vand behandlede Syge, ere endnu nok til at skaffe Methoden en sikker Stilling i vor Therapi. Men dens Berettigelse er utvivlsom navnlig forsaavidt som derved indsamles et værdifuldt Materiale til videre statistisk og analytisk Prøvelse, et Materiale, ved Hjælp af hvilket vi forhaabentlig ville kunne komme til klarere Indsigt og tilsidst ville kunne vinde de Holdepunkter for individuelt nuancerede Indikationer, som den handlende Læge maa forlange, og som han aldrig kan undvære, selv om ogsaa derved de akute Sygdommes Therapi igjen foreløbig skulde bringes noget bort fra Øieblikkets exakt-videnskabelige Decimalstandpunkt og tilbage til nærmere Berøring med Kunstens taktmæssige Individualiseren.

Det egentlig opmuntrende Moment i vor Tids Febertherapi forekommer mig saaledes ikke saa meget at være det, at den i sine effektive Virkninger staar saa uendelig høit over Wienerskolens og den tidligere fysiologiske Medicins Methode, »der expektativt befordrede de Syge ud af Livet«, men meget mere det, at den lover ikke Lidet, at dens exakt-videnskabelige Fordringer og dens utrættelige Higen efter Paavisning af en effektiv Therapi, som allerede har fjernet den langt fra »Nulpunktet«, uden dog med det Samme at fjerne den alt for langt fra den sunde kritiske Sands, som den fysiologiske Medicin har indført, forhaabentlig vil lede til betydningsfulde praktiske Resultater, og at den netop er slaaet ind paa den rette frugtbringende Vei, den, som vel tager Udgangspunkter i en Deduktion af Pathologiens Sætninger, men som ikke nøies hermed, men tvertimod i fuldeste Maal forlanger, at de therapeutiske Methoder skulle have deres afgjørende Bekræftelse gjennem den selvstændige empirisk-induktive Forskning. Jo mere den endnu herskende rudimentære Induktion, Statistiken, med Benyttelse af vor Tids Logik kan nærme sig en virkelig Induktion, desto sikkrere Resultater vil den therapeutiske Forskning efterhaanden kunne vinde.[1]

Paa samme frugtbringende ɔ: Rationalitet og Empiri kombinerende Maade fortsættes med Ufortrødenhed den af den pathologiske Anatomi fremgaaede Bestræbelse for at forvandle den traditíonelle hippokratiske og medikamentelle Therapi til kirurgiske Indgreb ved forskjellige Lokallidelser. Heller ikke her staar vor Tids Medicin længere paa Dietls exklusive rationalistiske Standpunkt, ifølge hvilket det »mekaniske Princips« Anvendelse overalt var selvfølgelig og ganske uafhængig af, hvad den therapeutiske Empiri vovede at mene derom. Nu forlanger man derimod bestemt dennes Vidnesbyrd om Anvendelsen af de Initiativer, som den anatomiske Kjendskab til Lokallidelserne giver, og derved have forskjellige Specialmethoder efterhaanden erholdt en meget solid Udvikling, saaledes den allerede af de gamle pathologiske Anatomer indførte Udtømmelse af Ansamlinger navnlig i de serøse Kaviteter. Den af Dieulafoy udviklede Aspirationsmethode med kapillær Trocart har i saa Henseende i faa Aar vundet en stor Betydning særlig for den besværlige Pleurits Vedkommende, og det er tilmed for en stor Del netop i vort eget Land, at denne frugtbringende Udvikling er bleven fremmet ved V. Rasmussens kyndige Bestræbelser.

Som vi have set ved Febertherapien, er en gjennemført induktiv Methode ikke endnu særdeles fremtrædende i vor Tids therapeutiske Forskning, om der end rundt om og da først og fremmest i den tydske Lægevidenskab rører sig en overordenlig virksom Arbeiden, der samler induktive Materialier til videre Bearbeidelse for fremtidige overlegne Videnskabsmænd — saadanne, som formaa at løfte Blikket fra det Partikulære, det Begrændsede og »Exakte« til de store og afgjørende Principer. Dog er de senere Aars therapeutiske Literatur paa ingen Maade uden Exempler paa en virkelig Induktion, en saadan, der naar til en begrundet Deduktion, og jeg har allerede tidligere nævnet et Hovedværk, Brauns Lærebog i den for de kroniske Sygdomme saa vigtige Balneotherapi, i hvilken den af Richter

formulerede Stræben, gjennem en Analyse af Elementarfænomenerne at komme til en rationel Forstaaelse af de therapeutiske Agentsers komplicerede Virkning, finder et overordenlig smukt og prægnant Udtryk. Braun staar saaledes aldeles ikke paa noget strengt empirisk Standpunkt, men søger at fyldestgjøre Tidens Trang til at forsone det empiriske med det strengt rationelle Moment, hvilket han i Værkets Indledning ogsaa udtaler, idet han gjør opmærksom paa, at en empirisk Balneotherapi forlængst er given, og at denne therapeutiske Specialitet »endnu mere end andre therapeutiske Discipliner befinder sig i en Overgangsperiode, som stræber at forsone den rent erfaringsmæssige og den rationelle Kunst med hinanden, men som ikke altid kan forhindre, at de to Retninger komme i en skarp og fjendtlig Berøring.« Jeg har tildels allerede tidligere antydet, hvorledes Braun i den fysiologiske Medicins Aand begynder med at analysere Brøndkurens mest nærliggende og generelle Agentser, som det fornemme farmakologiske Standpunkt havde overset eller ringeagtet, først og fremmest selve Vandets betydningsfulde Indvirkning paa Stofskiftet og Ernæringen; Luften, hele Diæten, de psykiske Momenter i Brøndkuren ere ligeledes Gjenstand for hans grundige Analyse, og Balneotherapien er endelig derved kommen ind paa en holdbar Vei, idet den ikke mere lægger Hovedvægten paa det kunstige farmakologiske Moment og ikke mere vil forklare alle Kildernes Virkninger af de indeholdte mineralske Stoffer. Og naar Braun i Stedet lægger Vægten paa de nævnte generelle Agentser og en særlig dertil støttet individualiseret therapeutisk Methode, kommer han saaledes til en simpel almindelig Forklaring af det for den gamle specifike Opfattelse ligesaa ubegribelige som uomtvistelige Faktum, hvilket han stærkt fremhæver, at »den samme Sygdomsform kan helbredes ved de mest forskjellige Kilder, og at den samme Kilde kan helbrede de mest forskjellige Sygdomme« — ligesom at selve »Kilden« ofte er temmelig overflødig. Den Omstemning

af Organismen ved at bringe den under andre Livsforhold, hvori den rationelle Balneotherapi nu ser sit Hovedmoment, behøver naturligvis aldeles ikke at fuldbyrdes ved en af de traditionelle Sundhedsbrønde. Naar jeg har fremhævet, at Braun aldeles ikke staar paa noget rent empirisk Standpunkt, saa gjælder dette endog i et saa vidt Omfang, at den Induktionsmethode, han anvender, hurtigt slaar over i Deduktion. Han erklærer selv ikke at ville give en Haandbog, men en Lærebog, som kan byde de unge Praktikere bestemte og færdige Anvisninger, fornemlig baserede paa hans egen Erfaring og Overbevisning. Det afsluttede deduktive System, han saaledes kommer til at lære, kan da ikke andet end paa mange Punkter faa en noget subjektiv Karakter, og Værkets Hovedbetydning maa derfor maaske nærmest søges i forberedende og vækkende Retning, saaledes som det tildels ogsaa er Tilfældet med de Værker, der paa anatomisk-fysiologisk Grundlag have søgt at deducere en videnskabelig Therapi, f. Ex. Niemeyers store Lærebog.

Der er saa meget mere Grund til at lægge Mærke til denne overveiende Deduktion og generaliserende Tendents i Brauns Værk, som den er en Manifestation af en Retning med eiendommeligt Præg, der i de sidste Aar gjør sig mere og mere gjældende i den fysiologiske Medicin fornemmelig i Tydskland, og som staar i en vis bestemt Modsætning til den rent materialsamlende Tendents, der for en Del er baaren frem af den exakt-naturvidenskabelige Medicin. Denne vil væsenlig indskrænke sig til at samle enkelte Fakta, vil kun med stor Reservation indlade sig paa videregaaende Slutninger og da alene paa saadanne, som ere baserede paa egne helst exakt-experimentelle Undersøgelser; for Therapiens Vedkommende vil denne Retning heller ikke gaa videre i sine Reformbevægelser end til at formulere enkelte Detailmethoder, hvis Betydning ligeledes er fastistillet ved egne »exakte« Undersøgelser — f. Ex. de antipyretiske Kurmethoder — medens den iøvrigt ingen væsenlige nye Synspunkter vil gjøre gjældende, men hellere nøies

med den gamle empiriske Slendrianstherapi. I Modsætning hertil søger den fysiologiske Retning, der giver sig Udtryk i Brauns Værk, gjennem en Analyse og alsidig Overveielse af alle de forskjellige pathologisk-therapeutiske og ætiologiske Fænomener at komme til en Faststillelse af visse generelle Hovedprinciper, der kunne afgive en sikker og effektiv Basis for Lægens Optræden. Denne Retning ser foreløbig noget bort fra de therapeutiske Detailkure for at abstrahere et fælleds, et universelt og holdbart Udgangspunkt, idet Tyngdepunktet altsaa flyttes fra de problematiske medikamentelle Midler og henlægges til en rationel Regulering af de fysiologiske Livsbetingelser Det gjælder for denne Retning om, som en af dens nuværende Hovedtalsmænd P. Niemeyer siger, at grunde en hygieinisk Klinik, at gjøre Therapien hygieinisk, og gjøre den praktiske Medicin til en væsenlig social Videnskab og Kunst — en saadan, som søger at opfatte Sygdomsfænomenerne i deres Samlethed, i deres store og væsenligste Træk, i deres Afhængighed af almindelige Aarsager, og fordrer denne Basis anerkjendt som den vigtigste, ogsaa med Hensyn til de therapeutiske Indgreb, som langt vigtigere end hele den traditionelle Therapies Detailmethoder med deres nye »exakt«-experimentelle Begrundelsesforsøg.

De samme betydningsfulde Udgangspunkter for en almindelig hygieinisk Therapi, som den nye tydske Balneotherapi har afgivet, træde ligeledes frem i den beslægtede Klimatotherapies nyeste Bevægelser. Medens den tidligere Stræben var gaaet ud paa at udvikle en kunstig Specialitet af Klimatotherapien, at paavise det Eiendommelige, det Specifike i alle de forskjellige Kurstationers Klimater og anvise hver saadan de »særlig indicerede« Sygdomsformer, gaar den nye Stræben i Tilslutning til Brauns balneologiske Grundbetragtning ud paa at føre de postulerede vidunderlige og brogede Virkninger af de forskjellige Klimater tilbage til visse utvivlsomme og generelle Grundforhold og da først og fremmest til Nydelsen af ren og frisk Luft overhovedet ɔ: til hygieinisk Therapi (»Klimato-

therapia nostras«). I den i Brauns Lærebog givne udførlige Fremstilling af Klimatotherapien i dens Anvendelse mod Brystsyge — den Hovedsygdom, som det her særlig gjælder om — dokumenterer Forfatteren. Brauns Medarbeider Ftisiologen Rohden, at det her som i Balneotherapien er en almindelig omstemmende Methode, det hovedsagelig kommer an paa. Gyldigheden af den med traditionelle farmakologiske Doktriner sammenhængende Specificitetsopfattelse af de forskjellige Klimater bliver saaledes betydelig indskrænket, og særlig med Hensyn til Bjergtherapien, hvor Brehmer som tidligere nævnt har villet fastholde Luftens Specificitet med Benyttelse af Immunitetsdoktrinen, har Rohden klart vist det Ugrundede i denne Anskuelse og hævdet, at Bjergtherapiens store Betydning maa søges i den konsekvent gjennemførte roborerende Methode og først og fremmest i den udstrakte Nydelse af ren og frisk Luft; om denne Luft er lidt mer eller mindre tynd, om den har en større eller mindre Varme og Fugtighedsgrad, ere Spørgsmaal, der kun staa i anden Række. Rohden erklærer derfor, at Ftisis kan helbredes overalt, naar man blot anvender en rationel og tilstrækkelig individualiseret Methode — Klimatotherapien kan etableres i Hjemmet og behøver ikke at søges i fremmede fjerne Lande. Den samme Opfattelse med Hensyn til Bjergtherapiens Betydning har ogsaa andre tydske Therapeuter gjort gjældende, t. Ex. P. Niemeyer, ligesom jeg ogsaa selv for nogle Aar siden, med Hensyn til Kurstedet Görbersdorf, har udtalt mig i lignende Retning[98]). Ganske nylig har Curt Wallis i en lærerig Afhandling om det moderne Kursted Davos[99]) væsenlig bestyrket den samme Opfattelse. Ved denne nye almindelig-fysiologiske Præcisering af Balneo-Klimatotherapien bliver det selvfølgeligt, at t. Ex. Rohdens Badeskrift om Lippspringe[100]) ikke som de traditionelle Skrifter af den Art hovedsagelig beskjæftiger sig med Drikkekuren, men at denne betragtes som en Bisag, og at Hovedvægten lægges paa hele den fysiologisk begrundede Ordning af Diæt og Regimen og bestandig i Forbindelse med en Akcentuering af det individualiserende

Moment — hvilket imidlertid kun kan fyldestgjøres ved Kunstens overlegne Takt, ikke ved »exakt« Beregning; i denne Henseende optræder netop den nye Balneotherapi medierende, saaledes at den ikke radikalt bryder med den gamle Kunst.

Det, der giver denne nye hygieinisk-therapeutiske Retning dens Særpræg i Modsætning til den øvrige naturvidenskabelige Medicin, er saaledes Fordringen om, at den praktiske Medicin ikke tør blive staaende ved fragmentariske »exakte« Detailler, men af al Magt maa stræbe at etablere almindelige therapeutiske Grundprinciper af blivende praktisk Betydning og i den Hensigt ikke alene benytte den naturvidenskabelige Induktion paa Basis af de foreliggende Specialfakta, men i det Hele anvende common sense og grundig vurdere alle de ligefremme dagligdags Forhold, hvor, som P. Niemeyer siger, »die Beweismittel auf der Strasse liegen«. Omtanke og Overveielse er for denne Retning vigtigere end den exakte Laboratoriumsarbeiden, der næppe endnu kan afgive et virkelig frugtbringende praktisk Grundlag. Retningen slutter sig saaledes til Astronomen Zøllners Anskuelser, ifølge hvilke den nu moderne, ensidige og overdrevne Beskjæftigelse med experimentelle og andre exakte Detailundersøgelser og den dermed forbundne selvbehagelige Foragt for enhver anden videnskabelig Tendents svækker Tænksomheden og i det Hele den sunde Fornuft, en Opfattelse, der ogsaa med Skarphed er fremsat af den geniale engelske Kulturhistoriker Buckle[101]), som med Hensyn til Naturvidenskabernes Udviklingsfaser i England siger: »Det betænkeligste Tegn i aandelig Henseende forekommer mig det at være, som jeg vover at kalde den ufuldkomne Dannelse hos Naturforskerne, saaledes som den giver sig tilkjende saavel i deres Skrifter som i deres Tænkemaade. Det kan ikke nægtes, at deri aabenbarer sig en altfor stor Tilbøielighed til at dvæle ved Enkeltheder og en Overvurdering af nyopfundne Instrumenter eller af ubetydelige Opdagelser. Newtons og Harveys almengyldige Love havde

aldrig kunnet se Lyset i en Tidsalder, som taber sig i Experimenter og Iagttagelser. Vi ere komne saavidt, at Mængden af vore Fakta hæmmer vor Viden. Vore videnskabelige Selskabers og Forfatteres Publikationer ere overfyldte med smaalig Detail. som vor Dommekraft ikke formaaer at blive Herre over, som vor Hukommelse ikke formaar at beholde. Forgjæves se vi os om efter Orden og Generalisering, men i Stedet voxer blot Massen. Vi behove Tanker, og man giver os Kjendsgjerninger. Vi høre bestandig hvad Naturen gjør, men sjelden hvad Mennesket tænker.«*) Disse Bebreidelser kunne dog kun med Grund rettes mod den experimentelle Methodes altfor ensidige Dyrkelse, medens Methoden iøvrigt som den nye physio-pathologiske Forsknings solide Basis staar høit hævet over enhver Dadel, ligesom ogsaa den P. Niemeyerske Skole tager og maa tage et væsenligt Udgangspunkt for sine Deduktioner i den experimentelle Forsknings Resultater.

Det kan imidlertid næppe benægtes, at vort gængse therapeutiske Standpunkt kun yder liden virkelig Tilfreds-

---

*) Den medicinske Historiker H. Rohlfs siger ligeledes i sit nys udkomne Værk (Geschichte des deutschen Medicin 1875) om den nu herskende „officielle“ tydske Medicin: „Vi staa ved Vendepunktet af en ny Retning, og den nuværende naturvidenskabelige Medicin maa vende om, hvis ikke Baandet mellem Videnskab og Kunst fuldkommen skal sønderrives. Ved en fuldkommen misforstaaet Naturanskuelse, derved at man karrikerede Bacon af Verulam, er det kommet saa vidt, at Ideerne ligesom den logiske Tænkning trænges i Baggrunden og den saakaldte „Videnskabelighed“, som nu bryster sig og priser Nutiden som det virkelige Eldorado i Videnskab og Kunst, blot bestaar i en tankeløs Samlen af Iagttagelser og Experimenter, der ikke blot for det Meste fuldkommen mangle det Bindemiddel, en Enhedside og et Maal kan afgive, men som, da de sædvanlig hvile alene paa mikroskopisk Basis, gjennemsnitlig næppe besidde et Lustrum af Livsvarighed. — Men to Discipliner ere kaldede til at gjenindføre en bedre Retning i Medicinen: det er Hygieinen med Ætiologien og Historien.“

stillelse, selv med de Tilløb til exakt experimentel Begrundelse, som have gjort sig gjældende i vor Tidsalder. Den medicinske Therapi vilde uden megen Risiko kunne opgive en stor Del af de vidtsvævende og problematiske kunstige Kurmidler, naar den da blot ikke kom til »at staa uden Vaaben«, naar den i Stedet kunde udvikle et solidt og frugtbringende, om end mere begrændset therapeutisk Grundlag, og et saadant, der navnlig var begrændset til en udtømmende og rationel Regulering af alle de dagligdags og nødvendige Livsbetingelser. Ganske vist ere vi heller ikke her udover det Vage, men naar vi f. Ex. lade en ren Luft træde i Stedet for en forpestet, staa vi dog paa en solidere, en mere naturvidenskabelig og mindre anelsesfuld Grund end ved Anvendelsen af de fleste kurative Medikamenter, og vi staa tilmed paa en Grund, som er given med Nødvendighed, forsaavidt som de almindelige hygieiniske, bestandig indvirkende Livsbetingelser ikke kunne lades ude af Betragtning eller holdes borte ad libitum som de kunstige therapeutiske Indgreb. En saadan Begrændsning vilde ogsaa styrke den human-videnskabelige Læges Standpunkt paa en overordenlig betydningsfuld Maade, idet der derved vilde drages bestemte og skarpe Grændser mellem virkelig videnskabelig Lægekunst og alle Former af blindt og selvklogt Kvaksalveri, en Grændse, som ved den gængse Therapies hele Stilling, ved dens nuværende usikkre Kunstpræg, ikke altid er saa let at drage. Det er derfor forklarligt nok, at den Gruppe af tydske Læger, som i de sidste Aar har proklameret denne Retning, har gjort det med Begeistring og Tro paa Sagen, og at tilmed denne Overbevisningens Varme overensstemmende med den tydske Aandsretnings Eiendommelighed har givet sig vel stærke Udtryk. Saaledes navnlig hos Retningens egentlige Hovedapostel, den talentfulde og af den stethoskopiske Videnskab hoitfortjente P. Niemeyer, der med utrættelig Energi har stræbt at gjøre de nærmest af den nye Balneotherapi og Klimatotherapi proklamerede generelle Synspunkter gjældende for hele den medicinske Therapies Vedkommende

ɔ: forvandle den til »hygieinisk Therapi«. I Reformbevægelsen har P. Niemeyer overtaget den vigtige Part, som stræber at gjøre frisk Lufts Betydning indlysende og at vise, hvilke skæbnesvangre antihygieiniske Synder der fremdeles florere under Sundhed og Sygdom, tildels tolererede eller endog støttede fra Lægers Side. At der ikke kan begaas en større Feil mod Hygieinen end at holde den menneskelige Organisme i indelukket og fordærvet Luft lige fra dens spæde Tilstand, saaledes som den gamle Luftskræk og Frygt for »Forkølelse« fordrer, og at det tvertimod i høieste Grad maa gjælde om, bestandig, Nat som Dag, at skaffe den en uhindret Adgang til ren Luft, er en saa selvfølgelig og paa de sikkreste fysiologiske Love baseret Sag, at den næppe behøver et »exakt« Bevis. Hans for et Par Aar siden publicerede »Atmiatri«[102]) er et i saa Henseende epokegjørende Arbeide, der vil afgive meget vigtige Impulser for den praktiske Medicin. Men den Indflydelse, som hans fuldt berettigede Paamindelser kunde og burde udøve, svækkes igjen ved en overgribende Forcerthed og en altfor rask og umotiveret Deduktion af den fysiologisk-hygieiniske Lære, saaledes naar han t. Ex. endog vil anbefale barske Vintervinde som et udmærket kurativt Agens ved Børns Lungebetændelse. Ved saadanne paradoxale Overdrivelser giver han sine Modstandere, »den officielle Medicins» mægtige Repræsentanter, Vaaben i Hænde og vanskeliggjør end yderligere sin Kampstilling, der iforveien er mer end besværlig nok ved den Dristighed, hvormed han — og ikke uden Grund — vover at bebreide den officielle Medicins Klinikere, at de forsomme de fundamentale hygieinisk-therapeutiske Principer, »som ikke kunne bevises i Laboratoriet«, og hvormed han vover at reise Tvivl om den moderne Febertherapies Ufeilbarhed, navnlig med Hensyn til Kinindogmet, ja endog vover at gjøre den praktiserende Læges Overveielse og Omtanke ligeberettiget med Laboratoriernes og Universitets-Hospitalernes »exakte» Erfaringer. Heller ikke i nogen ringe Grad har P. Niemeyer kompromitteret sin Stilling ved den

Kritikløshed, hvormed han er traadt i Skranken for og har støttet enhver Bestræbelse, der har en med hans beslægtet Grundtendens, selv om den forøvrigt nærmest kun repræsenterer Tendensens Udskeielser, saaledes som det t. Ex. er Tilfældet med den navnlig som Diabetesspecialist bekjendte diætetiske Læge v. Dürings Arbeider, hvis vilde Doktriner og hele therapeutiske Deduktion afgive et ikke tiltalende Exempel paa, hvad en »rationel-fysiologisk« Lægekunst endnu er i Stand til at præstere.

Det er selvfølgelig ikke alene Aandedrætsluften, der sysselsætter denne nye fysiologisk-rationelle Retning, hvorvel den hygieiniske Luftherapi er kommen til at træde stærkt i Forgrunden ikke alene ved Sagens paatrængende Vigtighed, men ogsaa fordi en saa talentfuld og pikant Skribent som P. Niemeyer har paataget sig denne Del af Reformbevægelsen. Men ogsaa med Hensyn til alle de andre dagligdags Agentser, som udøve en indgribende og konstant Indvirkning paa Organismen i sund og syg Tilstand, og hvis Studium den officielle Therapi ligeledes har ringeagtet, rører der sig en virksom lægevidenskabelig Udforskning med umiddelbart praktisk Formaal, og ogsaa her ere de nye Balneotherapeuter medvirkende. Saaledes søger Rohden i sit nævnte balneotherapeutiske Skrift ogsaa at drøfte Klædedragtens og Diætens Forhold. I sidstnævnte Henseende maa navnlig mærkes, at han energisk og ikke uden god Grund opponerer mod den forcerede Kjøddiæt, hvormed man har troet at fremtvinge en »Styrkning« af Organismen; Rohden viser, at denne Ensidighed let fører til det Modsatte, og at Hovedpunktet i de roborerende Momenter maa søges ad en ganske anden og mere kombineret Vei. Den diætetiske Bevægelse har imidlertid ikke begrændset sig til almindelige Raisonnementer, men ogsaa søgt at trænge praktisk ind i Sagen; og det kunde sikkert være paa Tide. Den for Syge og Sunde saa vigtige Madtilberedning er jo hidtil af den »videnskabelige« Lægekunst bleven betragtet som en altfor simpel dagligdags Sag til, at den skulde beskæftige sig dermed, og

som en Følge deraf har Kogekunsten selv i de største Hospitaler en saa mangelfuld Karakter, at den af Hospitalshygieinen høit fortjente og energiske Miss Nightingale for faa Aar siden med den fuldeste Ret har kunnet beklage, at »man endnu saa lidt anerkjender Diæt og Madtillavning som et sanitært og kurativt Agens. I Stedet for at Hospitalets Kokke skulde være de bedste, som man overhovedet kan faa fat paa, ere de ofte kun komne i denne Tjeneste, fordi de ikke duede til Andet; ofte har jeg set, at de Syge ikke vare i Stand til at spise de for dem tilberedte Maaltider, fordi Kokken ikke havde haft nogen Forestilling om den Mave, for hvilken de vare bestemte. Det er besynderligt, at medens man anvender saa megen Omhu paa Tilberedning af god Medicin, man derimod sørger saa lidt for Kjøkkenet, som dog er vigtigere end de fleste Medikamenter. Sygepleiersken opdager ligesom Doktoren kun, at Patienten har tabt Appetiten, har kastet op eller faaet et Tilbagefald, men Ingen kommer i Tanke om, at Hospitalets Kok har foraarsaget det«[103]). Rohdens Skrift er et Bevis paa, at der ogsaa i Tydskland endelig i de sidste Aar begynder indenfor Lægevidenskaben at røre sig Bestræbelser, som antyde, at Therapien dog vil ændse Tilberedelsen af Maden og ikke udelukkende tænke paa de farmakologiske Retter. Ikke alene er der oprettet talrige diætetiske Helbredelsesanstalter — hvoraf de fleste unægteligt ere af en temmelig tvivlsom Bonitet — men Læger lægge sig for Alvor efter Indsigt i Kogekunstens Theori og Praxis og søge ved Fysiologiens og den kliniske Erfarings Hjælp ikke blot at vælge hensigtsmæssige Næringssubstantser, men bestræbe sig ogsaa for at faa dem tilberedte paa en fyldestgjørende Maade. Som en fuld Specialist i denne Retning, der iøvrigt ligger alle den rationelle Erstatningstherapies Læger nær, fortjener særlig at nævnes den sydtydske Læge Wiel, hvis diætetiske Arbeider[104]) have en ikke ringe praktisk Fortjeneste, om han end ikke paa denne endnu saa ubefarne Vei har kunnet undgaa iøinefaldende Misgreb, og om der end af og

til aabenbarer sig en vis overfladisk Raskhed i hans af Brillat-Savarin'sk Gastrosofi og sydtydsk Gemytlighed krydrede Fremstilling.

I den therapeutiske Retning, hvoraf jeg nu kort har skizzeret nogle Manifestationer, kunne vi vel strengt taget hverken se noget egentlig Nyt eller noget for sig Afsluttet. Den fremgaar af ældre baade rationel-fysiologiske og empiriske Bevægelser i Lægekunsten, ja slutter sig endog i enkelte Henseender ret nær til den hidtil af Videnskaben ikke særdeles respekterede instinktmæssige Sygepleie-Empiri. Men dog knytter der sig til de antydede Bestræbelser i deres Samvirken og i den derved udtrykte Totalvirkning særegne reformatoriske Momenter, der sikkert efterhaanden ville komme til at udøve en betydelig, maaske en afgjørende Indflydelse paa den medicinske Lægekunsts fremtidige Stilling. Det kan næppe betvivles, at denne exkvisit fysiologiske Retning i Hovedsagen ikke tager feil, naar den anser mange indgribende therapeutiske Midler for altfor prekære i deres Virkninger og navnlig betragter største Delen af den egentlige kurative Medikamenttherapi som saa problematisk og foreløbig i det Mindste som saa utilgængelig for virkelig Holdbarhed, at den vil skyde den noget tilside, og idet den i stor Udstrækning bygger paa Organismens af den pathologiske Anatomi og Fysiologi konstaterede virksomme fysiatriske Kræfter, hovedsagelig vil indskrænke sig til at regulere de ydre almindelige Agentser, under hvis Paavirkning Organismen bestandig staar og maa staa, paa den bedste og mest frugtbringende Maade. Under de akute Sygdomme, hvor Naturhelbredelsesprocessen er meget virksom, vil den i den oprindelige fysiologiske Medicins Aand nøies med at holde skadelige, »antihygieiniske« Momenter borte eller dog kun ved en nøiagtig Regulering af de hygieinisk-diætetiske Agentser, gjennem en rationel og omhyggelig gjennemført Sygepleie, stræbe at lette og styrke Helbredelsesprocessens Virksomhed. Paa Febertherapiens Omraade, hvor det kolde Vand i sin mest energiske Anvendelsesform nu har fortrængt det

kort iforveien herskende modsatte Extrem, den til Metastase-doktrinen knyttede Varmetherapi, vil denne fysiologiske Retning være tilboielig til at søge den fornuftige Middelvei, som vor aktive Therapies forcerende Svingninger saa vanskelig lade den naa, og som med Hensyn til Antipyrese vil foretrække en moderat og kontinuerlig Afkøling, maaske mere ved kølig Luft end ved koldt Vand, for den nu moderne voldsomme og momentane Kuldeindvirkning. Under de kroniske Sygdomstilstande vil den nye Retning søge at omstemme Organismen ved i videre Udstrækning og paa en mere indgribende Maade at bringe den under forandrede og heldigt afpassede klimatisk-diætetiske Betingelser. Naar alle de Momenter, som her komme i Betragtning, først blive tilbørlig udviklede rationelt og empirisk af indsigtsfulde Læger, vil herved utvivlsomt skabes vel ikke en exakt therapeutisk Videnskab, men dog en til virkelig Videnskab helt igjennem støttet individualiserende Lægekunst, som vil udrette meget til Gavn for den lidende Menneskehed. Men en saadan frugtbringende fysiologisk Lægekunst lader sig ikke — hvad de tydske Enthousiaster glemme — realisere paa en Gang; der udkræves en paalideligere Indsigt, som kan udelukke overilede praktiske Deduktioner, og der udkræves først og fremmest hos de veiledende Læger en aandsmoden Besindighed og et individualiserende Maadehold, der ikke med overmodig Radikalisme forvirrer og foruroliger de Hjælp søgende Klienter ved uden videre og uden Forskjel at ville paatvinge dem en Opfattelse, som staar i Strid med den overleverede og tilvante. Først da vil den mislige Opposition, hvori Retningen staar til den egentlig officielle Medicin, efterhaanden kunne blive udjævnet, og da vil tillige paa en mere fyldestgjørende Maade end hidtil Braadden kunne blive borttagen af den gamle, men aldrig virkelig hævede Antagonisme mellem Kunst og Videnskab, mellem Natur og Kunsthelbredelse, mellem Empiri og Rationalisme.

Hvor har nu denne rationel-fysiologiske Retning sine

egentlige Støttepunkter, de Love, hvoraf den troer at kunne deducere, og hvor paalidelige kunne disse anses for at være? Det er i saa Henseende fuldkommen korrekt, at den kalder sig en hygieinisk Retning; thi sin Hovedstøtte har den — foruden i sund Fornuft og almindelig biologisk Indsigt — i den egentlige Hygieine, i Læren om Sundhedens Bevarelse, saaledes som den er bleven formuleret af de paa praktiske Maal sigtende Fysiologer, først og fremmest ved Pettenkofers og hans Elevers utrættelige Forskninger, der bestandig stræbe at faststille Organismens fysiologiske Forhold til alle de omgivende Medier og Livsbetingelser. Men forsaavidt som ogsaa disse Forskere benytte og som Naturforskere nødvendig maa benytte den exakt-experimentelle Methode, møde unægtelig ogsaa her de samme Betænkeligheder og den samme Ufuldkommenhed, som P. Niemeyer og hans Meningsfæller have et saa skarpt Blik for hos »den officielle Medicins« experimentelle Klinikere. Noget sikkert til praktisk Deduktion modent Grundlag er heller ikke i de hygieiniske Problemer let at skaffe tilveie ved de experimentelle Methoder; Resignation kan heller ikke her undværes. Men om nu end Udsigterne for Hygieinen utvivlsomt stille sig noget gunstigere end for vor egentlig kurative Therapi, saa kommer man paa denne Vei i ethvert Tilfælde kun til Profylaxen, og egentlig ikke til den therapeutiske Klinik i snævrere Forstand. Til at lægge Hygieinen til Grund ogsaa for den egentlige Therapi har den P. Niemeyer'ske Retning kun forsaavidt uomtvistelig Berettigelse, som det vistnok er en af den praktiske Medicins Hovedopgaver i vor Tid at bringe den »hygieiniske Klinik« og den egentlige Therapi i en nærmere og mere organisk Forbindelse end hidtil.

Denne Forbindelse har iøvrigt en tydsk therapeutisk Retning, vi ogsaa i forrige Afsnit beskæftigede os med, allerede længe arbeidet paa at skaffe tilveie. Det er den nærmest fra Beneke udgaaende strikte rationelle Retning, af hvilken ogsaa den P. Niemeyer'ske Bevægelse for en stor

Del maa betragtes som en Fortsættelse. Idet Beneke og hans Skole lægger Hovedvægten paa Stofskiftets Forhold, er den ganske naturligt kommen til mere og mere at begrændse Therapien til de hygieiniske Agentsers betydningsfulde Indvirkning. Vi saa, at denne strikte rationelle (eller, som jeg har kaldt den, rationalistiske) Retning dels søgte at forklare de therapeutiske Processer, dels ligefrem at deducere en ny Therapi af de fundne Stofskifteabnormiteter. Den paa denne Maade udviklede Erstatningstherapi har vel heller ikke i sin nyeste Udvikling kunnet undgaa de Skær, vi allerede tidligere dvælede ved, men ved Siden deraf har den dog ogsaa fremdeles naaet frugtbringende Resultater, saaledes med Hensyn til Diabetes mellitus, der altid har voldet Therapeuterne overordenlig megen Besvær, og hvor de tidligere rationelt deducerede Behandlingsmethoder ofte kun have været et tvivlsomt Gode for de Syge. Den nye fysiologisk-kemiske Erstatningstherapi, der søger at tage tilbørligt Hensyn til alle Sygdommens Ernæringsanomalier, og som efter at være udviklet navnlig af tydske Forskere i den sidste Tid ogsaa hertillands har fundet en kyndig og selvstændig Talsmand i Budde, har derimod ubestridelig ved en nøie Regulering af de diætetiske Forhold medført en praktisk vigtig Reform for denne besværlige Sygdoms Vedkommende. Ogsaa med Hensyn til Oxalurien og andre fremtrædende Ernæringsanomalier synes den rationelt deducerede Therapi lidt efter lidt at give praktisk vigtige Holdepunkter, hvilke iøvrigt ligeledes her koncentrere sig om den ved Hjælp af Fysiologien bestandig bedre sikkrede Erkjendelse, at Therapien ved at bringe de kroniske Lidende under forandrede og mere hensigtsmæssig afpassede Forhold med Hensyn til Luft, Diæt, psykiske Momenter osv. i høi Grad kan omstemme Organismen, kan bringe indgroede Sygelighedstilstande til at ophøre og paa en ganske anderledes radikal og sikker Maade virke roborerende end ved de farmakologiske Styrkningsmidler.

Sin bedste Støtte har imidlertid denne nye hygieinisk-

diætetiske Therapi fundet i den engelske Medicin, netop i den ligefremme Empiri, som Beneke og hans Skole desuagtet har villet afvise. Den hele omstemmende og roborerende, til de hygieinisk-diætetiske Agentser knyttede Kurmethode, som allerede formuleredes i de antike Methodikeres Metasynkrise om end paa et kimærisk rationelt Grundlag, og som ogsaa den senere hippokratiske Therapi benyttede, er i England bleven bevaret og udviklet med særlig Troskab og Energi, og man har her indsamlet meget talrige og slaaende Erfaringer om, hvad der ved denne Therapi kan udrettes ligeoverfor forskjellige kroniske Lidelser. Englænderne have ikke bekymret sig synderlig om at begrunde deres praktiske Methode ved Opstilling af rationelle Doktriner, de have ikke med Ostentation søgt at give den hygieiniske Therapi en storartet Relief i Literaturen — hvorvel ogsaa England har havt sin P. Niemeyer i den forcerede Mac Cormak[105]) — men de have i Stilhed, lidt efter lidt, vundet en dyb Overbevisning om dens store og universelle Betydning og i Kraft deraf ere de skredne til Handling. De have strax set, at Konsekventsen af det hygieiniske Princip i Therapien ikke alene var den, at paavise og etablere luxuriøse Kurstationer for Landets Rigmænd, men tillige den, at der maatte træffes særegne og omfattende Foranstaltninger for det store uformuende Flertal, der ikke selv formaar at skaffe de fornødne Betingelser tilveie, og hvis kroniske Sygelighedstilstande kun finde en illusorisk Hjælp i de traditionelle paa akute eller sengeliggende Syge beregnede Hospitaler. Vi møde saaledes i England den storartede Forbindelse af praktisk Medicin med Filantropi, som i saa høi Grad udmærker dette Land, og som netop i det sidste Decennium har manifesteret sig paa en særdeles fremtrædende Maade; overalt er der oprettet Rekonvalescenthjem, hygieiniske Hospitaler for Skrofuløse og Brystsyge, og alle de Krav, som de hygieiniske Hensyn maa stille, arbeider man paa i bestandig fuldere Maal at fyldestgjøre[106]). Sammenligninger mellem Kurresultaterne i de traditionelle

Hospitaler og i disse Anstalter tale med tilstrækkelig overbevisende Kraft til Fordel for de sidste, og hele denne Bestræbelse, hvori den praktiske Medicins humane Aand finder et saa skjont og adækvat Udtryk, har derved lidt efter lidt vakt en saa stor Opmærksomhed, at heller ikke de andre Kulturlande have kunnet undlade at gjøre den til deres.

I Frankrig har den dominerende Medicins Aand i de senere Aar ikke just været særdeles tilboielig til at gaa ind paa den ligefremme og nærliggende, fra alle kunstige og vidtsvævende Synspunkter emanciperede Betragtningsmaade, som ligger til Grund for den hygieinisk-therapeutiske Praxis i England. Vel havde den franske pathologisk-anatomiske Skole i sin Glandsperiode med logisk og stringent Konsekvents stræbt at opretholde et ubildet, empirisk-positivistisk Grundstandpunkt, men dette tabte snart sin Skarphed og gav, som vi have set, mere og mere Plads for den ogsaa tidligere fremherskende doktrinære Opfattelse af Therapien, der igjen med Forkjærlighed fordybede sig i og søgte at finde sin Styrke i de kunstige farmakologiske Spekulationer. Den af Magendie og hans Elever udviklede experimentelle Methode blev nu benyttet til at grunde den nye heroiske Medikamenttherapi, hvori ligefrem toxiske Substantser spille en stor Rolle, paa rask henkastede naturvidenskabelige Theorier, til hvilke Franskmændene slutte sig med stor Sangvinitet og æsthetisk Tilfredsstillelse I den franske Medicin har der i de senere Aar vist sig en ikke ringe Tilbøielighed til kun at anerkjende det som videnskabelig Therapi, der optraadte stottet til en eller anden »rationel« og brillant Theori, og ligefrem forudsætningsfri Empiri har ikke været i hoi Kurs. Men de ædruelige Bestræbelser have dog heller ikke hvilet, og navnlig fra Hygieinens Side — et Fag, hvoraf den franske Medicin har saa stor Fortjeneste — har der ogsaa i de sidste Aar til Trods for alle experimentel-farmakologiske Theorier gjort sig en vægtig Indflydelse gjældende, som har vendt Therapeuternes Opmærksomhed hen paa Vigtigheden af de dagligdags Livsbetingelsers Regulering

og sluttet sig til de nysomtalte Bestræbelser i England. Der er saaledes ogsaa i Frankrig — ligesom i Italien, der i videnskabelig Henseende staar Frankrig nær — i den senere Tid ved Siden af de traditionelle Hospitaler fremstaaet lignende Kuranstalter som i England, og da navnlig Kysthospitaler. Ogsaa i vore nordlige Nabolande har der i de senere Aar rørt sig Bestræbelser for i vid Udstrækning at anvende de hjemlige hygieinisk-klimatiske Momenter til Bedste for kroniske Sygdomme, saaledes i Sverrig ved den Udvikling, Hydrotherapien der har naaet, i Norge ved de Dispositioner, der ere trufne ved det nye Rigshospital i Kristiania samt ved Benyttelse af Høifjeldsplateauerne til Sanatorier. Hertillands have vi ikke Synderligt at rose os af i denne særlige Nutidsretning; ved Oprettelsen af det store, for Kjøbenhavns Fattige bestemte Kommunehospital har man ikke sigtet videre end paa at etablere et særdeles velindrettet, men iøvrigt traditionelt Hospital for akute Syge eller dog for Sengeliggende, og endnu er der intet Skridt foretaget for at imødekomme Tidens og Lægevidenskabens Fordring om Rekonvalescenthospitaler eller lignende til forskjellige kroniske Sygelighedstilstande afpassede Anstalter. Først i den allersidste Tid har det private Initiativ gjort sig gjældende paa dette vigtige therapeutiske Omraade, og Engelsteds Kysthospital for skrofuløse Børn er nu rede til at udfolde sin frugtbringende Virksomhed, saafremt da blot den lovpriste danske Velgjørenhed i saa Henseende skulde vise sig værdig til Ros; men maale os med Englændernes humane »self-government«, deres bestandig virksomme kirkelig-filantropiske Samfundsaand kunne vi næppe herhjemme. Heller ikke vort mægtige sydlige Naboland har til Trods for den nye fysiologiske Medicins uafviselige Impulser og theoretiske Bestræbelser præsteret Meget i denne praktiske Retning, hvormeget det end prætenderer at gaae i Spidsen for hele den europæiske Kulturudvikling; det staar i saa Henseende langt tilbage for England — Rationalismen har ikke bragt det nær saa vidt som den ligefremme Empiri!

Men Tydskland lider ogsaa under en ubetinget dominerende Nationalitetsidee med den brutale Hensynsløshed og hovmodige Snæverhjertethed, som saa let bliver denne Idealitets uadskillelige Følgesvend; overalt, i Tydskland som i andre Lande, hvor saadanne Aandsstrømninger raade, bliver der væsenlig kun Rum for de Bestræbelser, der gaa løs paa riflede Kanoner og lignende mægtige Apparater i Nationalhovmodets og Brutalitetens Tjeneste*). Tydskland afgiver nu i sin dominerende Storpolitik — med dens hensynsløse Mishandling af svagere Nationaliteter og dens antikirkelige »Kulturkamp«, der inhumant krænker en gammel Religions hellige Følelser — et prægnant Exempel paa, hvor hurtigt og grundigt en chauvinistisk Afgudsdyrkelse med de dertil knyttede vilde Drifter kan forvandle selv et Folk, der saaledes som

*) Ogsaa Videnskaben, ja endog den Videnskab, der ifølge sit Væsen forrest af alle Videnskaber skulde værne om den kosmopolitisk-humane Ide mod Nationalhovmodets Brutaliteter, nemlig Medicinen, maa nu i Tydskland tjene den dominerende Afgud. Den eneste begavede medicinske Historiker i den yngre tydske Generation, H. Rohlfs, kan kun skrive en „Geschichte der deutschen Medicin", og motiverer denne national - videnskabelige Opgaves Maal med følgende betegnende Frase: „was die vaterländische politische Geschichte für jeden Patrioten, das muss die vaterländische medicinische für jeden Arzt sein" (!). Mellem de „tydske Klassikere", som han skildrer, er ogsaa den ædle Schweizer Zimmermann, den Læge, der fremfor Alle har forsvaret den kosmopolitiske Humanismes Sag mod al Chauvinismens fade Jammerlighed. Rohlfs ynkes over det „sittlich, wissenschaftlich und politisch in Verfall begriffene" Frankrig, som heller ikke besidder nogen rigtig national Medicinens Historie. Han kunde vist godt have sparet sin „sittliche" Medlidenhed i denne Henseende. Til Trods for sin tilvisse ikke ringe Chauvinisme vil Frankrig dog forhaabentlig næppe — ligesaalidt som noget andet virkelig stort Kulturland — nogensinde komme dertil, at det som nu tydsk Videnskab med bestemt Tendents skulde søge at give sin Medicin et specifikt ationalt Indhold.

det tydske har været dybt gjennemtrængt af de ædleste humane Ideer.

Det vilde dog være Uret at nægte, at der ogsaa i Tydskland i de sidste Aar fra den praktiske Medicins Side har gjort sig adskillige betydningsfulde filantropiske Bestræbelser gjældende, Bestræbelser for at gjøre Videnskabens fundamentale Resultater frugtbringende for den store Almenhed, og det ogsaa i den særlige hygieinisk-therapeutiske Retning, jeg har henledet Opmærksomheden paa, og hvori jeg unægtelig troer at maatte se ikke alene en karakteristisk, men ogsaa en virkelig epokegjørende Manifestation af den praktisk-humane Nutidsmedicins Udviklingsbevægelse. Medens denne i England strax er fremtraadt i exkvisit praktisk Form og har givet sig Vidnesbyrd i storartede Kuranstalter, har den i Tydskland — overensstemmende med den germanske Aands gamle Tilbøielighed — længe holdt sig begrænset til Begrebsopklaringens theoretiske Omraade; men lidt efter lidt er den dog ogsaa her slaaet ud i Handlen. Det mest fremtrædende Fænomen i denne reformatoriske Retning har antaget den samme eiendommelige Form, hvorved særlig den tydske Medicin ogsaa tidligere har søgt at realisere sin filantropiske Trang, nemlig ved popularisérende Bestræbelser. Den virksomme hygieinisk-therapeutiske Retning, som hvis karakteristiske Hovedrepræsentant i nærmere Forstand P. Niemeyer kan nævnes, og som henlægger den praktiske Medicins Tyngdepunkt i en rationel-hygieinisk Klinik, i Reguleringen af de dagligdags, de sociale Livsforhold og Livsbetingelser og forelobig vil fastholde dette Grundstandpunkt som det væsenligste, for hvilket alle andre kurative Specialproblemer maa træde til Side, denne Retning — som altsaa netop har udviklet sig i det moderne Tydskland — maa naturlig komme til at lægge den største Vægt paa at gjøre den praktiske Medicin faktisk social ɔ: gjøre den populær. Derfor er ogsaa under denne Retnings Ægide de af Bock og Andre paabegyndte populariserende Bestræbelser kraftigt blevne fort-

satte, og ved Foredrag, ved Skrifter og ved at grunde Foreninger har man i de sidste Aar søgt at gjøre den fysiologisk-hygieiniske Opfattelse ret bekjendt for den store Almenhed i Tydskland; ved et driftigt Boghandlerfirmas Hjælp er der paabegyndt et stort Foretagende med »medicinische Hausbücher«, der sælges til overordenlig billige Priser. Men forsaavidt som denne Literatur ligesom Bocks tidligere Arbeider søger at fremkalde en pludselig Revolution i den populære Tankegang og paa en Gang vil have de rodfæstede Begreber om Lægekunst erstattede ved diametralt modsatte, reiser der sig her de samme store Betænkeligheder, som jeg tidligere i Anledning af Bocks Virken har fremsat. Saadanne ufysiologiske Udviklingsspring kan Radikalismens Iver ikke fremtvinge. Ligesaa store og ubestridelige Fortjenester denne hygieinisk - therapeutiske Nutidsretning har indlagt sig i theoretisk, forberedende Henseende, ved det solide Fundament for Medicinens Fremtidsudvikling, som den bidrager til at lægge, ligesaa problematiske og betænkelige ere de populariserende Bestræbelsers umiddelbart praktiske Virkninger, navnlig for den egentlig kurative Therapies Vedkommende. Paa dette Omraade maa de energiske Nutidsreformatorer i fuldeste Maal væbne sig med Resignation og finde sig i, at Kunsten fremdeles spiller Hovedrollen, og at Kvaksalvere fremdeles med heldigt Udfald konkurrere med den legitime Videnskabs grundige Dyrkere. Kun uhyre langsomt vil den fysiologiske Videnskab vinde Terrain fra den gamle hel- eller halvmystiske Kurerkunst — Mere tør vi ikke haabe eller vente. Lad os paa den kurative medicinske Therapies Omraade glæde os over de store delvise Fremskridt, som Specialiteters Udvikling, Kirurgiens Indvirkning og navnlig noiere fysio - pathologisk Indsigt skaffe tilveie, lad os kun trøstigt i Udviklingen af den »hygieiniske Therapi« se et særdeles betydningsfuldt Fremskridt — men lad os her ikke vente en pludselig gjennemgribende praktisk Reform eller tro at kunne fremtvinge en saadan ved populariserende Bestræbelser! Mere opmuntrende

praktiske Udsigter viser der sig paa det forebyggende Omraade. Her er Mystiken langt mindre mægtig, Jordbunden i det Hele langt bedre forberedt for fornuftig naturvidenskabelig Paavirkning, og Videnskaben staar her i en sikkrere Stilling. Empiriens Resultater bekræfte her i meget væsenlig Grad den fysiologiske Rationalismes besindige Deduktioner. Er Tiden paa noget Punkt moden til snart at forlade »Kunsten», til at skride til en udstrakt og frugtbringende praktisk Anvendelse af en virkelig naturvidenskabelig Medicin, saa er det paa Hygieinens Omraade stricte, i en grundig Udvikling af hele Sundhedspleien, hvilket ogsaa synes mere og mere at gaa op for de populariserende Radikale selv.

Altsaa ikke saameget i en afgjørende Reform af den kurative Therapi som i en Reform af Sundhedspleien, i en Sygdom forebyggende og Sundhed bevarende Udvikling maa vi søge det mest blivende og utvivlsomme praktiske Fremskridt, der er naaet ved vor epokegjørende fysiologiske Medicins Bestræbelser. Idet den fysiologiske Medicin ligefra sin første Optræden for nogle Decennier siden paa den ene Side konstaterede Naturhelbredelsens vide Omraade, paa den anden Side viste det Illusoriske i den gamle kurative Therapies Bestræbelser og det Umulige i at sikkre disse en utvivlsom Realitet i større Udstrækning, navnlig forsaavidt de forlade de mekaniske og hygieiniske Principer og komme ind paa Medikamenttherapiens Enemærker, maatte Hovedopmærksomheden naturlig mere og mere koncentrere sig om alle de Aarsager, hvoraf Sygdom og Sygelighed er afhængig, og som den nye Forskning for en stor Del med Klarhed paaviste. Vel opgiver vor fysiologiske Medicin paa ingen Maade den helbredende Virksomhed, tvertimod har den i en bestandig mere rationel Regulering af de almindelige Livsbetingelser fundet kraftigere og sikkrere helbredende Potenser end de overleverede medikamentelle, men dens største og betydningsfuldeste Opgave, dens Hovedtendents vil dog blive en anden: den at vedligeholde Sundheden ved at holde

Sygdom fremkaldende Aarsager borte og styrke Organismen til større Modstandskraft og til fuld Udvikling af dens Evner. Vistnok er ogsaa Hygieinen endnu langtfra at have klaret alle sine Problemer, og ogsaa her er der Grund nok til at væbne sig med Resignation, men i Ætiologien er der dog Meget, som staar fast, og navnlig er det ved en frugtbringende Samvirken af statistisk Empiri og Rationalisme lykkedes Hygieinen at paavise den utvivlsomme Indflydelse, som den med de sociale Forhold følgende Samvirken af ugunstige Betingelser udøver til Fremkaldelse af forskjellige udbredte Sygdoms- og Sygelighedstilstande. Her fremstiller sig saaledes en Opgave, som aabner saa imponerende Perspektiver for den humane og handlekraftige Læge, at man vel forstaar, at der har kunnet udvikle sig en voxende Tilbøielighed til at ville forlade Lægekunstens traditionelle »kurerende« Standpunkt og derimod i den Sygdom forebyggende, Sundhed og Lykke bevarende Bestræbelse søge Hovedæmnet for den praktiske Medicins velsignelsesrige Virken, en Virken, der i sin fortsatte Udvikling efterhaanden vil udvide Medicinen til fuldstændig Anthropologi og for Alvor stille den foran det allerede i Indledningen fremhævede store praktiske Endemaal: at befordre Menneskehedens Lykke. Den praktiske Medicin kan da ikke nøies med at lindre og lette de Lidende — hvorvel denne Virkens Betydning voxer med den dybere human-filantropiske Opfattelse; den nøies heller ikke med at helbrede en enkelt Tyfussyg eller et kirtelsvagt Barn — hvorvel denne Bestræbelse fremdeles bestaar og netop i den fysiologisk-hygieiniske Therapi har solide Ressourcer i saa Henseende. Men den vil nu allerførst sigte paa at hæve alle de Aarsager, alle de sociale Kalamiteter, som volde utallige Tilfælde af Sygdom og Sygelighed, og hvis Resultat er Elendighed saavel for den Enkelte som for Samfundet. Og efterhaanden som denne Form af fysiologisk Praxis vinder større Fasthed og Styrke, vil den ikke kunne nøies med alene at forebygge, men den vil da tillige opbygge: den vil i fuld Forstand »pleie Sundheden« og

vaage over, at de ydre og indre Betingelser for Menneskets hele Udvikling, for hans Væren og Virken reguleres paa rette Maade: Medicinen bliver da til en social Videnskab og Kunst, der giver sine vægtige Anvisninger til Ordning af alle Samfundets Forhold. Da vil det begynde at blive til Virkelighed, hvad der allerede er udtrykt i de Hippokratiske Ord: »qvæ ad sapientiam reqviruntur, in medicina insunt omnia«, og hvad i vor nye naturvidenskabelige Æras Begyndelse Virchow med velbevidst Selvfølelse har sagt: »Naar Medicinen er Videnskaben om det sunde og syge Legeme, hvad den dog skal være, hvilke andre Videnskaber kunne da være mere kaldede til at tage Del i Lovgivningen for at gjøre hine Love, der allerede ere givne i Menneskets Natur, til Grundlag for den sociale Ordning. Fysiologen og den praktiske Læge ville, naar Medicinen engang er faststillet som Anthropologi, regnes mellem de Vise. Lad det blot ikke blive glemt, at Medicinen forener i sig al Kundskab om de Love, som formaa at bestemme Legemet og Aanden, og det er en Vildfarelse, naar man troer, at i Modsætning til Videnskaberne om Stat og Kirke kunne de reale Videnskaber skue ned i Erkjendelsens Væld uden at spore nogen Tilboielighed til at ville anvende den opnaaede Indsigt.»[107]). For at naa frem til denne Anvendelse hører der imidlertid ikke alene Indsigter, men der hører ogsaa en Myndighed, som Medicinen endnu aldrig har formaaet at gjøre gjældende i det store Samfund, og som Virchow nu fordrer for den. Vi kunne dog være forvissede om, at »scientia est potentia«, og at efterhaanden som de anthropologiske Indsigter voxe, vil denne Fordring ogsaa komme sin Realisation nærmere, og de paa abstrakt-spekulativ Grund hvilende Magter, som hidtil have havt den afgjørende Myndighed til at give Love for Menneskets Handlen og Væren og for hele Samfundets Ordning, ville ikke mere blive eneraadende. Theologiens fanatiske Mysticisme og Jurisprudentsens apathiske Formalisme ville lidt efter lidt give Plads for en tredie Samfundsmagt, for den humant-natur-

videnskabelige Anthropologi, der med Natur- og Fornuftmæssighed som Grundlag vil gjøre sit Raad og sin Mening gjældende. Medens man i Kortsynethed, kun gaaende ud fra Lægens traditionelle Kurervirksomhed, har villet betragte hele vor Distriktslægeinstitution som mere og mere overflødig, vil der tvertimod komme en Tid, hvor den praktiske Medicins Ordfører vil blive en ikke mindre nødvendig Stats- og Samfundsmyndighed end nu Præsten og Dommeren, og hvor tillige Medicinens Grundprinciper ville optages saaledes i den almindelige Bevidsthed, at denne Videnskab kan blive, hvad den burde være, den populæreste af alle Videnskaber; et nyt Opdragelses- og Udviklingssystem maa da træde i Stedet for det hidtidige, der har ført til, at ikke engang de Dannede ret kunne bringes til at forstaa Biologiens mest ligefremme Love, end sige anvende dem paa rette Maade.

Vistnok ligger Realisationen af dette Medicinens store Fremtidsprogram i det Fjerne og det i den Grad, at ikke engang Universiteternes medicinske Fakulteter endnu ere tilbøielige til at indrømme Menneskets almindelige Hygieine en hel Lærestol. Men det er desuagtet nok værd allerede nu at fæste Øiet paa og med Fortrøstning fastholde, at der i den nuværende Udviklingsbevægelse ligger Momenter, som afgjort pege hen paa en saadan anthropologisk og social Fremtidsmedicin. Det er værd at gjøre det alene for at holde Modet oppe under den Trængsel og det Uveir, som allerede Fenger spaaede vilde trække op for vor ærværdige Kunst, og hvis Tegn for Øieblikket er fremtrædende nok. Skulde vi paa Grund af Trængslen fra inden, paa Grund af den kurative Therapies vedvarende Usikkerhed, forhindres i at gjøre tilstrækkelig Modstand mod Trængslen udefra, mod den af en uklar Frihedsdrift fremgaaede Fordring om, at uvidende Kvaksalvere bør have Hals og Haands Ret over de Syge; skulde denne Emancipationsbestræbelse, der er stærk ved sin Sammenhæng med Tidsaandens almindelige Reisning mod al gammel Autoritet, se sin Villie gennemført, og vi opleve en Tid, hvor den primitive Mysti-

cisme og den totalt blinde Empiri skulde optræde som jævnbyrdige med den videnskabelige Kunsts alvorlige og vedholdende Sandhedsbestræbelser, da er det godt at have for Øie, at vi dog ikke alene ere henviste til at konkurrere med de kurerende Kvaksalvere, men at vi ved Siden deraf have et andet og større Maal at arbeide for, en anden Bane at betræde, som Kvaksalveren ikke kjender. I de fysiologiske Loves fornuftige praktiske Anvendelse paa Individernes og Samfundets Sundhedspleie til Forebyggelse af de odelæggende sociale Onder og til Fremme af alt materielt og aandeligt Vel, til Fremme af virkelig Humanitet, have vi den omfattende Retning given, som maa blive den nye Medicins fornemste Løsen, og for hvis Udvikling der iøvrigt allerede længe er arbeidet fra forskjellige Sider. Ingen Læge i vor Tid har dog med en saadan Overbevisningens Varme talt denne den fulde og verdensborgerlige Humanismes Sag eller med en saadan Begeistring opfattet Medicinens store Fremtidskald som Schweizeren Sonderegger i sit fornylig udgivne mærkelige Værk: »Vorposten der Gesundheitspflege im Kampfe um's Daseyn der Einzelnen und ganzen Völker«[108]), hvis Formaal han i sin billedrige Stil udtrykker saaledes: »Forposter skulde disse Blade være, adskilte fra den strenge Videnskabs Armee, men dog ikke uden Forbindelse dermed; Forposter, som med Fare for at blive huggede ned ere fremskudte fra de egentlige Forskeres Stab i et Gebet, som hidtil brandskattedes af Vanen og Ulykken. Selverkjendelsens Sværd skal være disse Forposters Vaaben og Humanismen deres Felttegn. Om de ogsaa paa denne Expedition mangle meget i Udrustning og Ledelse, saa ere de dog opfyldte af Bevidstheden om deres Sendelse og besluttede paa at slaas hæderligt og med Udholdenhed. Gid de maatte besætte mangt et Hus, hvor varmhjertede og dannede Mennesker bo, og maatte erobre for den naturvidenskabelige Opfattelse af Livet ikke blot Agtelse, men Kjærlighed. Og om »Standpunktet« udtaler han sig senere paa følgende Maade: »Det gjør Menneskevennen ondt at

se, hvor hurtigt og smitsomt Lidenskaberne, de driftagtige Villiesyttringer udbrede sig i Folkene, og hvor langsomt derimod nye Tanker vinde Indgang, hvorledes den menneskelige Aand i mange Retninger kan være rigt udviklet og kultivéret, medens den i andre frembyder en Brakmark fuld af Ukrudt. Det gjør Menneskevennen ondt at se, hvorledes Livets og Sundhedens Vedligeholdelse og Pleie ogsaa i dannede og vel regerede Lande endnu den Dag i Dag er en ligesaa gaadefuld Sag som for Aartusinder siden, og det gjælder ikke blot om Proletaren, der lever i en social Temperatur, i hvilken ikke alene Dannelsen men ogsaa Moralen stivner; men det gjælder ogsaa om den heldig Stillede, i mange Henseender vel Udviklede og Dannede. — Med ironisk Høiagtelse for den personlige Frihed lade vi Sygdom og Død trænge ind i Nationerne gjennem Levnetsmidlerne, gjennem Skoler og Fabrikssale, Kaserner og Fattighuse, og vi bekymre os ikke engang for Alvor om at udforske og tilstoppe Kilderne til al selvforskyldt Elendighed. Vor Tid bebreider med Rette Autoriteten, at den har leiet sig bort til Magten, har tilbedet Resultatet i Stedet for Retten, Frasen i Stedet for Sandheden og uden Undtagelse hengivet sig til Alt, som bragte den materiel Fordel. Mod Medicinen ere disse Bebreidelser forholdsvis milde, men den gaar ikke fri, og al den Haan, som Molière og Hippel have overøst den med, bliver daglig reproduceret af mange Dannede og Udannede — af saadanne, som i Nødens Time fuldtroende og kritikløst betro sig til den Første den Bedste. Man smiler over det 16de Aarhundredes Tezel, men løber dog skarevis efter den Tezel, som lover Absolution for alle Synder mod Sundheden for alle Følger af forskjertset Ungdom og Frihed, af Fraadseri og Lediggang, af Hunger og Anstrengelser — lover det for et beskedent eller ubeskedent Lægehonorar! Sund og lykkelig vil Enhver være.« — Men dette lader sig altsaa ikke opnaa ved at forholde sig passiv og vente Alt af »Tezel«, ved at »sidde som en Betler ved Veien og vente, at den gode Gud skal tilkaste ham Sund-

hed og Liv som en færdig Almisse.« Kun den handler rigtigt, som »blot beder om Velsignelse til sit Arbeide.« For at gjennemføre disse store Opgaver maa der arbeides og kæmpes med Udholdenhed og Ufortrødenhed ikke alene fra Lægernes, men ogsaa fra Klienternes Side!

Sonderegger udsender da sine »Forposter« for at forberede den store Reform, og Værkets Hovedindhold bestaar saaledes i en overalt befrugtende og vækkende om - end sommetider for rask deduktiv Udsigt over »Livsbetingelser«, »Livsformer« og et Tillægsafsnit med illustrerende »Livsbilleder«, af hvilke det ene giver en af Forfatterens eiendommelige Rhetorik gjennemvævet Skildring og Sammenligning af »Læger og Kvaksalvere«, en Skildring, der er rig paa skjønne og sande Træk og af hvilken først og fremmest fremgaar, hvor svært Lægens Kald er at udføre — ligesaa svært som Kvaksalverens Forretning er let.

Svær har i Sandhed den alvorlige Læges Gjerning altid været og end sværere vil den blive, hvis hans Hovedopgave skal være den humant-sociale. som jeg her med Henvisning til Sonderegger har antydet. Det er da langtfra nok at studere det menneskelige Legemes Bygning og enkelte Funktioner i sund eller syg Tilstand og at øve sig i kirurgisk Teknik eller i farmakologisk Recepterkunst; men Lægen maa trænge ind i det civiliserede Samfunds tusindfoldige Forhold, i dets høje som i dets lave Sfærer, han maa kjende alle de aandelige Bevægelser og deres Udviklingsforhold, han maa have et klart Overblik over alle Naturvidenskabers Resultater og øieblikkelige Rækkeevne. Det gjælder for ham i fuldeste Maal at betragte »nihil humanum a se alienum«. Han maa ikke alene have et skarpt Forskerøie, men alle hans Aandsevner, paa Følelsens ikke mindre end paa Forstandens Omraade, maa være dygtigt og harmonisk udviklede. Nogle Aars Universitetsuddannelse kan aldrig udrette alt dette, hans »fysiologiske Skole« maa begynde tidligere og fortsættes meget længere, skal han blive sin Opgave nogenlunde voxen.

»Hvem der i naturvidenskabelig Indsigt, i Aand og i Karakter var et Monstermenneske,« siger Sonderegger, »han vilde være »Lægen, som han bør være.« — »Der findes paa Jorden intet Større og Skjønnere end Mennesket, han afgiver den sværeste og mest ophøiede Opgave for vor Tænken og Handlen; hans Fødsel og Død, hans Liv og Lidelser. Alt er i høieste Grad mærkeligt og rørende. Men klare Øine og fine Øren maa Du medbringe, et stort Iagttagelsestalent og Taalmodighed og atter Taalmodighed til uendeligt Studium, et klart kritisk Hoved med en Jernvillie, og dog et varmt bevægeligt Hjerte, som sympathetisk forstaar hver Klage, religiøst Hold og sædelig Alvor, som behersker Sandseligheden. Penge og Æren!, dertil endnu et ordenligt Ydre, Belevenhed i Omgang og Færdighed i Fingrene, Sundhed paa Sjæl og Legeme. Alt det maa Du have, hvis Du ikke vil være en ulykkelig eller en slet Læge. Du maa slæbe paa Kundskabernes Kamelbyrde og dog bevare Poetens Friskhed, Du maa kunne veie op mod alle Charlataneriets Kunster og dog blive ved at være en ærlig Mand. Medicinen maa, det er Resultatet, være Din Religion og Din Politik, Din Lykke og Din Ulykke.« — »Derfor raad Ingen til at blive Læge: hvis han desuagtet vil være det, saa advar ham, advar ham atter og indtrængende — men vil han ikke desto mindre, saa giv ham Din Velsignelse med, ifald den er noget værd; han kan behøve den!«

Saaledes dømmer Sonderegger om Lægens Kald og dets Krav og saaledes er det uopnaaelige Ideal, som den veltalende Forfatter tegner som Gjenstand for vor Stræben. Hvor afmægtig denne end paa mange Punkter maa være, hvor fjernt Lægen end fremdeles maa staa fra det ideelle Maal, lad os derfor ikke undlade at stræbe! Jo fjernere Maal, jo høiere Ideal, desto ildfuldere Begeistring, desto utrætteligere, men ogsaa desto ydmygere Stræben!

Literaturangivelser og Notitser.

[1]) Af 13de Septbr. 1873 i Artiklen om Medicinalreformen af X. I Indledningen til H. E. Richters Organon der physiolog. Therapie (1850) lignende Udtalelser.

[2]) Som Talsmænd for denne Opfattelse kunne nævnes Louis og andre af den franske pathologisk-anatomiske Skoles Læger, desuden Renouard i Lettres philosophiques sur la médecine (1857). H. E. Richter i det nævnte Værk o. s. v.

[3]) Saaledes udtaler sig t. Ex. Virchow i sit Arkivs første Bind, Sonderegger i Vorposten der Gesundheitspflege, H. Rohlfs i sin Geschichte der deutschen Medicin (S. 193)

[4]) Naturlærens mekaniske Del. Fortalen.

[5]) Smlgn. Key's Udtalelser ved det skandinaviske Naturforskermøde i Kjøbenhavn 1873. (Forhandlingerne S. 519 og flg.).

[6]) T. Ex. i den dygtige Recension af Bouchuts Medicinens Historie i Schmidts Jahrb. 1874 af H. Rohlfs.

[7]) La Magie et l'Astrologie dans l'antiquité et au moyen age. 1860.

[8]) Curt Sprengels Haandbog. 2det Bind.

[9]) V. Rydberg. Middelalderens Magi.

[10]) Efter Sognepræst Erik Hansens Lægeskrift fra Slutningen af det 17de Aarhundrede om »Helenæ Kildens Oprindelse, Brug og Misbrug«.

[11]) og [12]) Curt Sprengel, 2det og 3die Bind.

[13]) De vita et opinionibus Theophrasti Paracelsi. Havniæ. 1836.

[14]) Curt Sprengel, 4de Bind.

[15]) Petersen, Den danske Medicinallovgivning.

[16]) Meddelt af Häser (Geschichte der Medicin).

[17]) Ein Lebenslauf und sein Ergebniss für die allgemeine Bildung. Erlangen 1868.

[18]) »Dagbladet« for 1872. Nr. 91.

[19]) System der Medicin, S. 489.
[20]) Samme Værk, S. 451.
[21]) Efter Stieglitz, über den thierischen Magnetismus. Hannover 1814.
[22]) Des Songes, Traduction de Littré, T. VI.
[23]) Opera ed. Kühn, T. VI, Pag. 833.
[24]) Ephemeridien der Heilkunde, udgivne af Marcus (meddelt af Stieglitz i det angivne Værk, S. 20—24).
[25]) Stieglitz, S. 25.
[26]) Principles of mental physiology. 1874.
[27]) Bouchut, Histoire de la médecine et des doctrines médicales. 1873. T. I, Pag. 33.
[28]) Hospitals-Tidende 1860.
[29]) Af indenlandsk Literatur om den dyriske Magnetisme kan fremhæves en fra et klart naturvidenskabeligt Standpunkt forfattet Afhandling af R. Holm (i Tidsskritt for popul. Fremstillinger af Naturvidenskaben. 1864).
[30]) Af den homøopathiske Fundamentallitteratur maa nævnes Hahnemanns Organon der Heilkunst, Die chronischen Krankheiten og Reine Arzneimittellehre (de nyere tydske medico-historiske Værker, navnlig Häsers og Wunderlichs, give meget klare og træffende Skildringer af Læren, hvilke tildels her ere fulgte).
[31]) I »Die chronischen Krankheiten«.
[32]) Die homöopathische Therapie auf Grundlage der physiologischen Schule. Sondershausen 1866.
[33]) Der Aderlass in der Lungenentzündung. Wien 1849.
[34]) Hospitals-Tidende 1859.
[35]) Mikrokosmus, 1ste Bind. Indledning.
[36]) I Tidsskriftet la Philosophie positive (paany trykt i »la médecine et les médecins«).
[37]) Grundlinien der Pathologie des Stoffwechsels, S. 25.
[38]) Afhandlinger i Annales psychologiques, i la Philosophie positive, i Journal of mental science. Ligeledes i Carpenters Principles of mental physiology.
[39]) I Benekes Grundlinien.
[40]) Oeuvres complètes. T. I—X. 1839—61.
[41]) Bibliothek for Læger. Januar 1854.
[42]) Skolens Hovedværker er Schönleins Allgemeine und specielle Pathologie und Therapie og hans Klinische Vorträge an dem Charitékrankenhause zu Berlin.
[43]) Recherches sur les modifications de proposition de quelques

principes du sang dans les maladies (oprindelig trykt i Annales de chimie et de physiologie. T. LXXV.).

44) Haandbog i Therapien, 1852. Den generelle Therapi. 1862. Samt forskjellige andre Skrifter.

45) 1ste Bind. Se ogsaa Uhle og Wagners alm. Pathologi. S. 40–48.

46) Traité des maladies du cœur. T. 1, Pag. 308.

47) Essai sur la philosophie médicale. 1836. Pag. 202.

48) Zeitschrift der Gesellschaft der Aerzte zu Wien, 1845.

49) Henle, Handbuch der rationellen Pathologie. Indledning.

50) I det her meddelte Resumé af Bacos Lære har jeg nærmest fulgt den i Wunderlichs Historie givne smukke og udførlige Fremstilling.

51) Ueber Francis Bacon von Verulam und die Methode der Naturforschung. München 1863.

52) Harveys Værk fører Titelen: »Exercitatio anatomica de motu cordis et sangvinis in animalibus (i 3die Del af Whewels De induktive Videnskabers Historie findes en smuk Fremstilling af Harveys Forskning).

53) Citeret af Bouillaud: Essai sur la philosophie médicale, S. 192 (jeg har forøvrigt ikke kunnet finde Udtalelsen i Orginalværket).

54) Versuch über das Blut und die Entzündung. (Oversættelse af Hebenstreit. 1797).

55) Traité de l'auscultation médiate et des maladies des poumons et du cœur.

56) Archives générales de médecine for 1832 og flg. Aar.

57) Essai sur la philosophie médicale, Pag. 352—88.

58) Om Lovene for Statistikens Anvendelse i Medicinen. 1840.

59) Archiv der physiol. Heilkunde. 1849.

60) Vorlesungen über organische Physik (Overs. Leipzig 1836).

61) Histoire de la médecine, T. II. Pag. 571.

62) Se ogsaa min Afhandling om engelske Phthisishospitaler og Phthistherapi i Ugeskrift for Læger, Jan. 1875.

63) Se P. Niemeyers Handbuch der theoretischen und klinischen Percussion und Auscultation vom historischen und kritischen Standpunkt bearbeitet. Erlangen 1868—70.

64) Geschichte der Medicin. S. 353.

65) Hospitals-Tidende, Januar 1859.

66) Archiv, 2det Bind.

67) Der Aderlass in der Lungenentzündung. 1869.

68) Soldins Skrift er udførligt refereret i Schmidts Jahrb. 90de Bind.

69) Denne min Antagelse, som nærmest er begrundet i, at Bogen ikke findes anmeldt i Prager Vierteljahrschrift, er yderligere bleven bestyrket ved en velvillig Meddelelse fra Prof. H. E. Richter i Dresden.

70) Handbuch der Physiologie, oversat af Heusinger, 1834.

71) Vorlesungen über organische Physik, Leipzig 1836—39.

72) Oversættelse af Philip: Haandbog i den rationelle Pathologie. Den specielle Del. 1851—52.

73) Handbuch der Pathologie und Therapie, i 3 Bind. 1846—49.

74) Geschichte der Wasserheilkunde vom Moses bis auf unsere Zeiten, zum Beweise, dass das frische Wasser ein Allheilmittel ist. Leipzig 1835.

75) Smlgn. Hjaltelin, Vandkuren i dens historiske Udvikling, nuværende Tilstand og Resultater. Kjøbenhavn 1842.

76) Ugeskrift for Læger, 1871, 3die R. XII, Side 305.

77) For Januar 1875.

78) Bibliothek for Læger. Januar 1860. Hygieiniske Meddelelser, 5te Bind.

79) Handbuch der medicinischen Statistik, 1865.

80) Populær Fremstilling af de videnskabelige Grundsætninger for Naturvidenskabens, især Zoologiens Studium, 1ste Afd. 1870.

81) Udførlig fremstillet ogsaa i vor Literatur i det nævnte Værk af Gosch, ligesom ogsaa i H. Høffdings Værk: Den engelske Philosophi i vor Tid. 1873.

82) Prager Vierteljahrschrift, 87 Bd. Deutsches Archiv für klin. Medicin. 1ste Bd.

83) Talrige Afhandlinger i Archiv der Heilkunde. 1868 udkom det færdige System: Das Verhalten der Eigenwärme in Krankheiten. Eine Anleitung zur Thermometrie bei Kranken und ihrer Verwerthung für die Erkenntniss der Gesetze des Krankheitsverlaufs, sowie für eine schärfere Diagnose und Prognose für Aerzte und Studirende. (2te Auflage 1870). (I min Afhandling om Varmemaalingens praktiske Resultater i Bibl. for L. 1868 har jeg tildels fulgt Wunderlich).

84) Archiv der Heilkunde, 1862.

85) Charité-Annalen, 1850.

86) Virchows Archiv, 30te Bind.

87) Archiv der Heilkunde, 1865.

88) Schmidts Jahrbücher, 132 Bind.

89) Archiv der Heilkunde, 1863.

95) Ugeskrift for Læger, 3die R. XI, S. 273.

91) Se min Afhandling: Varmemaalingens praktiske Resultater, Bibl. f. Læger, 1868, 16de Bind, 2det Hefte, S. 352—3.

[92]) Forskjellige Artikler i Berl. klin. Wochenschrift.
[93]) Ziemssens nye Haandbog, 2det Bind.
[94]) Bulletin général de thérapeutique, 1874.
[95]) Volkmanns klinische Vorträge, Nr. 45.
[96]) Reicherts Archiv, 1860.
[97]) Jürgensen: Om Pneumoniens Therapi i Ziemssens Haandbog, 4de Bind.
[98]) Ugeskrift for Læger, 1871, 3die R. XII, Nr. 20.
[99]) Nordiskt med. Archiv, 1875, Bind XII.
[100]) Lippspringe, Kurze Darlegung meiner Grundsätze und Erfahrungen (2det Oplag, 1875).
[101]) Geschichte der Civilisation in England. (Oversættelse af Ritter, 5te Bind, Kap. 20).
[102]) Medicinische Abhandlungen, Bd. I: Atmiatrie (Athmungs- und Lufttheilkunde), eine praktische Studie, 1872, og Bd. II: Grundzüge einer Radicalcur der einfachen Lungenchwindsucht, 1873.
[103]) Notes on Hospitals (oversat af Senftleben): Bemerkungen über Hospitäler. Memel 1866.
[104]) Diätetisches Kochbuch, mit besonderer Rücksicht auf den Tisch der Magenkranken, 1871. Abhandlung über die Krankheiten des Magens, 1868.
[105]) Hans Hovedværk: Consumption as engendered by rebreathed air and consequent arrest of the unconsumed carbonaceous waste, its prevention and possible cure. London 1855.
[106]) Se min Afhandling om Phthisishospitaler og Phthisistherapi i Ugeskrift for Læger, 3die R. XIX, Nr. 2, 3, 4 og 5.
[107]) Virchows Archiv, 1ste Bind.
[108]) 2det forøgede Oplag, 1874.

(En stor Del Citater findes inde i Texten.)

Indhold.

